

PREKAARIRUOSKA? PORTFOLIOPOLVI, PERUSTULO JA KANSALAISTOIMINTA

Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo (toim.)

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura
verkojulkaisusarja

Taitto: Tanja Nisula

© Nuorisotutkimusseura ja kirjoittajat

Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisusarja 2006

ISBN: 952-5464-25-3 (pdf)

SISÄLLYSLUETTELO

UUSI TYÖ JA VANHA TYÖ SEKÄ PERUSTULO	10
EuroMayDay avasi taistelun uudesta työstä: perustulo vs. workfare Helsingin EuroMayDay-verkosto ja verkkolehti Megafoni	11
Paskaduuni Arto Lindholm	16
Prekariaatti, palkitsematon elämä Jukka Peltokoski	21
Mahdoton ja välttämätön perustulo Petri Paju	27
Kansalaispalkka – moraalinen shokki Matti Heikkilä	32
Nuorten työmarkkina-asemaa on tarpeen parantaa Mikko Mäenpää	34
Abstraktin työn organisointi hyvinvoinnin ytimessä? Juha Jaskara	36
Vanha työ vs. uusi työ. Vanhassako vara parempi? Nikolas Elomaa	38
Mistä on työn lykkääjät tehty? Anna Sell	40
Pitääkö pätkään tottua? Korkeakoulutettujen nuorten näkemyksiä tulevaisuudestaan työmarkkinoilla Minna Viuhko	45
Nuorille pysyviä työsuhteita Hannele Pokka	49
Imperium uuden työn ontologiana? Hardtin ja Negrin pamfletti inspiroi, mutta antaa vähän politikointitaitoja Kari Paakkunainen	51

RADIKAALI KANSALAISTOIMINTA	57
Huput vai kasvot Matti Vanhanen	58
Broilerien renessanssi Antti Rautiainen	60
Makasiinien raunioilla kytee demokratian kriisi Tuomas Rantanen	63
Mihin katosi ympäristöliike radikaalin kansalaistoiminnan kentältä? Leo Stranius	66
Paluu ruohonjuuritasolle Kristo Muurimäki	72
Tiloja uudelle demokratialle Tapio Laakso	74
Mielenosoitukset, väkivalta ja julkisuus Tuomas Ylä-Anttila	76
Paskaduunia ja vappuaktivismia Paavo Arhinmäki	81
Irti kansalaisaktivismista – suora toiminta ja todellinen politiikka Akuliina Saarikoski	84
Eläköön kerettiläinen vastarinta! Petter Korkman	87
Pelkoa ja inhoa politiikantoimituksessa Ari Lahdenmäki	91
Tarvitsemme mediaa kansalaistoiminnassa? Leona Kotilainen	93
Ottaa päähän ja vituttaa. Eli (h)ajatelmia mediasta ja mellakoinnista vappuna 2006 Pirita Juppi	95
Perusasioita ja poliittisen osallistumisen uusia muotoja Elina Turunen	99
Nothing to loos Aleksi Neuvonen	102
Pelastuspartio Hoikkala Matti Virtanen	105

SUKUPOLVIKUILU	107
Ansiokansioita, "paskaduuneja" ja sukupolvimaisemia – (te) 80-luvulla ja (me) 60-luvulla syntyneet Jaana Lähteenmaa	108
Sukupolvien tilanne, työn tekijät ja tekijänoikeudet Tuomas Korkalainen	114
Vaikutusmahdollisuuksien vajeesta ja aktivistien marginalisoinnista osallistavaan demokratiaan Johanna Nuorteva	116
Sukupolvien sota? Sixten Korkman	121
Tuotettua epävarmuutta Tapio Kuure	124
Sukupolveni "tilapäistö" sosiaalisen demokratiamme haasteena Jutta Urpilainen	126
Postmoderni nuoriso ja väkivallan riski – Kova-projektin ohjaajien näkemyksiä Ulla-Maija Takkunen	129
Yhteisvastuuta itsekkyyden aikaan Anna-Maria Kantola	133
Nuorisopolitiikan kolmoishaaste Tuomas Kurttila	135
Kirjoittajat	139

JOHDANTO

Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo & Leena Suurpää

Vappuyönä Helsingin keskustassa sijaitsevilla VR:n jo kuolemantuomion saaneilla makasiineilla tapahtui kummia. Paikalla olleiden nuorten ja viranomaisten välillä puhkesi Suomen oloissa poikkeuksellinen yhteenotto.

Heti vapun jälkeen opetusministeriön nuorisoyksikön päällikkö Olli Saarela pyysi Tommi Hoikkalaa kokoamaan nopealla aikataululla ryhmän nuorisotutkijoita pohtimaan makasiinien tapahtumia. Tämän julkaisun idea on peräisin tuosta tilaisuudesta (4.5.2006). Tavoitteeksi asetettiin koota nettijulkaisu nopeahkolla aikataululla. Julkaisussa käsiteltäisiin monipuolisen kirjoittajajoukon voimin vapusta aukeavaa ilmiökenttää. EuroMayDay-mielenosoitus liittyi tunnuksiltaan prekariaatin uuteen sosiaaliseen epävarmuuteen. Järjestäjien muotoilema tavoitemaisema koski ainakin perustuloa. Olisi kiinnostava kuulla eri toimijoiden punnittuja käsityksiä noista asioista. Taustalla on tärkeitä teemoja, jotka heijastavat työn muutoksia globaalissa riskiyhteiskunnassa ja pätkätyötilanteen ihmisten kokemusmaailmoja. Oletus oli (on), että erityisesti 20–30-vuotiaiden nuorten aikuisten monet elämäntodellisuudet nousevat pintaan. Onko kyse sukupolvikapinasta?

Mukaan kutsuttiin etenkin aktioihin osallistuneita toimijoita, mutta myös muita kirjoittajia, tutkijoita, eri sukupolvien ja yhteiskunnallisten asemien haltijoita. Kirjoituksia pyydettiin perinteisen politiikan kaikilta laidoilta sekä muista intressipiireistä (mm. EK.). Vaikka kaikki kutsutut eivät lähteneet mukaan, käsillä oleva kooste kertoo, että onnistuimme kokoamaan vaikuttavan kavalkadin toimijoita, päättäjiä ja kirjoittajia talkoisiin. Kaikille kirjoittajille kuuluukin tästä suuri kiitos.

Tämä julkaisu on ensimmäinen askel moniäänisen dialogin luomiseksi näiden kysymysten ympärille. Syksyn 2006 alussa Nuorisotutkimusverkosto järjestää tilaisuuden, jossa julkaisun tekstien pohjalta jatketaan debattia.

Näkökohdat

Esitämme artikkelien pohjaksi muutamia näkökohtia. Ne nousevat julkaisun kirjoituksista, mutta eivät yksituumaisesti palaudu niihin. Tiivistykset on tehty nuorisotutkimuksen positiosta.

1) **Uuden työn luonteessa on kyse muustakin kuin pätkätyöläisyydestä.** Palkkatyön esitetään muuttuneen entistä keskeisemmäksi elämää määrittäväksi tekijäksi. Tämän melko yksimielisen tulkinnan mukaan Suomessa on siirrytty hyvinvointivaltiosta (welfare) työkyvyn yhteiskuntaan (workfare). Näin työssä suoriutumuksesta ja työkyvyn osoittamisesta on muotoutunut olemassaolon mittari (Jukka Peltokoski, Jutta Urpilainen). Tähän ajatteluun sopii hyvin viimeaikaisten hallitusten yksimielinen ilmoitus, jonka mukaan meidän kaikkien tulee tehdä enemmän työtä ja toimia työelämässä entistä suurempi osa koko elämänkaaresta (Matti Heikkilä). Tämä asetelma herättää paradoksaalisuudessaan kysymyksen: eikö nopean kehityksen ja teknologian kehittymisen pitänyt olla yksilöä vapauttava, pikemminkin kuin orjuuttava voima? Työn merkityksen kasvaessa ihmisen identiteetti kietoutuu, taas kerran, kiinteäksi osaksi työtä. Protestanttinen työetiikka läpäisee nyky-yhteiskunnassa koko elämän. Tästä syystä onkin ymmärrettävää, että toisen tekemän työn nimeäminen paskaduuniksi lyö kasvoille työn tekijää eikä työtä. Paskatyökeskustelua ei kuitenkaan kannata haudata, sillä uuden työn kulttuurissa on syytä miettiä uudelleen, miksi fyysinen ja manuaalinen työ on vain työtä, ja moni muu palkkatyön muoto kelpaa myös sosiaalisesti identiteetiksi (Arto Lindholm, Paavo Ar-

hinmäki). Hannele Pokka viittaa kirjoituksessaan perinteisten käden taitojen ammattien arvostuksen hiipumiseen muistuttaen, että ilman näiden alojen osajia Suomen kehitys hiipuu. Keskeiseen asemaan nousevat siis työkentän perusteellinen uudelleenarviointi ja avoin keskustelu uudenlaisen työn määrittelystä.

”Uusi työ” tai ehkä toisin määriteltynä abstrakti työ on jatkumoa ikuiselle pääoman ja työn väliselle mittelölle. Kaiken taloudellisen arvon lähde näyttää lopulta olevan abstrakti työ ja kyky luoda jatkuvasti uutta. Avaintermejä ovat innovaatio, tieto, sosiaalinen vuorovaikutus ja työn organisointi. Työelämän rakenteet eivät ole kyenneet sopeutumaan uuden työn vaatimiin joustoihin, ja myös koulutus laahaa perässä (Juha Jaskara, Sixten Korkman, Helsingin EuroMayDay-verkosto). Vanhan ja uuden työn välinen siirtymä on hidaskäynninen ja monimutkainen. Työelämän ja muun elämän yhteensovittamiseksi rakennettavan turvaverkon pitävyys nousee tärkeään rooliin työntekijäjärjestöjen näkökulmasta. Lauri Ihalainen on käyttänyt termiä ”silta työstä työhön”. Tämän turvaverkon rakentaminen on hidasta, sillä on otettava huomioon vakituisessa pitkässä työsuhteessa olevien intressit ja pätkätyömarkkinat täyttävien – usein nuorten – varsin erilaiset intressit (Nikolas Elomaa). Paljon puhutaan siirtymävaiheesta, mutta mihin tarkalleen ollaan siirtymässä, ja jos yhteiskunnallisten rakenteiden murentumiseen on uskominen, millaiset olisivat ne tulevan ”ei-rakenteen” kulmakivet, joihin siirrytään (Kari Paakkunainen)?

Suomalaisten työmarkkinoiden erityispiirre on korkeasti koulutettujen määräaikaisten työntekijöiden suuri määrä (Minna Viuhko). Ammattiluokkien mukaan pätkätyöntekijöitä on mahdollista jaotella selvemmin eri luokkiin. Keikkatyötä tekevien ammattilaisten, freelancerien, tutkijoiden ja muiden itsenäistä ideointityötä tekevien työsuhteet ovat olleet jo pidempään epämääräisiä. Työn epävarmuus on heille siis jo määritelmällisesti osa työn luonnetta. Rinnalle voidaan hyvin nostaa myös uusmedian, telekommunikaation ja informaatiotekniikan alat. Myös koulutus-, terveydenhuolto-, ja sosiaalialalla on paljon lyhyitä työsuhteita (Anna Sell). Trendi vaikuttaa leviävän pikku hiljaa myös vanhan työn markkinoille. Sixten Korkman toteaa kirjoituksessaan pätkätyöntekijöiden ja työpaikkojen epävarmuuden tulleen jäädäkseen. Työllisyyttä ja tuloja koskevaa epävarmuutta voidaan vähentää työmarkkinoiden toimintaa ja työmarkkinapolitiikkaa parantamalla. Tarvitaan koulutuksellisia erityistoimia, jotka vastaavat työmarkkinoiden epävarmuuteen (Sixten Korkman, Juha Jaskara, Tapio Kuure).

Ei siis ole yllättävää, että keskustelu perustulosta tai kansalaispalkasta on noussut esille. Kun joillekin perustulo merkitsee uhkaa pitkäaikaistyöttömien hylkäämisestä, toisille se merkitsee saman ryhmän integroimista (Petri Paju). Utopiaa tai ei, perustuloajatuksen takana on ennen kaikkea kysymys oikeudenmukaisesta tulonjaosta – ja vastikkeettomasta ihmisarvosta (Jukka Peltokoski). EuroMayDay-verkoston vaatimuksena on perustulo korvauksena palkkatyön ulkopuolisesta tuotannosta, joka parantaisi matalapalkkaisten työntekijöiden neuvotteluasemaa lisäämällä mahdollisuuksia valita itsenäisesti, millaisia töitä haluaa tehdä (mukaan lukien palkkatyön ulkopuoliset työn muodot). Toteutuessaan perustulo olisi tietysti projekti, joka muuttaisi sosiaaliturvan asteittaisena prosessina (Jukka Peltokoski). Prosessina, jonka toteuttamisen voi helposti ajatella sen massiivisuuden vuoksi päätyvän virkamiesbyrokratiassa silppuriin tai hyppimään pöydältä pöydälle. Eri toimijat kun tulkitsevat perustulon ja sen mielekkyyden hyvin eri asetelmista.

2) Prekaariiliike on osa uutta yhteiskunnallista protestia. Sen kytköksiä ovat globalisaatiokriittinen liike, kuokkavieraat ja talonvaltauokset, eivät niinkään ympäristö- tai eläinoikeusliike (Leo Stranius). Ilmassa on vihaista kapitalismikritiikkiä ja taustalla esoteeristakin neomarxismia sekä vaikeaselkoista uuden tilanteen teoriaa – ja nuorisoliikkeet tarvitsevat näemmä aina hurjapäiset teoreetikonsa (Kari Paakkunainen). Prekaariiliikkeellä on suorana toimintana radikaali kärkensä; kansalaisaktivismikin on sille väärä nimitys (Akuliina Saarikoski). Perinteinen poliittinen nuorisojärjestötoiminta on broilerin renessanssina (Antti Rautiainen) valovuosien päässä kahlitsemattomasta muutosliikkeestä. Ilmiöllä on pitkät juurensa kerettiläisyydessä (Petter Korkman). Pääministeri Matti Vanhanen tervehtii ilolla

nuorison heräämistä yhteiskunnallisuuteen vaikka ei hyväksy laittomuuksia; vappuyön tapahtumat ovat hänen katsannossaan typerää ja edesvastuuttomia. Pääministeri aprikoi, miksi aktivistit eivät hakeudu poliittisiin järjestelmiin. Lukemalla julkaisun eri tekstejä ristiin väikkyä kuva käsitysten kuilusta. Kuilu näyttää menevän pitkin sukupolvirajoja.

Uutta yhteiskunnallista protestia on maalailtu ja eksotisoitu. Uuden protestin on sanottu olevan rihmastomainen, alati liikkuva ja uudelleen muotoutuva ameba, joka tiivistyy pisteeksi, aktioksi, kun erilaiset ryhmät ja henkilöt ovat kerääntyneet milloin minnekin ilmaisemaan protestiaan. Uusi protesti nähdään osallistujajoukoltaan moniaineksisena ja moniäänisenä: ei ole keskusta, josta toimintaa johdetaan (Tuomas Rantanen, EuroMayDay). Aktioiden ilmaisullinen kiihkeys ja kärjistämisen estetiikka luonnehtivat uutta protestia. Sanotaan myös, että teknologisoituneen ja yksilöllisyyden ajan protestin kollektiivinen sanoma on hukassa. Kaikki on käsitetty hetken yhteisönä, jonka jatkosta ei kenelläkään ole tietoa. Näin luonnehdittiin myös ”kuokkavieraita” Nuorisotutkimusverkoston taannoisessa muistiossa¹ vuonna 2004.

Onko kahden vuoden takainen tulkinta liian yksilöllistävä? Eikö haaste olisi pikemminkin nähdä se, miten kollektiivisuus ja yhteisöllisyys toteutuvat ja tapahtuvat nykyajan liikkeissä? Tämä ei ole vaikeaa: 1980-luvulla syntyneiden kirjoituksista on helposti luettavissa voimistuva kollektiivinen eetos, joka rienaten määrittää yksilöllisyyden milloin pakkopaidaksi, milloin kirosanaksi. Kollektiivisuus on tässä metaforisessa katsannossa hyve, joka rakentaa sellaista sukupolven sisäistä solidaarisuutta, jota 10 vuotta vanhempi, vähän päälle kolmekymppinen, voi vaan sivusta äimistellä. Leo Stranius tarjoaa kollektiivisuuteen hyvän pointtin. Mielenosoitusten kollektiivista moninaisuutta esimerkiksi globalisaatiokriittisessä liikkeessä on luotu ottamalla mielenosoituksissa käyttöön blokkeja tai soluja sen mukaan, millaisia toimintakeinoja kukin osallistuja on ollut valmis käyttämään. Eikä tarvitse olla kummoinen mediayhteiskunnan yhden illan uutisten dosentti voidakseen sanoa, että aktiot organisoidaan netin keskuksettomassa sosiaalisessa kudoksessa, jossa kuitenkin on keskus. Onhan verkoissa aina solmukohtansa. Mihin protesti johtaa? Sitä ei kukaan osaa sanoa, väkivaltaelementin hyppäykselliselle nousulle ei kuitenkaan ole perusteita (Tuomas Ylä-Anttila). Varmaa on se, että media valvoo, repii lööppejä ja luo spektaakkeleita (Piritta Juppi, Ari Lahdenmaki, Leona Kotilainen). Uuden liikkeen teema on osuva: prekaarin sukupolven tilanne ja nuorten asema (Tuomas Kurttila, Mikko Mäenpää, Sixten Korkman). Luokkaterminologian uusi tuleminen on tärkeä asia yksilöllistävän hypen vuossa.

3) Portfoliopolvi on prekaariliikettä liikuttava voima. Uusi liike vaatii taustakseen uuden sukupolven. Tekstisikermä on sakeanaan sukupolvidiskurssia. Kiinnostavinta on, kun nuoret 80-lukulaiset kirjoittajat asettuvat mobilisoivaan asetelmaan ottamaan sukupolvensa äänen. Äärimmäinen eetos on tuttua aktivismin aiemmista historian kerroksista. Kerettiläisyys elää tänäkin päivänä voimallisesti: vastarinta, jonka metaforinen akseli rakentuu köyhien (voimattomien) ja rikkaiden (valtaa pitävien) vastakkaisuudelle, ei tavoittele yksilöiden atomistista toimintaa vaan joukkovoimaa. Vielä muutama vuosi sitten paljon puhutellut elämänpolitiikka on hädetty pois suoran toiminnan tieltä: 1970-luvulla syntynyt saa satikutia säyseästä kansalaistoiminnastaan ja valistuneesta kuluttajaidentiteetistään. Tämä on hyvä osoitus siitä, miten ripeällä tahdilla yhteiskunnallinen toimijasukupolvi muuttaa eetostaan. Nykyisen eetoksen yksi sanoma kuuluu: ei aiota sopeutua brutaalien tiedostamattomaan porvarilliseen elämään (Kristo Muurimaa). Prekaariliikkeessä haetaan selvästi ”yksilöllisen pakkovalinnan sukupolven” kapinan aineksia. Se on etujoukkostrategia, ja aika näyttää, miten joukot lähtevät liikkeeseen mukaan: syntyykö tästä yksilöllistävän yhteiskunnan (Jukka Peltokoski) mobilisoitunut polvi vai ei. Sanahirviö ”yksilöllisen pakkovalinnan sukupolvi” viittaa noin 20–30-vuotiaiden kokemuksiin, kulutuksen ja koulutuksen siivittämään elämänkulkuun, joka ei tule realisoitumaan koskaan (Sixten Korkman, Nikolas Elomaa, Mikko Mäenpää, Paavo Arhinmäki) entisellä tavalla vakinaiseksi ja kasautuvaksi työuraksi (vrt. suuret ikäluokat ja niiden perässä hiihtäjät). Siksi jotkut hamuavat

ulos koko palkansaajamallista (Anna Sell, Jukka Peltokoski). Samasta nuorten joukosta on puhuttu myös Millenium-polvena, portfoliopolvena tai ansiokansio-sukupolvena.

Portfolio on metafora, jonka ajatellaan kuvastavan osuvasti nuorten sosialisatiokokemusta. Niin osuvasti, että nuorten ikäluokista voidaan puhua luontevasti sukupolvena, olipa heillä siitä itseään koskeva tietoisuus tai ei. Valitseminen on nykypolven massakokemus. Et pärjää pätkätyön työmarkkinoilla ja workfaren yhteiskunnassa, jos et ole jo lapsena oppinut valitsemaan oikein ja ilmaisemaan yksilöllistynyttä ainutkertaisuuttasi elinaikaisen pärjäämisen foorumeilla (Jaana Lähteenmaa) – foorumeilla, joilla epäonnistuminen on vain oma moka (Aleksi Neuvonen). Työmarkkinoiden portinvartijat odottavat, että työvoimansa myyjällä on tarjota jotain ainutlaatuista. Kannat riskit itse, koska kaikki on kiinni yksilöstä itsestään tässä yksilöllisesti palkitsevassa asetelmassa. Protestin paikka. Ja sitäkin enemmän, jos koet demokratiankin pettäneen (Tuomas Rantanen, Johanna Nuorteva, Elina Turunen, Tapio Laakso, Tuomas Korkalainen). Myös pääministeri on huolissaan koulupudokkaisuista. Marginaaliin ajettujen nuorten irrallisuus ja paha olo voivat kääntyä väkivallaksi (Ulla-Maija ja Heikki Takkunen, Anne-Marie Kantola).

Johtopäätös

Toistaiseksi vain etujoukko on ollut äänessä. Prekaarilla liikkeellä on edessään klassinen tehtävä ratkaista, kuinka teoreettinen prekariaatti taistelevana subjektina (Jukka Peltokoski) muuntuu todellisen elämän ilmiönä kaikkien prekaarien tilanteiden ja yksilöiden laajaksi vastarinnaksi. Mitä on tehtävä? Toimittajakaksikon vanhempi osapuoli, suurten ikäluokkien perässähiittäjiin kuuluva setä (s. 1953) neuvoo nuorisoa: valloittakaa jokin vähintään keskisuuri puolue.

Viitteet

- 1 Kuokkavieraat ja radikaali kansalaistoiminta -nettijulkaisu, 2004. (http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sivu.php?artikkeli_id=87).

UUSI TYÖ JA VANHA TYÖ SEKÄ PERUSTULO

EUROMAYDAY AVASI TAISTELUN UUDESTA TYÖSTÄ: PERUSTULO VS. WORKFARE

Helsingin EuroMayDay-verkosto ja verkkolehti Megafoni

Helsingissä vappuaattona järjestetty EuroMayDay-tapahtuma oli osa eurooppalaista prekarisaation vastaista toimintapäivää.

Muulla toimintapäivä on kerännyt laajaa huomiota aiemminkin, mutta Suomessa juuri tämän vuoden EuroMayDay tuotti uuden yhteiskunnallisen tilanteen. EuroMayDay tyrmäsi Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) esittämät aloitteet työsuhteiden huonontamisesta sekä toi yhteiskunnalliseen keskusteluun oman poliittisen vaatimuksensa: perustulon. Keskustelu perustulosta on harvoin ollut yhtä vilkasta ja laajaa kuin tämän vapun jälkeen.

Kuten uusille yhteiskunnallisille liikkeille on ominaista, EuroMayDayssa ei lyöty pöytään ideologioita, lukkoon lyötyjä poliittisia ohjelmia. Tapahtuma tuotti katkoksen, josta avautuu tuntuma uudenlaisiin subjektiviteetteihin ja toisenlaisen maailman mahdollisuuteen. EuroMayDay oli laajempi tapahtuma kuin koskaan aiemmin, ja sen jäljiltä olemme pakotettuja arvioimaan uudelleen yhteiskunnallisia arvoja.

EuroMayDay toi esiin uuden yhteiskunnallisen taistelun. Kamppailu koskee yhteiskunnallistuneen työn riistoa, ihmisten yhteistoiminnan hallintaa ja niitä workfareen liittyviä kontrollitoimia, jotka levittävät taloudellisen tuottavuuden vaateen koko elämän ylle.

Euroopan laajuinen kamppailu

Aiemmin keväällä koko Euroopan huomion kohteeksi noussut liikehdintä onnistui kaatamaan Ranskan hallituksen ehdottaman työlain (CPE), joka olisi heikentänyt nuorten työntekijöiden irtisanomissuojaa. Lakiehdotuksen kaatuminen on osoitus siitä yhteiskunnallisesta painostusvoimasta, joka prekariaatilla on. Suomessa Elinkeinoelämän keskusliitto osoitti julkisesti tukeaan Ranskan lakiehdotukselle. Vappuna EK oli yksi protestoinnin pääkohteista.

Ensimmäinen EuroMayDay-mielenosoitus järjestettiin Milanossa vuonna 2001. Siitä lähtien laajeneva joukko eurooppalaisia liikkeitä on organisoanut toimintaa prekariaatin käsitteen ympärille. Vuonna 2004 EuroMayDay-tapahtumiin osallistui noin 100 000 ihmistä, viime vuonna noin 200 000. EuroMayDayn ohella on organisoitu monimuotoisia poliittisia protesteja, tottelemattomuutta ja tutkimustyötä. Suomessa EuroMayDay-prosessi ja prekariaattikeskustelu ovat olleet käynnissä vuodesta 2001, ja suomalainen liikehdintä on elimellisessä yhteydessä eurooppalaiseen kenttään.

Perinteisistä vappurituualeista poiketen EuroMayDay on tuonut kadulle karnevaalia ja kamppailua. ”Suomalaisen työn” juhlapuheiden tilalle se on tuonut eurooppalaisen työn todellisuuden. Palkkatyöhön sidottujen vaatimusten sijasta se on puhunut perustulosta, joka maksettaisiin korvauksena osallistumisesta yhteiskunnalliseen tuotantoon, joka on olennaisilta osiltaan siirtynyt palkkatyön piirin ulkopuolelle.

Uusi työ eli elämän reaalin alistaminen

Tajutakseen työssä ja tuotannossa tapahtuneet muutokset ei tarvitse lukea tieteellisiä tutkimuksia. Riittää, että keskustelelee ihmisten kanssa metrossa, neuvolassa tai parturissa. Kyseessä ei ole nuorison

väliaikainen tilanne, eikä kyse ole vain pätkätyöläisistä. Yhteiskunta ja työmarkkinat ovat prekarisoituneet ylipäätään: toiset ovat niiden puitteissa vain prekaarimpia kuin toiset.

Kaupungin palkkaama opettaja on määräaikaissa työsuhteessa – ja kesällä työttömänä. Ravintoloissa työskentelevällä vuokratyöntekijällä ei ole varaa sairastaa. Maahanmuuttajat tekevät ala-arvoisilla palkoilla töitä, joihin muut eivät suostu. Erilaisilla laadunvarmistus- ja palkkausjärjestelyillä sekä muilla organisatorisilla muutoksilla työpaikoilta on siivottu löysän ajankäytön sekä kollektiivisen solidaarisuuden vyöhykkeet. Näin työvoima on saatu tarkkailemaan paitsi itseään, myös työtovereitaan.

Töissä ei riitä, että tekee työnsä. On lisäksi osoitettava henkilökohtaista sitoutumista yrityksen visioon, koko persoonan sitomista työtapahtumaan ja työyhteisöön. Oikeuksistaan kiinni pitävät työntekijät ovat ”ikäviä tyyppejä”, jotka poistetaan joko laillisesti tai henkisesti painostuksella häiritsemästä työyhteisöä.

Yritystoiminnan riskejä sälytetään yksittäisten työntekijöiden harteille. Sosiaalisia oikeuksia ja työehtoja heikennetään työllisyyden parantamisen nimissä. Ranskan lakiehdotus nuorten työntekijöiden koeajan pidentämiseksi on tästä vain yksi esimerkki.

Kaikkialla Euroopassa kehitys on kulkenut welfaresta kohti workfarea, työkyvyn yhteiskuntaa. Ihmisarvoa mitataan yhä enemmän työmarkkinälähtöisesti. Prekarisaatiolla työvoima tehdään kuuliaisiksi yritysten ailahtelevien ja mielivaltaisten tarpeiden edessä. On taivuttava tyyppillisiksi muodostuneisiin epätyypillisiin työsuhteisiin, pysyvään väliaikaisuuteen, vakituisiin sijaisuuksiin ja jatkuvaan epäjatkuvuuteen. On ylipäätään ajateltava elämää työelämänä.

Taistelu elämän ja tuottavuuden itsenäisestä hallinnasta

Joustava ja prekaari työvoima on toistaiseksi jäänyt ilman kollektiivisen itsepuolustuksen malleja, koska perinteinen ay-toiminta ja edustuksellinen politiikka eivät ole kyenneet tukemaan sen kamppailua elämän ja tuottavuuden itsenäisestä kontrolloinnista.

Prekaarius viittaa perimmiltään siihen, ettei elämällä ole yhteiskunnallista arvoa ja turvaa työn ulkopuolella. Esimerkiksi laittoman maahanmuuttajan eloonjääminen on sidottu tämän pakotettuun halukkuuteen ottaa vastaan mitä tahansa töitä millä tahansa ehdoilla. Laittoman maahanmuuttajan elämä on suoraan ja välittömästi verrannollinen hänen kykyynsä vastata työmarkkinoiden tarpeisiin.

Tuotannon keskeisiksi tekijöiksi ovat muodostuneet innovaatio, tieto ja sosiaalinen vuorovaikutus. Enää ei tuottavuuden keskiössä ole tehdaskone vaan aivojen välinen yhteistyö, kommunikatiivinen yhteistoiminta. Niinpä enää ei taistella tehdaskoneen hallinnasta eikä pysäytetä sen toimintaa toisen osapuolen painostamiseksi. Nyt tuotetaan kamppailuja, jotka asettuvat vastustamaan kontrollitoimia, jotka levittävät taloudellisen tuottavuuden vaatimuksen koko elämän ylle.

On vaadittava mahdollisuuksia kieltäytyä huonosti palkatuista töistä ja surkeista työehdoista. On myös perättävä mahdollisuuksia itsenäisten tuottavuuden muotojen kehittämiseksi esimerkiksi kolmannen sektorin piirissä.

Prekariaatti on nimi, joka kytkee yhteen erilaisista elämäntilanteista nousevaa kamppailua ulos workfare-yhteiskunnasta kohti itsellisen yhteistoiminnan muotoja. Tältä linjalta voimme kohdata niin ”työttömiä”, ”työntekijöitä” kuin itsellisiä yrittäjiäkin. Juuri prekariaatin moneus pakottaa käsittelemään esitettyjä vaatimuksia poliittisina eikä ainoastaan teknisinä ongelmina, jotka ”ratkaistaan” perustamalla työryhmiä ja laatimalla pari muistiota, jotka identifioivat levottomuuksien lähteen ja antavat aseita sen entistä hienovaraisemmalle kontrollille. Prekariaatin vastarintaa ei pidä tulkita yksittäisen erityisryhmän kapinoinniksi vaan merkiksi uusista työtä koskevista jännitteistä, jotka asettavat perustavia yhteiskunnallisia haasteita.

Perustulo korvauksena palkattomasta työstä

Perustulossa on kysymys ennen kaikkea ihmisten kontrolloinnin vähentämisestä sekä oikeudenmukaisemmasta tulonjaosta. Perustulo olisi korvaus palkkatyön ulkopuolisesta tuotannosta, ja se parantaisi matalapalkkaisten työntekijöiden neuvotteluasemaa lisäämällä mahdollisuuksia valita itsenäisesti, millaisia töitä haluaa tehdä (mukaan lukien palkkatyön ulkopuoliset työn muodot). Se avaisi tilaa omaehtoiselle elämälle työkyvyn yhteiskuntaa vastaan.

Tänään kapitalistinen arvonlisäys perustuu yhteiskunnallistuneen työn riistoon: tuotannon sosiaalinen puoli – yhteistyö, kommunikaatio ja tunteet – on tullut arvonlisäyksen perustaksi, mutta siitä ei makseta. Tämän puolen pääoma ulkoistaa työntekijän itsensä kustannettavaksi. Riisto muuttaa muotoaan: pääoma riistää palkkatyön ulkopuolista yhteistyötä, tunteita ja kommunikaatiota.

Vanhan työn instituutiot, kuten SAK, sulkevat tältä silmänsä ja puhuvat ainoastaan ”pätkätyö-ongelmasta”.

Aivojen välinen yhteistyö ei ole vain ”luovan luokan” huippuosaajien toimintaa vaan yhteiskunnallinen prosessi, jossa kaikki yhteiskunnan jäsenet ovat mukana ja jonka kaikkia osatekijöitä ei koskaan voi määrittää selkeästi. Tämä on tuotantoa, johon osallistuvat kaikki työttömistä ja kotiäideistä aina huvikseen koodaaviin open source -nörtteihin ja tarrojaan kaduille liimaaviin nuoriin saakka. Sissimarkkinoijat ja alakulttuureista uusia muotisuuntauksia ammentavat muotisuunnittelijat ovat oppineet tämän jo vuosia sitten.

Kun puhumme perustulosta, emme puhu pelkästään siitä, ettei kenenkään tulisi pelätä jäävänsä ilman minkäänlaista toimeentuloa. Vaadimme suoraa korvausta kaikesta siitä tuottavasta toiminnasta, jota monet työttömiksi ja tuottamattomiksi luokitellut ihmiset jo tekevät. Emme tahdo almuja säälistä vaan tunnustuksen siitä, että suuri osa yhteiskunnallisesti tuottavasta toiminnasta ei voi tulla valtion tai palkkatyön piiriin, mutta on silti yhteiskunnallisesti arvokasta. Uutta sosiaaliturvaa ei tarvita pelastamaan ”vähäosaisia”, ”huono-onnisia” tai ”vajaakykyisiä” vaan palkitsemaan elämä, joka rakentaa yhteiskuntaa palkkatyön ulkopuolellakin, ja jonka piirissä rakennetaan tosiasiaa myös ne yhteistoiminnan kyvyt, joihin taloudellinen kehitys perustuu.

Perustulo – parannus matalapalkkaisten työntekijöiden neuvotteluasemaan

Olemme kutsuneet joitain työpaikkoja ”paskaduuneiksi”. Meille tuttuja töitä tulemme jatkossakin kutsumaan siten kuin haluamme. Emme tietenkään halveksu ihmistä, joka lakaisee lattiaa tai lattian lakaisua itsessään. Halveksomme sitä, joka maksaa siitä suhteettoman pientä palkkaa ja teettää sitä surkeilla ehdoilla.

Halveksomme yhteiskuntaa, johon muodostuu ”matalapalkka-alojen” sektori, jossa työssä käyvien köyhien määrä kasvaa ja tuloerot lisääntyvät. Meille paskaduunia ei ole vain ruumiillinen ja pakkotahtinen työ vaan kaikki työ, jonka ehdot ja työolot ovat huonoja.

Workfare-yhteiskunta on paskaduunien yhteiskunta. Jos tämä on kauhistus arvon herroille ja rouville, jotka itse likaavat kätensä korkeintaan takapihansa kukkaistutuksia möyhiessään, ei se meitä juuri kiinnosta. On suorastaan huvittavaa, miten paskatyökommentin jälkeen juuri ne, jotka jatkuvasti vaativat työehtojen heikentämistä, juoksivat kilvan puolustamaan siivoojien työmoraalia. Läpinäkyvämpää tekopyhyyttä on vaikeaa kuvitella.

Perustulosta puhuessamme emme tarkoita joidenkin oikeistolaisten esittämää pikku summaa, joka mahdollistaa juuri ja juuri elossa pysymisen pätkätyöiden välissä. Emme myöskään allekirjoita joidenkin vasemmistolaisten ”aktiivista ihmiskuvaa”, jonka mukaan terve minäkuva perustuu

palkkaorjuudessa elämiseen. Vaadimme perustuloa, joka takaa kaikille taatun toimeentulon ilman nöyryyttämistä.

Perustulo ei passivoi ihmisiä vaan päinvastoin tukee ihmisten itsenäisyyttä ja yhteisöllistä osallistumista. Se mahdollistaa yhteistä hyvinvointia rakentavan työn ja toiminnan, joka ei ole riippuvaista yritysten lyhytnäköisistä vaatimuksista. Se vahvistaisi matalapalkkaisten työntekijöiden neuvotteluasemaa, toisi joustavan turvan joustavalle työvoimalle, helpottaisi itsellistä yritteliäisyyttä ja tukisi kolmannen sektorin elinvoimaisuutta.

Makasiinien yhteenotto ilmaisi kontrollivihaa

EuroMayDay-mielenosoituksen jälkeen makasiineilla pidetyt bileet johtivat yhteenottoon poliisin kanssa. Vaikka tapahtumat eivät liity suoraan mielenosoitukseen, myös ne on nähtävä prekariaatin vastarinnan näkökulmasta.

Makasiinien purkaminen ja korvaaminen Musiikkitalolla on esimerkki kaupunkitilan yhdenmukaistamisesta. Se ilmaisee pyrkimyksiä, joilla rajoitetaan ihmisten mahdollisuuksia rakentaa itsenäisesti julkista kaupunkitilaa ja korvataan sitä ylhäältä päin tuotetulla, kaupallisten intressien mukaisella hygieenisellä kaupunkitilalla. Bileillä ei ollut julkilausuttuja poliittisia vaatimuksia, mutta jokainen makasiineilla juhlinut ymmärsi varmasti bilepaikan yhteiskunnallisen merkityksen: kamppailun kaupunkitilan hallinnasta. Makasiinien purkuun oli vappuna aikaa vain viikon verran.

Makasiinien bileissä olleet ovat kuvailleet illan tunnelmaa poikkeuksellisen ylistävin sanoin. ”Parhaat bileet koskaan” kiteyttää illan mielialan. Mielenosoittajien lisäksi makasiineille kokoontui ihmisiä kaikenlaisten kaupunkilaisten joukosta. Väkivaltaa esiintyi vasta siinä vaiheessa, kun poliisit vyöryivät paikalle. Juhlijoiden puolelta väkivalta oli itsepuolustusta, joka on ymmärrettävä moniarvoisen ja vapaan kaupunkitilan puolustamisena sotilaallisesti suoritettua viranomaishyökkäystä vastaan.

Epäilemättä puolustuksen käyttövoimana olivat kokemukset nöyryyttävistä ja mielivaltaisista viranomaiskontrolleista. Miten muuten voimme ymmärtää sitä, että poliisien vyöryttäessä joukkojaan makasiineille juhlijoina nousi vastarintaan silmiään räpäyttämättä? On myös huomattava, ettei vastarinta noussut aktivistien taholta, vaan siihen osallistui moninainen joukko juhlijoina.

Sisäministerin väitteet mellakan suunnitelmallisuudesta osoittautuivat nopeasti tuulesta temmatuiksi ja ilmeisen tarkoitushakuisiksi. Sen sijaan voimme todeta, että nähdyn konfliktin taso oli määritetty jo ennen makasiineja niissä viranomaiskohtauksissa ja yhteiskunnallisissa jännitteissä, joita ihmisillä on heidän jokapäiväisen elämänsä puitteissa. Niin työvoiman hallinnointiin kuin kaupunkitilan hallintaan liittyvät kontrollipyrkimykset ja nollatoleranssi-ohjelmat voivat tuottaa arvaamattomia vastareaktioita. Oikeudettomaan tilaan ajetusta elämästä ei välttämättä nouse vain ”oikeusvaltion” pelisääntöjen mukaista vastarintaa.

Uuden työn liike

Vapun jälkeisessä tilanteessa on avautunut todellinen mahdollisuus ”uuden työn liikkeen” syntyemiselle. On selvää, ettei tämänvuotinen EuroMayDay ollut ”aktivistitapahtuma”, eikä se myöskään ollut nuorisotapahtuma. EuroMayDayn ottivat omakseen useat sadat ihmiset, jotka eivät yleensä käy mielenosoituksissa tai vappumarsseilla. Prekarisaatio ei ole vain nuorison vaan koko yhteiskunnan ongelma. Tästä yhtenä osoituksena on se, että EuroMayDayn herättämän julkisuuden myötä olemme saaneet paljon yhteydenottoja eri-ikäisiltä.

Yllättävilläkin tahoilla on EuroMayDayn myötä alettu puhua jopa luokkataistelun paluusta. Luokka poliittisena subjektina voi kuitenkin syntyä vasta yhteisen taistelun myötä. Sen vuoksi nyt vaaditaan

ennen kaikkea kykyä muodostaa liittoumia, joiden moneudesta syntyy ”uuden työn liike”.

Poliisi ja valtamedia ovat yrittäneet löytää keskitettyä organisaatiota. Sellaista ei ole, emmekä sellaista kaipaa. Haluamme sen sijaan kannustaa ihmisiä verkostoitumaan omaehtoisesti erilaisten projektien ympärille. Prekariaatti on moneus, ja niin ovat myös prekariaatin kamppailut. Tarvitaan lisää tilanteita, joissa erilaiset prekaarit voivat liittyä yhteen. Keskeisellä sijalla ovat yhteiset kamppailut siirtolaisten kanssa. Tarvitaan myös uudenlaista ay-toimintaa vastavoimaksi työnantajien mielivallalle.

Tarvitaan yhteiskunnallista liikettä, joka kykenee edistämään ihmisten yhteistoiminnallisten verkostojen itsenäisyyttä suhteessa pääomaan ja luomaan painetta yhteisesti tuotetun yhteiskunnallisen rikkauden uudelleen jakamiseksi.

<http://helsinki.euromayday.org>

<http://megafoni.kulma.net>

PASKADUUNI

Arto Lindholm

Opiskelija Eetu Viren ravisteli hiukan suomalaista yhteiskuntaa puhumalla paskaduunista A-talk-ohjelmassa toukokuussa 2006. Viren oli kutsuttu A-talkiin prekariaattiliikkeen edustajana vapun EuroMayDayn hulinoinnin syiden taustoittamiseksi. Virenin ajatus paskaduunista ei kunnioittanut yhtä suomalaisen yhteiskunnan keskeisimmistä normeista, jonka mukaan kaikki työ on tärkeää ja jopa pyhää. Virenin mielipiteet nostattivat vastarintaa tiedotusvälineissä, mielipidekirjoituksissa ja internetin keskustelupalstoilla. Monet Vireniä kritisoinet vakuuttivat tuntevansa ainakin yhden työstään ylpeän myyjän, siivoojan, keittiö-apulaisen tms. Monet olivat Virenin kanssa samaa mieltä ja alkoivat muistella kurjaa kohteluaan nuoruutensa työpaikoilla.

Seurailin paskaduunista käytyä keskustelua keräämättä mitään systemaattista tutkimusaineistoa. Tässä artikkelissa osittain riisuudun tutkijan roolistani periaatteideni vastaisesti. Tarkastelen paskaduunista puhujien ja puhumisen paheksujien argumentteja myös oman elämäkokemukseni valossa, joka kattaa pitkän uran kouluttamattomana myyjänä ja hiukan lyhyemmän akateemisissa ammateissa. Näkökulmani on työn sisäinen merkitys eikä niinkään työn ulkoiset puitteet. Pyrin sijoittamaan paskaduunin ympärillä käytyä keskustelua yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin, tiedostamattomiin merkityksiin ja uudelleen viriävään keskusteluun yhteiskuntaluokasta. Kysyn, miksi paskaduunista puhumista paheksutaan ja miksi paheksumista kritisoidaan.

Reittini vanhasta työstä uuteen työhön

Aloitin maalimyyjän työt 1984. Kaupan keskeisiin liikeideoihin kuului tähdentää myyjien asiantuntijuutta. Pidinkin itseäni erikoisliikkeen palvelevana asiantuntijana – en pelkkänä myyjänä. Rautakauppojen myyjät olivat mielestäni lähinnä purkkien nostelijoita tai ahterinsa koko päiväksi tuoliin asettaneita kassamyyjiä. Alan halpaketjujen myyjien arvelin olevan itsekkin aika halpoja. Toistelemalla tämänkaltaisia mielikuvia keskenämme, usein vitsin muodossa, loimme ja ylläpidimme omaa ammatti-identiteettiämme. Vakuuttelimme toisiamme myös siitä, että yrityksen tuloksen tekevät myyjät eikä liikkeen toimintasuunnitelma.

Työn ulkoisissa puitteissa oli joitakin hyväksikäytön piirteitä. Esimerkiksi työviikko oli noin 50-tuntinen, mutta ylitöistä ei maksettu vuosiin juuri mitään. Nämä seikat kuitenkin lisäsivät työn sisäistä arvoa. Hyväksymällä firman edun omaa etuani tärkeämmäksi nousin mielessäni työn tekijän asemasta osaksi itse yritystä. Luultavasti kollegani ajattelivat samansuuntaisesti, koska syvimmän laman aikana alensimme kollektiivisesti palkkojamme kaurismäkeläisen yhteisöllisyyden hengessä firman pystyessä pitämiseksi.

Maalinmyyjänä kukaan ei käskenyt minua puhumaan tai hymyilemään asiakkaille tietyllä tavalla tai palvelemaan asiakkaita määrättyllä nopeudella. Työssä tarvittiin usein omaperäistä kekseliäisyyttä. Henkilökohtaiset asiakkaat ja erikoistuminen lisäsivät oman tärkeyden tunnetta. Oma ainutlaatuisuuden tunnetta ruokki myös se, ettei edes lakisäätteisiä palkankorotuksia myönnetty automaattisesti, vaan niitä tuli erikseen pyytää kahdenkeskisissä neuvotteluissa. Palkan korottamiseen liitettiin usein henkilökoh- taista tunnustusta ja velvoitetta. Palkankorotuksen epäminen olisi tarkoittanut vakavaa epäluottamuksen osoitusta. Kokonaisuutena työ oli personalisoidumpaa kuin ulkopuolinen olisi ehkä olettanut.

Oliko myyjän työni tyypillistä kouluttamattoman henkilön duunia nyky-yhteiskunnassa? Tähän ei ole selvää vastausta, koska tutkijatkin ovat erimielisiä siitä, onko palvelualan työ muuttumassa

enemmän vai vähemmän luovuutta vaativaksi. Esimerkiksi George Ritzer (2002) puhuu yhteiskunnan mcdonaldisoitumisesta tarkoittaessaan standardoidun rutiinityön läpimurtoa. Sen sijaan Richard Florida (2005) lupaa myös palvelevan luokan itsenäisyyden ja luovuuden lisääntyvän lähitulevaisuudessa. Hän uskoo tämän lisäävän palvelijoiden työn ja elämän mielekkyyttä sekä vähentävän yhteiskunnallisia ristiriitoja.

Myyntityöni ei vuosikausiin tuntunut pelkältä rutiinilta. Lopulta työ kuitenkin saavutti ”mcdonaldisoitumisasteensa”. Päivät rupeivät toistamaan itseään puuduttavalla tavalla, eikä työstä enää löytynyt juuri mitään uutta. Tunne omasta korvaamattomuudesta saavutti realistiset mittasuhteet. Lisäksi huomasin ammatin piirtävän rajoja omalle ajattelulle ja olemukselle. Kehää kiertävät fraasit, keskustelut ja vitsit alkoivat tuntua ontoilta ja keinotekoisilta. Aloin hahmottaa ne puitteet, joiden sisäpuolella myyjän odotettiin pysyttelevän. Itsensä toteuttaminen saattoi alkaa vasta kaupan oven kiinnipainamisen jälkeen – jos silloinkaan.

Monet ovat sitä mieltä, että kun työ muuttuu tylsäksi, se tulee vaihtaa haasteellisempaan. Tämä ei kuitenkaan ole kaikille mahdollista: ainakin minä uskoin osaavani tehdä vain myyntityötä, ja henkinen kynnyks muutokeeseen oli lähes ylitsepääsemätön. Irtisanouduin kuitenkin laman jälkimainingeissa ja aloitin aikuisopiskelun. Romanttisesti ajattelin henkisten arvojen olevan lopulta vakaata taloutta tärkeämpiä.

Päästyäni kokeilemaan siipieni kantavuutta tutkijana huomasin pian siirtyneeni perinteisestä ammatista hypermoderniin työhön. Olin etä- ja pätkätyöläinen, työni oli itsenäistä, luovuutta vaativaa, projektimaista ja verkostomaista. Vaikka nautinkin kuukausipalkkaa, työ sisälsi monia yksityisyrittäjyyden piirteitä. Samalla jouduin mukautumaan kaikkiin uuden työn nurjiin puoliin: työn jatkumisen epävarmuuteen, omien kykyjen riittämättömyyteen ja vastentahtoiseen kilpailuun apurahoista ja sosiaalisesta tunnustuksesta. En varmaankaan ole ainoa, sillä tunnistan itseni monista Jussi Vähämäen (2003) kuvaamista työn uusista piirteistä.

Kontrolli

Työn sosiologian piirissä jaotellaan usein karkeasti, että teollisuusyhteiskunnassa kontrolli oli aluksi vertikaalista (johtaja kontrolloi alaista) ja myöhemmin yhä enemmän horisontaalista (työntekijät kontrolloivat toisiaan). Informaatioajan taloudessa työntekijät kontrolloivat yhä enemmän itseään. Tämä on merkinnyt monille vapautumista ahdistavan kontrollin ilmapiiristä. Monipuolinen koulutus on vapauttanut monet ihmiset elinikäisestä tuomiosta yhteen työhön (Vähämäki 2003).

Yhteiskuntakriittisimmät ovat kuitenkin sitä mieltä, että verkostotalouden kontrolli ulottuu ihmisen koko elämään eikä pelkästään työaikaan. Prekariaattiliikkeen piirissä puhutaan usein Michel Foucault'n (esim. 1998) innoittamana kontrolliyhteiskunnasta ja ihmisyyden kokonaisvaltaisesti markkinoiden ja valtion käyttöön valjastaneesta biopolitiikasta (Lindholm 2005).

Maalikaupan myyjää ja projektitutkijaa kontrolloidaan eri tavoilla. Maalikaupassa kontrolli oli ensisijaisesti normatiivista. Tämä päti varsinkin ajan käyttöön. Myyjän oli esimerkiksi välttämätöntä tulla ajoissa töihin, olla hoitamatta omia asioitaan työaikana eikä töistä voinut olla poissa ilman erittäin pätevää syytä. Henkilökunta kontrolloi toisiaan vähintään yhtä paljon kuin esimiehet myyjä. Myyjältä ei juurikaan odotettu asiakokonaisuuksien hallintaa. Työn laatua arvioitiin ensisijaisesti teknisten yksityiskohtien osaamisella, kuten maalien ominaisuuksien tuntemisella, sävytyskoneen käyttötaidoilla ja joidenkin palvelutekniikoiden hallinnalla. Työn kokonaisuuden hallinnan arviointi näkyi epäsuorasti työtovereiden ja/tai johtajan arvonantona tai työyhteisön laidalle ajautumisena.

Tutkijan työssä esimiehen ja tutkijan suhde on ensisijaisesti luottamukseen perustuvaa yhteistyötä. En kuitenkaan väitä, etteikö luottamusta ja yhteistyötä olisi tarvittu maalikaupassakin. Tutkijan kontrolli kuitenkin kohdistuu ensisijaisesti pitkän työn lopputulokseen eli tutkimuksen tai artikkelin

laatuun. Hyvään lopputulokseen kannustaa oma mielihyvä, sosiaalinen hyväksyntä – ja mahdollisuus saada uusi tutkimusprojekti. Nämä tekijät ovat säädelleet ajankäyttöäni paljon voimakkaammin kuin allekirjoittamani työsopimus, joka on hautautunut jonnekin vähemmän tärkeiden papereiden joukkoon.

Maalinmyyjästä tutkijaksi siirtymisen ehkä vapauttavin piirre oli kuitenkin oikeus olla omituinen – tai jopa niin, että tutkijan omituisuus on hyve, koska pyrkimys pysytellä normaalin rajoissa ei yleensä synnytä mitään kovin luovaa. Tutkijaan kohdistettu kontrolli ei nähdäkseni yleensä ulotu hänen mielipiteisiinsä, ulkoiseen olemukseensa tai elämäntapaansa. Tutkijana lunastin myös oikeuden kommentoida maailmaa, kun taas maalinmyyjänä minulla ei odotettu olevan ammattia ja lähipiiriä pidemmälle ulottuvia mielipiteitä.

Työntekijöiden itsekontrollin lisääntymistä on sinänsä osattu povata jo pitkään (Punnonen 1999, 113). Alhaalta ylöspäin kumpuava innovatiivisuus on tunnustettu globalisoituneen talouden kilpailukyvyyn edellytykseksi, jonka puutteisiin sosialistinen järjestelmä kompastui. Yksilöllisyyteen ja tulosvastuullisuuteen valmennetaan jo koulutuksen varhaisessa vaiheessa (Ahonen 2003). Tehokkuuden jatkuvan parantamisen tavoite on selvästi kirjattu Suomen ns. globalisaatioraporttiin (Vnk 2004) ja EU:n tasolla tärkeään Lissabonin strategiaan (Antola 2004).

Kun kontrolli oli vertikaalista, se oli helposti tunnistettavaa. Uudessa työssä on melko mahdotonta erottaa sitä, mikä on työntekijän itsekontrollia, mikä yrityksen johtamistapaa ja mikä yhteiskuntapoliittisen suunnitelman toteuttamista. Maalinmyyjänä ilmainen ylityö tuntui vakiintuneelta hyväksikäytön muodolta, mutta tutkijana luultavasti nousisin vastarintaan, jos minulta vietäisiin oikeus tehdä ilmaista ylityötä. Mahdollisuus tarvittaessa venyttää työpäiviä vähentää suorittamisen painetta ja tekee työstä rennompaa. Valkokaulusorjista (white-collar sweatshop) puhuva Jill Frasier (2001) tosin kyynisesti osoittaa, että korkeasti koulutettu uusi keskiluokka työskentelee paineen alaisena pitkiä päiviä, ja silti sen reaaliensiot ja etuisuudet ovat kutistuneet viimeisen 20 vuoden aikana.

Paskaduunista puhuminen ja puheen paheksuminen

Mielestäni on selvää, että sekä paskaduunista puhuminen että siitä puhumisen paheksuminen ovat poliittisia kannanottoja. Ne, jotka eivät voi sietää paskaduunista puhumista (jatkossa ”paheksujat”), lienevät sitä mieltä, että kaikki ammatit ovat yhtä arvokkaita – kuten kaikki ihmisetkin. Tärkeintä on, että työstä maksetaan kunnollista palkkaa. Ihmisen identiteetti nojautuu suurelta osaltaan työhön, joten nimeämällä toisen tekemän työn paskaduuniksi loukataan työntekijää eikä työtä. Paheksujat voivat myös ajatella, että kaikki eivät arvosta työuraa elämän kulmakivenä. Monet etsivät elämänsäältänsä työn ulkopuolelta. Tämä on paheksujien mielestä yksilön valinta, jota tulee kunnioittaa.

Paheksujat näyttävät uskovan, että ihmiset lopulta hakeutuvat heidän ominaisuuksilleen, koulutukselleen ja kyvyilleen parhaiten soveltuviin ammatteihin. Sopivin työ on sellaista, joka ei ole liian vaikeaa eikä liian helppoa. Mielekkäin ammatti sijaitsee yksitoikkoisuuden ja ahdistuksen välimaastossa. Jokaisella on oma välimaastonsa, joka määrää ihmisen sijoittumisen yhteiskuntaan. Tästä näkökulmasta on elitististä ja ylenkatsovaa sanoa jonkun olevan paskaduunissa, koska silloin korostetaan omaa kyvykkyyttä ja yhteiskunnallista asemaa.

Paheksujat voivat myös ajatella, että jokaisessa työssä on mahdollista toteuttaa itseään ja kehittää loputtomasti omaa osaamistaan. Itsensä kehittämiseen kannustetaan uusien johtamisjärjestelmien sekä luovuutta edistävien kurssien ja oppikirjojen avulla. Uuden ajan ihannetyöntekijä muistuttaa rock-yhtyeen soittajaa: hän toteuttaa itseään anarkistisen itsenäisesti, mutta muodostaa yhdessä bändin muiden jäsenten kanssa energisen ja luovan kokonaisuuden. Monissa luovuuteen ja tehokkuuteen kannustavissa teoksissa liitetään itsensä jatkuva kehittäminen hyvään elämään, yhteisölliseen vastuuseen sekä ihmisen arvokkuuteen ja tarpeellisuuteen. Lienee selvää, että jos jonkun työ olisi

paskaduunia, se ei tarjoaisi mahdollisuutta olla yhteisön arvostettu jäsen.

Paskaduunista puhuvien (jatkossa ”kriitikot”) mielestä on objektiivinen tosi, että joissakin töissä pomot alistavat työntekijöitään, työ tappaa kaiken inhimillisen älyn, työehdot ovat nöyryyttävät, eikä kaikista töistä makseta edes elämiseen riittävää palkkaa. Tällaista työtä tehdään ainoastaan pakon vuoksi. Prekariaattiliikkeen kriitikki antaa ymmärtää, että paskaduunin piirteitä on yhä enemmän myös korkeaa koulutusta vaativissa töissä, vaikka Virenin käyttämä sana duuni sisältääkin konnotaation perinteisestä työväenluokkaisesta ammatista.

Kriitikoiden mielestä ihmisten identiteetti ei voi levätä minkä tahansa ammatin varassa, vaan ainoastaan keskiluokkaiset ihanneammatit tarjoavat identiteetin rakentamiselle perustan. Yritykset kehittää paskaduuneista luovuutta vaativia ammatteja ovat ylhäältä käsin johdettuja eivätkä kohtaa raadollisen työn todellisuutta. Kriitikko voi kysyä, miksi siivoojan Tallinnan laivalla pitäisi luututa kusta ja oksennusta tehokkaammin, luovemmin ja tuottavammin yhteisten arvojen puolesta ja oman elämänsisällön nimissä? Kenen etuja lopulta ajetaan, jos mainittu siivoja saadaan uskomaan, että kyllä hänen pitäisi? Kriitikkojen mielestä kyseessä on taitava liikkeenjohdollinen juoni: taitojensa ja tehokkuutensa parantamiseen pyrkivä siivoja on paljon tuottavampi kuin pelkkää palkkaa ajatteleva siivoja.

Kriitikoiden keskeinen väite on, että paheksujat eivät kykene erottamaan paskaduunia paskaduunin tekijästä. Poliittisen historia tutkija Jari Sedergren (2006) kirjoittaa blogissaan terävällä kynällä siitä, kuinka porvarillisen kasvatuksen ja ammatin perusteella uusinnetaan luokkajakoa menestyjiin ja ei-menestyjiin. Paskaduunipuheen paheksuminen on Sedergrenin mielestä yhteydessä siihen, että ihmiset sijoitetaan ”luonnollisella” tavalla omiin säätyihinsä. Säätykiertoa ei juurikaan synny, koska porvarillisen keskiluokan asenne on säilynyt vuosisatoja yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta samankaltaisena.

Lopuksi

Virenin kaltaiset prekariaattiluokan puolestapuhujat ovat nostaneet yhteiskuntaluokan uudelleen poliittiseen keskusteluun. He eivät ole suostuneet nielaisemaan vaikkapa Sauli Niinistön vaalikampanjan iskulauseiden sisältöä. Prekaarit ovat melko rohkeasti väittäneet, että vastakkainasettelun aika on pikemminkin alkamassa kuin ohi. He ovat torjuneet ajatuksen siitä, että kaikki ovat yhtä työväkeä, mutta ihmiset sijoittuvat luontaisesti heille sopiviin töihin. En kuitenkaan väitä, että prekaarit olisivat esiintyneet yhteiskuntakriitikkissään yhtenä rintamana. Tarkastelemisani paskaduunipuheissa paheksujien ja kriitikoiden puhe sekoittui usein toisiinsa.

En osaa sanoa, olenko itse joskus tehnyt paskaduunia vai en. Paskaduunipuhetta pohtiessani huomasin lähinnä olevani ”luonnollisen luokka-ajattelun” vanki. Maalinmyyjänä lopulta ikään kuin ymmärsin sijoittuneeni väärin ja luonnottomalla tavalla. Tutkijana koen joskus olevani vain maalinmyyjä tutkijan valepuvussa. Lisäksi tutkijana tulee helposti selittäneeksi työllä ihmisten muita ominaisuuksia. Esimerkiksi survey-kyselyyn vaihtoehto ”manuaalinen työ” pitää sisällään ajatuksen siitä, että tutkija olettaa löytävänsä korrelaatioita aivottoman työn ja havaintoyksikön muiden ominaisuuksien väliltä. Manuaalinen työ on sitä paitsi vain työtä, mutta esimerkiksi ”toimihenkilö” kelpaa jo sosiaalisesti identiteetiksi. Paskaduunikeskustelu on nähdäkseni möyhinyt tämänkaltaisia itsestäänselvyksiä, ja juuri siksi keskustelun jatkaminen on tärkeää, vaikka mihinkään lopputulokseen ei varmaankaan päästä.

Lähteet

- Ahonen, Sirkka (2003) Yhteinen koulu, tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Tampere: Vastapaino.
- Antola, Esko (2004) Suomi EU:n etujoukkoon. Eurooppa-politiikan uudet haasteet. EVA-raportti. Helsinki: Yliopistopaino.
- A-talk (2006) Rovioid palavat – mitä aktivistit haluavat. TV1. 3.5.2006.
- Florida, Richard (2005) Luovan luokan esiinmarssi. Helsinki: Talentum.
- Foucault, Michel (1998) Seksuaalisuuden historia. Helsinki: Gaudeamus.
- Fraser, Jill (2001) White-Collar Sweatshop: The Deterioration of Work and its Rewards in Corporate America. Norton: New York.
- Lindholm, Arto (2005) Maailman parantajat. Helsinki: Gaudeamus.
- Punnonen, Olli (1999) Koulutuksen taso ja osaamisen laatu avainasemassa. Teoksessa Työ vuonna 2005. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Ritzer, George (2002) McDonaldization: The Reader. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Sedergren, Jari (2006) Sedisblogi (http://sedis.blogspot.com/2006_05_01_sedis_archive.html)
- Vnk (2004) Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi – Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Vähämäki, Jussi (2003) Kuhnurien kerho. Vanhan työn paheista uuden työ hyveiksi. Helsinki: Tutkijaliitto.

PREKARIAATTI, PALKITSEMATON ELÄMÄ

Jukka Peltokoski

Prekariaattikeskustelu ei ole pätkätyöläisyyskeskustelun jatkamista toisin käsittein. Prekaarisuudella ei ole mitään välttämätöntä tai tyhjentävää yhteyttä pätkätyöläisyyteen. Monet prekariaatin käsitettä käyttävät eivät oikeastaan tiedä, mistä puhuvat.

Prekaarisuus viittaa sellaisiin moninaiisiin elämäntilanteisiin, joissa ihmiset omasta halustaan ja/tai olosuhteiden pakottamina ajautuvat palkansaajan enemmistömallin sekä siihen sisältyvien normatiivisten odotusten ja sen tarjoaman oikeudellisen suojan rajamaille tai ulkopuolelle. Prekariaatista voidaan puhua taistelevana subjektina, joka vaatii palkansaajamallia pakenevalle elämän monimuotoisuudelle yhteiskunnallista oikeutta kyseenalaistamalla palkkatyön normin sekä vaatimalla materiaalista turvaa ainutkertaisen (*singulaaristen*) elämänmuotojen moneudelle ja niiden muodostamille, yhteiskunnallisesti tuottaville sommitelmille. Prekaarius on moneuden elämää sen elinvoimaa tyypistävän palkansaajamallin ja sitä ylläpitävien intressitahojen armoilla.

Prekariaatti ei ole kollektiivinen identiteetti. Se on nimi, jolla on strateginen merkitys väen (*moneus*, *multitudo*) kamppailulinjana: pako palkkatyön orjuudesta sellaisen luovan vastarinnan muodossa, joka kykenee itsellistämään ja turvaamaan ainutkertaisuuksien yhteistoimintaa. Voisimme puhua virtuaalisesta luokasta, joka toteutuu vastarinnan tekoina ja on siis jatkuvassa muutoksessa. Kyse on yhteiskunnallisesta kamppailusta, sillä ainutkertaisuuksien tuottavat sommitelmat ovat nimenomaan uusia yhteiskunnallisia tiloja.

Prekariaatti on väen politiikkaa tavalla, joka tarkentaa tähtäimen taisteluun uudesta sosiaaliturvasta. Tätä sosiaaliturvaa voidaan kutsua perustuloksi. Perustulo on uusi oikeus, joka voidaan rinnastaa ihmisoikeuksiin ja aiempiin työvoimaa koskeneisiin oikeuksiin. Perustulo on prekariaatin materiaallinen *telos*, uusi työtaistelu, jonka puolesta toimiminen tarkoittaa prekaarien elämäntilanteiden itsesuojelua ja vapauttamista palkansaajamallin armoilta.

On tärkeää erottaa prekariaattikeskustelu sellaisista äänenpainoista, jotka lukevat prekariaatin vain palkansaajamallin negatiiviseksi poikkeukseksi. Prekariaatti on poikkeus, mutta tuottava poikkeus. Se on paon viiva, joka sisältää kaikki enemmistömallit peruuttamattomasti kyseenalaistavan potentiaalain, moneuden, joka tekee välttämättömäksi kokonaan uuden oikeudellisen viitekehyksen määrittelemisen.

On vakava virhe ajatella, että prekariaatti kaipaisi ennen kaikkea lisää ja pidempiaikaisia töitä. Kyse on ennemminkin palkkatyön enemmistömallista vapautumisesta. Tällä linjalla verkkolehti Megafonin ja Prekariaatti.orgin kaltaiset uuden työvoiman ”militiat” ovat tuoneet prekariaattikeskustelun Suomeen, ja tällä linjalla keskustelen asiasta myös tässä kirjoituksessa. Teen kolme leikkausta työn muutoksista käytävään keskusteluun ja esitän sitten, miksi perustulolle ei ole vaihtoehtoa.

Työvoiman moneus

Prekariaattikeskustelu nousee esiin tilanteessa, jossa työmarkkinoille syntyy joukko anomaliaita. Työttömyys kehittyy rakenteelliseksi joukkotyöttömyydeksi. Epätyypilliset työsuhteet tyypillistyvät, tilapäisyydet ja sijaisuudet muuttuvat pysyviksi. Vakituksia työtehtäviä teetetään määräaikaisina töinä. Urakka- ja tilaustöiden yleistymisen tekee työn tarpeesta vain hetkittäistä. Työn, työttömyyden ja kouluttautumisen väliset elämäntilanteet limittyvät.

Pienyrittäjyyden sekä itsensä työllistämisen monet muodot – kuten toiminimet, vapaat ammatin-

harjoittajat, kolmannen sektorin yritykset sekä apurahoilla ja muilla projektirahoituksilla toimivat itselliset ”työntekijäyrittäjät” – muodostavat nopeasti kasvavan joukon, johon lisäksi alkaa kohdistua merkittäviä taloudellisen kehityskyvyn odotuksia. Myös yksityisen ja julkisen sektorin kahtiajaon ylittävä kolmas sektori nousee taloudellisesti merkittävään asemaan. Siirtolaiset muodostavat talouden voimavaran, jonka työpanos on ainakin eurooppalaisella tasolla tosiasiallisesti yhä useampien alojen kannattavuuden taustalla.

Huomattavissa määrin tai jopa kokonaan palkattomana työnä ”hakkeroidut” tietokonepohjaiset viestintäjärjestelmät muuttavat koko ihmiskunnan toimintaympäristön muutamassa vuosikymmenessä. Feministisen liikkeen jäljiltä hoivatyötä ja muita palkkatyön ulkopuolisia työn muotoja ei enää voida ottaa itsestään selvinä ja talouden resursseina.

Palkansaajan kategoria ei tavoita tätä työn moneutta, ja niinpä sitä yritetään usein määritellä yrittäjyydeksi. Yrittäjyydenkin kategoria tavoittaa uuden työn muotoja vain venymällä käsitteeksi, joka unohtaa tai piilottaa yrittäjyyden sidoksen pääoman kasautumiseen.

Myös suurpääoman ympärillä tapahtuu. Yritykset keskittyvät ydintoimintoihinsa, joiden keskiöstä löydämme huippuosaajien ammattikunnan. Kaiken muun – usein varsinaisia tuotantolaitoksia myöten – yritys ulkoistaa ja kilpailuttaa alihankkijoilla. Yrityksen kilpailukyky ei riipu enää niinkään jatkuvista investoinneista kiinteään pääomaan ja siihen sidoksissa olevaan vaihtelevaan pääomaan vaan kyvystä liikkua strategisesti yritysverkostojen leikkauspisteissä, kerätä huomiota myytävillä tuotteilla sekä käyttää joustavasti hyväksi työvoiman tietotaitojen yhteiskunnallisesti hajautunutta moneutta.

Yritysten ympärille muodostuu projektikohtaisesti työllistyviä ketjutyöläisiä ja uutta palvelusväkeä. Näiltä odotetaan persoonallista sitoutumista yritykseen, mutta heitä työllistetään vain määrätyn ja määrämittaisen työsuorituksen hoitajiksi tai ulkoistetuksi ostotyövoimaksi. Osansa tästä yritysverkostoille ominaisesta dynamiikasta saavat perinteisetkin palkkatyöläiset. Viimeistään Voikkaan tehtaiden supistusten jälkeen myös tuotannon entisiin ydintoimintoihin kiinnittynyt työvoima on joutunut kasvokkain palkkatyön väliaikaisuuden kanssa. Oman ammatti-identiteettinsä ja työllisyysnäkömiensä suhteen prekaarein työvoima löytyneekin tänään tehdashalleista. Tehtaiden tulevaisuus työvoiman massatyöllistäjänä on yleisesti kyseenalaistunut näkymä, ja tyypillisesti työtä on tarjolla vain seuraavan urakan verran.

Työvoiman sisäisen hajaantumisen seurauksena perinteinen sosiaaliturvajärjestelmä ja ylipäätään kaikki palkansaajamalliin sidotut yhteiskunnalliset instituutiot alkavat vastata kehnosti ihmisten elämäntilanteisiin. Mihin sijoittuu työssä käyvä opiskelija, mihin opiskeleva tai keikkahommia tekevä työtön? Ovatko apurahatutkijat tai freelancerit palkansaajia vai yrittäjiä? Onko tilapäisesti tuottamattoman toiminimen haltija työllinen vai työtön? Työtön tai pätkätyöläisäiti ymmärtää yhä heikommin, miksi hänen saamansa äitiysraha on pahimmillaan monin kerroin pienempi kuin hyvätulaisen palkansaajaäidin nauttima yhteiskunnallinen tuki. Kolmannelta sektorilta odotetaan paljon, ja siellä tehty työ jää usein vaille mitään yhteiskunnallista tunnustusta ja korvausta.

Sosiaaliturvajärjestelmän näkökulmasta on täysin rationaalista, että ihminen voi joutua raportoimaan viranomaisille henkilökohtaisen elämänsä muutoksista muutaman kuukauden välein. Vuosituloja on yritettävä ennakoida, vaikka se on täysin mahdotonta. Vääränlaisten tukien saamisesta seuraa sanktioita, vaikkei pirukaan pysy perässä, mihin missäkin tilanteessa on oikeus ja mihin ei. Usein on esitettävä odotusten mukaista elämää, jotta toisessa todellisuudessa laadittuihin papereihin saisi edes jotain tolkkua (tätä voisi kutsua valehteluksi, ellei kyse olisi siitä, että yrittää elää valheellisen enemmistömallin ehdoilla).

Sosiaaliturvajärjestelmä ajautuu kroonisiin vaikeuksiin, kun se yrittää lukea ihmisten elämäntilanteet palkansaajamallin näkökulmasta. Yhtä kömpelöitä ovat ammattiyhdistykset, jotka pitävät edelleen ensisijaisena asianaan palkansaajan etujen ajamista. Ammattiyhdistykset eivät kykene vastaamaan edes palkansaajien sisäiseen eriytymiseen. Samalla kun kasvava osa palkkatyöläisistä rakentaa

itselleen yksityistä turvaa erilaisilla vakuutuksilla, kasvaa myös työssä käyvien köyhien määrä. Kaksi palkansaajaa voi elää täysin erilaisissa todellisuuksissa. Mielenkiintoisen kysymyksen muodostaa sekin, mikä liitto ajaa omia etuja, jos on yhtä aikaa freelancer-journalisti, opiskelija ja sairaanhoitoalan pätkätyöläinen, kuten eräs tuttavani, jonka monialaosaamista ja elämäntilanteen erityisyyttä täydentävät mukavasti vielä kolme pientä lasta ja vuorotyötä tekevä puoliso. Elämä todellakin matkii taidetta, joskin ikävämällä tavalla kuin Warhol povasi.

Ei ole vaikea samastua itäeurooppalaisten kokemuksiin ennen kulissivallan kaatumista.

Työkyvyn yhteiskunta

Kuin vastaiskuna häiritseville anomalioille palkkatyöstä on tullut entistä keskeisemmin ihmisten elämää määrittävä tekijä, jopa eettinen vaatimus. Olemme siirtyneet hyvinvointivaltiosta (welfare) työkyvyn yhteiskuntaan (workfare). Pienin askelin edennyt kehityskulku on juuri epädramaattisuudessaan muuttanut dramaattisesti elämäämme: ihmisten olemassaolo ja oikeus hyvinvointiin on sidottu työssä suoriutumiseen ja työkyvyn osoittamiseen.

1980-luvulle saakka elimme hyvinvointivaltion laajentumisen aikaa. Tänäpäin hyvinvointia luonnehtivat erilaiset leikkaukset ja hätätilaratkaisut. Ilmoilla on pysähtyneisyyden ja lopun alun tunnelma. Kollektiivisten ratkaisujen sijasta ihmiset sitovat tulevaisuuttaan erilaisiin yksityisiin turvajärjestelyihin, kuten vakuutuksiin ja sijoituksiin. Vallitsee yksityisen riskinkantamisen mentaliteetti. Elämästä on kannettava yrittäjän vastuu.

Nykyisin kaikki on niin sanotusti kiinni yksilöstä itsestään. Toisin kuin yhteiskuntatieteilijät mielellään muotoilevat, emme tosin elä niinkään yksilöllistyneessä vaan yksilöllistävässä yhteiskunnassa, jossa vastuu yhteiskunnallisista asioista sälytetään yksilön harteille. Vaikka riskit tuotetaan yhteiskunnallisesti, eikä kukaan kykene kantamaan yksilönä vastuuta monimutkaisen yhteiskunnan tilanteista, riskien hallintaa yksilöllistetään. Turvasta tehdään hyvää bisnestä. Julkisten tilojen ja hyvinvointipalvelujen yksityistäminen tekee yhteiskunnallisista oikeuksista kulutustavaroita.

Mitä enemmän ansaitset, sitä enemmän sinulla on varaa ostaa oikeuksia eläketurvan tai lasten- ja vanhusten hoidon sekä muun turvan muodossa. Työ tekee vapaaksi, toden totta!

Työkyvyn yhteiskunta tarjoaa turvaa vain niille, joilla on työhistoria, ja lupaa sitä muille vasta sitten kun he ovat osoittaneet oikean asenteensa, halunsa tehdä mitä tahansa työmarkkinoita palvellakseen. Ihmisiä kannustetaan ottamaan vastaan mitä tahansa työtä millä tahansa palkalla, sillä mikä tahansa merkintä ansioluettelossa osoittaa parempaa asennetta ja valmiutta työntekoon kuin työhistorian mustat aukot. Ellei työtä ole, sitä on simuloitava erilaisten harjoittelujen ja kursittautumisten muodossa. Kuitenkin juuri nämä teeskennellyt työt halveksivat työtä ja pilkkaavat sen tekijää.

Jostain kumman syystä on aina parempi ”mennä töihin” kuin tehdä itselleen ja yhteisölleen mielekkäitä asioita. Näin siitä huolimatta, että suuri osa työstä tuottaa tavaroita ja palveluita, joita ei tarvitse kukaan muu kuin yrittäjä, jonka pitää saada spekulatiivinen raha liikkumaan, ja mainostointi, joka ansaitsee rakentamalla ihmisille uusia tarpeita pääoman tarpeista lähtien. Siitä huolimatta, että jokainen näkee, kuinka yritysten palveleminen syö voimavaroja yksilöllisesti ja yhteisöllisesti motivoivien asioiden hoitamiselta, yhteiskuntapoliittisesti tärkeintä on palkkatyö. Alamaisuus kenen tahansa palkollisena on aina kannustetumpi vaihtoehto kuin omatoimisuus.

Työn ihannoitua ei tunnu syövän edes se, että uusimmat ”kansantaudit” johtuvat nimenomaan työstä. Burn out oli 1980-luvun uudissana, jonkinlainen suunnannäyttävä, joka raivasi tietä yhä uusille työperäisille, usein psyykkistä laatua oleville sairauksille.

Työkyvyn yhteiskunnassa ihmisten elämästä tulee pelkkää työelämää tai elämää yhteiskunnallisesti suojattomassa tilanteessa. Elämällä alkaa olla arvoa vain työelämänä. Mikä ei tuota arvoa, on arvotonta.

Aivojen välinen yhteistyö

Mikä on yhteistä sosiaaliselle, kulttuuriselle ja inhimilliselle pääomalle? Kaikki viittaavat sellaisiin ihmiselämän ulottuvuuksiin, joiden pääomaksi muuttumisesta itse pääomapiirit eivät vielä jokin aika sitten uskaltaneet uneksiakaan. Ihmisyden sinänsä muuttuminen taloudelliseksi arvoksi tulee mahdolliseksi tietokapitalismissa, joka syrjäyttää tehdaskoneen arvonmuodostuksen keskeisimmältä sijalta. Tilanne olisi verrattavissa imperialismin aikaiseen orjuuteen, jos orjia olisi pidetty täysin ihmisinä. Orjakauppa oli kuitenkin omalla brutaalilla tavallaan nykykapitalismia inhimillisempää.

Tietokapitalismissa tuotannon keskiöön nousee aivojen välinen yhteistyö. Tiimityömallin yleistäminen sisäistää työntekijöiden kommunikaation osaksi työtaphtumaa moninkertaistaen yrityksen kyvyn aistia markkinatilanteita ja asiakkaiden tarpeita, kehittää ratkaisuja kriisitilanteisiin, uudistaa työnteon malleja, sitouttaa työntekijöitä yrityksen aineettomaan ulottuvuuteen sekä viime kädessä myös tuottaa uusia tuotekeksintöjä ja markkinastrategioita. Tietokone työkaluna alkaa yhdistää kaikkea työtä.

Yritysten kiinnostus ”inhimillistä pääomaa” kohtaan kertoo siitä, että viime kädessä vain ihmiskone kykenee tiedontuotantoon. Siksi on sijoitettava ihmiseen, pantava tämä poikimaan tuottoa. Tämä ei kuitenkaan tapahdu pelkkänä jo toteutuneiden tekojen summana, vaan potentiana, kykynä uuteen, kykynä luovuuteen. Ansioluettelon pitää osoittaa ennen kaikkea kykyä itsensä ylittämiseen ja ennalta arvaamattomiin yhdistelmiin.

Kun aivojen välinen yhteistyö muuttuu suoraksi ja ensisijaiseksi tuotannon tekijäksi, purkautuu mahdollisuus määritellä tuotannolle rajattu aika tai paikka.

Työn tuottavuus perustuu yhteiskunnallisen tuotannon ulottuvuuteen, joka ei milloinkaan tyhjene siihen, mikä niin sanotusti materialisoituu työssä. Työ vain ottaa käyttöönsä joitain yhteiskunnallisesti jo tuotettuja kykyjä ja merkityksiä. Luovan luokan teoria tunnustaa tämän omalla tavallaan peräällä yritysten huippuosajille moniarvoista elinympäristöä kiintiöhomoineen ja muine vaihtelua tuovine lisukkeineen.

Tehdastyöläinen saattoi tehtaalle mennessään jättää aivonsa ja persoonallisuutensa narikkaan. Sai olla vaikka juoppo, kunhan hoiti hommansa. Tänään persoonallisuudesta on tullut työvoiman tärkein työväline. Persoonallisuus ei kuitenkaan kasva ja kehity umpiossa. Kun työhön sidotaan työntekijän koko persoonallisuus, tulee työllistetyksi kokonainen yhteiskunnallisten suhteiden verkosto. Keksinnöt, pienet tai suuret, eivät katso aikaa tai paikkaa, eivätkä ne persoonalliset yhteistoiminnan valmiudet, jotka tänään ovat tehokkaan työssä suoriutumisen ehtoja, kehity niinkään töissä tai edes töihin valmistavassa koulutuksessa vaan yhteiskunnallisessa elämässä ylipäätään.

Aivojen välisen yhteistyön ”työpaikka” on yhteiskunta. Neroutta ja luovuutta idealisoivat porvarilliset tarinat uusintavat mieluusti myyttiä aivokudoksesta tahkoamassa uusia ideoita ylevässä yksilöllisyydessään (usein myös väärinymmärrettynä ja yksinäisenä). Kyvyt, jotka ihmisessä yltyvät uuden merkityksen tai arvon luomiseen, ovat kuitenkin yhteisöllisiä. Sama pätee täysin myös hoivatyöhön, jossa jokainen kohtaaminen toisen ihmisen kanssa on merkityksellinen ainutkertaisella tavalla (joskin juuri tätä hoivatyön puolta ollaan julkisten palvelujen resurssipulan myötä varaamassa vain eliittipalvelujen etuoikeudeksi).

Yhteiskunnallinen tuotanto ei ole lähtökohtaisesti suljettu keneltäkään, eikä se ole minkään erityisluokan yksityisominaisuus tai sen omaisuutta. Wittgensteinia mukaillen, tietokapitalismissa yksityinen työ on yhtä mielekäs ajatus kuin yksityinen kieli.

Luovan luokan sijasta tarvitsemme keskustelua yleisestä älystä. Nykytuotantoa luonnehtivat yhteiskunnallinen hajautuminen, tietynlainen hajamielisyys ja monimielisyys, joilla on ehtymätön kyky tuottaa yllättäviä yhdistelmiä. Tämä kyky on määritelmällisesti kontrolloimaton, sillä uutta voi syntyä vain ennalta asetettujen rajoitusten herpaantuessa ja antaessa tilaa ”päähänpistoille” ja kokeiluille.

Väen elämä on kokeellista elämää. Elämä moneuden tilassa ei ole elämää annetuissa raameissa vaan jatkuviissa risteämässä, joista jokainen tuo maailmaan jotain uutta ja ainutkertaista. Nykytalous nimittää kokeellista elämää innovaatiopohjaiseksi. Meille se on yksinkertaisesti elämää, joka kykenee luomaan merkityksiä ja yhteiskunnallisia rakenteita pääomasta huolimatta.

Palkittu elämä

Perustulokeskusteluun sisältyy monia teknisiä kysymyksiä, joista osalla on merkitystä sille, toteutuuko perustulo todella vapautuksellisen sosiaaliturvan uudelleen järjestelyinä vai vain uutena työvoiman kontrollimuotona. Kysymys on esimerkiksi siitä, minkä tasoisena perustulo jaetaan. Jätän perustulon järjestelykysymykset tässä sivuun. On ensisijaisesti keskusteltava poliittisesta ulottuvuudesta. Teknisten yksityiskohtien ratkaisut ovat paljolti kiinni poliittisista voimasuhteista, joissa perustulo toteutetaan.

Tärkeintä on ymmärtää perustulokeskustelu keskusteluna uudesta oikeudesta. Kyse ei ole mistä tahansa nappikaupasta vaan uuden työvoiman oikeusvaateesta, joka nousee suoraan sen konkreettisista tarpeista. Siksi perustulosta ei varsinaisesti neuvotella, mutta toteutuessaan se on tietysti projekti, joka muuttaa sosiaaliturvan asteittaisina muutoksina.

Perustuloprojekti joustavoittaisi sosiaaliturvajärjestelmän. Se vastaisi institutionaaliselta muodoltaan työvoiman moneuden tilanteeseen. Siinä eri elämäntilanteita ei ole mahdollista erotella toisistaan kategorisesti, vaan ihmisten on välttämätöntä kyetä liikkumaan joustavasti eri elämäntilanteiden välillä.

Perustulo yhteiskunnallistaisi riskien hallintaa. Ei ole oikeudenmukaista, että yhteiskunnallisesti tuotetuista riskeistä kannetaan vastuuta yksilöllistetyksi. Rakentamalla uuden yhteiskunnallisen turvan perustulo antaisi todellisia mahdollisuuksia yksilöllisesti ilmaisevaan elämään, joka ei olisi vain yksityistä reagointia monimutkaisen yhteiskunnan riskeihin.

Yhteiskunnallistuneessa tuotantomuodossa perustulo olisi vain rehellinen korvaus osallistumisesta yhteiskunnalliseen elämään, jossa tosiasiaa tuotetaan ne yhteisölliset kyvyt ja merkitykset, joiden hyödyntämiseen myös taloudellinen kilpailukyky perustuu. Perustulo olisi yhteiskunnallinen palkka yhteiskunnallisesta tuottavuudesta. Se ei olisi säälipalkka, eikä se kohtelisi ketään vähäosaisena. Se suhteellistaisi palkansaajan aseman vain yhdeksi palkitun elämän muodoksi.

Perustulo antaisi mahdollisuuksia työstä kieltäytymiselle. Se vahvistaisi työntekijän neuvotteluasemaa paikallisen sopimisen tilanteissa ja tekisi helpommaksi olla vastaanottamatta työtä huonoilla työehdoilla ja alihinnoitellulla palkalla. Se myös tukisi osa-aikatöiden tekemistä ja sapattivuosien pitämistä vaikkapa töihinsä uupuneiden tai vaihtelua ja uutta elämänsuuntaa hakevien työntekijöiden kohdalla. Samalla se antaisi mahdollisuuden ansaita joustavasti keikkahommilla ja muilla sekalaisilla työtehtävillä esimerkiksi opintojen tai työttömyyden ohessa.

Paradoksaalista kyllä, yhteiskunnallistuneen tuotannon tilanteessa taloudellinen kehityskin edellyttää työstä kieltäytymisen mahdollisuuksia. Työ ei tuota itsessään mitään muuta kuin määrättyjen tehtävien toistoa. Tuottavuus voi tulla työn piiriin vain moneuden kautta. Nykyisen yritysmaailman tendenssinä on varata moneudelle työn piiristä vain hierarkisoituja tiloja, mistä luovan luokan rakentaminen on kärkein esimerkki. Siinä moneus synnytetään yritysmaailmaan luokkana, joka vapautetaan työn erityisistä piirteistä boheemiin keksimisen ja innovaation tilaan. Luovan luokan työnä on luoda mahdollista: uusia ideoita ja kokeiluja. Perustulo on tasa-arvopolitiikkaa, joka vaatii kaikille yhtäläisiä mahdollisuuksia kokeilunhaluiseen ja uutta luovaan elämään.

Perustulo avaa erilaisia mahdollisuuksia ottaa etäisyyttä palkkatöihin, ja juuri siksi myös talouselämän pitäisi olla siitä kiinnostunut. Viime kädessä vain kaikille avoimen, palkkatyön ahtaita vaateita rikkovan ja kokeiluille vapaan yhteiskunnallisen tilan turvaaminen voi lunastaa EU-tason

suunnitelmat nopeasti kehittyvästä tietopohjaisesta ja innovaatorikkaasta talousalueesta.

Ehkä ennen kaikkea perustulo on ajatus uudesta yhteisöllisyydestä. Yhteiskuntaa eivät rakenna yritykset vaan ihmisyyhteisöt, jotka tietävät usein parhaiten, millaisia tavaroita, palveluita ja yhteisiä suhteita ne tarvitsevat, ja miten ne on tehokkainta järjestää. Perustulo tunnustaisi institutionaalisesti moneuden moniarvoisen yhteiskunnallisen rakennustyön. Kyse olisi nimenomaan yhteisöllisestä tunnustuksesta, siitä, että ihmiset luovat maailmaa yhdessä eivätkä sellaisina toisistaan eristyneinä yksilöinä, joiksi palkansaajamalli ja yritysmuotoistuva yhteiskunta meitä muokkaavat.

Vaihtoehdottomuuden politiikan aikana perustulo antaa vaihtoehdon, mutta perustulolle itselleen ei ole vaihtoehtoa.

Lähteet

Hardt, Michael & Negri, Antonio (2005) Imperiumi. Helsinki: WSOY.

Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005) Odotustila. Helsinki: Teos.

Jakonen, Mikko & Peltokoski, Jukka & Virtanen, Akseli (2006) Uuden työn sanakirja. Helsinki: Tutkijaliitto.

Lazzarato, Maurizio (2006) Kapitalismin vallankumoukset. Helsinki: Tutkijaliitto.

Prekariaatti.org, <http://prekariaatti.org/>

Verkkolehti Megafoni, <http://megafoni.kulma.net/>

Virno, Paolo (2006) Väen kielioppi. Helsinki: Tutkijaliitto

Vähämäki, Jussi (2003) Kuhnurien kerho. Helsinki: Tutkijaliitto.

Zygmunt, Bauman (2002) Notkea moderni. Tampere: Vastapaino.

MAHDOTON JA VÄLTTÄMÄTÖN PERUSTULO

Petri Paju

Perustulo on siitä merkittävä utopia, että jokainen suomalainen on vuodesta 1948 ollut sen piirissä ensimmäiset 17 elinvuottaan. Lapsilisäksi sitä tosin kutsutaan, ja sen tasokin on nykyisin kovin matala, mutta kuitenkin: erikoista, että noin arkinen ja totuttu asia on samalla utopia. Lapsilisää tehtiin 1930-luvun väestöennusteiden virittämänä yli vuosikymmenen. ”Utopia” lähti liikkeelle torjumaan antiutopiaa kansakunnan sukupuutosta. Utopian ja arkirealismen yhtäaikaisuus on perustulon idealle oikeastaan aika tyypillistä, se on äärimmäisyyksien ajatusleikki. Tarkastelen tässä tekstissä perustulon ajatusta näiden äärimmäisyyksien kautta ja pohdin lopuksi, olisiko perustulo ajateltavissa ikäpesifinä ratkaisuna, jatkettuna lapsilisänä.

Perustulomalleja ja esityksiä on moneen lähtöön, kuten on nimityksiäkin: kansalaispalkka, negatiivinen tulovero ja kansallinen/sosiaalinen osinko (esim. Soininvaara 1994; Anderson 1988). Mallit niputetaan usein yhteen, mutta ne ovat sen verran erilaisia, että on luontevaa ajatella monenlaisten ryhmien löytävän niistä juuri itseään viehättäviä sovelluksia, tasaverolla tai ilman.

Perustulo on viehättänyt vasemmisto–oikeisto-jaottelun mukaisen poliittisen värikartan molempia päitä. Perustuloidean juuret voidaan palauttaa jo Ranskan vallankumoukseen (Lahtinen 1988), mutta konkreettiset ajatukset ovat lähtöisin Pohjois-Amerikasta ja nimenomaan monetaristisesta leiristä (Anderson 1988; Soininvaara 1994). Suomessa Vasemmistoliiton perustulotyöryhmä esittää 530 euron suuruista perustuloa tuoreessa keskusteluasiakirjassaan (Vasemmistoliiton... 2006). Olisi aika napakka tasokorotus nykyiseen lapsilisään! Kokoomukselle ja SKP:lle perustulo, tai silloinen kansalaispalkka, olisi kelvannut 1980-luvulla. Aivan epäilemättä vanhat rintamalinjat löytyvät myös kannattajien keskuudesta, kun aletaan puhua siitä, millainen perustulo olisi, ja mitä siitä oletetaan seuraavan. Perustulon sovelluksista useimmat osuvat mainiosti hyvinvointivaltioajattelun ytimeen; siihen, että jokaisella on oikeus saada tietty osuus yhteisestä hyvästä ja velvollisuus kykyjensä mukaan osallistua tämän hyvän tuottamiseen (ks. esim. Anttonen ja Sipilä 2000).

Perustulo ja p-duuni

Harmi kyllä paskaduunitermi on dominoinut perustulokeskustelun tuoreinta aaltoa aivan liikaa. Kiitos median ja parin poliitikon, perustulosta saa kuvan lähes ”ratkaisuna”, jonka myötä Koukuniemessä on 40 prosentin henkilöstövajaus ja asematunnelissa 600 katusoittajaa. Simpauttajansa nähneet muistanevat, miten samoin sanankääntein edelliset sukupolvet kävivät työehtosopimusneuvotteluja (kirjan lukeneet muistavat hieman eri version). Sikäli termi osuu asian ytimeen, että suhde ikäviin ja pakollisiin töihin on yksi merkittävä jakaja perustuloa koskevissa esityksissä. Perustulon saamisen ehdoksi on myös esitetty osallistumista välttämättömiin yhteiskunnan töihin (Anderson 1988), mikä osuu hyvin lähelle yleiseurooppalaista workfare-linjaa – tämä ”utopia” on siis varsin todellinen. Sinänsä aivan puhdasoppisen mallin mukaan perustulon saamiselle ei aseteta mitään ehtoja (mt.). Luovan ja mukavan työn näkökulma yhdistettynä runsaan vapaa-ajan yhteiskuntaan on ollut vahvasti läsnä niin sanotun työn kritiikin eetoksessa (Aho 1988).

Liittyen välttämättömiin ja ikäviin töihin perustulokeskustelu jakaantuu näkökulmissaan ääripäihin markkinoiden ja yksilöiden välisessä suhteessa. Prekariaatin avaamassa keskustelussa perustulon ajatus on parantaa yksilön neuvotteluasetelmia suhteessa äärimmäisyyksiin menneeseen tehomarkkinatalouteen. Tämäkään näkökulma ei ole mitenkään uusi. Olisi mielenkiintoista ja

kolesteroliystävällistä nähdä pikaruokakulttuurin kaatuvan työvoiman puutteeseen (mieluummin vielä kysynnän puutteeseen).

Mutta perustulon on katsottu myös olevan markkinoiden katalysaattori, työn ja yrittämisen liikkeelle paneva voima (esim. Virtanen 1988). Tätä ajatusta tuskin prekariaattikaan kovasti vastustaa. Näkökulmasta riippuen perustulo vapauttaa ihmiset *markkinoista* tai passiivisesta hyväntekeväisyyden kohteena olemisesta *markkinoille*. Yhdelle perustulo merkitsee uhkaa pitkäaikaistyöttömien hylkäämisestä, toiselle se merkitsee saman ryhmän integroimista. Jos oikein olen ymmärtänyt, samalla argumentilla – ihmisten olisi tultava toimeen työllään – voidaan puolustaa ja vastustaa perustuloajatusta.

Mahdoton ja välttämätön perustulo

Perustulo on sekä välttämätön että mahdoton, vaikea sanoa kumpaa enemmän. Välttämättömäksi sen tekee nykyinen, vuosikymmenien ajan kasaan kyhätty, erillislakien tuhansien pykälien ja niiden soveltamisohjeiden viidakko. Samasta syystä perustulo on mahdoton, koska vuosikymmenten aikana tehdyt sitoumukset, niin sanotut polkuriippuvuudet, tekevät suuren mittaluokan uudistukset erityisen vaikeiksi. Perustulo on välttämätön, koska rakenteellinen alityöllisyys sysää ihmisiä pysyvästi ansiosidonnaisen turvan ulkopuolelle. Perustulolla voidaan kannattajien mukaan puuttua sekä ansioiden puuttumiseen että turvan puutteeseen.

Perustulo on välttämätön, koska elinkeinorakenteen muutos vaatii siirtymistä technology, talent ja tehdaskuri -mallista siihen uudempaan versioon (technology, talent and tolerance Floridan evankeliumin mukaan). Matti Virtanen (1988) vertaa kansalaispalkkaa ammattikuntalaitoksen lakikauttamiseen 1800-luvun lopulla. Sitä voisi verrata myös peruskoulu-uudistukseen ja korkeakoulun ekspansioon 1960-luvulla, jolloin lahjakkuuksien pöyhimisen nimissä mahdollisuuksia tarjottiin entistä laajemmalle joukolle ihmisiä. Näin ajatellen perustulon myötä koko innovaatiopuhemyllä panisi rahat sinne, missä puheet jo ovat. Perustulo olisi mitä todennäköisimmin suuri palvelus työvaltaisille aloille, ja haitaksi pääomavaltaisille; jälleen yksi välttämätön, mutta mahdoton yhdistelmä.

Perustulo on mahdoton jo aivan teknisistäkin syistä; siihen siirtymisen rinnalla PARAS-hanke (tai ainakin puitelaki, joka ei ehkä erikseen kiellä järjen käyttöä), Y2K, Millenium tai Euroon siirtyminen ovat pienehköjä säätöjä. Se on mahdoton, koska perustulon myötä poliittisen teurastamon auto alkaisi kaarrella pyhien lehmien laitumen vierellä – sen jossa ovat yleissitovuus, minimipalkat ja asuntolainan korkojen verovähennysoikeus. Mutta rahoituksen puolesta perustuloa ei ole osoitettu mahdottomaksi. Tosin se on oman perusideansa vankina sillä tavalla, että liian matalan tasoisena se ei vastaisi huutoonsa perussosiaaliturvan selkiyttäjänä.

Perustuloa kannattaa 55 prosenttia ihmisistä ja 140 prosenttia vastustaa. Luvut eivät ole ehkä aivan tarkkoja mutta kuvaavat yhtä perustulon äärimmäisyyttä. Minä voisin kyselyssä vastata kannattavani perustuloa aivan hyvin. Samalla kuulun ainakin pariin järjestöön, joiden arvaan viimeiseen asti vastustavan ajatusta. Näin ollen minulla on kantoja noin 200 prosentin edestä, lievästi kallellaan ei-puolelle. Kyselykantaani en ehkä muuta ja äänestää saatan sen tai muun asian perusteella, jos äänestän. Järjestöistä voin erota; tilanne lienee todellisuudessa tosipaikan tullen noin fifty-sixty. Perustulo on vaikea tai mahdoton, koska perustulon murto-osan mittaisetkin uudistukset ovat lähes mahdottomia.

Tarpeeton perustulo

Perustulo voi olla myös tarpeeton. Tätä puoltaisi se, että sosiaaliturvan peruskysymyksiä ei näillä leveysasteilla kannata edes yrittää ratkaista ilman jotain ratkaisua asumisen tukiin, ja sen suhteen

perustulo on aika hiljaa – lukuun ottamatta Soininvaaran malleja. Soininvaara (1994) päätyykin esittämään, että kohti perustuloa voidaan siirtyä myös asumistukijärjestelmän kautta. Yleisestikin perustulon legitimitteetti ja oikeudenmukaisuus ratkeavat paljon vuokra- ja omistusasumisen tukien myötä. Kukaan ei ole esittänyt perustuloa, jolla lyhenneltäisiin kivitalojen lainoja. Ajatus siitä, että perustulo veisi ihmisiltä halun hankkia työllään ansioita, on aika kaukaa haettu omistusasumisen ollessa niin yleistä kuin se on. Niin, perustulo kuitenkin olisi vain kierrätystä markkinoiden ja varallisuusarvojen reunamilla.

Yksi äärimmäisyyksien osoitus on yksilöllisten vakuutusten ja universaalien järjestelmien päällekkäisyys ja samanaikaisuus, ainakin keskusteluissa. Jonkin sortin tietotyön mäkitupalaisena olen vakuuttanut tulotasoni sekä työttömyyskassassa että yksilöllisellä eläkevakuutuksella. Työttömyyden pitkittyessä voisin kuitata eläkesäästöni (eivät muuten ole Kiina-rahastoissa) ja ostaa uuden balaikan katusoittotarpeisiini. Ei tämäkään tilanne aivan huono ole, jos ehtii ansioille siksi aikaa, että jotain vakuutettavaa ilmaantuu. Olisiko yksilöllisestä vakuuttamisesta ratkaisuksi? Vai tarkoittaisiko se vain sitä, että toiset saavat joustot ja toiset turvallisuuden? Kysymys kääntyisi muotoon, ovatko työmarkkinat *tarpeeksi* epävarmat ja ennakoimattomat, että *kaikki* tahtoisivat vakuuttaa ansiotasonsa. Kirppisprekariaatin keskinäinen vakuutus toimisi yhtä huonosti kuin mikä tahansa riskiryhmän keskinäinen vakuutus. Paperitehtaiden lakkauttamiset ovat ikävä juttu, mutta en ole varma, onko prekariaatti edes keksinyt vaatia paperimiesten muutosturvan taseisia etuja. Ja paperikoneet sentään seisoivat muutaman päivän. Tällainen rinnastus ei tosin ole välttämättä aivan parhaalla maulla poimittu.

Perustulon liittäminen prekariaattiin ja vain prekariaattiin vähän hämärtää sen tarkoituspäätä. Perustulo voidaan aika hyvin korvata yksilöllisellä vakuutuksella ja verovähennyksillä silloin kun puhutaan koulutetusta, terveestä ja kohtuullisen nuoresta väestä. Mutta perustulo ei ole prekariaatin monopoli. Suurin hyöty siitä koituu (jos yleensä jollekin) niille, jotka tuotantoteknologian kehitys yhdessä työttömyysloukkujen ja verokiilojen kanssa uhkaa syrjäyttää töistä kokonaan ja lopullisesti. Se porukka ei tainnut tänäkään vuonna laajamittaisesti marssia vappuna. Ajatus perustulosta näyttäytyy erilaisena riippuen siitä, painotetaanko esimerkiksi Matti Virtasen tavoin ”studiotuotantoa” tai Osmo Soininvaaran tavoin ”epäkurantin” työvoiman asemaa. Kannustinloukkujen purkaminen, kotitalousvähennys ja vuorotteluvapaa ovat kaikki esimerkkejä jollain tapaa perustulolle sukua olevista uudistuksista.

Perustulo vain nuorille?

Perustuloa voidaan ajatella myös lapsilisän laajenuksena. Nuorten ikäraja perustulo 2000-luvulla olisi luonteeltaan aika lailla toinen asia kuin se kansalaispalkka, josta 1980-luvulla keskusteltiin. Ei olisi ensimmäinen kerta, kun nuoria käytetään koekaniinina yhteiskunnallisissa uudistuksissa. Yksi nykysysteemin heikkouksia on lapsilisän päättymisen ajankohta: harva on 17 täyttäessään omillaan, kulut ovat suurimmillaan ja opintotuet olemattomat. Työhön tämänikäisiä ei edes toivota vailla koulutusta. Samantyyppisiä kynnyspaikkoja on myös se, kun lapset siirtyvät maksullisesta päivähoidosta ilmaiseen kouluun. Näitä kuoppia ja kynnyksiä ei ainakaan perustele mikään lasten tai perheiden elämänkaareen liittyvä asia.

Eri tukimuotojen (kuten opintoraha, opintolainan valtiontakaus, opintorahan asumislisä, toimeentulotuki, asumistuki, työmarkkinatuki, työttömyyspäiväraha ja yleinen asumistuki) yhteensovittamista on tehty pitkään ja hartaasti. Erillisten säädösten kautta asiassa on edistytty, mutta samalla on myös sirpaloitettu kenttää entisestään (esim. kuntouttava työtoiminta ja sen erilliset tuet, toimeentulotuen etuoikeutettu tulo 2000-luvulla). Tämä koskee enimmäkseen vain periaatteessa työkykyisiä ihmisiä; sairastaminen, eläkkeet ja varsinainen kuntoutus sekä verotus ovat vielä asia erikseen.

Nykyisellään noin puolet nuorista on siirtynyt työmarkkinoille 21 vuoden iässä, mutta ei välttämättä lopullisesti. On myös esitetty, että siirtymä yhteiskunnan nettosaajasta nettomaksajaksi tapahtuisi keskimäärin 24 vuoden iässä (Julkunen 2001). Nuoret ovat olleet käytännössä aina työmarkkinoiden joustotyövoimaa, nuorisotyöttömyys nousee yleistä työttömyyttä enemmän ja nopeammin, mutta myös laskee herkästi ja kiertää nopeaan tahtiin. Nuoret sekä opiskelevat pitkään että saattavat palata opiskelemaan näennäisesti kerran jo työelämään siirryttyään. Mikä tahansa luku nuorten työllisyysasteesta on hieman epämääräinen nykyisessä koulutuksen ja työn nopeassa vaihtelussa ja päällekkäisyydessä. Kertakaikkinen kokopäivätyöhön siirtymisen zombie peilailee itseään päätöksenteon ja realiteettien välissä. Osa tästä ilmiöstä voi olla pullamössösukupolven hedonistista kimpoilua fiilispohjalta. Vähintään yhtä uskottavaa on sanoa nuorten joustavan jo terveyden ja sopivuuden rajoilla. Tehokkuuden ystäville voi erikseen mainita, että työmarkkinoilla joustaminen siirtyy sellaisenaan toisen asteen koulujen ja korkeakoulujen sisään teettäen ylimääräistä vaivaa itse opetuksen kustannuksella.

Nuorten ja nuorten aikuisten tilanteessa – niin opiskelevien, työmarkkinoilla olevien kuin näiden ulkopuolella olevien – on useita perustulomallia puoltavia näkökohtia. Mahdollisesti suurin ongelma ei olisi edes perustulo ja sen maksaminen vaan siirtyminen siltä pois. Ikärajattu perustulo loisi melko jäykän ja tiukan vaatimuksen valmiista paketeista ammatteineen kaikkineen sitten kun perustulon aika päättyy. Jos tahdomme ajatella asiaa osana sukupolvisopimusta (mm. Lauri Ihalaisen ehdotus), tiukat rajat ehkä ovat välttämätön paha. Esimerkiksi puolelle 21- ja 22-vuotiaista muutos olisi lähinnä opintotuen yksinkertaistumista ja ympärivuotisuutta. Puheet laiskuuteen tai työn vieroksumiseen kasvattamisesta uskaltaa jättää melko vähälle huomiolle. Ei kannata myöskään kuvitella helsinkiläisen aktiivisen yliopisto-opiskelijan olevan mikään mediaanityyppi Suomen nuorista. Ei valtakunta oikeasti kai pyörinyt sen yhden ikkunaruuudunkaan ympärillä vuonna 1968.

Työmarkkinoille suuntaaville perustulo olisi väliaikainen subventio, jonka aikana olisi ikään kuin vakiinnutettava asemansa niissä rajoissa kuin se nykyään on mahdollista. Tästä aukeaa taas yksi vastakohtaisuus: perustulo olisi ”myötäsyklistä” sikäli, että se vahvistaisi portfoliosukupolven velvoitetta kasata itsestään vetovoimainen paketti ”parasta ennen” päivään mennessä. Se olisi vastasyklistä tuomalla selkeän ja ei-tulovähenteisen perusturvan aikaan, jossa sellaista ei ole.

Aiemmat kokeilut niin sanotusta nuorisopalkasta eivät olleet rohkaisevia, mutta sitä toisaalta yritettiin syvimmän laman oloissa. Jos kerran ollaan sitä mieltä, että onnistunut alku työmarkkinoille kiinnittymisessä on tärkeä, perustulo olisi lähinnä hyvä uutinen. Työvaltaisia aloja suosivana sen voi ajatella myös palvelevan palvelualoja, joiden taas yleisesti katsotaan olevan laajentumiskykyisin sektori. Ja jos oikein tahtoo ajan virrassa kellua, voi mainostaa sen luovan mahdollisuuksia palveluyrittämiselle (mikä tosin voisi tietää lisää p-duuneja). Jos taas ensisijaisena ongelmana pidetään nuorten suuntaamista ”väärille” aloille, joilla jo nyt on työvoimapulaa ihan subventiomattomallakin palkalla, perustulosta ei ole ratkaisuksi. Pk-yritysten ja suurten yritysten kentillä perustulo puolestaan toimisi yleisten tavoitteiden suuntaisesti – puhumattakaan huolesta pienyritysten jatkajista.

On aika järkevää olettaa, etteivät innovaatiot synny innoparkeissa ja yritykset yrityshautomoissa ilman, että on jokin laajempi perusta, josta näiden iskusanaprojektien ihmiset tulevat. Näin ajatusta kuljettaen perustulon rinnastus ammattikuntalaitoksen purkamiseen tai peruskoulu-uudistukseen ei olisi aivan utopistinen.

Ajatuskoe

On helppo yhtyä Risto E. J. Penttilän (Ajankohtainen kakkonen 30.5.2006) luonnehdintaan perustulosta ajatuskokeena. Esimerkiksi perustulon tasosta ei kannata lausua paljoo esittämättä kymmeniä kysymyksiä muista asioista verotuksessa. Puhtaasti kansallisen tason ratkaisut ovat nykyoloissa vaikeita

toteuttaa, jos edes mitenkään toivottavia. Eurooppalainen perustulokaan ei auta niitä miljoonia, jotka elävät alle eurolla päivässä. Mutta ei ajatuskokeita kannata lopettaa siksi, että ne eivät ehkä toteudu tai ratkaise kaikkia ongelmia. Kummastako utopiasta olemme itse asiassa tällä hetkellä kauempana, täystyöllisyyden ja ansiosidonnaisen turvan utopiasta vai perustuloutopiasta? Perustulo on luultavasti utopia niin kauan kuin jokin karmeaa antiutopia ei asetu sen vaihtoehdoksi poliittisessa keskustelussa – muihin tarpeisiin kauhukuvia on hyvin riittänyt.

Lähteet

- Aho, Simo (1988) Inhimillinen työ antropologisena yleiskäsitteenä. Teoksessa Ilpo Lahtinen (toim.) Kansalaispalkka. Ken elää, sen syömänkin pitää. Ylioppilaspalvelu ry:n julkaisuja 2/88. Helsinki: Ylioppilaspalvelu, 49–80.
- Anderson, Jan Otto (1988) Ajatus toisenlaisesta elämästä. Teoksessa Ilpo Lahtinen (toim.) Kansalaispalkka. Ken elää, sen syömänkin pitää. Ylioppilaspalvelu ry:n julkaisuja 2/88. Helsinki: Ylioppilaspalvelu, 81–102.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Lahtinen, Ilpo (1998) Kadonnutta kansalaista etsimässä. Teoksessa Ilpo Lahtinen (toim.) Kansalaispalkka. Ken elää, sen syömänkin pitää. Ylioppilaspalvelu ry:n julkaisuja 2/88. Helsinki: Ylioppilaspalvelu., 1–21.
- Penttilä, Risto E.J. (2006) Haastattelu Ajankohtaisessa kakkosessa 30.5.2006.
- Soininvaara, Osmo (1994) Hyvinvointivaltion eloonjäämisoppi. Helsinki: WSOY.
- Vasemmistoliiton rakennuspuita sosiaalisempaan Suomeen (2006) Keskusteluasiakirja hyväksyttäväksi puoluekokouksessa 2007. Päivätty 5.4.2006.
- Virtanen, Matti (1988) Vallan kumous. Teoksessa Ilpo Lahtinen (toim.) Kansalaispalkka. Ken elää, sen syömänkin pitää. Ylioppilaspalvelu ry:n julkaisuja 2/88. Helsinki: Ylioppilaspalvelu, 187–198.

KANSALAI SPAL KKA – MORAALINEN SHOKKI

Matti Heikkilä

Ajatus kaikille valtion toimesta turvattavasta, kansalaisuuteen perustuvasta perustulosta on vanha ja silti alati intohimoja herättävä. Miksi asia on niin, ja miksi perustulo yhä on ihmiskunnan unelmien kategoriassa muuttumatta käytännöksi? Näitä kysymyksiä tarkastelen seuraavassa.

Yksi ihmiskunnan suuri unelma on ollut vapautuminen työstä. Tämä visio onkin todentunut sikäli, että kehittyneissä teollisuusyhteiskunnissa yksinkertainen kuormittava työ on vähentynyt – osin tuotannon automatisoinnin seurauksena. Koneet ja elektroniikka tekevät nykyisin paljon siitä, mitä ennen tehtiin lihasvoimin ja suorana aivotyönä. Looginen seuraus tällaisesta kehityksestä olisi ollut tilanne, jossa ihmisten tarvitsisi käyttää vähenevä osa elinkaarestaan, viikostaan ja päivästään toimeentuloa turvaavaan ja lisäarvoa tuottavaan työhön. Näin onkin käynyt. Kokonaistyöaika on lyhentynyt. Monia hämmentävänä imperatiivina tietoisuutemme on kuitenkin läpäissyt hallitusten yksimielinen ilmoitus, jonka mukaan meidän kaikkien tulee tehdä enemmän työtä ja toimia työelämässä entistä suurempi osa koko elämänsästä. Nuorten tulisi siirtyä työelämään nykyistä nopeammin ja aikaisemmin. Vanhojen taas tulee jatkaa työelämässä vuosia nykyistä pitempään. Näiden tavoitteiden ympärille on pystytetty lukuisia keppejä ja porkkanoita.

Kuten Raija Julkunen on asian ilmaissut, työ – ihmisten velvollisuus tehdä työtä – on meidän aikamme evankeliumi, hallitusten viesti kansalaisilleen.

Miksi sitten toimeentulon ja työn välistä sidosta ei voitaisi höllentää? Kansalaispalkkaunelmaan sisältyy ajatus siitä, että jos kansalainen tyytyy verrattain matalaan aineelliseen elintasoon ja toteuttaa itseään muutoin kuin virallista työtä tekemällä, se olisi mahdollista. Elämä vain tulisi mitoittaa kansalaispalkan tasolle. Kriitikoiden mielestä tähän ei yhteiskunnilla ole sen enempää taloudellisesti kuin moraalisesitakaan varaa. Nopeastikin laskien esimerkiksi 700 euron perustulo kuukaudessa jokaiselle kansalaiselle tuntuu hirvittävän kalliilta ratkaisulta – näin siinäkin tapauksessa, että perustulo korvaisi suuren määrän erilaisia syyperusteisia vähimmäisturvaetuksia. Tätä vahvempi argumentti lienee kuitenkin moraalinen. Jokaisen tulee elättää itse itsensä ja perheensä ensisijaisesti työllä. Yhteisillä varoilla tapahtuvaa vapaamatkustamista ei katsota hyvällä.

Moraalista argumentaatiota vain vahvistaa meneillään oleva sosiaaliturvan vastikkeellistuminen, vahva yleiseurooppalainen tendenssi. Sosiaaliturvassa siirtymä tapahtuu nimenomaan lahjan ja yksisuuntaisen siirron logiikasta kohti vastavuoroisuuden logiikkaa. Puhutaan uudesta sosiaalisesta sopimuksesta, jossa osapuolina ovat valtio ja kansalainen. Valtio sitoutuu auttamaan kansalaistaan esimerkiksi työttömyyden tilanteessa sillä ehdolla, että kansalainen vastavuoroisesti sitoutuu huolehtimaan omasta työkykyisyydestään (aktivointi). Kansalaisen osallistuminen erilaisiin työelämävalmiuksia lisääviin toimenpiteisiin on hänen osuutensa sopimuksessa. Tässä tilanteessa kaikinainen vastikkeettomien etuuksien kehittäminen on vastatulessa.

Ajatus yhtenäisestä perustulosta on lähellä pyrkimyksiä yksinkertaistaa ja selkeyttää nykyistä perusturvaa. Monien mielestä meillä on jo useasta palasesta koostuva perustulon kaltainen minimi-turva. Sen keskeisiä osia ovat kansaneläke, toimeentulotuki, vähimmäispäivärahat, työmarkkinatuki sekä joidenkin mielestä myös pienten lasten kotihoidontuki. Jokaisella näistä perusetuuksista on kuitenkin omat erityiset ehtonsa ja logiikkansa. Lisäksi toimeentulotukea lukuun ottamatta myös minimietuudet ovat verotettavaa tuloa. Nettomääräisesti minimietuudet tuottavat keskenään erilaisen lopputuloksen. Poliittinen kiinnostus tämän tukiviidakon raivaamiseen ja yhdenmukaistamiseen on ollut verrattain vähäistä.

Kiinnostavin perustuloa lähellä oleva etuus on toimeentulotuki. Perustulon luonnetta toimeen-

tulotuessa vahvistaa sen kytkeytyminen suoraan perustuslain 19 §:ään, mikä tuottaa sille vahvan subjektiivisen oikeuden luonteen. Edelleen merkittävää on se, että Suomessa tämän minimiturvan euromääräisen tason naukaa kiinni eduskunta. Tässä mielessä toimeentulotuki on samalla sekä vahva perusoikeus että poliittis-hallinnollinen köyhyysraja. Sen tuottaman tulotason alapuolella kenenkään kansalaisen ei tarvitse elää.

Vuosien myötä toimeentulotuen saantiehtoihin on tuotettu joukko tiukennuksia – hyvin yleiseurooppalaisessa work-first -hengessä. Tuen tarpeessa olevan työkykyisen tulee ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi työvoimatoimistoon. Edelleen tilanteissa, joissa tuen saaja ilman pätevää syytä kieltäytyy erilaisista työllistämis- tai aktivointitoimista, tukea voidaan alentaa eduskunnan säätämästä perustasosta maksimissaan 40 prosentilla. Voisi siis sanoa, että 60 prosenttia toimeentulotuen perusosasta on se perustulon taso, johon kaikilla tulottomilla on ehdoton oikeus siinäkin tapauksessa, että he kieltäytyvät kaikesta työllistymiseen ja integroitumiseen tähtäävästä yhteistoiminnasta viranomaisten kanssa.

Minimiturvaan liittyy meillä Suomessa myös joitakin ”mykkiä pakkoja”. Yksi sellainen on työttömyysturvassa oleva sidos perusturvan ja ansioturvan kesken. Tuen vähimmäistasoja (työmarkkinatuki, minimipäiväraha) ei ole mahdollista korottaa ilman, että korotus kertautuisi myös ansiosidottuun turvaan. Tästä luonnollisesti seuraa, että minimiturvan korotukset ovat verrattain kalliita ratkaisuja, eivätkä lisäsatsaukset kohdennu ainoastaan kaikkein pienituloisimmille.

Oma kiinnostava piirteensä suomalaisessa kansalaispalkka- tai perustulokeskustelussa on sen poliittinen paikantuminen. Meillä tällaisia aloitteita on tehty lähinnä poliittisen kentän molemmilta ääreläidoilta. Perusturvan remontointi johonkin mittaan perustulon suuntaan on Vasemmistoliiton ohjelmassa. Vihreistä teemaa on pitänyt esillä lähinnä Osmo Soininvaara. Ja monella lienee tuoreessa muistissa viiden vuoden takaa pankinjohtaja Björn Wahlroosin vappuna tapahtunut näyttävä ulostulo kansalaispalkkateemalla.

NUORTEN TYÖMARKKINA-ASEMAA ON TARPEEN PARANTAA

Mikko Mäenpää

Meneillään olevan yhteiskunnallisen myllerryksen taustalla ovat teknologian kehittyminen, globalisaatio ja ikärakenteen muutos. Näiden yhteisvaikutuksesta yhteiskunnan rakenteet elävät voimakkaasti. Nuoret aikuiset kokevat muutokset voimakkaimmin. Siksi nuorten kapinointi on ymmärrettävää ja hyväksyttävää.

Nuoret ovat melkoisessa arvojen ristiaallokossa. Vanhemmilta perityissä arvoissa esimerkiksi oma asunto on tärkeä. Nuorille perinteisten arvojen mukaan eläminen on kuitenkin entistä hankalampaa, kun pätkätyöt heikentävät mahdollisuuksia asunnon kaltaisiin isoihin investointeihin. Yhteiskunta on monin tavoin kehittynyt niin, että perinteisten arvojen noudattaminen on vaikeaa, joskus jopa mahdotonta. On luonnollista, että tämä purkautuu kapinointina. Ilmiö ei sinällään ole uusi, mutta se saa kussakin historiallisessa tilanteessa omat erityiset muotonsa.

Teknologia muuttaa työtä ja työelämää. Useimmiten uudella teknologialla saavutetaan tuottavuushyötyjä, mikä onkin tärkeää. Globalisaatio tuo ja vie työtä.

Kansainvälistymiseen liittyvät muutokset ovat enimmäkseen myönteisiä. Kielteisintä on se, että muutoksien nopeatempoisuus tuottaa turvattomuutta. Ikärakenne tulee muuttamaan yhteiskuntaa monin tavoin. On perusteltua arvioida uudessa tilanteessa sukupolvien välistä tasa-arvoa.

Ay-liikkeelle nuoret ovat aina olleet haasteellinen kohderyhmä, koska järjestäytymisaste on alhaisin nuorten parissa. Demokraattisessa kansalaisliikkeessä saavat äänensä kuuluviin ne, joita on paljon. Siitä huolimatta tai ehkä juuri siksi nuoret ovat perinteisesti olleet yksi ay-toiminnan erityispainopiste.

Palkansaajajärjestöjä kiinnostavat nuorten koulutus- ja työelämäkysymykset. Ainakin kolmella sektorilla on paljonkin tehtävää.

Ensinnäkin koulutus on käymistilassa. Nuoria hämmentää koulutuksen hajanaisuus. Toiseksi on tarpeen tarkastella sukupolvien välistä tasa-arvoa ikääntymisen myötä. Nuorilla on ajatuksia herättävää kritiikkiä esimerkiksi eläkejärjestelmää kohtaan. Kolmanneksi, epätyypillisten työsuhteiden määrä on kasvanut. Tämä koskettaa suuressa määrin nuoria palkansaajia.

Koulutusjärjestelmää on kehitettävä duaalimallin pohjalta. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen toimintaa tulee kehittää toisiaan täydentävinä. Suomen menestyminen kansainvälistyvässä maailmassa edellyttää panostamista osaamiseen. Koulutuksen resurssien riittävä turvaaminen on keskeinen osa tätä strategiaa. Samalla tulee turvata nuorille maksuton koulutus. On ensiarvoisen tärkeää, että laadukkaat koulutusmahdollisuudet ovat kaikkien saatavilla. Opintososiaalisten etuuksien kehittäminen takaa koulutuksen tasa-arvon. Opintotukea tulee kehittää opintorahapainotteisena etuutena, mikä takaa parhaiten tasa-arvon toteutumisen koulutuksessa. Tavoite palvelee Suomen kilpailukykyä: pienen kansakunnan on hyödynnettävä kaikki resurssit.

Koulutusta on hajautettu liiaksi laadun kustannuksella. Jatkossa on pystyttävä suurempiin kokonaisuuksiin samalla kun yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välistä työnjakoa selkeytetään.

Sekä Euroopan että Suomen kohtalon kysymykseksi tulee nousemaan vinoutuva väestörakenne. Nuorten pelko maksumieheksi joutumisesta ei ole aivan aiheeton, joskaan mihinkään hysteriaan ei ole aihetta.

Suurten ikäluokkien laajamittainen siirtyminen eläkkeelle on alkanut ja kestää yli 20 vuoden päähän. Sosiaali- ja terveyssektorilla on mittavia menopaineita, ja eläkemaksu tulee nousemaan. Nuorten näkökulmasta tällaiset näkymät hämmentävät.

Työmarkkinajärjestöt ovat vastanneet haasteeseen uudistamalla suomalaista työeläkejärjestelmää. Tavoitteena on hyvissä ajoin varautua ikärakenteen tuomiin paineisiin niin, että sukupolvien tasa-arvo voisi mahdollisimman laajasti toteutua. Uudistukset parantavat nuorten ikäryhmien asemaa monin tavoin. Eläkekertymä alkaa välittömästi eikä vasta 23-vuotiaana kuten aiemmin. Merkittävin aikaansaannos on kuitenkin se, että eläkemaksun nousupainetta on saatu monin eri uudistuksin hillittyä. Näin on kyetty lisäämään sukupolvien välistä tasa-arvoa.

Vaikka nuoret maksavat suurempia eläkemaksuja, vastineeksi he tulevat myös saamaan edellisiä ikäpolvia isompia eläkkeitä. Sukupolvien välisen tasa-arvon näkökulmasta tilanne on uudistusten jälkeen vähintään tyydyttävä. Nuorten huoli eläkkeiden riittävydestä ylipäättään on aiheeton.

Suurimmalle osalle nuoria työn määräaikaisuus tai osa-aikaisuus ei ole vapaaehtoista. Palkansaajajärjestöjen yksi keskeinen tavoite on perustettomien epätyypillisten työsuhteiden kitkeminen. Näköpiirissä oleva työvoimapula tulee sinällään muuttamaan tilannetta palkansaajien kannalta edullisempaan suuntaan, mutta se ei yksin riitä. Myös sopimustoiminnan keinoin on kyettävä vaikuttamaan.

Erityisesti nuorten naisten ajautuminen määräaikaisiin työsuhteisiin on suomalaisen työelämän kasvava rakenteellinen ongelma, joka pitää ratkaista. Ongelmassa yhdistyy kaksi epätasa-arvon elementtiä: sukupuoli ja ikä.

Ratkaisua tulee hakea käyttämällä sekä keppiä että porkkanoita. Sopimusmääräyksiä on noudatettava tarkemmin. Määräaikaisuuden perusteet on syytä tarkistaa entistä huolellisemmin. Suomalaisessa työelämässä ollaan lakien noudattamisen suhteen kaltevilla pinnalla. Määräaikaisia työsuhteita teetetään monesti ilman riittäviä perusteita. Valvontaa lisäämällä päästään eteenpäin.

Nuorten naisten heikkoa työmarkkina-asemaa voitaisiin korjata myös jakamalla vanhemmuuden kustannukset oikeudenmukaisemmin. Perhekustannusten tasaamisessa on päästy vastikään eteenpäin, mutta vielä on työtä tekemättä.

Yhteiskunnan epävarmuus kärjistyy nuorissa. Palkansaajajärjestöissä asiaa ei ole unohdettu, vaikka tulosten suhteen on parantamisen varaa.

Suomi on maa, jossa on totuttu neuvottelemaan ja sopimaan. Olemme moderni, laajaan tasa-arvoon perustuva yhteiskunta. Keskustelua – kriittistäkin – tarvitaan epäkohtien esille tuomiseen ja niiden ratkaisemiseen. Uskon, että suomalaisella yhteiskunnalla on nimenomaan yhteistyön kautta voima ja kyky selvittää myös nuoria polvia koskettavista ongelmista.

ABSTRAKTIN TYÖN ORGANISOINTI HYVINVOINNIN YTIMESSÄ?

Juha Jaskara

”Uusi työ” tai ehkä tarkemmin määriteltynä abstrakti työ näyttää asettavan yhteiskunnan eri toimijoille melkoisia haasteita. Oli käsite mikä tahansa, kyseessä on joka tapauksessa ikuisen mittelön jatkuminen pääoman ja työn välillä. Abstraktin työn merkitys on kiistatta kasvanut ja näyttää kasvavan edelleen. Kaiken taloudellisen arvon lähde onkin lopulta abstrakti työ ja kyky luoda uutta jatkuvasti. Työelämän rakenteet eivät tänä päivänä riittävästi edistä uuden luomista ja uuden työn vaatimia joustoja.

Yleinen ilmapiiri lieneekin se, että jotain pitäisi tehdä, mutta ei oikein tiedetä mitä, eivätkä eri osapuolet oikein puhu samaa kieltäkään. Markkinavoimien viime kädessä muovaamat uuden tai abstraktin työn vaatimukset moni kyllä tuntee hyvin nahoissaan ja on itse asiassa tuntenut jo jonkin aikaa. Toisilla abstrakti työ ilmenee kasvaneina ylittöinä (palkallisina tai palkattomina), toisilla rasavana epävarmuutena vaikkapa pätkätöiden muodossa. Joillekin työsuhteessa oleville vaatimukset saattavat näyttytyä ajoittaisena toimettomuutenakin. Jotkut ovat tyystin pudonneet tai muutoin vain hypänneet kyydistä.

Abstraktia työtä ohjaileville globaaleille markkinavoimille ja pääomaliikkeille ei oikein voi mitään. Niiden puitteissa kansakunnalla on kuitenkin tilaa luovia joko hyvin tai huonosti. Suuruuden ekonomialla on – yhtenä markkinatalouden opeista – merkitystä myös kansakuntien välisessä kilpailussa. Pienten maiden on hyvinvointiaan kasvattaakseen pystyttävä yhtenäisempään kilpailustrategiaan kuin suurten maiden. Lähitulevaisuudessa kriittisimmät kansantalouden tulevaisuuteen liittyvät valinnat koskettavat todennäköisesti abstraktin työn organisointia. Fyysisemmän työn kustannukset länsimaissa eivät yksinkertaisesti ole riittävän kilpailukykyisiä – eivät edes pätkätyöläisillä teetettyinä.

Kilpailukentäksi jää siis ”uusi työ”, joka tulkitaan tässä laajassa mielessä kaikkeksi abstraktiksi työksi. Se koskettaa siten kaikkea muuta työtä paitsi fyysistä ”tehdastyötä” perinteisimmillään. Tällaista ”puhdasta” perinteistä työtä tosin ei enää juuri ole, joten kysymys on ennemminkin abstraktiuden asteesta. Abstraktin tai virtuaalisen työn yhtenä merkittävä piirteenä voidaan pitää sitä, että se ulottuu ihmisen koko minuuteen. Siitä seuraa, että menestyäkseen on nykyduunarin (eli abstraktin työn tekijä) annettava kaikkensa. Yhä useammassa työtehtävissä on pystyttävä innovoimaan, kommunikoimaan, tekemään tiimityötä, myymään ja markkinoimaan itseään, verkostoitumaan. Vaikka työpaikalta onnistuisikin lähtemään kello 16, jää mieli usein töihin. Tällainen työ vaatii hyvinkin erilaisia rakenteita kuin perinteinen fyysinen ”tehdastyö” aikoinaan.

Joidenkin tutkimusten mukaan jopa nuoret hakevat töistä ensisijaisesti perusturvaa. Kiinnostus riskinottoon tai uuden kokeiluun ei Suomessa ole kovin korkealla tainnut koskaan ollakaan, muutoin kuin pakon edessä. Riskinottohalukkuus näyttäisi nuorten osalta olevan edelleen laskussa. Lienee myös turha odotella innovatiivisuutta epävarmuudessa eläviltä pätkätyöläisiltä.

Puhuttaessa riskinotosta tai uuden kehittämisestä työelämässä on samalla pakko puhua myös saavutettavissa olevasta palkkiosta tai mahdollisuuksista. Työelämän tuotto-odotus voi kohdistua vaikkapa uusiin työtehtäviin uudessa ympäristössä. Perusturvaa tai kulutusjuhlaa tavoittelevat preferoivat usein rahaa, ja heitäkin on kuunneltava. Keskeistä on kuitenkin se, että ihminen pystyy moneen. Jos tämän moneuden valjastaminen erilaisiin motivoiviin töihin estetään tai sitä ei riittävästi tueta, ihminen tylsistyy – myös tai jopa erityisesti vakinaisessa työsuhteessa. Innovaatiot ja uudet oivallukset jäävät tekemättä ja kaikki kärsivät. Työntekijälle yksipuolisesta osaamisesta ei vain seuraa tylsistymisen uhkaa, vaan se on myös todellinen riski. Kyseistä taitoa ei ehkä huomenna tarvita.

Jos puhutaan sosiaaliturvan tasosta (tai kansalaispalkasta), on kyettävä arvioimaan sen pidemmän aikavälin hyvät ja huonot puolet abstraktin työnteon kannalta. Muun muassa päätöksen epävarmuudella on tulevaisuudessa myös kollektiivisesti maksettava hinta.

Abstraktin työn hyvä puoli on se, että menestyminen siinä ei vaadi suuria investointeja kiinteään omaisuuteen. Kiinteästä omaisuudesta seuraavat kiinteät kustannukset kun ovat riskin lähde. Abstraktia työtä voi kohdistaa helpommin uuteen suuntaan kuin vaikkapa sellukattilaa, ja hyvin organisoituna se tarjoaa suurimman tuottopotentialin (vrt. vaikkapa Googlen kurssikehitys ja arvostustaso: Googlen työntekijällä on muuten oikeus käyttää työajastaan 20 prosenttia haluamaansa projektiin innovatiivisuuden ja työssä viihtymisen takaamiseksi). Organisaatiokulttuurin merkitystä ei voi väheksyä. Se joko tukee tai estää vapaata ajattelua ja minkä tahansa toiminnan kehittämistä. Kulttuurin kehittäminen rohkeasti uutta kokeilevaksi ja myös epäonnistumisia hyväksyvämmäksi on olennaista kaikilla yhteiskunnan tasoilla päiväkodeista lähtien.

Investoinnit ”mieleen” laajassa mittakaavassa jäävät aluksi aina palkansaajien kontolle. Yksityinen pääoma tulee mukaan peliin vasta sitten kun merkkejä positiivisesta kehityksestä on havaittavissa. Sen lisäksi, että pienyritysten omistuspohjan laajentumisen edistäminen parantaisi vaikutusmahdollisuuksia työn sisältöön. Suomalaiselle riskinkarttajalle merkityksellinen omistajuus voisi olla houkuttelevampi vaihtoehto kuin tyypillinen yksityisyrittäjyys. Erityisesti pienyritysten omistuspohjan laajentuminen parantaisi vaikutusmahdollisuuksia oman työn sisältöön ja voisi luoda uutta dynamiikkaa pk-sektorille. Se myös rajoittaisi taloudellista riskiä tyypillisimpään yksityisyrittäjyyteen nähden, mikä saattaisi innostaa perinteistä suomalaista riskinkarttajaa. Kannusteita tähänkin voisi varmasti kehittää.

On syytä todella uskoa, että abstraktin työn paremmalla organisoinnilla, joustoilla, työn riskin säätelyllä ja muilla tätä työtä edistävillä toimilla yhteiskunnassa voidaan saavuttaa lisää hyvinvointia. Muuta tietä ei taida edes olla. Löytyykö varoja käytännön toimien kokeiluun? Verotusta tuskin enää voi kiristää. Talous- ja rahaliitossa suurten maiden on ollut tapana viime aikoina velkaantua reilulla otteella. Ehkä Suomenkin pitäisi – ainakin jonkin verran. Velka kun ei aina ole pahasta vaan jakaa rasitusta yli ajan ja usein auttaa vaadittavaa aktivoitumista.

VANHA TYÖ VS. UUSI TYÖ. VANHASSAKO VARA PAREMPI?

Nikolas Elomaa

Suomalaiseen kollektiivitajuntaan iskostunut kuva työstä on monesti kuin vanhasta Suomi-filmistä. Valimon katkuisessa savussa noen peittämät kasvot ja hikinen mies. Hän kaataa vahvoilla lihaksikkailta käsivarsillaan sulaa laavaa muottiin. Muotista kuoriutuu jälleen uusi osa rakenteilla olevan höyryveturiin, joka vetää kirskuvin pyörin uutta puutavaralastia jalostettavaksi. Ei suinkaan mihinkään hienopaperitehtaaseen vaan ihan oikealle sahalle. Sieltä saa suomalainen rakennusmies materiaalia uusiin koteihin.

Kotona odottaa vaimo ja liuta mukuloita. Vaimo paistaa silakoita työkseen raskaalla valurautapannulla kauppakerholla – isokenkäisten kerhoravintolassa. Puolisot tapaavat harvakseltaan, työ vie kaiken ajan ja varsinkin energian. Ei tarvitse puhua vapaa-ajan ongelmista...

Onhan se maailma muuttunut noista sankari-ajoista, jolloin Suomen sodanjälkeisen ajan jälleerakennustyö oli kuumimmillaan. Siitä saivat suuret ikäluokat kuvan työelämästä. Kuvan, joka tuli heidän vanhemmiltaan. Ja tottahan se olikin: työt olivat – maataloustyö mukaan lukien – raskaita ja työpäivät pitkiä. Työt tosin olivat monesti vakituisia työsuhteita, paitsi tietysti lukuisat sesonkityöt. Sesonkitöistä sai tuohon aikaan elantonsa varsin suuri osa maa- ja metsätalouden väestöstä.

Sitoutuneisuus työhön oli lujaa, ja ihmisen arvo mitattiin – silloinkin – usein työllä. En nyt sano, että työnantajat olisivat olleet juurikaan pehmeämpiä tuohon aikaan, mutta tietynlainen huolenpitoajatus saattoi olla olemassa – ainakin niitä kohtaan, jotka olivat kuuliaisia ja hyviä työntekijöitä. On siinä meillä sulatteleminen nykyään, kun katsomme maitohampaat juuri tiputtanutta pojannu-likkaa, joka on valloittanut maailmaa uudella tietokonepeli-ideallaan. Miljoonasopimus taskussaan hän jatkaa kehitystyötään. TV ja paikallislehdet käyvät haastattelemassa tapausta, ja näin saamme taas kuvan muuttuneesta työstä: että tuollakin tavalla voi ansaita!

Nämä vastakkainasettelut luovat kuvaa muuttuneista työmarkkinoista, ikään kuin työmarkkinat olisivat muuttuneet hetkessä ja radikaalisti. Yhdessä yössä olisimme astuneet Globalisaation nimellä avaruudessa leijuvalle, maapalloa muistuttavalle planeetalle. Siellä on samannimisiä maita, kuten Kiina ja Intia, jotka ahmivat Suomi-nimisen maan töitä. Tämä Glob-planeetta on kuin vastakohta sille lapsuuden paratiisille, jossa työ oli ”rehellistä” työtä, ja sitä riitti kaikille.

Työmarkkinat ovat muuttuneet vuosien saatossa merkittävästi. Samalla tavalla kuin muutama vuosikymmen sitten maataloustyöstä siirryttiin asutuskeskuksiin ja teollisuustyöhön, nyt olemme siirtymässä teollisuustyöstä palvelutyöhön. Tämä kehitys ei ole tapahtunut hetkessä vaan pidemmän ajan kuluessa. Jo 1990-luvun lama antoi viitteitä siitä, että työmarkkinoilla on menossa murroskausi. Se jatkuu yhä, eikä paluuta vanhaan ole.

Siirrytäänkö uudesta vanhaan?

Palkansaajajärjestön näkökulmasta tilanne on haastava, muttei toki ennenkuulumaton. Työmarkkinat ovat aina olleet muutoksessa. Ay-liikkeen haasteena ovat työmarkkinat, jotka enenevässä määrin perustuvat pätkätoihin, ja joissa työelämän rakentaminen opiskeluineen ja perheen perustamisiin on tasapainoilua toimeentulon ja tulottomuuden kanssa. Kuinka ay-liike voi vastata tarpeeseen, jossa perinteisen työpaikan ongelmien ratkaisemisen lisäksi on huutava tarve ratkaista elämänhallintaa koskevaa ongelmaa? Työpaikoilla on aistittavissa kahtiajako vakituisen työsuhteen saaneiden ja pät-

kätöitä tekevien välillä. Ja mitä nuoret oikein todella haluavat...?

SAK:n tuoreessa järjestötutkimuksessa on haastateltu nuoria ja heidän odotuksiaan – lähinnä työelämästä. Kummallista kyllä, näissä vastauksissa on sama perusjuonne, joka on ollut olemassa läpi aikojen: työstä ja työelämästä haetaan viime kädessä perusturvaa, etenkin siinä vaiheessa, kun elämä alkaa vakiintua uomiinsa. Vastakkainasettelua uuden ja vanhan työn välillä on näiden aineistojen perusteella vaikea tehdä. Haastetta luo kuitenkin se, että tarpeet ja todellisuus tuntuvat vähä vähältä loittonevan toisistaan. Tässä mielessä vastinpari vanha työ vs. uusi työ kuvaa työelämän kehitystä – vaikkakin hieman kärjekkäästi.

Työelämän ja työn epävarmuutta kuvaavat työmarkkinoilta tutut muodikkaat termit, kuten ”muutosturva”, ”elinikäinen oppiminen” ja ”kvartaalitalous”. Näiden termien piiloviesti – tiedostettu tai tiedostamaton – on se, että työelämän nopeisiin muutoksiin on varauduttava. Siinä mielessä paratiisiplaneettamme alkaa muistuttaa Globalisaatioplaneettaa (tässä yhteydessä nyt negatiivinen termi). Rakennemuutos työmarkkinoilla ei ole pelkästään meidän toimiemme varassa. Voimme vain varautua ennalta muutoksiin ja korjata jälkeinpäin meistä riippumattomista tekijöistä aiheutuneita hankaluuksia työpaikoilla. Mutta kaikki asiat työssä eivät toki ole aivan tällaisia. Moniin seikkoihin voimme vaikuttaa vielä ihan itse.

Vanhan työn ja uuden työn välinen siirtymä on hidasta. Teollisesta tuotannosta siirrymme palvelutuotantoon, elinikäisistä työpaikoista mahdollisesti useamman työn työhistorioihin, työ päätkeytyy perheen, vapaa-ajan ja koulutuksen kanssa yhä enemmän ja niin edelleen. Olennaista on se, että työelämän ja muun elämän yhteensovittamisessa rakennetaan yhä pitävämpää turvaverkkoa, josta SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen on käyttänyt termiä ”silta työstä työhön”.

Turvaverkon rakentaminen ei käy hetkessä. Samalla on otettava huomioon nykyisin vakituudessa pitkässä työsuhteessa olevien intressit ja päätkeytyömarkkinat täyttävien – usein nuorten – varsin erilaiset intressit. Hidasta turvaverkon rakentamista onneksi lieventää se, että useimmiten nämä päätkeytyöhön tulevat nuoret jossain vaiheessa saavat vakituisen työpaikan, ja samalla heidän tarpeensa muuttuvat. Siirrytäänkin ”uudesta työstä vanhaan työhön”!

SAK:n 17. edustajakokous linjasi seuraavan viiden vuoden edunvalvonnan tavoitteitaan. Työelämän muutokset tulivat erityisesti nuorten ja päätkeytöitä tekevien osalta hyvin esille. Ensimmäisen kerran työmarkkinoiden pirstaleisuus näkyy näin laajasti kokouksen päätöslauselmissa. SAK:n tavoitteina on edistää kokoikäisten ja vakituisten työsuhteiden syntymistä, rajoittaa vuokratyön käyttöä ja madaltaa nuorten ja päätkeytyöläisten kynnyistä liittyä ammattiliittoihin. Juhlallisista lauselmista huolimatta nämä tulevat näkymään tulevaisuudessa ainakin SAK:n ja sen liittojen työssä ja toiminnassa yhä selvemmin.

Eihän se nykypäivän ay-liikkeen toiminta – muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta – ole enää niin dramaattista kuin esimerkiksi prekariaatin toimet, mutta uskon, että tulevaisuuden työelämän kannalta se on kuitenkin tuloksellista. Samalla tavalla kuin se, että jos 50 vuotta sitten olisikin paljastunut, että se nokikasvoinen miehenroikale olisikin ollut ay-aktiivi ja arvostellut työväentalolla työnantajaansa. Siinä olisi lopputili ollut lähellä. Nyt saa ihminen olla yhteiskunnallisesti aktiivi, myös nuorena, eikä lopputili häämötä mielipiteiden takia useinkaan...

P.S. Vaimoni – päätkeytyöläinen itsekkin – luki tekstin ja tokaisi: ”ihan hyvä – *vanhan miehen* sovitteleva ja rauhoitteleva kirjoitus”. Olenkin jo 37 v. 😊

MISTÄ ON TYÖN LYKKÄÄJÄT TEHTY?

Anna Sell

Työstä tykkääjät on tehty ainakin velvollisuuksista, pitkäjänteisyydestä ja kyvystä pingottaa äärimmilleen. Työn lykkääjät on taas tehty vapauden kaipuusta, haihattelusta ja piittaamattomuudesta. Ainakin ennen – tai ehkä ei sittenkään. Työ ei enää tule tekijänsä luo. Työtehtävään verrattavan ponnistuksen vaatii myös työpaikan hakeminen; jokaisen on nähtävä huomattavaa vaivaa saadakseen sellainen työ, josta saa kohtuullisen korvauksen ja josta vielä samalla olisi mahdollista palautua kotiin suhteellisen tyytyväisenä. Huonopalkkaista osa-aikaduunia saa helposti, mutta sillä ei kuitenkaan elä.

Nuoret ja nuoret aikuiset on nähty työn valitsemisen suhteen kriittisempinä ja nirsompina kuin muut ikäluokat. Työn jättäminen liitetään mukavuudenhaluun tai sitä pidetään suunniteltuna liikkeenä, keinoa nuoruuden pitkittämiseen. Kuitenkin monet pätkätoita tekevät eivät ole itse suunnitelleet jäävänsä pätkätyöläisiksi, ja monet määräaikaistyöntekijöistäkin haluaisivat kokopäivätyön (Nätti 1999). Lisäksi useat osa-aikatoita tekevistä opiskelijoista ovat läpikulkumatkalla ja ovat alun perinkin aikoneet tehdä uransa jollain muulla alalla. Pätkätyö on itsessään epämääräinen käsite; sitä käytetään monesti heittona kuvaamaan yhä epäsäännöllisempää työelämää. Monesti tähän pätkäkategoriaan kuuluvaksi katsotaan *lyhytjaksoiset työsuhteet* (ns. määräaikaiset suhteet). Julkisessa keskustelussa pätkätyökäsitteen käyttö on ollut väljä, ja siihen on ympätty kuuluvaksi myös *lyhyempiä työviikkoja tekevät* (osa-aikatyöntekijät). Monesti pätkätoihin liitetään myös ”työn toinen puoli” eli väliaikainen työttömyys ja puhutaan vajaa-työllisyydestä, piilotyöttömyydestä, tukityöllistämisestä ja työvoimakoulutuksesta.

Ei voi sanoa, että nuoret sitä tai nuoret tätä. Nuoret suhtautuvat työntekoon paitsi asenteiden tasolla myös konkreettisesti valintatilanteissa, monilla eri tavoilla; työhön suhtautumisen ja suuntautumisen orientaatioita on mahdotonta paikantaa yhdeksi tai muutamaksi tyypilliseksi tämän ajan nuorten ominaispiirteeksi. Yhtäältä on nuoria, joille työ määrittää lähes koko identiteetin, jolloin vapaa-ajan ja työn sekoittuminen saattaa olla jopa tavoitteena. Toisaalta osa nuorista tekee työstä ja omasta ajasta selkeästi erillisiä saarekkeita tai jättäytyvät tavanomaisen työuran ulkopuolelle. (Kasvio 1994, 116; Järvinen 2003, 50–51.) Pätkätyöntekijät eivät siis ole yhtä kuin nuoret.

Pätkätyöntekijöitä on mahdollista jaotella yhä selvemmin eri luokkiin ammattiluokkien mukaan, ainakin prosentuaalisesti. Yhtenä esimerkkinä epäsäännöllisistä työntekijäluokista ovat olleet muun muassa keikkatyötä tekevät alansa ammattilaiset, freelancerit (kääntäjät, valokuvaajat ja muut kulttuuripuolen taitajat). Samoin tutkijoiden ja muiden itsenäistä ideointityötä tekevien työsuhteet ovat olleet jo pidempään epämääräisiä. Näissä ryhmissä työn epävarmuus on jo määritelmällisesti osa työn luonnetta. Juha Siltala (2004, 178) ulottaa kirjassaan *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* pätkätyöt erityisesti uusmedian, telekommunikaation ja informaatiotekniikan alalle. Uutena piirteenä on ollut lisäksi, että koulutus-, terveydenhuolto-, ja sosiaalialalla on paljon lyhyitä työsuhteita. Pätkätyösuhteet ovat erityisen yleisiä valtiolla ja kunnilla; työntekijöistä noin joka neljäs on määräaikainen (HS 18.9.2005). Haastattelin vuosina 2003–2005 16:ta nuorta taiteilijaa ja informaatio-työntekijää. Juttuni perustuu tekemilleni havainnoille näissä ammattiryhmissä.

Pätkätkätkä ja pärjääminen

Jos tilanne on siis se, että perinteisesti varmoillakin aloilla on pätkiä, niin millaisia mahdollisuuksia pärjäämiseen yhteiskunnassa on ylipäättään irrotettavissa olemassa olevista työntöön tottumuksista ja suomalaisen perustyön etiikasta? Pitääkö penkoa, kääntää ja uudistaa tätä perinteistä arvoajattelua,

jotta säädyllinen osallistuminen työntekoon olisi epämääräisestä työurasta riippumatta edelleen säilytettävissä? Vai riittääkö pelkästään se, että ymmärtää tiettyjä seikkoja, kuten esimerkiksi sen, että kuka tahansa, koska tahansa ja missä tahansa voi menettää toimentulonsa? Perinteisesti oikeus työhön ja oikeus vapauteen ovat olleet erikseen lunastettavissa. Tähän näennäisparadoksaaliseen teesiin kiteytyy suomalaisten tai laajemmin länsimaisen suhde työn tekemiseen. ”Tavallisella kansalla” on vapaana yksilönä ollut oikeus tehdä työtä, kun taas eliittiä on määrittänyt mahdollisuus ja oikeus vapautua työstä (Raiskio 2000). Työn arvostuksen taustalla ja selittäjänä on perinteisesti pidetty protestanttista tai ”perinteistä” työn etiikkaa, ja tämän normin mukaan työtä tehtäisiin velvollisuudesta työtä kohtaan, sen itsensä vuoksi.

Menestyminen suomalaisessa yhteiskunnassa on edelleen hyvinkin työsidonnaista. Työ on paitsi hyvinvoinnin myös ihmisarvon mitta. Julkisessa keskustelussa irtisanoutumiset ja kotiin jääminen (perheen luo) antavat kuitenkin viitteitä trendistä, että elämää ei välttämättä haluttaisi käyttää yksin työhön. Työssä pärjäämiseen liittyvässä tieteellisessä ja julkisessa kirjoittelussa (lehdet, media, työssä jaksamisen oppaat) on näkynyt 2000-luvun ajan rinnakkain kaksi keskenään ristiriitaista puheta-
paa. Yhtäältä on korostettu, että työn arvostus on säilynyt vahvana, toisaalta taas sitä, että työelämä vaatii entistä enemmän ja että varsinkin kahden viime vuosikymmenen kuluessa työn haasteet ovat muuttuneet erityisesti laadullisesti. Tämä ristiriitaisuus on herättänyt kriittisiä kannanottoja. Yhdysvaltalainen sosiologi Arlie Hochschild (1997) on kirjoittanut, että pahimmassa tapauksessa työpäivien venyttäminen ja pyrkimys jatkuvaan uudistumiseen ja tulostulon parantamiseen kehittävät paitsi vääränlaista myös vaarallista sankarikulttia. Nyt tätä sosiologista ja julkista keskustelua jatkavat Suomessa esimerkiksi vuonna 2004 ilmestyneet teokset, Raija Julkusen, Jouko Nätin ja Juha Anttilan *Aikanyrjähdys*, Juhani Seppäsen *Hullu työtä tekee* ja Juha Siltalan *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*.

Kritiikin ydin on ollut se, että hyvä tuloskaan ei aina riitä nykytyössä. Työnteon lisäksi on tarpeen priorisoida ja seurata (työ)ympäristöään. Työntekijät yrittävät parhaansa mukaan todistaa työnantajille olevansa hyviä sijoituksia ja tekevät kohtuuttomasti töitä oman terveytensä ja perheensä kustannuksella. Jatkuva epävarmuus tekee työstä jopa tärkeämpää kuin se on ikinä ollut, ja huoli toimeentulosta ahdistaa työn ulkopuolisella ajallakin.

Erilaista elämäntyyliä...

Tätä lyhytnäköisyyttä monet pätkätyötä tekevät tutkimani nuoret kritisoivat; työelämä, ilman omaa valintaa ja harkintaa, nähtiin monesti epäreiluna ja palkitseamattomana. Työnteko saatettiin nähdä ”sisälle systeemiin menemisenä” tai ”kapitalistisen kärrynpyörään alistamisena”. Epäilyttävänä ja jopa moraalittomana pidettiin sitä, että työ kun työ valitaan sokeasti ja muita vaihtoehtoja tarkistamatta. Työssä pärjääminen ja selviytyminen eivät siis saisi olla kiinni pelkästään omista työpaikan pitämiseen ja omalla urallaan etenemiseen paikannetuista itsekkäistä motiiveista ja orientaatioista. Elämäntilanteita ja -vaiheita käytettiin oman sitoutumisen asteen selittämiseen ja oikeuttamiseen. ”Oikeat työt” tulevat kuvioihin vasta siinä vaiheessa, kun tuntuu siltä. Työ saattaa olla elämäntehtävä, sitä ei vielä tiedä, ja tätä tietoa odotellessa voi tehdä jotakin muuta. Kun työn luonne koettiin välilliseksi (sillä vain pyrittiin johonkin tavoitteeseen) tai vain häiriötekijäksi elämässä, siihen ei myöskään haluttu sitoutua. Työsuhteesta oli tämän välillisen luonteen vuoksi myös helppo lähteä tai jättää ottamatta työpaikka.

Monet olivat löytäneet ”sen jutun” luovasta, erilaisista taiteen muodoista ja suunnittelutyöstä. Tällä alueella oli helppoa hankkia hyväksyntää, kun tätä ei palkkatyössä sillä hetkellä voinut saada. ”Mieluummin sitä sanoo, että kirjoittaa runoja kun siivoo”, kuten yksi haastateltavani asian ilmaisi. Luova tekeminen koettiin ainakin hyväksi selitykseksi: se oli keino paitsi saada vapautta myös erot-

tautua muista, niin muista työttömistä kuin muista taiteen kuluttajista ja harrastajista.

Jotkut olivat kehittäneet myös pidempiaikaisia ja kestävämpiä mekanismeja epävarmuudesta ja niukoista olosuhteista selviämiseen. Vähemmällä työnteolla ja omiin kuluihin sovitetulla rahan käytöllä monet hakivat tietoisesti vähemmän hektistä ja mukavampaa elämää. Osalla lisäksi vähän kuluttamisen tai vihreän elämäntyylin valinnoissa oli potentiaalia siihen, että valinnan eettinen perusta ei ollut ankkuroitunut pelkästään viiteryhmään tai ikään; kun kulutus minimoitiin vastaamaan tulotasoa, myös elämäntyylin materiaallinen perusta muodostui kestäväksi. Elämäntyyliin oli saattanut jäädä joitain ekologisia näkökulmia myös työttömyysajasta. Monesti vähällä rahalla eläminen oli pakottanut tekemään ekologisempia valintoja, ja tällä tyyllillä jatkettiin myös työttömyyden jälkeen.

...ja keinoja tilanteen käsittelyyn

Olisiko sitten mahdollista, että jokin yleinen määritelmä (prekariaatti, pätkäntekijäluokka jne.) saattaisi tuoda helpotusta ja selvitystä nuorten elämäntilanteeseen, konkreettisesti? Ainakin tätä on yritetty. Prekariaatin omat sivustot Suomessa ovat esittelytekstin mukaan tarkoitettu niille, jotka haluavat luoda ja voittaa uusia vapauden tiloja ja samalla vähentää epävarmuutta, samoin kuin ”ymmärtää yhdessä, mitä muutoksia on tapahtumassa työssä ja sen tekijöissä ja mitä ratkaisumalleja on mahdollista löytää tässä tilanteessa”. Pätkätyöläisyys näyttäisi olevan etenkin kokemuksen tasolla kollektiivisempi ”kohtalo” kuin aiemmin. Ainakin työelämään liittyvä epävarmuus on ollut mahdollista kokea yhteisesti ja tähän liittyen myös kritiikki työyhteiskuntaa kohtaan on ollut mahdollista perustaa laajemmalle pohjalle. Esimerkiksi pätkätyöläisyyden ympärille järjestetyt keskustelut ja mielenosoitukset ovat viime aikoina houkutelleet yhä laajemmän osallistujajoukon, jos ei varsinaisia osallistujia, niin ainakin kannattajakuntaa. Työtaistelut ovat siirtyneet tehtailta yhteiskunnallisiin tiloihin (Peltokoski 2006).

Viimeaikainen muutos työn merkityksen määrittämisessä on ollut lisäksi se, että nuoret eivät ilmaise yhtä voimakkaasti jakoa huonon ja hyvän työn välillä. Nuoret ovat myös johdonmukaisesti ilmoittaneet olevansa valmiita esimerkiksi tekemään työttömänä olon sijasta jotakin yleensä yhteiskuntaa hyödyttävää, samoin kuin ilmoittaneet halukkuutensa työskennellä ilman palkkaa, ainakin niissä tapauksissa, että työn sisältö on mielekästä. Kun vielä 1980-luvulla esitettiin olettamuksia siitä, että työ oli menettämässä merkitystään erityisesti vapaa-ajan kustannuksella, on sittemmin todettu työn merkityksen myös vahvistuneen (ks. Keskinen 1995, 22–23). Tämä tendenssi vahvistaa käsitystä siitä, että työ on tärkeää, vaikka sen tekemisen muodot suuresti poikkeavat työn totutuista muodoista.

Valtaosa tutkimistani nuorista teki työssään periodimaisia pätkiä, joissa he saattoivat viedä eteenpäin elämäänsä. Projekteissa he näkivät, miten luova ajattelu selkeimmin toteutuu ja saa muotonsa. Projektit olivat usein koko elämän kantavia juttuja, ja monesti oudoksuttiin sitä, että jotain muuta saattaisi olla tulossa. Projektit, vaikka olivatkin lyhyitä, oli usein hankittu joltain tietyltä alalta, ja näin monesta pienemmästä osasesta saattoi muodostua hyvinkin eteenpäin vievä prosessi. Projektien logiikkaa oli haastateltavillani rakennettu jo pitkään, niin kauan, että oma identiteetti perustettiin monesti ja suurelta osin projektimaisen työskentelyn varaan. Nuoret olivat toisin sanoen omaksuneet lyhyen, mutta työhistorialtaan vaihtelevan ja oikukkaan elämänsä aikana asenteen, että uraputken kehittämisen sijaan on haettava uskottavuus työmarkkinoilla jotain muuta kautta.

Työn lykkääminen, vapaus ja arvottoman työn loppu?

Hyvänä puolena työn epäsäännöllistymisessä on tietysti se, että myös valintatilanteita on paljon, ja näissä tilanteissa voi myös yhä helpommin valita itselleen ne parhaimmat palat. Kun työura on (joka tapauksessa) rakennettava työllisyys- ja työttömyysjaksoista, voi aiempaa helpommin myös jättää pois ne vaihtoehdot, joissa omaa suuntautuneisuutta vastaavaa työtä ei ole tarjolla. Tulevasta on olemassa toteutettavissa oleva visio, eikä tämän vision toteuttaminen perustu useinkaan katteettomiin toiveisiin. Kun pätkä- ja osa-aikaiset työt lisääntyvät, on myös omia asenteita ja arvoja tarkennettava. Työn lykkääminen juontuu tästä. Itse ajoitettujen valintojen avulla säilyy ainakin potentiaalinen mahdollisuus siihen, että yhä epävarmempaa, satunnaisempaa ja sekavampaa ajan henkeä on mahdollisuus kontrolloida tai säätää pienemmälle volyymille.

Tämä ”erikoistuminen” oman rytmin mukaiseen elämään tapahtuu nimenomaan omien elämänaikomusten kanssa, koherentin elämäntyylin avulla. Haastateltavistani osa oli koulutettuja tietotyöläisiä, joiden tulevaisuuden kuva sisälsi runsaasti ideointia ja suunnittelua. Tällaisia töitä tehneinä he olivat esimerkiksi saattaneet jo tottua ajatukseen, että kotonakin on mahdollista tehdä töitä. Pätkätyöt saattavat siis joillakin aloilla tarjota hyvässä mielessä joustavan kokonaisuuden, josta on mahdollista valita erilaisen pätkätyöläisyyden rahoituksen muodoista (apurahat, freelancerius ja erilaiset toiminimet) samoin kuin kehittää itselle sopivampia työmuotoja (etätyö, projektit ja muut luovat aikaratkaisut). Tutkimani ammattiryhmät olivat onnistuneet hyödyntämään epäsäännöllistä työnteon logiikkaa. Tietty säännöttömyys ja työstä vapaat väliajat olivat oman uran eteenpäinvie-misen kannalta jopa välttämättömiä. Ajautuminen ei ollut se juttu, jolla oma suuntautuneisuutta kuvattiin. Oman työn valitseminen tapahtui enemmän olosuhteiden pakosta ja oman tekemisen välityksellä kuin sattumasta.

MayDay-organisaatio on omissa vaatimuksissaan korostanut, että joustavuudelle on annettava ”sellainen positiivisen sisältö, joka on vapaan elämän ja itsenäisen tuottavuuden edellytys”. Toisin sanoen se esittää, että epävarmistuneen elämän riskeistä pitäisi myös kantaa vastuuta, eikä tämä seikka ole liitettävissä normaalin työelämän toimintalogiikkaan. Yhteiskunnan osallistumisen sisältö on löydettävä muualtakin kun perinteisestä palkkatyöstä. Tämän seikan toteutuminen vaatii, että ihmisellä on mahdollisuus päättää omasta sitoutumisen asteesta ja siitä, miten paljon panee itseään likoon ja koska sen tekee. Sitoutuminen oli haastateltavillani valikoivaa: joko kaikki tai ei mitään ja onnistumiselle asetettiin, tähän liittyen, korkeita vaatimuksia. Riitta Jallinojan (1991, 127) mukaan vapauden kokemusta työelämässä voi pitää yllä silloin kun tietää, että työhön sitoutuminen ei ole pakollista.

Juha Siltala (2004, 237) ehdottaa, että itseään toteuttavien taiteilijoiden työtapa sopii nimenomaan jälkiteolliseen yhteiskunnan ihanteeksi sen kameleonttimaisen luonteen vuoksi. Siltalan mukaan tämä uutta työn tekemisen logiikkaa toteuttava luokka on tullut 1990-luvulla marginaalista työelämän keskiöön. Voikin ajatella, että yksilön vapaus täydellistyy vasta silloin kun vapaamielinen suhtautuminen eri vaihtoehtoihin muuttuu mahdollisuudeksi ja kyvyksi *itse valita* näistä vaihtoehtoista. Itseään toteuttavien taiteilijoiden ja ideointityötä tekevien elämässä tämä on jo määritelmällisesti mahdollista. Omaan elämänrytmiin sovitettiin asioita, joita on aina haluttu tehdä. Vaikka elämä ilman työtä ei tuonut aineellista nautintoa, kokivat monet elävänsä elämänsä parasta aikaa.

Mielenkiintoinen kysymys erilaisia projekteja valinneiden nuorten kohdalla on se, missä määrin taide- ja informaatio-alan työttömien suhde keikka- ja pätkätyöihin on sidoksissa juuri näihin aloihin. Jos epäsäännöllinen toimintalogiikka heijastuu myös muihin työntekijäaloihin ja -ryhmiin, saattaa tämä merkitä laajempaa yhteiskunnallista muutosta. Jo nyt tiettyjen luovien ammattialojen työ sopii hyvin suoritusyhteiskunnan vaatimuksiin, joissa näkyvät tulokset, teot ja tavoitteelliset toimenpiteet ovat aktiivisen kansalaisen toimintaa ja näkymättömät teot vastaavasti leimataan passiivisuudeksi. Yhtä lailla kiinnostavaa on se, voiko tämäntyyppinen suhde työhön ja työttömyyteen kurottaa

aikuisuuteen? Ja mitä tämä tarkoittaa työlle: onko arvoton työ loppunut, ja miksi ihmisen pitäisi ylipäätään alkaa oman elämänsä yrittäjäksi?

Lähteet

- Hochschild, Arlie Russel (1997) *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Metropolitan Books.
- Jallinoja, Riitta (1991) *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Julkunen, Raija & Nätti, Jouko & Anttila Timo (2004) *Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn puristuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, Tero (2003) *Urheilijoita, taiteilijoita ja IB-nuoria. Lukioden erikoistuminen ja koulukasvatuksen murros*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 37.
- Kasvio, Antti (1994) *Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Keskinen, Vesa (1995) *Seitsemän elettyä vuotta. Elinolotutkimus 1986 ja 1994 pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta ja Helsingin kaupungin tietokeskus.
- MayDay2004-sivusto: <http://squat.net/valtaus/mayday2004jkl/puhe.html> (viitattu 10.6 2006)
- Nätti, Jouko (1999) *Nuoret ja työmarkkinoiden muutos*. Teoksessa Matti Kuorelahti ja Reijo Viitanen (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto & Nuorisosiain Neuvottelukunta, 155–162.
- Peltokoski, Jukka (2006) *Palkittu elämä*. Teoksessa Mikko Jakonen & Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Prekariaatti-sivusto: <http://www.prekariaatti.org> (viitattu 8.6.2006)
- Raiskio, Teuvo (2000) *Ahdistava, arvottava työn raja sodanjälkeisessä Suomessa*. Teoksessa Aaro Harju & Kristiina Backberg-Edwards (toim.) *Kohti uutta työtä. Uusi työ – kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti*. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi, Suomen Liikunta ja Urheilu, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Seppänen, Juhani (2004) *Hullu työtä tekee. Yritys hulluuden ymmärtämiseksi*. Helsinki: Otava.
- Siltala, Juha (2004) *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Otava.

PITÄÄKÖ PÄTKÄÄN TOTTUA?

KORKEAKOULUTETTUJEN NUORTEN NÄKEMYKSIÄ TULEVAISUUDESTAAN TYÖMARKKINOILLA

Minna Viuhko

Eräs suomalaisten työmarkkinoiden erityispiirre on korkeasti koulutettujen määräaikaisten työntekijöiden suuri määrä eurooppalaisittain tarkasteltuna. Määräaikaiset työsuhteet ovat erityisen yleisiä nuorilla koulutetuilla naisilla. (Ks. tarkemmin Palanko-Laaka 2005, 30.) Pohdin kirjoituksessani pätkätyötilannetta erityisesti suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden ja heidän omaan työllistymiseensä liittyvien ajatusten näkökulmasta ja peilaan näitä näkemyksiä valmistumisen jälkeen mahdollisesti odottavaan työtilanteeseen. Kirjoitus kumpuaa monia korkeakoulutettuja nuoria koskettavasta epävarmuuden tunteesta ja työsuhteisiin liittyvästä varmuuden kaipuusta. Koska varmuus ei ole enää entiseen tapaan työmarkkinoita ja työsuhteita määrittävä piirre, saati sitten itsestäänselvyys, asettuvat koko koulutusjärjestelmä, opiskelijoiden tilanne ja tulevaisuususkouuteen valoon. Vaikka tulevaisuudessa suomalaisia työmarkkinoita saattaa vaivata työvoimapula, samanaikaisesti korkeasti koulutetuista tulee olemaan ylitarjontaa. Tällöin työsuhteiden jatkuvuuden lisäksi myös työtehtävien mielekäs, omaa koulutusta vastaava sisältö on entistä korostetummin vaakalaudalla.

Korkeakouluopiskelijoiden ja korkeakoulusta valmistuneiden kohdalla pätkätyöt koskettavat toisten alojen opiskelijoita enemmän kuin toisten, ja ne ovat läheisemmin yhteydessä aloihin, joista ei valmistuta tiettyyn ammattiin (esim. humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset alat). On siis aloja, joilta valmistuneiden työllistyminen hyväpalkkaiseen ja omaa koulutusta vastaaviin ammatteihin on edelleen erittäin todennäköistä. Lisäksi pätkätyöt koskettavat useammin naisia kuin miehiä ja ovat yleisempiä julkisella kuin yksityisellä sektorilla. Kärkevät näkemykset pätkätyötulevaisuudesta sekä kuuluvat erityisesti tietyistä suista että koskettavat tiettyjä ihmisiä. Yksityisellä sektorilla työskentelevä teknillistieteellisen koulutuksen saanut mies saattaa pitää julkisella sektorilla työskentelevän humanistinaisen maalaamia uhkakuvia ja huolta mahdollisesti vuosia jatkuvista pätkätyöistä turhina ja epärealistisina – tai ainakin itselleen vieraina.

Pyrin kirjoituksessani nostamaan kuuluville niiden äänen, joille pätkätyöt ovat tai tulevat olemaan arkea. Ääni olkoon korkeakoulutettujen marginaalin – sen vähemmistön, jolle korkeakoulutus ei takaa vakaata asemaa työmarkkinoilla ja koulutusta vastaavaa työtä ja palkkaa. Tämä joukko on ainakin osittain jo tottunut ajatukseen siitä, että valmistumisen jälkeiset vuodet ovat todennäköisesti määräaikaisten työsuhteiden värittämiä. Pitääkö pätkätyöihin tottua ja pitääkö ne vain hyväksyä? Onko oikein, että nuorten koulutettujen ihmisten lähtöoletus on se, että työsuhteet tulevat olemaan pätkä vakituisen työsuhteen näyttäytyessä lähestulkoon normaalista poikkeavana tilanteena? Pitääkö lyhytjänteisyyteen ja epävarmuuteen tyytyä?

Mielestäni ei pidä. Palkkion korkeakoulutuksen hankkimisesta ei tulisi olla epävarmuus ja lyhytkestoiset työsuhteet, ainakaan jos näin ei itse halua. Jatkuva työn metsästäminen, mahdollisuus suunnitella toimeentuloaan ja elämänsä eteenpäin vain muutamaksi kuukaudeksi kerrallaan sekä näihin seikkoihin liittyvä epävarmuus eivät ole kovin houkuttelevia. Edes liikkuvaiset, paikalleen jämähtämistä kauhistelevat nuoret tuskin haluavat nähdä tulevaisuusskenaarionaan pakon saneleman pätkäelämän, jota määrittävät jatkuvasti tilapäisyys ja epävarmuus. Vaikka vakituinen työpaikka ei olekaan kaikkien unelma, on muistettava, että vakituisuus mahdollistaa myös vapauden: vapauden suunnitella omaa elämää pidemmälle kuin parin kuukauden päähän, varmuuden tunteen sekä tun-

temuksen siitä, että ”minua tarvitaan työmarkkinoilla ja osaamiselleni on käyttöä myös jatkossa”. Tutkimusten mukaan valtaosa määräaikaisessa työsuhteessa työskentelevistä kertookin työskentelevänsä määräaikaisena, koska vakituista työtä ei ole löytynyt (Palanko-Laaka 2005, 31). Sen lisäksi, että pätkätyöt estävät tai todennäköisesti ainakin hidastavat työntekijöiden ura- ja palkkakehitystä, määräaikaisuuksiin liittyy usein koko elämää vaikeuttavia tekijöitä. Nuorten elämää ja tulevaisuutta koskevassa käsikirjoituksessa pätkätyömarkkinat ja perheen perustaminen käyvät huonosti yksiin. Määräaikaisten työntekijöiden kokemuksia kartoittanut Hanna Sutela (2006, 234–236) listaa taloudellisen epävarmuuden, tulevaisuuden suunnittelun hankaluuden ja henkisen rasituksen määräaikaisten kokemiksi epäkohdiksi. Määräaikaiset kaipaavat vakinaisuuteen liittyvää turvallisuutta ja kokevat, että työt on tehtävä erityisen hyvin, jotta ne jatkuisivat. Myönteisenä asiana mainitaan määräaikaisuuteen liittyvä vapauden tunne. Mieleen kuitenkin tulee kysymys, millaista vapautta on vapaus työsuhteissa, joissa esimerkiksi työntekijän irtisanomissuoja on vakituiseen työntekijään verrattuna heikompi.

Määräaikaiset työsuhteet, pätkäät, ovat enemmän tai vähemmän tilapäisiä. Määräaikaisuus on väliaikaista, jollain tapaa vastakkaista pitkäjänteisyydelle ja jatkuvuudelle. Entä sitten kun tilapäisyys muuttuu vakiintuneeksi tilanteeksi? Tällä en viittaa siihen, että määräaikainen muutetaan vakituiseksi vaan siihen, että pätkestä tulee jatkuva, työuraa jopa vuosia määrittävä tilanne. Työmarkkinoilla tätä kutsutaan muun muassa ketjuttamiseksi. Ketjuttaminen on monille arkea erityisesti julkisella sektorilla. Pätkiä putkeen, muttei tietoaakaan vakinaisuudesta. Odottelua ja epätietoisuutta siitä, jatkuuko työsuhde mahdollisesti vielä ensi kuun jälkeen. Monissa tapauksissa pätkäät eivät ole putkessa, vaan niiden väliin jää jaksoja, jolloin työstä ei ole tietoaakaan. Pätkätyöläisen tuleekin olla aikamoinen taituri, jotta hän saa sovittua eri työsuhteet, työtehtävät ja työpaikat siten, että joka kuussa pystyy maksamaan välttämättömät menot joutumatta kuitenkaan tekemään useaa työtä samanaikaisesti ja nääntymään työtaakan alle.

Jos pätkätyöstä tulee työuraa vuosia tai jopa vuosikymmeniä määrittävä tila, työuraa leimaa helposti katkonaisuuden ja jatkuvan epävarmuuden lisäksi työyhteisöön kiinnittymisen ja sitoutumisen puute. Irtonaisuuden tunne puolestaan vaikuttanee motivaatioon ja hyvinvointiin. Seurauksina ovat turhautuneisuus, uupumus ja epätoivo. Samanaikaisesti on kuitenkin ponnistettava erityisen kovasti seuraavan pätkän toivossa. Pätkätyöläisen on siis yhä uudelleen osoitettava osaamisensa ja todistettava taitonsa, jotta työsuhdetta jatkettaisiin. Valittaa ei kuitenkaan uskalleta. Vaiti olemiseen sisältyy ajatus siitä, että jatkossa pätkiäkään ei tipu, jos saa ”hankalan työntekijän” maineen. Toisinaan valittamiselle olisi aihetta. Monet määräaikaiset työsuhteet ovat perusteettomia, ja työsuhteen laatu edellyttäisi vakituista työsuhdetta. Työmarkkinoiden tulokas ei kuitenkaan mielellään valita vaan sen sijaan uurastaa erityisen ahkerasti työpanoksensa eteen. Valittamista voi suositella; pätkätyöiden kohdalla vaatimattomuus ei edistä työtilanteen parantumista, ja on hyvin kyseenalaista, että nuoria koulutettuja ihmisiä (tai ylipäänsä ketä tahansa) käytetään työmarkkinoilla hyväksi, jos työntekijä itse ei halua, uskalla tai osaa valittaa ja vaatia.

Voidaan pohtia, kuinka tietoisuus edellä kuvatuista työmarkkinoista vaikuttaa opiskelijoihin ja opiskeluun. Haluavatko korkeakouluopiskelijat valmistua nopeasti, jos tiedossa on vain epävarmuutta? Tällä hetkellä uusista (alle vuoden kestäneistä) työsuhteista jo yli puolet on määräaikaisia (Palanko-Laaka 2005, 28–29). Uskovatko opiskelijat työllistymiseensä, vai vaivaako heitä jo ennen valmistumista työelämäahdistus?

Päällisin puolin tilanne näyttää hyvältä. Valtaosa korkeakouluopiskelijoista suhtautuu tulevaisuuteensa positiivisesti ja arvioi työllistymismahdollisuutensa vähintään melko hyväksi. Noin kolme neljästä suomalaisesta korkeakouluopiskelijasta arvioi mahdollisuutensa työllistyä valmistumisen jälkeen omaa koulutustaan vastaavaan työhön melko hyväksi tai hyväksi.¹ Sen sijaan neljännes opiskelijoista arvioi työllistymismahdollisuutensa vähintään melko heikoiksi, tai he eivät osaa arvioida mahdollisuuksiaan. Usko työllistymiseen ei kuitenkaan kerro vielä mitään tulevien työsuhteiden

kestosta ja työsopimusten laadusta. Työllistymistä se pätkätyöllistyminenkin on. Lisäksi voidaan pohtia, onko se vähän vai paljon, että neljäsosa arvioi työllistymisnäkömängsä heikoiksi.

Tutkimustulosten valossa ”epävarmojen joukko” näyttäytyy vähemmistönä, ja tilastoja tarkasteltaessa korkeasti koulutettujen työllistymisluvut ovat korkeita. Tilastokeskuksen mukaan yli 80 prosenttia korkeakoulututkinnon suorittaneista ja vuonna 2003 valmistuneista oli työllistynyt vuoden 2004 lopussa (Tilastokeskuksen www-sivut). Myös tuoreen Helsingin yliopistosta valmistuneita opiskelijoita koskevan tutkimuksen mukaan vuonna 2000 valmistuneet maisterit ja kandidaatit ovat pääosin työllistyneet hyvin, ja ainoastaan vajaa pari prosenttia heistä oli työttöminä työnhakijoina vuonna 2005. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista puolet oli vakituudessa kokopäivätyössä ja reilu viidennes määräaikaaisessa työssä. Samaisen tutkimuksen mukaan noin neljännes vastaajista oli huolissaan työsuhteensa jatkuvuudesta. (Manninen & Luukannel 2006.)

Kun puhutaan korkeakouluopiskelijoiden työllistymisestä, nousee esille myös opiskeluaikainen työssäkäynti. Suuri osa (lähes 90 %) korkeakouluopiskelijoista käy aika ajoin opintojensa ohella töissä, kuka kesäisin, kuka luentojen jälkeen, välissä tai aikana. Opiskeluaikainen työssäkäynti on niin opiskelijan itsensä kuin yhteiskunnankin kannalta monipiipuinen juttu. Opiskelun ja työn yhteensovittaminen kytkeytyy sekä taloudellisiin, ajankäyttöllisiin että opiskelijoiden hyvinvointiin liittyviin kysymyksiin. Töissä on pakko käydä, koska muuten rahat eivät riitä elämiseen. Työssä käyminen syö aikaa opiskelulta ja opinnot hidastuvat. Opintojen ja työnteon ohella aikataulut järjestetään vapaa-ajan kustannuksella. Opiskelijaa vaivaavat kiire ja väsymys. Palkkatulot opintotuen ohella antavat kuitenkin mahdollisuuden jossain määrin parempaan elintasoon. Opiskelijat ovat ahkeria, joten opiskelu, työssäkäynti ja muu elämä voidaan saada sovitettua yhteen onnistuneestikin. Lisäksi työnteke voi olla tervetullut vastapaino opinnoille. Ja ennen kaikkea työskenteleminen kartuttaa työkokemusta. Erityisesti yliopisto-opiskelijoiden mielestä monet työelämässä vaadittavat taidot opitaan nimenomaan töissä, koska korkeakoulut eivät tarjoa tarpeellisia välineitä näiden taitojen oppimiseen osana opintoja. Jos opiskeluaikaista työssäkäyntiä tulevaisuudessa vaikeutetaan, aiheuttaa se entisestään ongelmia valmistumisen jälkeisessä työllistymisessä (ks. Mannisenmäki & Valtari 2005). On myös todettu, että opintojen etenemiseen liittyvät ongelmat johtuvat pääosin muista tekijöistä kuin työssäkäynnistä (ks. Kurri 2006).

Jalansijaa pitäisi raivata työmarkkinoilla jo opiskeluaikana, jotta opiskelija pystyy varmistamaan työpaikan saamisen myös valmistumisen jälkeen. Monet opiskelijat uskovat, että omaa koulutusta vastaavaa työtä on lähes mahdotonta saada, jos valmistuessa ei ole ollenkaan työkokemusta. Myös työn laatu on yhteydessä työllistymisnäkömyksiin. Ne, joilla opiskelun aikana tehtävä työ vastaa omaa koulutusta, suhtautuvat luottavaisemmin valmistumisen jälkeisiin työsaantimahdollisuuksiinsa omaa koulutustaan vastaavalta alalta. Nykyopiskelijoilla on melkoiset paineet ”riittävän” työkokemuksen hankkimiseen. ”Riittävä” voi viitata niin työkokemuksen määrään ajallisesti kuin tehdyn työn laatuunkin. Yhtäältä mikä tahansa työkokemus ei auta koulutusta vastaavia töitä haettaessa. Toisaalta omaa aktiivisuuttaan voi osoittaa pitkällä ja monipuolisella työhistorialla. On kuitenkin mutkikasta, jos korkeakoulusta valmistuessa pitäisi olla nuori, nopeasti tutkinnon suorittanut, mutta silti monipuolisen työkokemuksen kerännyt superlahjakas moniosaaja. Koska ihminen ei 2000-luvullakaan ole kone, on huolestuttavaa, jos opinnoissa menestyminen ja hyvän työuran takaaminen pitää organisoida vapaa-ajasta luopumalla (ks. esim. Viuhko 2005).

Korkeista työllistymisluvuista huolimatta ”epävarman neljänneksen”, korkeakoulutettujen vähemmistön, ääni on tällä hetkellä kuultavissa niin erilaisissa keskusteluissa ja tutkimuksissa, mediassa kuin omassa lähipiirissäkin. Näitä ääniä värittävät epävarmuus, epätietoisuus ja tyytymättömyys. Moni on kuitenkin kiitollinen pätkästäkin, onhan se parempi kuin ei mitään. Tai sitten pätkää pidetään niin luonnollisena, ettei paremmasta uskalleta edes haaveilla. Tilapäisyyteen on mahdollisesti jo totuttu ennen kuin korkeakoulusta päästään ulos. Toivottavaa tietenkin olisi, että korkeakouluopiskelijat pystyisivät uskomaan itseensä ja tulevaisuuteensa, vaikka epävarmuutta olisikin ilmassa. Tämän uskon

ylläpitämiseksi pitää nujertaa oletus pätkätöiden automaattisuudesta ja kyseenalaistaa epävarmuuteen tottuminen. Sopeutumiskykyä ja joustavuutta toki tarvitaan muuttuvilla työmarkkinoilla, mutta mihin tahansa ei pidä joutua sopeutumaan.

On selvää, että moni tulevaisuuden työntekijöistä on kartuttanut jo opiskeluaikanaan monenlaista osaamista ja saattaa hyvinkin olla monitaitaja jo saadessaan maisterin paperit käteensä. Korkeakoulutetuista nuorista löytyy varmasti potentiaalia vaikka mihin, kykyjä vaan pitäisi päästä käyttämään. Ongelmallista on se, että tällä hetkellä opiskelevan sukupolven tulisi raivata itselleen tilaa työmarkkinoilla jo opiskeluaikanaan ja samalla myös esittää vaatimuksia työn pysyvyydestä. Tilapäisyyteen tottumassa olevan sukupolven on pidettävä melua pakon sanelemaa tilapäisyyttä vastaan. Kiviä tuskin kannattaa heitellä, mutta jonkinlaista aktiivisuutta tarvitaan juuri niiden suunnasta, joita mahdollinen pätkätöytulevaisuus lähimmin koskettaa. Vaatimuksia esittävien äänten pitäisi rantautua kadulta ja kuppiloista myös työpaikoille. Vastavuoroisesti työnantajien tulisi kuunnella näitä ääniä ja ryhtyä toimiin, jotta työmarkkinoilla olisi hyvinvoivia ja motivoituneita työntekijöitä tulevaisuudessakin. Vaikka pätkätöiden vähentämisestä puhutaan yhteiskunnan ylimmillä päättävillä tahoilla ja tähdätään erilaisiin pätkätöitä vähentäviin toimenpiteisiin, tilanteen parantumisesta ei toistaiseksi ole kovin vahvaa näyttöä. Siksi meidän, nuorten ja koulutettujen, tulee itse vaatia ja valittaa, eikä vain nöyrästi tottua ja tyytyä.

Viitteet

- 1 Tiedot perustuvat keväällä 2006 koko maan ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opiskelijoille suunnatun kyselytutkimuksen alustaviin tuloksiin. Tutkimus (Opiskelijatutkimus 2006) tehdään yhteistyössä Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiön ja opetusministeriön kanssa, ja tutkimuksen tulokset julkaistaan syksyllä 2006.

Lähteet

- Kurri, Eero (2006) Opintojen pitkittymisen dilemma. Tutkimus opintojen sujumattomuustekijöistä yliopistoissa ja niihin vaikuttamisen keinoista. Helsinki: Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö, julkaisu 27/2006.
- Manninen, Jyri & Luukannel, Saara (2006) Maisterit ja kandidaatit työmarkkinoilla. Vuonna 2000 Helsingin yliopistossa alemman tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden sijoittuminen työmarkkinoille viisi vuotta tutkinnon suorittamisen jälkeen. Helsingin yliopisto: Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia & Ura- ja rekryointipalvelut.
- Mannisenmäki, Eija & Valtari, Maarit (2005) Valmistumisen vallihaudalla. Opintojen kesto 2000-luvun hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Edita & Nuorisotutkimusverkosto.
- Palanko-Laaka, Kirsti (2005) Määräaikaisen työn yleisyys, käytön lainmukaisuus ja lainsäädännön kehittämistarpeet. Helsinki: Työministeriö, työhallinnon julkaisu 359.
- Sutela, Hanna (2006) Työsuhteen määräaikaisuuden kokeminen. Teoksessa Lehto, Anna-Maija, Sutela, Hanna ja Miettinen, Arto (toim.) Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Helsinki: Tilastokeskus, tutkimuksia 244.
- Tilastokeskuksen www-sivut www.stat.fi/til/2004/sijk_2004_2006-03-16_tie_001.html (viitattu 7.6.2006)
- Viuhko, Minna (2005) Kolikon monta puolta. Selvitys Helsingin yliopiston opiskelijoiden taloudellisesta tilanteesta ja työssäkäynnistä keväällä 2005. Helsinki: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta.

NUORILLE PYSYVIÄ TYÖSUHTEITA

Hannele Pokka

Vapun jälkeen koko maassa riitti puhetta nuorisojoukon hulinoinnista Helsingissä.

Pääkaupungissa sytytettiin rovioita, osoitettiin mieltä ja heitettiin poliiseja kivillä. Pohjoisen Suomen näkökulmasta Helsingin tapahtumat tuntuvat kuitenkin etäisiltä. Pohjoisessa eivät edes luontoaktivistit, joihin sentään näillä kairoilla on totuttu, ole onnistuneet keräämään suuria joukkoja paikkakunnilta riveihinsä. Helsingin mielenosoittajat kutsuvat itseään prekariaateiksi. He sanovat kamppailevansa pätkätöitä ja yleistä turvattomuutta vastaan.

Aiemmin keväällä Pariisissa osoitettiin mieltä. Mellakoiden moottoreina olivat nuoret ja nuoret aikuiset, jotka sanoivat olevansa syrjittyjä työelämässä ja yhteiskunnassa.

Olipa kysymys globalisaation vastustamisesta tai metsien suojelusta, yhteistä näille ryhmille on vahva usko oman asian oikeutukseen. Radikalisoituminen tuntuu uppoavan parhaiten nuoriin aikuisiin, jotka ovat huolissaan maapallon tulevaisuudesta ja tuntevat suurta epävarmuutta myös omasta asemastaan.

Maailman suuret kokoukset, kuten maailman kauppajärjestön WTO:n huippukokoukset, ovat jo pitkään koonneet ympärilleen ammattimaisia mellakoitsijoita. Niissä on vastustettu globalisaaatiota ja yltiöliberalismin ylivaltaa.

Vapun jälkeen meillä on kysytty, onko kansainvälinen rakennusten polttaminen tulossa muotiin myös Suomessa. Voiko meilläkin tyytymättömyys kanavoitua väkivaltaisella tavalla? On myös kysytty, onko Suomessa riittävästi poliiseja huolehtimaan turvallisuudesta. Ehkä ennemminkin pitäisi kysyä, onko nuorilla ja nuorilla aikuisilla aihetta olla tyytymättömiä – ja jos on, voidaanko asialle tehdä jotain?

Suomessa tuskin riittää sellaista määrää poliiseja, että jokainen mielenosoitus voidaan pitää ai-soissa ja estää ennalta kaikki mahdolliset häiriötilat. Pätkätöitä, joita nuoret mielenosoittajat sanoivat vastustavansa Pariisissa ja vappuna Helsingissä, ovat arkipäivää myös Suomessa. Tässä mielessä suomalaisnuorisolla on aihetta olla tyytymätön.

Pohjoisen nuori joutuu lähes aina jättämään kotiseutunsa saadakseen kunnollisen koulutuksen tai työtä. Pieniltä Lapin paikkakunnilta muutetaan Kemiin, Tornioon, Rovaniemelle tai kauemmaksi. Tehtyjen selvitysten mukaan Lapin yliopistosta valmistuneista yli 80 prosenttia saa käytännössä heti valmistumisen jälkeen työpaikan. Työsuhde useimmilla on kuitenkin määräaikainen.

Pätkätöiden eli epätyypillisten työsuhteiden määrä on niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla voimakkaasti lisääntynyt koko maassa. Määräaikaisissa työsuhteissa on nimenomaan nuoria.

Tutkimusten mukaan suomalaisnuoret arvostavat koulutusta. Nuoret uskovat koulutuksen parantavan heidän työnsaantimahdollisuuksiaan. Valtaosa nuorista jatkaakin opintojaan peruskoulun ja lukion jälkeen. Viime vuosina yli puolet peruskoulun käyneistä jatkaa lukiossa ja noin joka kolmas ammatillisessa oppilaitoksessa. Huolestuttavaa on, että opintonsa keskeyttäneiden määrä on jatkuvasti noussut. Ilman koulutusta riskit syrjäytyä pysyvästi työmarkkinoilta kasvavat.

Suuri nuorisotyöttömyys oli arkipäivää myös 1990-luvun puolivälissä, kun Suomessa oli lama. Silloin asiaan tartuttiin erityisesti nuorten työpajatoiminnan avulla. Nuoret, jotka olivat epävarmoja tulevaisuudestaan eivätkä löytäneet omaa koulutus- tai työuraa, otettiin työpajaan. Työpajajakson jälkeen monella nuorella oma elämän ja tulevaisuuden suunnittelu kirkastui. Nyt tuntuu, että työpajatoiminta ei enää riitä, vaan Suomessa pitäisi miettiä, olisiko koulutusjärjestelmällemme tehtävä jotain.

Opintojen keskeyttämisprosentteja tarkasteltaessa sanotaan usein, että tietoaineita painottava

koulutusjärjestelmämme ei sovi kaikille, mutta johtopäätöksiä ei ole juurikaan tehty. Kysymys on pohjimmiltaan erilaisten ammattien arvostamisesta.

Kun itse lähdin opiskelemaan yliopistoon, isovanhempani sanoivat, että lähdän opiskelemaan sellaisiin töihin, joita tehdään ”pyhävaatteet” päällä. Itse he arvostivat eniten ruumiillista työtä, jota he olivat tehneet koko ikänsä. Ruumiillinen työ oli ”oikeaa työtä”, ja kirjoituspöytätyöt olivat herrojen hommia. Nyt ”herrojen työstä” on tullut niin suosittu opintosuunta, että Suomessa alkaa olla huutava puute sellaisista ammattilaisista kuin kirvesmiehistä, muurareista, sähkömiehistä tai putkimiehistä. Näiden alojen hyvä ammattilainen voi saada palkkaa monin verroin enemmän kuin akateemisen perustutkinnon suorittanut. Ammattikorkeakouluakin halutaan kehittää jonkinlaiseksi yliopiston kilpailijaksi. Sielläkään ei tunnuta enää pitävän ensisijaisena tavoitteena kouluttaa kädentaitojen ammattilaisia. Kuitenkin monelle nyt peruskoulussa ja lukiossa huonosti viihtyvälle nuorelle kädentaitoja ja käytännön osaamista painottava koulutus voisi olla mitä suurimmassa määrin motivoivaa. Kädentaitojen ammatteja on osattava arvostaa, sillä ilman näiden alojen osaajia Suomen kehitys hiipuu. On turha kuvitella, että tulevaisuudessa rakentamisen hoitavat vain ulkomaalaiset. Suomalaisia ja suomalaista osaamista tarvitaan kehitykseen myös jatkossa.

Viime vuosina Suomessa on ollut muotia kehua niitä, joilla menee hyvin. Optiomiljönäärit ja it-osaajat ovat saaneet suuren huomion. Miljoonaomaisuuden hankkijoita ihaillaan ja kadelditaan. Tuloerojen kasvu on koko tämän vuosituhannen ollut Suomessa tosiasia.

Viime vuosikymmenen laman seurauksena 200 000 ihmistä menetti työpaikkansa. Vaikka monet ovat päässeet palaamaan työelämään, osa jäi pysyvästi työelämän ulkopuolelle. Meillä on yhä työttömiä pari sataa tuhatta. Se on suuri määrä joutilaita käsipareja.

Eriarvoisuuden kasvu ei ole ollut kiinnostava aihe vaan ennemminkin valitettava tosiasia – jopa siinä määrin, että voidaan kysyä, onko Suomi enää sellainen hyvinvointivaltio, joka pitää heikoimmista huolta.

Samanaikaisesti varsinkin nuoriin suuntautuvat kulutusyhteiskunnan paineet: olisi oltava muodikas ja pitäisi olla hienoja tavaroita, mieluummin heti kaikki ja kerralla. Mutta jos olet pätkätöissä tai kokonaan ilman työtä, ei trendilehtien markkinoimaan elämäntyyliin ole varaa. Tähän television ja muun median luomaan kuvaan, millainen nuoren tulee olla, lappilaiset nuoret tuntuvat suhtautuvan realistisesti. Kun lappilainen nuori puhuu tulevaisuuden toiveistaan, hänellä on jalat maassa.

Lappilaisen nuoren ihmisen elämään kuuluu myös luova hulluus. Muuten maakunta tuskin olisi kasvattanut nuoria kulttuuripersoonia, joita tälläkin hetkellä vaikuttaa runsaasti niin kuva-, näyttämö- kuin musiikkitaiteen piirissä. Pelkästään pop- ja rockmusiikin alueella Lapista lähtijöiden joukko on kunnioitettavan pitkä Andy McCoysta Antti Tuiskuun ja Lordiin. Aikuisia luovia hulluja Lapissa voi tavata yritysten johdossa ja työntekijöinä.

Suurin haaste Suomessa on, miten nuoret otetaan huomioon työelämässä. Jos Suomessa pystyttäisiin tarjoamaan nuorille pitkäaikaisia työsuhteita, moni nuori kokisi, että hänestä suomalainen yhteiskunta oikeasti välittää ja ottaa hänet huomioon. Silloin myös oman elämän suunnitteleminen kuten oman kodin perustaminen olisi helpompaa.

Uusi nuorisolaki painottaa nuorten kuulemista kaikissa nuoria koskevissa asioissa. Tämä on hyvä muistutus ja velvoite Suomessa, jossa nuorten ikäluokat ovat pieniä ja ikäihmisten suuria. Suurin haaste nuorten osallisuuden kehittämisessä on saada aktiivisuus ja vaikuttaminen suunnattua käytännön teoiksi siten että nuorten kuulemisella on merkitystä. Nuorten ottaminen mukaan päätöksentekoon on kuitenkin vain osa osallistumisesta. Jos nuorille halutaan antaa täydet oikeudet osallistua ja ottaa kantaa, parhaiten se tapahtuisi alentamalla äänioikeusikärajaa 16 vuoteen. Mielestäni nuoret ovat kypsiä tähän.

IMPERIUM UUDEN TYÖN ONTOLOGIANA?

HARDTIN JA NEGRIN PAMFLETTI INSPIROI, MUTTA ANTAA VÄHÄN POLITIKOINTITAITOJA

Kari Paakkunainen

Mika Tuominen on hahmottanut grafiikan taidolla suomennettuun yleismaailmalliseen virtuaalikapinakirjaan *Imperiumi* (suom. 2005; alkup. Hardt & Negri 2000: *Empire*)¹, jota on esitely myös antikapitalististen globaaliliikkeiden työkalupakkina. Violetit valosäikeet heijastuvat kannen keskustasta, mutta niiden symboliikka jätetään auki. Katsoja ei tiedä, mistä valonkajo tulee, hallitseeko sivun keskiössä oleva globaali Imperiumi-otsikko meitä vai me sitä? Hallitseeko hajauttava ja deterrorialisoiva Imperiumi ihmisten identiteettejä, vai luovatko liikkuvat ja uskovat ihmiset itse sateenkaaria ja uusia vaihtoehtoisia identiteettejä?

Onko mentävä kirjan ja Imperiumin läpi päästäksemme jonnekin parempaan: yhteistoimintaan ja kommunismiin? Imperiumia eri suunnista zoomaavien tekstien ja tulkintojen ulkopuolelle on teoksenkin mukaan mahdoton päästä. Imperiumi on kaikkialla – hyvässä ja pahassa – kontrolloiden ja mahdollistaen. Mutta kuinka inspiroiva, uskottavan selkeä ja vangitseva on itse kirjan taikapiiri? Onko kirjasta globaalin kapitalismin poliittiseksi teoriaksi ja kritiikiksi, joka opettaisi globaaliliike-, prekariaatti-, nettivapaus- ja MayDay-aktivisteja kapitalismin tavoista?

Kirja liikuttaa lukijaa hurjilla historiallisilla kaarilla ja analogioilla. Imperiumia ei saa sekottaa historialliseen imperialismiin. Sen sivilisoivia efektejä ei tule aliarvioida; tieto-taito, käsitteet ja luovat pääomat on yhteistoiminnalla väännettävä ja sosialisoitava uudendaleen, maailman enemmistöväen luovaan käyttöön.

Imperiumin machiavellistinen suvereniteetti

Kokoavina ja valtio-opillisesti kiehtovina juonenkehittelyn punaisina lankoina ovat machiavellistiset ajatukset vallasta ja sen suvereeniudesta ikuisesti reaktiivisina voimina. Ne kahlitsevat kehittyvää moninaisuutta (*Multitude*). Moninaisuus viittaa tässä alhaalta nouseviin tavallisen luovan työn väen tuotannollis-poliittisiin kykyihin ja itseilmaisuun, joka uhkaa Imperiumin hajottavaa sääntelyä ja riistoa. Antonio Negri 1960-lukulainen anarkistinen *vastavalta* elää nyt virtuaalimaailman ja luovan tuotannon aikoja; moninaisuus on nyt ajankohtaisempaa kuin koskaan. Globaalit erot, mutantit ja moninaisuudet – liikkuvat subjektit, nomadit ja karkurit – ovat täällä tänään. Ne asettavat kyseenalaiseksi imperiaalista hierarkiaa, paikkoja ja hajottavaa sääntelyä.

Tämä monimielisyys ei kuitenkaan johda täydelliseen postmoderniin relativismiin vaan uudendaleen globaaliin työ- ja luokkataistelukäsitykseen. Imperiumin moninaisuudessa sitä vastaan käydään taistelua, ja tätä kautta ratkeaa ihmisten *singulaarien* kokemusten ja taitojen mahdollisuus. Yksilöiden ja ryhmien yhdistyneessä elämässä ja tuotannossa, biovallan piirissä, jäsentyy nyt taistelu moninaisuudesta, jota historiassa kouliintunut globaali Imperiumi pyrkii kontrolloimaan. Kirja ja sen kirjoittajatkin ovat subjekteja taistelujen sisällä. Subjektit siis elävät ja lähestyvät Imperiumin murtumapisteitä – ja tekevät sen paradoksaalisesti entistä enemmän elämänpoliittisen tuotannon (perustan) osana, luovasti ja rikkaasti. Suvereeni järjestelmä, Imperiumi, yrittää koko ajan imeä tai ottaa haltuunsa moninaisuuden keksinnöt tai toiminnalliset saavutukset sekä kehittää entistä kor-

keamman *status quon* näiden kamppailujen ja momenttien pohjalta.

Kaikki historialliset yleistyksiset ja kirjan rakenneosat, lainatut tutkimusempiriati, analogiat ja klassikkolainat eivät ole yhtä hedelmällisiä ja poliittisen teoreettisia. Kirjan kirjoittajatkin ovat teksteissään ja haastatteluissaan pyytäneet anteeksi kirjan eklektisyyttä ja abstraktia otetta.

Imperium-kirjan rakennekin on enemmän ilotulituksen taidetta, utopiaa ja musiikkia kuin käsitteellis-historiallista logiikkaa. Kiinnostava juridis-poliittinen – aina Hans Kelsenistä asti ponnistava – juoni täydentää machiavellistista suverenisten mahtien ja uusien luokkien etenevää mittelöä. *Taiteellinen intermezzo* (kakkos- ja kolmoskappaleen välissä) sotkee tätä ja antaa tietä loppuosan tuotannon muutosten postmarxilaiselle analyysille ja globaalin kontrolliyhteiskunnan hallinnan kehittelylle. Tätä vastassa on jo kolmoskappale *Vastarinta, kriisi ja muutos*, jota täydentää viimeisen kappaleen Imperiumin rappioilmiöiden diagnostisointi ja eettis-kommunistinen loppuhurma, *Väki vastaan imperiumi*.

Kirjallisuusteoreetikko Hardtin ja autonomistis-anarkistisen Negrin tapauksessa ei ole kyse vain siitä, että jokaisessa uudessa maailmanpoliittisessa tai kilpailumarkkinasuhdanteessa kirjoitettaisiin jälkiviisas *historiallisen materialismin* osa. Niinhän he tavallaan tekevät ja laajentavat – osin kiinnostavastikin – vallankumousperiodisointeja 1960-luvulle ja sen jälkeen. Euroopan Hullu vuosi 1968 yhdisti kehitysmaiden vapautumisen, teollisen maailman opiskelijaradikalismien ja tehdastyöläisliikkeet – siirryttiin postkoloniaaliseen, jälkiteolliseen ja globaaliin aikaan. Imperiumi onkin vastaus proletariaatille, moninaisuuden toiminnan lippu kutsuu sen esiin. Kirjoittajat rakentavat klassikkolainansa tämän mukaisesti, mutta kyse on myös laajemmasta tavasta lainata ja muokata tai piruilla klassikoille ja kollegateoreetikoille.

Kirkonisät, klassikot ja rap-muusikot puhuttelevat ja jänteistävät

Virkistäviä kirjan kertojaminiä tai inspiraation lähteitä ovat monet muut klassikot, kuten Spinoza, Machiavelli, Hobbes ja Hegel sekä oikeusteoriassa Kelsenin lisäksi jopa Rawls. Myös kirkon oppi-isät ja roomalaiset klassikkohistorioitsijat avaavat meitä Imperiumin ymmärryksessä. Heidän retoriikkansa ei kuitenkaan jää vallitsevaksi, kun väliin kuulemme amerikkalaisten ammattiliittojen rautatienrakentajien satavuotisia virtuaalilauluja, hip-hop-jengikulttuurien arvokkaita kokemuksia ja Malcolm X:n ja muiden fundamentaalisia huutoja.

Oma lukunsa kirjaa ovat Michel Foucault'n ja erityisen vaikeaselkoisten Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin läsnäolo polemiikissa. Jos ei tunne hyvin kahta viimeksimainittua ja heidän asemaansa post-foucaultlaisessa strukturalismin purkamisessa, on helppo työntää heidän hengessään tehtyjä johtopäätöksiä sivummalle; kirja kuitenkin opettaa lukemaan myös heitä. Hardt ja Negri lukevat Foucault'n kiistelyjä myöhäistekstejä vasemmistolaisen deklamoivasti ja vieroksuvat strukturalistista biovalta-tulkintaa. Maailmanlaajuiset organisaatiot kontrolloivat keskitetysti elämisen ja uusintamisen ehtojen virtauksia. Myös monikansalliset firmat sekaantuvat vahvasti tähän yhteiskunnallisten suhteiden ja ihmisten tarpeiden säätelyyn, nekin tuottavat tuottajia, kehoja ja aivoja.

Kommunikaatiosta tulee osa biovallan virtuaalia tuotantoa ja politiikkaa (ne ovat lähes päällekkäisiä), joissa yhdistellään subjektivisuuksia sekä säilytetään ja kehitetään maailman valtarakenteita. Samalla kommunikaatio kehittyy reaalistista poliittista konstituutiota ja polemiikkaa peittäväksi spektaakkeliiksi. *Vastarinta* ei voikaan siittyä näistä vieraantuneista julkisuuksista ja rintamanmuodotuksista. Kyse on rihmastometäforasta: taistelut ovat osa paikallista arkipäivää maailmassa, jossa ei ole yhtä keskusta, mutta joka on samaan aika yhtenäinen hermokudos – jota vastaan tai rinnalle voi asettua mistä päin tahansa. Toimi paikallisesti, niin globaalit efektit toteutuvat. Deleuzelaiset elämän halut ovat täällä läsnä, arkinen tuotanto ja politiikka eivät tapahdu politiikan estradilla tai juhlaletoriikassa.

Hiukan selkeämpää kirjan kontekstissa on Giorgio Agamben ja post-teollisen työnjaon, tuotannon ja työn sosiologian uusmarxilainen ja toiminnallis-autonomistinen italialaisgenre. Se tarkoittaa *general intellect* -käsitteellä henkisen ja luovan *käsitteellistämistyön* roolia maailmassa, jossa materiaallinen työ tai klassinen Marxin arvolaki eivät enää hallitse. Kuva työn uudesta maailmasta on positiivisempi, tuotannon sisäinen, postmarxilaisen sosiologian mukainen; immateriaalinen työ ei kehity sattumalta tai kaootisesti.

(Vasta)Imperiumin raskasta politiikan ontologiaa – elämän ja politiikan jännityskentät sumeita

Kirjan lukukertojen välillä tulee mieleen, että suomalaiset nuorisotutkijatkin tuntevat eurooppalaisen virtuaali-aikakauden nuorison globaali- ja työaatokset konkreettisemmin kuin globaalivaihtoehtoa tavoittelevat kirjan esseistit. Kun esimerkiksi hybridejä nuorisokulttuureja tarkastellaan reaalihistoriallisissa elämänmuodoissa, ristiriidoissa ja instituutioissa, elämän monimielinen, ei-koskaan-lopullinen ja jännitteinen oleminen voi nousta esiin. Kaikista politiikan instituutioistakaan ei voi ensin kieltäytyä ja sitten analysoida niitä etäisyyden päästä.

Ehkä autonomi-marxilaisten tulisi sulkeutua *British Museum*in työtä ja työläisiä koskevien empiiristen aineistojen pariin – samalla tavoin kuin eräs saksanjuutalainen pulska intellektuelli 1800-luvun puolivälin jälkeen. Tässä konkreettis-käytännöllisessä mielessä Tutkijaliiton kustantamalla prekariaatin manifestilla *Uuden työn sanakirja* (2006) on oma ohittamaton merkityksensä. Siinä Deleuzen (globaalin tilan) kontrolliyhteiskunnan postfordistista älytyötä ja uudenlaista rikkauden jakoa koskevat käsitteet ohjaavat empiiris-käytännöllisiä konteksti- ja käsitetulkintoja pullonkeräyksestä globaaliin virtuaalitalouteen (ks. esim. <http://www.m2hz.net/uusityo>).

Tähän näkökulmaan sijoittuukin Deleuzelta ja Guattarilta lainassa oleva esseepampfletin ajatus, ettei pääoman globalistumista tule estää, päinvastoin sitä tulisi kiihdyttää: ”Pikemminkin meidän on työnnyttävä Imperiumin läpi päästäksemme toiselta puolen ulos.” Kiehtovasti he avaavatkin uuden elämänpoliittisen luokkataistelun marxilais-deleuzilaista ajatuspeliä ja vihjaavat mahdollisuuksiin edetä kohti markkinoiden liikettä ja sen vastaimperiaalista vääntöä: dekadaamista ja deterritorialisoitua. Tätä toiminta-agendaa, sen kaivattua subjektia sekä sille poliittista tilaa antavaa, ristiriitoja hyväksikäyttävää tilaa etsivä intentio jää kuitenkin koko ajan auki, jonkinlaiseen traumaattiseen post-marxilaiseen ajatuspeliin kypsymisen ontologiaan, vallankumouksellisen subjektin tietoisuutta koskevaan metaforistiikkaan. Tätä keskustelua varmaan itse Georg Lukácskin olisi seurannut otsa rypyssä.

Yhteisöjen, autonomisten alueiden, tehtaiden, valtioiden ja luokkarintamien kollektiivisista maailmoista on pitkä matka abstraktin, globaalin ja innovatiivisen virtuaalituotannon ja riiston *epäpaikkaan*. Käyttöarvon erottelu- ja poliittinen voima on lakannut olemasta.

Marxismen paholaisongelma

Koko uuden (työ)väestön onkin noustava vaihtelevan pääoman subsumoidusta sisäisen tekijän asemasta tuotannon autonomiseksi tekijäksi. Siinäpä se! Väen aktiivisuus on ”poliittista” silloin kun se suoraan ja tarpeellisen tiedostavasti uhmaa Imperiumin perustavia tukahdutustoimia. Huikkeimmillaan tämä abstrakti hyppy tietoisuudessa löytyy Hardtin ja Negrin hurjista väitteistä jonkinlaisesta yleisestä, lingvistisestä vallankumouksesta. Kun kerran kieli, tuotanto ja elämä ovat yksi – myös ”konflikti on avoin sija”, ja ”kaikki työvoima kamppailee kielen merkityksistä ja taistelee pääoman harjoittamaa

viestinnällisen sosiaalisuuden kolonisaatiota vastaan”.

Viitteet vaihtoehtoisista ja koherenteista vistintävälineistä silloittavat tietä itse vallankumoukselliseen tekoon, ja kirjoittajat siirtyvät (taas) vaivatta imperatiiviseen, utooppis-mobilisoivaan puheeseen: ”Tiedon pitää muuttua kielelliseksi toiminnaksi, ja filosofia on muutettava tiedon reaalisesti haltuunotoksi.” Kun h-hetket ovat lyöneet biopolitiikan kansalaisasteissa, tarvitaan vanhaa marxilaista kaavaa, jossa tietoisuus kuitenkin tuodaan jostain ulkopuolelta, poliittisesti mystisestä paikasta.

Hyvin paradigmaattisesti on kuvattu marxismiin ”paholaisongelma” – se, kuinka alistettu luokka tarvitsee noustakseen sitä tietoa, jota se kapinallaan tavoittelee (Herbert Marcuse, Rudolf Bahro). Paholaisongelman ratkaisun vaikeus on erityisesti poliittisen teorian ja organisaation ongelma, ja siksi se marxilaisuudessa useimmiten joko ohitetaan tai ratkaistaan leniniläisen suoraviivaisesti neuvostojen rynnäköllä. Emansipaatio tapahtuu kirjassa työväen taistelujen historian parhaan perinnön mukaan; kun tietoisuuden kypsyttyä yhteistoiminnan keinoin tuottava älykkyys otetaan haltuun (sosialisoidaan, yhteiskunnallistetaan), eksistenssi muuttuu vapaudeksi. Ja dialektiikka – perustan ja päällysrakenteen reliikkinen yhdistely – elää vahvasti, vaikka Hardt ja Negri toistelevat päällysrakenteen jo ajat sitten uponneen perustaan. Pamfletin uusi tietoisuus (lue: Imperiumin tuotanto) tunnistaa ehdot, joista sen pitää vapautua: ”Kuten kaikissa innovoivissa prosesseissa, uusi tuotantotapa asettuu vastustamaan ehtoja, joista sen pitää vapautua.” Tässä ilmeneekin teoksen reaalihistoriallisen politiikan teorian puute.

Toivon periaatteen ja imperatiivien filosofiasta putoaa helposti pois politiikan teoria ja konkreettiset ristiriitaiset kontekstit ja (vasta)voimat. Kuinka *epäpaikassa* artikuloidaan ristiriitoja, niiden erilaisia ja kilpailevia ratkaisuvaihtoehtoja, vastustatajasuhteita, oikeuksia, epäsymmetrioita, ymmärtämistä vaikeuksia – kuka artikuloi ja millä oikeutuksella? Hardtin ja Negrin utopian poliittisesta yksinkertaisuudesta ja totalisoivista puolista muistuttaa pahasti myös Guy Debordin hengessä tehty tulkinta julkisen tilan vaipumisesta täysin vieraantuneeseen tilaan, spektaakkeleiden valtaan. Olisi kiinnostava tietää, mitä globaaliliikkeet olisivat ilman porvarillisen globaalijulkisuuden spektaakkeleita. Samalla kapinaa, sen jälkeistä aikaa ja organisaatiota vältellään, todetaan realistisesti sen jäävän abstraktiksi, jonkinlaiseen odotustilaan. Kirja on vallankumouksen Lupaus, motivointi.

Ei tarvitse olla kummoinen jakobinistien historian (vallankumouksen jälkeisten giljotiinien) jankkaaja jäädäkseen traditionaalisenä lukijana kysymään, mitä tapahtuu vallankumouksen aikana ja jälkeen; kuka sanktioi ”Globaalin Lupauksen” projektin pettäjiä tai vastustajia – niitä jotka eivät ymmärrä ”kieltäytyä” oikealla hetkellä tarpeellisista paikoista, elämäntavoista ja instituutioista?

Nouseeko *Posse* historialliseen tehtäväänsä?

Eivätkö juuri vasta-Imperiumin hypermodernit virtuaaliset know-how-tekniikat, käsitevalta ja dynaamisuus implikoi uusia, erityisiä elitisoitumiskehiä, (väki)valtaresursseja yhteisten Imperiumin murtumapisteiden ja vastarintapaikkojen määrittelyssä? Kuinka Imperiumin palkkatyöironistit ja rajasopimusten ylittäjät keskustelevat tosikkopalkkatyöläisten, demareiden ja heidän (hyvinvointi)s aavutustensa kanssa? Kiihtyykö politiikka – ei vain kielen ja tiedon vaan myös aika-tilan suunnassa? Miksi chattipalstojen toimijat ovat lukeneet Imperiumista tai sen popularisoinneista vain mustavalkoiset isot vastakkainasettelut? Onko eteenpäin vievä politiikan retoriikka samanlainen avantgardistinen imperatiivien ammusvarasto kuin *Imperiumi*-teos? Tarvitaanko muiden kokonaistyöläisten osien suostutteluun postmodernin käsitteistön ja ironian taitajia, jonkinlaisen uuden ajan kriittisen sukupolvidialogin pedagogeja vai puolisalaisen ja lennokkaasti erottelevan chattisuostuttelun (uuden ajan vallankumouksen postleniniläisiä) ammattilaisia?

Oma kysymyksensä on post-foucaultlaisen tai deleuzelaisen globaalin kontrolliyhteiskunnan vallan ja sääntelyn hioutuneisuus, jonkinlainen virtuaalinen totaalisuus, funktionaalisuus ja eri-

aikaisuuksien hallinta. Nuorisotutkimuksen empiiriset raportit vilisevät huomioita virtuaalitaldoista, joissa tekniikat ja työnjaot otetaan omaan hyötykäyttöön. Näillä ei ole mitään tekemistä globaalin kapitalismin täydellisen sääntelyn kanssa. Yksilön koko nuoruusaika, äly ja keskeinen kielipeli sitoutuvat PC-koneeseen. Eikö juuri tässä voi tapahtua mitä vain, markkina-addiktioista autonomisesti eläviin virtuaali- tai feminismivallankumouksellisiin maailmankuvaperustoihin ja monitoimikeskuksiin?

Toinen kriittinen esimerkki: kulttuurivallankumouksen teoreetikko Rudolf Bahro hahmotti terävästi ylimääräisen tietoisuuden (koulutuksen) resurssina, jolla voidaan kurkottaa työnjakoyhteiskuntien ja niitä uusintavien valtioiden tuolle puolen. Eikö juuri postmoderni virtuaaliyhteiskunta ole täynnä tällaisia globaalin markkinakapitalismin sääntelyn, tilan- ja paikanjaon, aikataulut ja merkitykset ohittavia, disfunktionaalaisia ja anarkistisia tietoperustoja, dialogeja ja keskustelumaisemia (globaalisia alakulttuureita, Lordi-ilmiötä, virtuaaliakrobaatteja) – joiden taidot ja tiedot eivät oikein sovi Imperiumiin? Ei kai ole kuitenkaan käynyt niin, että markkinat olisivat Se Yksi, Ainoa ja Viimeinen – nopea ja täydellinen tapa tunnistaa, napata ja uudelleen määrittää sekä tuottaa ihmisten tarpeet ja halut?

Pamfletin oikeudet globaaliin kansalaisuuteen ja yhteiskunnalliseen palkkaan (esim. juuri perustuloon) ovat jonkinlaisia vanhan ajan 70-lukulaisia demokraattisen rintaman tai tietoisuuden pitkospuita kohti tuotantovälineiden haltuunottoa. Rintaman välietappien ja tunnusten tuli aina olla enemmistön etujen mukaisia ja sellaisia, että ne nostavat väen tietoisuutta riistosta ja epädemokratiaista. Tällaisena uusimpana kommunistisena manifestina kirja onkin oivallinen. Kirjan horisontti perustelee yhteiskunnallisen (kokonaistyöläisen) palkan – kansalaispalkkaliikkeen – merkitystä. Näin myös globaalin yhteiskunnan ja talouden erityiset rikkauudet, käyttöoikeudet ja omistussuhteet tulevat uuden avantgardistisen luokkateorian kautta kriittisesti kuvatuiksi.

Kirjan kirjoittajat asettavat kehityskuvauksen keskiöön käsitteen ”posse”, joka on jo jossain mielessä haltuun otettu ihmisen ja koneen mutanti. Renessanssin ja humanistien pyhästä kolminaisuudesta – esse (olla), nosse (tietää) ja posse (voida) – he nostavat keskiöön Foucault’n produktiivisen ja mahdollistavan valtateorian hengessä viimeksimainitun. Posse on moninaisuuden mahdollistamista, mobilisointia – se, jos jokin, vie ajatuksemme myös poliittiseen organisaatioon ja tulevaan yhteiskuntaan. Posse ottaa haltuun vallan ja epäpaikan tyhjiötä Imperiumissa (taas Foucault’n inspiroima vallan ominaisuus).

Amerikkalaiset rap-yhtyeet ovat löytäneet tämän humanistisen mielikuvituksen ja vastarinnan termin uudestaan omassa piirissään. Käsite posse viittaa yhtyeiden musiikin ja tekstin omaan valtaan, postmodernin väen singulaarisuuden voimaan. Yhteiskunnallinen ja singulaarisuuksien (ei tarkoita vain yksilöllistä) toiminta onkin jonkinlainen kromosomi tulevaisuuden toimintamallista, jossa ihminen ja tuotantoväline yhdessä alkavat tuottaa moninaisuutta. Ja Foucault’n (biovallan) ruumiit ovat tämän taistelun etulinjassa. Ne lopulta vakiinnuttavat aiempien taistelujen tulokset ja omaksuvat ontologisesti saavutetun vallan. Anarkistisen monimielisesti he avaavat historiallisen ajatuspelin: väki on biopoliittinen itseorganisaatio, sen ruumiit (biopoliittiset toimijat ja itseilmaisijat) ovat nousemassa imperiaalisen rappion alta. Nyt odotetaan vahvan organisaation syntyä, itse asiassa kapinaa. Itse toiminta moninaisuuden puolesta ratkaisee.

Imperium-teoksen loppukappaleiden viatonta uskoa, köyhyyden ja koruttomuuden romantisointia ja rakkautta, tarvitaan eeposten iloisen oppivassa lukemisessa. Mika Tuomisen kansigrafiikka on tehty huolellisen kirjan lukemisen jälkeen. Kyse on kirjan taiteenlajista, pamfletin suostutteluretoriikasta, toimintaa mobilisoivista imperatiiveista: lukijan uskon, kokemuksen ja taiteellis-esteettisen katseen varaan jää paljon.

Manifestin tehtävänä ei tietenkään ole kertoa ja kuvata meille kaikkea, mitä tuleman pitää. Mutta se voi inspiroida tai tahattomasti varoittaa meitä tekemään tänään jotain epävarman tulevaisuuden suhteen. Myös akateemisemmat globaalipolitiikan tulkit ovat jo ajat sitten piirtäneet pois yksinker-

taistavan rajan tämän päivän ja huomisen tutkimuksen väliltä; politiikassa on aina kyse myös tulevaisuuden tekemisestä ja valtapelistä tässä ja nyt, epävarmuudessa. Näin ovat tehneet esimerkiksi Jürgen Habermas (globaalin demokratian tarve ja herruudettomat käsitteet), Heikki Patomäki (utooppinen ennakointi osana globaalidemokratian rationaalisen realistista tavoittelua) ja Ulrich Beck (globaalin poliittisen toiminnan estetiikan, reflektiotapojen ja instituutioiden ennakointi).

Viitteet

- 1 Michael Hardt & Antonio Negri (2005, alkup. engl. 2000) *Imperiumi*. Helsinki: WSOY. Suomentaneet Arto Häälä, Mika Ojakangas, Taina Rajanti, Olli Sinivaara, Akseli Virtanen & Jussi Vähämäki.

RADIKAALI KANSALAISTOIMINTA

HUPUT VAI KASVOT

Matti Vanhanen

Vapun jälkeen on ollut hyvin rauhallista.

Se ei ole uutinen, että osa nuorista osoittaa mieltään, kapinoi ja haluaisi muuttaa maailman. Niin on varmasti ollut aina. Vappuna tapahtui kuitenkin Suomessa se harvinaisuus, että osa toiminnasta muuttui väkivaltaiseksi. Kuinka paljon kyse oli alkoholin aiheuttamasta rähinästä ja kuinka paljon jollain tavalla suunnitellusta – siihen en alkuunkaan tiedä vastausta.

Oma arvioni on, että liikkeellä oli väkeä erilaisin motiivein. EuroMayDay-mielenosoittajat ja kokon syyttäjät eivät välttämättä olleet samoja. Viranomaisten vastustajista osa saattoi olla mukana myös mielenosoituksessa, mutta tarkkaa tietoa tästä ei ole. Myöhemmin makasiinin polttanut/polttaneet saattoivat taas olla aivan muita. Osa tapahtuneesta saattoi olla kapinaa jotain vastaan tai jonkin asian puolesta, osa saattoi olla tavallista humaltuneiden nuorten rähinöintiä, jota näkee nakkikioskin kulmalla lauantaiaamuyöllä.

On sanottu, että mielenosoitus liittyi prekariaatin uuteen sosiaaliseen epävarmuuteen. Ja että sanoma liittyisi pätkätöiden vastustukseen ja kansalaistuloon.

Kun Ranskassa ay-liikkeen tukemat opiskelijamielenosoitukset kaatoivat lainsäädäntöhankkeen, jolla nuorten asemaa työmarkkinoilla olisi parannettu vanhempiin verrattuna, odotin, minkä muodon liikehdintä saa muualla. Yllätys oli se, että tällä kertaa Ranskan opiskelijaliikehdintä ei levinnyt. Sanoma ei ehkä avautunut muualla. Mutta yritystä varmasti oli. EuroMayDay-mielenosoituksilla haettiin jotain samaa. Ja aiheita olisi varmasti muuallakin kuin Ranskassa. Tämä kansainvälinen tausta vaikuttaa tälläkin hetkellä nuorisoliikehdintään. Ja niin saa tehdäkin. Ainahan virtaukset ovat tulleet maailmalta. Suomi tuskin olisi itsenäinen kansakunta, elleivät kansainväliset kansallistuntoa nostaneet vaikutteet olisi 1800-luvulla elähdyttäneet suomalaisnuorisoa.

Kansainväliset virtaukset ovat Suomeen tullessaan laimenneet, ja täällä haetut toimintamuodot ovat olleet sovinnaisia kuten oli ylioppilaiden oman talon ”valtaus” aikanaan 60-luvulla. Sen sijaan kuokkavieraiden toiminnassa ja turkistarhaiskuissa oli jo organisoidumpaa radikaalitoimintaa, jossa ei haettu mielenosoittajille henkilökohtaista huomiota, vaan toiminnan taustalla on ollut pyrkimys aiheuttaa vahinkoa. Samasta oli merkkejä makasiineilla.

Juuri näitä marginaali-ilmiöitä on tutkittava. Enkä ole varma, missä määrin on kyse nuorisotutkimuksen alaan liittyvästä tutkinnasta ja missä määrin kansainvälisen rikollisuuden tutkinnasta. Värväystoiminnassa vedotaan kuitenkin todennäköisesti jonkinlaiseen aatteeseen, ideologiaan, ismiin tai muuhun, joka saa nuoret ihmiset vaarantamaan oman tulevaisuutensa hakematta henkilökohtaista kunniaa.

Yhteiskunnan kannalta on tärkeää ja luonnollista, että jokainen, joka heitti kivillä sairaankuljettajia tai pelastusmiehistöä tai poliisia pitää ottaa yksilönä kiinni ja saattaa vastuuseen teostaan. Viranomaisia ei vastusteta eikä heidän kimppuunsa käydä ilman rangaistusta. Harva humalainen luultavasti ymmärsi vappuyönä millainen vaara olisi syntynyt, jos makasiinit olisivat kokkojen takia syttyneet. Kuka olisi käynyt etsimässä ja pelastamassa sisätiloihin sammuneet? Se olisi ollut pelastajien velvollisuus. Makasiinin palo toivottavasti selvensi kaikille, millaisen ruutitynnyrin ääressä kokko sytytettiin. Siksi vappuyön tapahtumat keskellä Helsinkiä olivat typerä ja edesvastuuttomia. Ja sama koski myöhemmin tapahtunutta makasiinin polttamista.

Tämän rikosvastuun selvittämisen rinnalla olisi hyvä tietää, oliko kivienheittäjillä jokin yhteiskunnallinen sanoma, kuuluiko edes osa heistä johonkin keskinäiseen verkostoon, vai oliko kyseessä vain joukko huligaaneja. Yhteiskunnan kannalta toivon, että kyse olisi ollut vain huligaaneista, nuo-

risotutkimuksen kannalta verkostoituminen avaisi kiinnostavia tutkimusnäkyymiä radikalisoituvaan nuorisopolveen.

Kaikki on hyvin suhteellista. Suomella ja suomalaisnuorilla menee tällä hetkellä aineellisesti ehkä paremmin kuin juuri koskaan. Ennen ministeriksi tuloa toimin yli 20 vuotta Nuorisosäätiön hallituksessa ja puheenjohtajana järjestämässä nuorille tuhansia asuntoja. Opiskelijoiden puolella soluasunnot vielä jotenkin tekevät kauppansa, mutta työelämässä olevia tai työelämään pyrkiviä nuoria on turha enää houkutella soluasuntoihin. Asunnon pitää sijaita erinomaisella paikalla. Hakijajonon pituuden saattaa arvata osoitteen perusteella. Asuminen on hyvä esimerkki siitä, miten tarpeet muuttuvat ja kasvavat olosuhteiden parantuessa. Sama taitaa koskea työelämää. Aiemmin koeajat, harjoittelu ja tilapäistyö olivat normaaleja – nyt ne kertovat työelämän kovuudesta ja epävarmuudesta. Keski-ikäiselle tällainen viisastelu pitää sallia, mutta monille nuorille kyse on vakavasta epävarmuudesta.

Nykyaikaisessa yhteiskunnassa pitää lähes kaikki hankkia rahalla. Varsinkin pääkaupunkiseudulla asuminen edellyttää lähes päätoimityötä. Päätoimisen työn saanti erikoistuvilla työmarkkinoilla edellyttää koulutusta. En siis ihmettelisi, jos ”kapinoitsijoiden” joukosta löytyisi myös niin sanottuja koulupudokkaita. Jos joka ikäluokasta 4000 nuorta jää koulupudokkaiksi, niin mihin he näillä työmarkkinoilla ja asuntomarkkinoilla joutuvat? Suuri osa heistä on luultavasti yhteiskunnallisesti patalaiskoja – heitä ei mielenosoitukseen saa tilausbussillakaan. Mutta missä he ovat? Siinä on ryhmä, josta olen vakavasti huolissani. Ja joiden työpanosta tarvittaisiin myös hyvinvointimme ylläpitoon.

Artikkelin pyytäjät asettivat kysymyslistaan myös perustulon. Sallikaa, etten ilmoittau sen kannattajaksi siinä yleisessä muodossa kuin siitä usein puhutaan. Silloin kun on kyse terveistä ja työikäisistä ihmisistä en ymmärrä miksi odotettaisiin, että toiset tekevät työtä ja maksavat siitä perustulon niille, joita kiinnostaa enemmän ”kansalaistoiminta” tai bilettely. Perustulon pitää olla tulonsiirroista ja palveluista muodostuva perusturva niille, jotka eivät kykene toimeentuloaan sairauden tai iän takia hankkimaan. Sen elementit meillä on jo nykyjärjestelmissä olemassa. Järjestelmiä voidaan aina yksinkertaistaa ja pelkistää jos se on järkevää, mutta sitä ei pidä hyväksyä, että koulunsa käynyt ja terve ihminen voisi saada toimeentulonsa yrittämättä tai työtä tekemättä. Suurten ikäluokkien jäädessä vähitellen eläkkeelle töitä tulee riittämään nykyistä paremmin myös nuorille.

Yhteiskunnallisesti mielenkiintoisimmaksi kysymykseksi tästä jää jäljelle se, miksi ne ajattelevat nuoret, joilla on polttava halu saada sanomansa kuulluksi, eivät kaikki nykyään hakeudu poliittisiin järjestelmiin vaan hakevat ilmaisumuotonsa radikaalista aktivismista. Tämän kysyn siksi, että huppu päässä tapahtuva aktivismi nostaa ylivoimaisen valtaenemmistön esitettyjä ajatuksia vastaan, kun yleensä tavoitteena pitäisi olla enemmistön vakuuttaminen. Siksi en yksinkertaisesti ymmärrä turkistarhaiskujen tekijöitä, itsenäisyyspäivän häiritsijöitä kuin en myöskään kokon polttajia vappuyönä. Sanoman saisi paremmin perille tulemalla nimensä ja kasvojensa kanssa rohkeasti julistamaan asiaansa – mielenosoituksiin, tv-väittelyihin, poliittisiin puolueisiin, yleisönosastoihin jne. Nyt ainoa seuraus sanomasta on, että poliisit ovat kintereillä. Tutkittavaa tässä käyttäytymisessä toden totta on.

Aikanaan terrori ja ilkivalta olivat keinoja niin äärioikeistolle kuin vasemmistollekin eri puolilla maailmaa herättää levottomuuksia, joiden oloissa he voisivat ottaa vallan käsiinsä. Mutta ei nyt kansalaisliikkehdintää niin saa syntymään. Enemmän liikettä tuli nettiviesteillä Lordin kuvien julkaisua vastaan. Siinä syntyi yhteisöllisyyden tunnetta. Sellaiset emootiot – jos ne pystytään kääntämään yhteiskunnallisiksi – muuttavat asioita. Sellaisesta valitettavasti merkkiä ei ole.

Sanon valitettavasti, koska mitään en niin paljoa toivo kuin nuorison heräämistä yhteiskunnallisuuteen. Ilman sitä kehitys pysähtyy. Kun olin itse nuori, osa nuorista oli poliittisesti erittäin aktiivisia. Nyt kun katselen ympärilläni, he ovat tehtävissä, joista yhteiskuntaa ja taloutta ohjataan.

BROILERIEN RENESSANSSI

Antti Rautiainen

Nuorten äänestysaktiivisuus on kasvussa. Monen puolueen nuorisojärjestö on onnistunut pysäyttämään jäsenmääränsä laskun, muutamalla se on jopa nousussa. Miksi ilomme nuorison välinpitämättömyydestä puoluepolitiikkaa kohtaan osoittautui ennenaikaiseksi? Mikä on vikana nuorisossa, kun se edelleen lähtee tallaamaan pitkin vuosikymmeniä sitten umpikujiksi osoittautuneita polkuja?

Nuorison syytteleminen olisi toki naurettavaa, pikemminkin ulkoparlamentaaristen toimijoiden olisi syytä katsoa peiliin. Toimintatavoissamme on oltava jotain vikaa, jos ne eivät 2000-luvulla pysty enää tarjoamaan nuorille samanlaista positiivista vaihtoehtoa edustuksellisen demokratian mädännäisyydelle kuin 1990-luvulla. Vaikka viime vuosikymmenen radikaalin ruohonjuuritason aktivismin aalto oli kertaluokkaa pienempi kuin kolme vuosikymmentä aikaisemmin, on 1990-lukulaisen vapaudenhenkisen ”uuden 1960-luvun” nyt korvannut 2000-lukulainen ”uusi 1970-luku”, puoluepolitiikoinnin ja opportunistin aika. Ja joka toinen Vasemmistoliiton ja Vihreän liiton nuorisojärjestöjen aktiivi tuntuu olevan tuttu kasvo 1990-luvun tai tämän vuosikymmenen ensimmäisten vuosien aktivistipiireistä.

Poliittisesti riippumattoman toiminnan alennustilaan on varmasti enemmän kuin yksi syy. Vaikka puolueiden nuorisojärjestöt olivat aika lailla ulalla koko 1990-luvun ajan, oli ennenaikaista kuvitella, että ne olivat ajautuneet sivuraiteille ikuisesti. Jo jäsenmäärään nähden suhteettoman suuret – ja jäsenrekisterien väärentämisen avulla siitäkkin paisutetut – valtiontuet osoittavat, ettei valtiovalta anna noin tärkeän instituution vain kuolla kupsahtaa. Puolueiden nuorisojärjestöillä on myös tarjolla jotain sellaista, jota ulkoparlamentaarisella toiminnalla ei juurikaan ole – juonitteluja, selkään puukotusta, lyhyesti sanottuna VALTAA – jotain joka vetoaa ihmisen alkeellisimpiin vietteihin. Näihin järjestöihin hakeutuu kunnianhimoisia ja päämäärätietoisia ihmisiä, jotka kyllä oppivat virheistään, jos poliittisesti riippumattomat kansalaistoimijat eivät jatkuvasti pysy askeleen verran edellä.

Ylikansallisten yhtiöiden boikotointi, älä osta mitään -päivä, kadun- ja jopa symboliset talonvaltauksiset olivat kaikki toimintatapoja, jotka joskus tuntuivat uusilta tai radikaaleilta, mutta eivät enää järkytä ketään ja siksi kelpaavat nykyään puolueiden nuorisojärjestöjen keinovalikoimaan. Erityisesti ”globalisaation vastainen” liike, kuten Attac ja sosiaalifoorumit, auttoivat luomaan siltaa ”uuden” ja ”vanhan” kansalaisaktivismin välille. Yksi tämän sillanrakentamisen näkyvimmistä tuloksista on Voima-lehti, joka toi yhteen 1970-luvun rauhanpuolustajia, 1980-luvun kehitysmaa-aktivisteja ja 1990-luvun radikaalin ympäristöliikkeen toimijoita. Poliitikoista tuli nopeasti yksi Voiman tärkeimmistä mainostulojen lähteistä, joita ilman se ei voi elää. Pari vuotta Voiman perustamisen jälkeen suurin osa 1990-luvun liikkeen perustamasta vaihtoehtomediasta (Muutoksen Kevät, Toimintakalenteri, Megafoni, Vaikuttava tietotoimisto...) oli haudassa; kukapa jaksaisi tehdä tappiollista lehteä tuhannen tai kahden levikillä, kun vaihtoehtona on saada juttunsa ilmaisjakeluun, jolla on kymmenien tuhansien levikki. Ja toki Voimalla on osuutensa monien asioiden tuomisessa valtavirtaan, mutta on asioita, joita ei voi esittää valtavirran ehdoilla, ja jotka eivät siis kerta kaikkiaan sovi Voiman konseptiin. Tobinin vero ja reilu kauppa oppoavat, mutta kapitalismin tuhoaminen tai laittomaan suoraan toimintaan kannustaminen ei. Uuden vuosikymmenen henki tuli parhaiten esiin poliittisten nuorisojärjestöjen yhteistoimin ennen viime eduskuntavaaleja julkaisemasta liitteestä, jonka sivuilla opportunistit kokoomusnuorista SKP:n nuorisojärjestöön olivat kaikki sulassa sovussa – mutta puoluepolitiikan vaihtoehdot eivät kuvaan sovi.

Pelkkä valittaminen vastustajien tiedostetusta tai tiedostamattomasta oveluudesta on mielekäästä vain, jos haluamme jatkossakin olla häviäjiä. Totuus on, että anarkismin näennäinen suosio kansa-

laistoimijoiden keskuudessa 1990-luvulla oli vain pintakiiltoa. Suurimmalla osalla toimijoista oli silloinkin kaikenlaisia illuusioita esimerkiksi siitä, että esimerkiksi Vasemmistoliitto ja Vihreä liitto olisivat jotenkin olennaisesti ”lähempänä” meitä, vaikka molemmat puolueet olivat kahden vaalikauden aikana toteuttamassa Euroopan radikaaleimpien joukossa olevia uusliberaaleja uudistuksia Suomessa, eivätkä vihreät hallitukseen menemällä onnistuneet estämään edes ydinvoiman lisärentamista. Vasemmistoliiton eduskuntavaaliehdokas Jessica Suni sanoi joskus olevansa ”anarkisti, mutta huono sellainen”. Markus Drakea kansanedustajaksi ajaneet Tottelemattomat julistivat, että ”meillä ei ole mitään illuusioita parlamentarismien suhteen” – mutta kaikilla, jotka kuvittelevat ehdokkuuden tai edes äänestämisen mahdollisesti vaikuttavan johonkin myönteisesti, on varmasti harhaluuloja. Tottelemattomat uhosivat käyttävänsä vihreitä hyväkseen, mutta kukahan lopulta hyötyi ja kenestä? Vihreiden nuorten ja opiskelijoiden liiton jäsenmäärä on ainakin viisinkertais-
tunut siitä, kun Tottelemattomat lähtivät sinne tekemään entrismäään. 1990-luvun säällittävästä kerhosta on tullut nopeimmin kasvava ja ehkä dynaamisin puolueen nuorisjärjestö, eikä vähiten Tottelemattomien ansiosta. Suurin osa 1990-luvulla poliittisen ulkoparlamentaarisuuden nimiin vannoneista ei ilmeisesti koskaan ymmärtänyt, kuinka tärkeää kansalaistoiminnan uskottavuudelle ja elinvoimalle on sen riippumattomuus puoluepolitiikasta – he olivat tuolloin ruohonjuuritasolla vain muiden vaihtoehtojen puutteesta.

Ulkoparlamentaarisen toiminnan kilpailukykyä ei tietysti kohenna se, että esimerkiksi mielenosoittamista, lentolehtisten jakamista ja julisteiden liimaamista pidetään Suomessa lähinnä vain teini-ikäisille soveltuvana puuhana. ”Aikuiseksi kasvamisen” stereotyyppioita vastaan pitää taistella, mutta samalla meidän on myös jatkuvasti arvioitava toimintatapojamme uudelleen, vältettävä tylsistymistä ja loppuun palamista. Ainakin minua toiminnan kaavamaisuus tyrmistyttää – näyttää siltä, että polkupyörämielenosoitukset, tukikonsertit ja kadunvaltauksat seuraavat toisiaan vuodesta toiseen samanlaisina. Matkustetaan Belgiaan asti, jotta pääsisi kiipeämään paikallisten kansanedustajien kanssa aidan yli poliisiin halaukseen. Vaikka Suomen poliittinen ilmapiiri on lievästi sanottuna etäällä vallankumouksellisesta, ei mielestäni ole mitään hyötyä toiminnasta, joka pelota eikä ärsytä ketään vallanpitäjää. Minusta voimme ottaa oppia radikaalilta eläinoikeusliikkeeltä, joka on nykyään varmasti 1990-luvulta periytyvän aktivistiliikkeen vähiten järjestelmään integroiduin ja haltuunotetuin osa. Haltuunoton voi välttää käyttämällä toimintatapoja ja esittämällä vaatimuksia, joita yksikään poliittinen nuorisjärjestö ei koskaan voi allekirjoittaa. Esimerkiksi kadunvaltauksen teeman ei enää pidä olla ”paremman kaupunkisuunnittelun”, ”elävän kaupunkikulttuurin” tai edes ”pätkätyöläisten oikeuksien” puolesta vaan valtiota, kapitalismia ja sosiaalidemokraattista konsensusta vastaan. Jokaisen aktion pitää olla edellistä hieman radikaalimpi.

En usko paluuseen takaisin 1990-luvulle, jolloin poliittisten nuorisjärjestöjen muodostamaa ongelmaa ei yksinkertaisesti ollut – he ovat oppineet virheistään. En usko, että anarkistit Suomessa voivat enää koskaan liittyä yhden asian liikkeisiin tai perustaa niitä näkemättä vaivaa niiden puoluepoliittisen riippumattomuuden eteen. Taistelu ruohonjuuritason riippumattomuuden puolesta on kuitenkin vaikeaa: esimerkiksi monella pienellä paikkakunnalla ei välttämättä edes riitä poliittisesti riippumattomia toimijoita mielekkään toiminnan pyörittämiseen. Lisäksi anarkistien on kunnioitettava näiden liikkeiden autonomiaa. Jos me esimerkiksi junttaisimme järjestöjä taistolaisten tapaan, omaa maailmankatsomustaan määrittelemättömien toimijoiden silmissä me muuttuisimme nopeasti vain yhdeksi häikäilemättömäksi puolueeksi muiden joukossa. En väitä, että anarkistien historia tämän suhteen olisi täysin puhtoinen, 1990-luvulla tehtiin hieman surkuhupaisiakin yrityksiä esimerkiksi Varusmiesliiton ja SDNL:n (nykyinen Vasemmistonuoret) valtaamiseksi. Itse en lähtenyt näihin yrityksiin mukaan juuri anarkistien maineen säilyttämisen vuoksi, vaikka en kyllä nipottaisi, jos joku löytäisi Vasemmistonuorten (erillisen säätiön valvomalle) miljoonaomaisuudelle nykyistä parempaakin käyttöä.

Uusien toimintatapojen etsimisen ja vanhojen uudelleenarvioimisen lisäksi voimme taistella

poliittisten nuorisjärjestöjen kasvavaa valtaa vastaan oikeastaan vain levittämällä esimerkkeihin nojautuvaa tietoa siitä, miten puoluepolitiikka aina rappeuttaa ruohonjuuritason vastarinnan. Yksi puolueiden nuorisjärjestöjen vetonaula on varmaankin myös niiden perinteet ja pitkäjänteisyys. Myös meidän olisi pyrittävä siihen, ettei edellisen kampanjan loputtua uutta pidä aloittaa nollostaa; puoluepoliittisesti riippumattomalle kansalaistoiminnalle on luotava pidempiaikainen infrastruktuuri. On myös totuttauduttava siihen, että ulkoparlamentaarinen toiminta saavuttaa huomattavia tuloksia vain yhteiskunnallisten mullistusten aikoina – mutta vaikeat ajat erottelevat jyvät akanoista.

MAKASIINIEN RAUNIOILLA KYTEE DEMOKRATIAN KRIISI

Tuomas Rantanen

Eräänä toukokuisena perjantaina olin katsomassa Ryhmäteatterin hyvinvointivaltion rapautumista dramatisoivaa näytelmää *Helsingin taivaan alla*. Esityksestä ulos tultuani näytelmän nimi tuntui entistäkin sattuvammalta. Nopea soittokierros ystäville varmisti, että taivaalla tupruava savu tuli VR:n makasiineilta.

Keskustelin asiasta paljon jo samana iltana. Erityisesti kaikki aktivistit olivat tuhopoltosta kauhuissaan. Vappuna pidetyn prekariaattiliikkeen mielenosoituksen, ikkunoiden rikkomisen, makasiineilla vietettyjen jäähyväisjuhlien ja palomiehiinkin suunnatun nujakoinnin niputtaminen oli monelle jo aivan riittävän traumaattista.

Sen sijaan monet vähemmän osallistumiseen taipuvaiset, usein vakiintuneet ja elämässään kynnistyneet saattoivat kommentoida – ehkä hiukan ääntäkin madaltaen – että makasiinien palaminen oli arvokkaampaa kuin niiden kurja purkaminen. Jotkut sanoivat sen suoraan: siinä te poliitikot saitte mitä tilasitte.

Jyrkän tuomitsevana lainehtineen mediakeskustelun keskellä tämä herätti ajatuksia. Kenen mielestä kapinoimisen koveneminen onkaan hyväksyttävää? Kuinka syvällä yhteiskunnassa turhautuminen edustukselliseen demokratiaan onkaan? Ehkä aktivismin kriisin sijaan kyseessä on syvällisempi demokratian kriisi?

Vielä parin kuukauden jälkeenkään ei tuhopolton tekijöistä eikä heidän motiiveistaan ole tietoa. Silti kaikille näyttää olevan oudon selvää, että VR:n makasiinien tuhotyön olisi saattanut tehdä joku, jolla oli tekoonsa poliittinen innoitus. Makasiinien symbolinen merkitys on niin suuri.

Ennen VR:n makasiineja koskevan kiistan syntyä makasiinialue oli pitkään elänyt virallisen suunnittelukoneiston katveessa. Yrittäjät pyörittivät siellä galleria-kahvilaa, ekokauppaa, polkupyöräkorjaamoja ja valokuvausstudiota. Laajat hallit ja piha-alueet muodostivat muuntautumiskykyisen kokonaisuuden, joka soveltui hyvin kaupunkitapahtumien, erilaisten yritysjuhlien sekä maan laajimman kirpputorin areenaksi. Makasiinien yli 500 000 vuosittaista kävijää teki siitä yhden kaupungin suosituimmista yleisöpaikoista.

Pro Makasiinit -liikkeen ensimmäisessä kokouksessa laadimme pienellä porukalla pohjan Pro Makasiinit -manifestille, perustimme tiedonvälitystä varten sähköpostilistan ja päätimme ryhtyä keräämään kansalaisadressia. Liikkeen piiriin hakeutui nopeasti vanhojen rakennusten ystäviä, uuden aallon kaupunkisuunnittelijoita, töölöläisiä asukasaktiiveja, vanhoja rautatieläisiä, tapahtumajärjestäjiä, taiteilijoita ja satamäärin tuiki tavallisia ihmisiä eri puolilta kaupunkia.

Vaikka makasiinien puolustajat edustivat eri puolueiden äänestäjiä, puoluepolitiikan kentällä liike leimautui nopeasti vihreäksi. Osin siksi, että vihreät tukivat liikkeen näkemyksiä, osin siksi, että demarit linnoittautuivat koko arvovallallaan apulaiskaupunginjohtaja Pekka Korpiseen henkilöityneen Töölönlahden asemakaavaluonnoksen taakse.

Makasiini-adressiin kerättiin yli 41 000 allekirjoitusta, ja kuuluisaan ihmismuuriin osallistui liki 10 000 kansalaista, mikä tekee siitä kaikkien aikojen suurimman kaupunkiaiheisen mielenosoituksen Suomessa.

Töölönlahti-teeman värittämien kunnallisvaalien jälkeen julkisuudessa paljastui, että enemmistö uusista valtuutetuista oli ennen vaaleja vaalikoneissa vastustanut musiikkitalon rakentamista makasiinien tontille. Silti uusi valtuusto hyväksyi asemakaavan liki alkuperäisessä muodossaan. Se ei ollut edustuksellisen demokratian tähtihetkiä. Itse sain tuoreena valtuutettuna lohdutella monia

demokratiaan pettyneitä kansalaisia.

Makasiineista tuli suuri vedenjakaja, koska niiden kohdalla moni merkittävä kaupunkisuunnitteluun, kulttuurimakuun ja osallistumiseen liittyvät kysymys kiteytyi yhdessä kohteessa. Yleensä poliittiset jännitteet ovat monimutkaisempia.

Tällä hetkellä kansainvälisen politiikan ja talouden muutokset heijastuvat suomalaisen työelämään, yrittämiseen ja hyvinvointipalveluihin tavalla, joka kärjistää ristiriidat vieläkin vereslihaisemmin. Perinteinen puoluekenttä samoin kuin etujärjestötahot ovat melko neuvottomia näiden suurten globaalien rakennemurrosten edessä.

Hyvinvointivaltiossa yhteiskuntarauha on rakennettu järjestelmän ylläpitämisen, yhteisenä koetun turvallisuudentunteen kautta. Jaettaessa hyvinvointia ainakin oman yhteiskunnan sisällä verraten reilulla tavalla on voitu tehokkaasti pehmentää suurimpia yhteiskunnallisia jännitteitä. Hyvinvointivaltion turvaverkkojen löystyessä edessä on epävarmempi ja jännitteisempi yhteiskunta.

Asetelman peruslinja on samanlainen muuallakin, ja siksi kansalaisliikehännälle on syntynyt uusia ylikansallisia muotoja. Myös osallistumisen rooli on muuttunut: omien parlamentaarikkojen luo suunnattujen nöyrien karvahattulähetystöjen sijaan nyt haastetaan julkisuuden kautta suoraan ylikansallisen politiikan ja markkinavoimien vallankäyttöä. Ulkoparlamentaarisesta vaikuttamisesta sijaan voisikin puhua vaikka yli- tai ohiparlamentarismista.

Uutta aktivismia arvioidaan usein vuosikymmenten takaisilla käsityksillä siitä, miten ihmiset sitoutuvat järjestöihin tai vaikka puolueisiin. Elämme hyvin yksilökeskeistä aikaa. Osallistuminenkaan ei enää tarkoita samastumista yhteen organisaatioon vaan aiempaa varautuneempaa tukea erilaisille itse valikoiduille protesteille ja projekteille.

Perinteiset kansalaisjärjestöt ovat yhä jäsentensä valitsemien ammattilaisten organisoimia, ja ne vaalivat aina toiminnassaan myös omaa mainettaan. Sen sijaan monet uudet toimintaryhmät ovat vailla perinteistä johtajaa ja kiinteää rakennetta. Siksi näiden liikkeiden toiminta on vakituisille osallistujille ja jopa niiden kellokkaille jossain määrin epäennustettavaa.

Järjestysvalta etsii usein turhaan yksittäisten ylilyöntien takaa jonkinlaista maanalaista keskusjohtoa tai kansainvälistä salaliittoa. Totuus voi olla yksinkertaisempi: niin sanottu työnjohtajataso kentällä saattaa lopulta olla ainoa ja sekin hyvin väljästi toimintaa ohjaava taso. Liikkeen massa puhuu mielellä omilla suillaan ja äänestää jaloillaan.

On niinkin, että väljästi koolle kutsutussa mielenosoituksessa koollekutsujan on vaikea itse pitää yllä järjestystä silloinkin kun halua olisi: edes etukäteen mellakoiviksi tiedettyjen toimijoiden poistamiseen joukosta eivät omat valtaoikeudet riitä.

E erityisen tärkeä jännite uudessa aktivismissa sisältyy sen kansainvälisyyteen. Monet nuoremmat osallistujasukupolvet ovat hankkineet ensimmäiset kokemuksensa mielenosoittamisesta kansainvälisissä globalisaatiokriittisissä mielenilmausten massatapahtumissa. Monissa Euroopan maissa ovat järjestysvallan otteet olleet kauan kovempia kuin mihin meillä on totuttu. Nämä kokemukset välittyvät helposti epäluuloksi suomalaistakin poliisia kohtaan.

Kun sitten täällä poliisi puolestaan odottaa kohtaavansa suuremman maailman mallin mukaan toimivia aktivisteja ja valmistautuu kohtaamiseen suuren maailman järjestysvallan mallin mukaan, se tulee usein tarkoittamattaan todistaneeksi monille aktivisteille heidän omaksumansa liioitellut ennakkoluulot todeksi. Tämä taas on omiaan kiihdyttämään toimintatapojen kriisiytymistä molemmin puolin barrikadia.

Toinen tekijä, joka on omiaan lisäämään aktivismiin liittyvää toimintakeinojen jyrkentyä, liittyy ajan henkeen. Tänäkin päivänä koko yhteiskunnassa puhutaan huomiotaloudesta. Markkinoiden ohella julkisuudessa kaikenlaisista ylilyönneistä palkitaan. Olosuhteiden kriisiytymisen myötä julkisuudessa syntyy suuri imu asian ilmiöluonteen purkamiseen ja lisädraamoittamiseen.

Voi hyvin olla, että vapun jälkeiset tapahtumat osoittautuvat tarkemmissa tutkimuksissa kaikkiaan paljon oletettua vähemmän poliittisesti motivoituneiksi. Mutta malli tuhotöiden ja väkivallan

lisääntymisestä tällä saralla on jo alkanut elää omaa elämäänsä.

On kuitenkin kansainvälistä näyttöä myös siitä, että mielenosoituksiin ja liikkeisiin saattaa jopa tarkoituksella soluttautua toimijoita, joiden tietoisena tarkoituksena on viedä pohjaa pois liikkedinnän tarkoittamalta asialta ja luoda ilmapiiriä, jossa viranomaisten kovemmat otteet aktivisteja kohtaan olisivat oikeutettuja.

Nyt ja jatkossakin tihutyöntekijät ja väkivaltaan syyllistyneet pitää saada kiinni ja panna edesvastuuseen. Silti olisi suuri virhe torjua aktivismin välityksellä heijastuvia aitoja yhteiskunnallisia jännitteitä ainoastaan pampuilla ja vesitykeillä.

Jos kaikki aktivismi jatkossakin puristetaan samaan laariin, saavat jyrkimmät provokaattorit enemmän valtaa kuin he koskaan muuten saisivat. Samalla reilun pelin osallistujat tungetaan tärkeine viesteineen samaan marginaaliin katkeroitumaan.

Vapun tapahtumien jälkeisen mediakeskustelun analyysivaiheessa Ilta-Sanomat tuli eräässä pääkirjoituksessaan kiteyttäneeksi jotain olennaista demokratian kriisin olemuksesta. Kirjoituksessa arvioitiin nimenomaan Töölönlahden asemakaavan hyväksymiseen liittyvää päätöksentekoprosessia ja ihmeteltiin avoimesti, eivätkö kaikki ymmärrä, että aina ennen vaaleja ehdokkaat lupaavat paljon asioita, joita heidän ei ole tarkoitukseen ajaa.

Ilta-Sanomien ajatuskulku jää tietenkin kesken: jos valehtelevien esitetään äänestäjille normaalina osana edustuksellista demokratiaa, eikö silloin ole turha ihmetellä, miksi edustuksellisen demokratian arvostus on kuopassa?

Meille edustuksellisen päätöksenteon edustajille lankeaa suurin vastuu siitä, että poliittinen järjestelmä kykenee käsittelemään yhteiskunnallista epävarmuutta ja turhautuneisuutta aiheuttavia asioita. Pitää myös muistaa, että kansalaisaktivismin sen enempää kuin edustuksellisen demokratian käännteitä ei kannata aina arvioida vain sen mukaan, kuinka toimijat kulloinkin itse asiaa ruotiessaan osaavat määritellä tavoitteitaan. Usein kaiken yhteiskunnallisen toiminnan todellinen merkitys paljastuu vasta silloin kun esiin nousseet ilmiöt hahmottuvat laajempina kokonaisuuksina.

Nykyisen aktivistihysterian keskellä jopa kaikki rakentavat poliittiset puheenvuorot aktivisteja kiinnostavista aiheista tulevat helposti tulkituiksi sympatiaksi pullonheittäjille ja tuhopolttajille. Tämä on vaarallinen tie. Se tekee edustuksellisen järjestelmän entistä toimintakyvyttömämmäksi.

Ajankohtaisen kriisin keskellä saattaa monelta unohtua, että kaduilla liikehtivät kansalaiset ovat osa omaa yhteiskuntaamme. Asetelmaan liittyy paljon myös ikaikaisesti etenkin nuoria kohtaan tunnettua pelkoa. Siinä sivuutetaan sekin, että erityisesti pelättyjen nuorten aktivistien enemmistö on ikäluokkiensa parhaimmista. Sitä, joka reilussa hengessä tekee työtä muuttaakseen maailmaa meille kaikille paremmaksi.

Kirjoitus on päivitetty versio Helsingin Sanomissa 14.5.2006 julkaistusta puheenvuorosta.

MIHIN KATOSI YMPÄRISTÖLIIKE RADIKAALIN KANSALAISTOIMINNAN KENTÄLTÄ?

Leo Stranius

Prekariaatti ei ole suomalaisten kansalaisaktivistien piirissä aivan uusi käsite. Ensimmäisen kerran siitä alettiin laajemmin puhua Suomessa Euroopan sosiaalifoorumin jälkeen keväällä 2004. Euroopan sosiaalifoorumi on osa Maailman sosiaalifoorumi -prosessia, joka käynnistyi Brasilian Porto Alegresta vuonna 2000. Sosiaalifoorumien alkujuurena toimii taas yleisempi globalisaatiokriittinen liike, joka sai alkunsa Seattlen WTO:n vastaisista mielenosoituksista vuonna 1999. Näin ollen voidaan ajatella, että myös prekariaattiliike, pätkätyöläisyyden kritiikki ja perustulovaatimukset ovat tämän laajemman liikehdinnän yksi haara tai lopputulema.

Uutta prekariaatti- ja pätkätyöläisyyskysymyksessä on vuoden 2006 vapun EuroMayDay-mielenosoituksen ja makasiinien tapahtumien jälkeen kuitenkin ollut se, että käsite ja siihen liittyvät poliittiset vaatimukset, kuten perustulo, ovat lyöneet yhteiskunnallisessa keskustelussa itsensä voimakkaasti läpi. Asiaan otetaan kantaa lehtien pääkirjoituksia, puoluejohtajia, ministereitä ja tasavallan presidenttiä myöden. Samalla tavalla otettiin kantaa globalisaatiokysymyksenkin muutama vuosi aiemmin.

Globalisaatiokriittisen liikkeen, kuokkavieraiden, talonvaltausten ja prekariaatin myötä näyttää kuitenkin samalla siltä, että perinteinen ympäristöliike on kadonnut aktiivisen ja radikaalin kansalaistoiminnan kentältä – tai ainakin julkisuuskeskustelusta johonkin muualle. Ympäristökysymys on kuitenkin ollut uuden kansalaistoiminnan ja -aktivismin keskiössä 1970-luvulta aina 1990-luvun puoleen väliin asti. Onko jokin ratkaisevasti muuttumassa? Kirjoituksessani tarkastelen pintapuolisesti ympäristöliikkeen uusia haasteita ja kansalaistoiminnan soveliaita toimintakeinoja prekariaattikeskustelun jälkeen.

* * *

Ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden hupeneminen, luonnonvarojen kestämaton käyttö ja ekosysteemien tuhoutuminen eivät herätä nuoren aktivistipolven intohimoja. Pikemminkin agendalla on globalisaatiokriittisen liikehdinnän ja kuokkavieraiden jälkeen ollut EuroMayDay, makasiinit sekä ylipäätään ylikaupallistuneen kaupunkitilan käyttö. Kaikki puhuvat taloudesta, perustulosta ja hyvinvoinnista – erityisesti aktivistien portfolio-polvi ja sen radikaali EuroMayDay-siipi.

Samalla kansalaisyhteiskunnan nostamat vaatimukset tuntuvat purkautuvan hallitsemattomasti ja satunnaisesti. Liikepotentiaalia ja väreilyä on. Nuoret tuovat yhteiskunnalliselle agendalle uusia sisältöjä, mutta ne eivät kanavoidu mihinkään yhteen suureen ideologiaan. Vaikuttaa siltä, että suurimmat kansalaistoiminnan kipinät syttyvät Korkeasaaren paviaaneista tai euroviisuvoittaja Lordin kasvojen julkistaneiden kuvien vastustuksesta internetissä.

Prekariaatti ja EuroMayDay esittävät uuden sukupolven itsekkäitä, omaa hyvinvointia koskevia vaatimuksia. Luulisi, että nykyisessä yltiöyksilöllistyneessä yhteiskunnassa vaihtoehtoliikkeiden kaihakupohja löytyisi pikemminkin uusyhteisöllisyydestä. Kuka puhuisi sen puolesta, joka muuten ei puhu omasta puolestaan, yhteisestä ympäristöstä? Seuraavassa tarkastelen perinteisen ympäristöliikkeen haasteita muuttuvalla kansalaistoiminnan kentällä.

Ympäristöliikkeen uudet haasteet

Nuorisotutkimusseuran tutkija Mikko Salasuon mukaan (Suomen Akatemian tiedote 7.6.2006) alakulttuurit ovat pirstoutuneet, eivätkä nuoret asetu enää yhtä hanakasti kollektiivisten liikkeiden tai ryhmien taakse. Näin ollen myös kansalaistoiminta on yksilöllistä sukkulointia, oman portfolion ja identiteetin rakentamista.

Näyttää siltä, että protestien luonne on muuttunut. Kansalaisliikehdintä näyttäytyy projekteina, tapahtumina ja palveluina sekä huomiotalouden kovana kilpailuna. Yksilöllisyyttä painottavassa yhteiskunnassa ei sitouduta yhteen suureen aatteeseen tai tiettyyn järjestöön. Pikemminkin suositetaan projektiluontoista kansalaistoimintaa, joka perustuu yksittäisiin kampanjoihin, tempauksiin tai tukitoimintaan. Voidaan puhua myös ostoskoriaktivismista, jossa kukin yksittäinen toimija rakentaa itselleen sopivan osallistumisreppun eri kampanjoiden ja järjestöjen tarjoamista palasista.

Olen viimeistelemässä pro gradu -työtä suomalaisesta ympäristöliikkeestä, johon olen haastatellut keskeisiä suomalaisia ympäristöjärjestötoimijoita ja -aktivisteja. Aineistostani voi lukea, että kansalaisliikehdinnän ja erityisesti ympäristöjärjestötoiminnan muutoksessa on osaltaan kyse osallistumisidentiteetin muutoksesta. Se tuo perinteiseen järjestötoimintaan ainakin kaksi haastetta. Ensinnäkin ihmisten osallistumista on entistä vaikeampi kiinnittää järjestöjen perusrakenteen ylläpitämiseen, koska aktiivit haluavat tehdä vain itseään kiinnostavia asioita ja projekteja.

Toinen haaste on se, että perinteinen valtionapujärjestelmä on niin järjestökeskeistä, että se muokautuu huonosti ilman järjestötaustaa toimiviin hankkeisiin tai projekteihin. Mikäli aktiivitoimijat haluavat tehdä jonkin projektin, se on pakko kierrättää järjestön hallintorakenteen kautta, vaikka ihmiset haluaisivat toimia ilman järjestöjen hallintorakennettakin. Paluu entiseen järjestöyhteisöllisyyteen tuskin on enää mahdollista. Järjestöjen ja rakenteiden sijaan nykypäivän vapaa kansalaistoiminta luokin epämuodollisia verkostoja ja lyhytaikaisia projekteja.

* * *

Samaan aikaan ympäristöhallinto ja ammattimaiset ympäristöjärjestöt ovat ottaneet ympäristökysymyksen haltuun. Suomen ympäristöpolitiikka näyttää passivoituneen. Sitä hallitsee kestävän kehityksen diskurssi, joka on muuttunut puheeksi talous- ja sosiaalipolitiikasta. Suomen oma kilpailukyky määrittelee yhä voimakkaammin ympäristökeskustelua ja antaa raamit luonnonsuojelulle. Missä on radikaali ympäristöliike ja sen uudet vaatimukset?

Eläinoikeus- ja globalisaatiokysymysten nousun jälkeen ympäristöliikehdintä on jäänyt suomalaisessa kansalaistoiminnan julkisuuskeskustelussa ehkä hiukan ulkolaidalle. Näin on käynyt siitä huolimatta, että toiminta on ollut jatkuvasti aktiivista. Monet tempaukset on toteutettu vähäisillä resursseilla, kuten Älä osta mitään -päivä tai vetoomuskampanja Etelä-Suomen metsien suojelun puolesta sekä viime vuosien lumiukkojen mielenosoitustempaukset ilmastonmuutosta vastaan. Siitä huolimatta ne ovat saaneet paljon huomiota.

Vaikka esimerkiksi ilmastomuutoksesta käytävää poliittista keskustelua on pyritty vauhdittamaan lukemattomilla näyttävillä tempauksilla, kampanjoilla, mielenosoituksilla sekä asiantuntijavaikuttamisella ja lobbauksella, ei vahvaa muutosta nykypolitiikkaan ole saatu aikaiseksi. Siitä huolimatta, että ilmastonmuutos tunnustetaan aikakautemme suurimmaksi ympäristöongelmaksi, ja eduskunta on käsitellyt koko kevään 2006 energia- ja ilmastoselontekoa, ei tämä ole herättänyt valtavaa poliittista liikehdintää. Tuntuu siltä, että ympäristönsuojelukysymykset eivät herätä kovin suuria intohimoja nuoren aktivistikentän sydämessä. Pikemminkin ympäristökysymyksessä on tapahtunut hallinnollinen haltuunotto, ja sen parissa ovat alkaneet pakertaa ammattilaiset.

Ovako ympäristöjärjestöt sitten muuttuneet establishmentiksi ja nössöliikkeeksi, pelkäksi hallinnon

jatkeeksi ja asiantuntija-avuksi? Retuutetaanko niiden edustajia ympäri maailmaa kansainvälisissä kokouksissa pelkkinä Suomi-kuvan kiillottajina? Syötetäänkö aktivisteille vain hallinnon kahvipullia kuulemistilaisuudesta ja kokouksesta toiseen? Näyttää siltä, että perinteinen ympäristökysymys on passé. Se ei enää tarjoa mahdollisuutta nostaa uusia kysymyksiä poliittiseen keskusteluun.

Esimerkiksi Image-lehden (5–6/2006) artikkelissa Ilkka Kariston haastattelemat globalisaatio-kriittisen liikkeen aktivistit arvioivat, että ”pian julkisuuden valokeilaan nousee taas jokin uusi liike, ja sitä pyörittävät nuoret, radikaalit aktivistit – ei tämä kolmekymppisten kalkkisten kööri”. Voisiko aktivistisukupolvien välisen jännitteen purkautuminen aiheuttaa ympäristöliikkeen uuden kevään?

Toimintakeinot

Ympäristöliike on mahdollisesti menettänyt sen aseman, joka sillä on ollut 1960-luvun suurten ikäluokkien jälkeen kansalaisyhteiskunnan etulinjassa keskustelun määrittäjänä. Viimeisten ympäristöliikkeen kiihkeiden protestiaaltojen jälkeen syntyneet järjestöt, esimerkiksi vuonna 2006 kymmenen vuotta täyttänyt Maan ystävät, ovat vakiinnuttaneet asemansa. Toimintakeinot eivät ympäristöliikkeen puolella ole riistäytyneet koskaan käsistä, vaikka kaikki ovat tienneet, että aina on mahdollisuus siltojen räjäyttämiseen, teräskiilojen iskemiseen hakkuun alla oleviin puihin tai hiilivoimaloiden tuhoamiseen.

Myös nykyinen ympäristöpolitiikka ja -hallinto antaisivat aihetta suoran toiminnan ympäristöliikkeelle. Avoimuuden ja väkivallattomuuden perinne näyttävät kuitenkin pitävän ympäristöliikkeen toimintakeinot ehdottoman rauhanomaisina. Kestävän kehityksen myötä ympäristöliike ja -hallinto ovat kuitenkin menettäneet aloiteoikeutensa määrittellä ympäristökysymyksiä. Talous- ja kilpailukykypolitiikka oikeuttavat harjoitetun ympäristöpolitiikan varsinaisten ympäristöongelmien sijaan. Samalla myös ympäristöjärjestöt ovat menettäneet keskustelukenttänsä ja joutuvat argumentoimaan talouspolitiikan kentällä, jonne ympäristöpolitiikan määrittelykamppailu on osaksi siirtynyt.

* * *

Uudessa kansalaistoiminnassa (Siisiäinen 1998, 230–231) yhdistysmuotoisuus, rauhanomaisuus ja valtiokeskeisyys ovat olleet edelleen keskeisiä toiminnan muotoja. Valtio on koettu yhtäältä vastustajaksi, toisaalta liikkeiden esittämien vaatimusten kohteeksi ja välillä yhteistyökumppaniksi. Ympäristöliikkeen suorassa toiminnassa on sovellettu erilaisia avoimen ja passiivisen vastarinnan muotoja, kuten koneisiin ja puihin kahliutumista tai poistumasta kieltäytymistä joltain toimenpiteiden kohteena olevalta alueelta. Vaikuttamiskeinoina ovat olleet vetoamukset, aloitteet, keskustelutilaisuudet, kirjoittelu lehtiin, mielenosoitukset tai avoin kansalaistottelemattomuus.

Koijärvi-liike ja metsäkamppailut ovat olleet pitkälti mallina, kun ympäristöliikkeen piirissä on muodostettu käsitystä soveliaan ja tehokkaan ympäristötoiminnan keinovalikoimasta. Esa Konttisen (1999, 155) mukaan Suomen luonnonsuojeluliitto irtisanoutui aikanaan Koijärvi-liikkeen suorasta toiminnasta, mutta on myöhemmin hyväksynyt vastaavat keinovalikoimat osaksi toimintaansa. Koijärvi-liike ja metsäkamppailut sopivat kuitenkin hyvin toiminnan esikuviksi, koska niissä on tietoisesti varottu tilanteen luisumista omasta hallinnasta ja varottu tarkasti ylittämästä väkivallattoman suoran toiminnan rajaa.

Eläinoikeusliike toi ympäristöliikkeen toimintakeinovalikoimaan 1990-luvun puolivälin jälkeen kuitenkin jotain ennen näkemätöntä. Ensinnäkin mielenosoittajat olivat hyvin nuoria ja heistä suhteellisen suuri osa oli naisia. Toinen uusi piirre oli yksityisen omaisuuden vahingoittaminen. Vaikka julkisuutta ja tietoverkkoja käytettiin tehokkaasti hyväksi, osa toiminnasta tapahtui maanlaisesti,

aktivistien henkilöisyyttä paljastamatta. Myös sosiaaliset verkostot olivat korostuneessa roolissa virallisten yhdistysten sijaan. Uusista keinoista huolimatta jatkuvuus vanhojen ja uusien liikkeiden välillä on edelleen vahva, vaikka eläinoikeusliike esittikin haasteen perinteiselle kollektiiviselle järjestötoiminnalle. (Siisiäinen 1998, 234–235, 241.)

Globalisaatiokriittisen liikkeen keskeisimpinä toimintakeinoina olivat kansainväliset mielenosoitukset, vastahuippukokoukset ja varjotapahtumat, joiden tukena toimi ylikansallinen sähköinen, tietoverkoissa tapahtuva nopea kommunikaatio ja tiedottaminen. Mielenosoituksissa alettiin myös jakautua eri ryhmiin (soluihin, blokkeihin) sen mukaan, millaisia toimintakeinoja kukin mielenosoittaja oli valmis käyttämään täysin laillisesta mielenosoittamisesta väkivallattomaan kansalaistottelemattomuuteen ja avoimeen väkivaltaan asti. Myös globalisaatiokriittisen liikkeen keinovalikoimaan kuuluivat kaikki perinteiset kansalaisprotestoinnin muodot vetoamuksista yhdistystoimintaan. (Lindholm 2005, 14–22.)

Globalisaatiokriittisen liikkeen myötä Suomeen rantautui myös uusia toimintamuotoja. Esimerkiksi Valkohaalareiden myötä Suomessa kokeiltiin kuokkavierasjuhlien alla itsenäisyyspäivänä vuonna 2000 aktiivista vastarintaa, jossa ryhmä mielenosoittajia pyrki murtautumaan poliisiketjujen läpi. Näin pyrittiin tuomaan aktivistikentälle kokonaan uutta toimintakulttuuria. Taustalla oli myös kansainvälisiä vaikutteita saanut teoreettinen kirjoittelu ja keskustelu, joita käytiin esimerkiksi Vaikuttavassa tietotoimistossa, Muutoksen kevät -lehdessä ja myöhemmin Megafoni-verkkojulkaisussa.

Uuteen avoimuuteen

Vaikka ympäristöpolitiikan ja -liikkeen tilanne on ehkä synkempi kuin pitkään aikaan, uusi sytytyslanka kuitenkin palaa jo. Tarvitaan ehkä vain muutaman ihmisen aktiivinen joukko, joka löytää sopivan poliittisen murtumakohdan ja keksii uuden tavan politisoida ympäristökysymys. Sen sijaan, että olemassaolevat kansalaisjärjestöt tuomitsevat radikaaliliikkeen, tulisi niissä olla herkkyyttä havaita niitä merkkejä, joiden suuntaan yhteiskuntaan kertyneet jännitteet rupeavat ennemmin tai myöhemmin purkautumaan. Suorasta ympäristön puolesta tehtävästä toiminnasta on jälleen olemassa uusia merkkejä. Radikaalin uutistoimiston loppukevällä 2006 saama anonyymi viesti kuului seuraavasti:

Ystävällismieliset yön sankarit kävivät vierailulla Metsä-Botnian pääkonttorilla Espoon Tapiolassa maanantain 22.5 vastaisena yönä. Iskulla osoitettiin solidaarisuutta Uruguayssa käytävälle taistelulle. Metsä-Botnian valtavaa sellutehdashanketta vastaan. Ninjat veivät Metsä-Botnialle muistutuksen niistä ympäristötuhoista, joita sellutehtaat aiheuttavat. Julkisivuja koristavat nyt kymmenet ”sellutehdas haisee” ja ”terrorista del medio ambiente” (ympäristöterroristi) -sapluunamaalaukset. Konttorin pääovien lukot liimattiin ja isku pääteltiin haisevalla voihappopläjäyksellä. (<http://www.oikeuttaelaimille.net/foorumi/index.php?showtopic=9357>)

Viimeaikaista kansalaistoimintaa esimerkiksi prekariaattikysymyksen ympärillä on leimannut anonyymi-teetti. Myös turkistarhaiskut toteutettiin yön pimeydessä, oma henkilöisyyks salaten. Kansainvälisiin mielenosoituksiin tai kuokkavierasjuhliin on liittynyt kasvojen peittäminen eli naamioituminen. Lukemattomat kadun- ja talonvaltauksukset sekä esimerkiksi vuosina 2004 ja 2005 toteutetut ydinvoiman vastaiset mielenosoitukset Olkiluodon uuden ydinvoimalan rakennustyömaan lähistöllä suunniteltiin salassa ja pyrittiin toteuttamaan julkisuudelta ja virkavallalta etukäteen piilossa.

Toimintaan on pyritty tuomaan mukaan yllätyksellisyyttä ja näin säilyttämään liikkeen toiminnan mukana tuoma aloitteellisuus. Kaikki tämä on tarkoittanut sitä, että keskustelu on siirtynyt itse asiasta pikemminkin toimintakeinojen yleiseen kauhisteluun. On vaadittu poliisin voimavarojen lisäämistä kontrolliyhteiskunnan tiukentamiseksi esimerkiksi naamiokiellon myötä tai jopa mielenosoitusoikeuden rajoittamiseksi. Myös EuroMayDay-mielenosoituksen yhteydessä vappuna 2006

muutamien ikkunoiden rikkomiset sekä makasiineilla järjestetyt juhlat ovat perustuneet ennalta-arvaamattomuuteen, anonymiteettiin ja yllätyksellisyyteen. Samalla ne ovat olleet omiaan viemään julkista keskustelua kansalaistoiminnan asiakysymyksistä soveliaisiin toimintakeinoihin.

Uuden radikaalin kansalaistoiminnan keskiöön voisi nostaa avoimuuden ja omilla kasvoilla toimimisen. Näin saataisiin tylsytettyä poliisin ja julkisuuden luoma uhkakuva salamyhkäisestä, järjestäytyneestä ja väkivaltaisesta kansalaistoiminnasta, joka uhkaa vallitsevaa yhteiskuntarauhaa. Samalla kansalaisyhteiskunta tai liikkeet ottaisivat itselleen vahvemman aloiteoikeuden määrittellä keskustelun suuntaa. Mikäli EuroMayDay-mielenosoituksen järjestäjät tai siihen osallistuvat tahot olisivat etukäteen ilmoittaneet rikkovansa Elinkeinoelämän keskusliiton ikkunat tai valtaavansa makasiinit, olisi keskustelu aiheesta voinut olla eri luonteinen. Tilanne olisi tuskin samalla tavalla syöpyntynyt ihmisten mieliin aktivistien järjestämänä mellakkana, kuten lööpeistä saatiin virheellisesti lukea.

Olisi mielenkiintoista nähdä, kuinka julkisuus ja virkavalta reagoisivat, mikäli joku taho tai ryhmä ilmoittaisi etukäteen tekevänsä jonain tiettyinä ajankohtana keskellä päivänvaloa avoimen kansalaistottelemattomuustempauksen – esimerkiksi turkistarhaiskun, energialaitoksen pysäyttämisen tai kadun sulkemisen. Isku voisi olla myös symbolinen ja pitäytyä rauhanomaisten toimintakeinojen puolella.

Voidaan pohtia, mitä uudesta avoimuudesta seuraisi. Todennäköisesti keskustelua mahdollisesta aktiosta käytäisiin julkisuudessa ennen tempausta. Ihmiset voisivat ottaa kantaa etukäteen jonkin tietyn teon oikeutukseen, ja teon todennäköiset tekijät voisivat perustella oikeutustaan sekä esittää omia vaatimuksiaan. Avoin keskustelu saisi myös monia uusia tahoja liittymään mukaan toimintaan. Keskustelun myötä kyseinen aktio saattaisi muuttua, tai se voitaisiin myös kokonaan estää.

Ehkä etukäteen ilmoitetulla avoimella aktiolla voitaisiin välttää pahimmat kansalaistoiminnan ylilyönnit. Avoin keskustelu voisi mahdollistaa myös itse asian esille tuonnin tehokkaammin. Mikäli joku henkilö tai taho ilmoittaisi etukäteen tekevänsä jonkin tietyn kansalaistottelemattomuustempauksen, tulkittaisiin tämä varmasti myös vakavaksi asialle omistautumiseksi, jota ei olisi helppo kuitata pelkkänä nuorten rähinöintinä.

Avoimessa tottelemattomuudessa on kuitenkin ongelmansa tämän päivän yksilökeskeisessä yhteiskunnassa. Ei ole ehkä sattumaa, että tekijöitä avoimelle tottelemattomuudelle ei ole ilmaantunut. Ostoskoriaktivismien aikana on vaikea löytää niitä tahoja tai yksilöitä, jotka ryhtyisivät ympäristömartyyreiksi ja olisivat valmiita uhraamaan omat kasvonsa sekä mahdolliset vaikuttamismahdollisuutensa yhden yksittäisen asian puolesta. Asiat ovat liian monimutkaisia ja moniulotteisia, jotta yksittäinen kysymys voisi nousta selvästi muiden asioiden yläpuolelle. Yhden tempauksen puolesta ei kannata uhrata yksilötasolla kaikkea muuta.

Avoimeen kansalaistoimintaan ja -tottelemattomuuteen voisi kytkeä kuitenkin entistä vahvemmin henkilökohtaisen ja sisäänpäin kääntyvän elämäntapavaikuttamisen. Ehkä seuraavassa uudessa liikehdinnässä voidaan nähdä toimintakeinojen ja ympäristöliikkeen uusi tuleminen esimerkiksi paastoamisen tai nälkälakkojen muodossa. Ilmastonmuutosta vastaan voitaisiin käydä henkilökohtaisella sähköpaastolla tai julkisella tempauksella, jossa pyrittäisiin sulkemaan kaikki sähkölaitteet. Fossiiliriippuvuudesta voitaisiin pyrjellä irti motorisoitujen ajoneuvojen joukkolakolla. Nähtäväksi jää, onko näistä kysymyksistä, prekariaatista tai ympäristöliikkeestä uuden kansalaistoiminnan johdotehdoksi.

Lähteet

Karisto, Ilkka (2006) Hyvän puolella pahaa vastaan. Image 5–6/2006.

Konttinen, Esa (1999) Ympäristökansalaisuuden kyläsepat. Jyväskylä: SoPhi.

Lindholm, Arto (2005) Maailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Radikaali Uutistoimisto (2006) <http://www.oikeuttaelaimille.net/foorumil/index.php?showtopic=9357> (viitattu 10.6.2006)

Siisiäinen, Martti (1998) Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino, 219–243.

Suomen Akatemian tiedote (9.6.2006) Alakulttuurit ovat pirstoutuneet: Yksilöllinen sukkulointi korvannut nuorisoliikkeet.

PALUU RUOHONJUURITASOLLE

Kristo Muurimäki

Ruohonjuuritason aktivistin näkökulmasta viime vuodet eivät ole olleet kovin vauhdikkaita. Monet 1990-luvulla innostavilta näyttäneet liikkeet ja toimintatavat ovat ajautuneet lobbausta ja symbolisia protesteja järjestelviksi, perinteisen politiikan ehdoilla toimiviksi rekisteröityneiksi yhdistyksiksi. Radikaalia ympäristöliikettä ei oikeastaan ole ollut olemassa, kun kaiken toiminnan oman sateenvarjonsa alle haalimaan pyrkinyt Maan ystävät on muuttunut asiantuntijapolitiikkaa harjoittavaksi kansalaisjärjestöksi. Myös monet uudet liikkeet ovat toimineet varsin eri tavalla kuin 1990-luvun puolivälissä syntyneet liikkeet: antiautoritaarisuus ja omaehtoinen järjestäytyminen ovat antaneet tilaa yliopistojen oppilaskuntien poliittikkakerhoille ja puolueiden nuorisjärjestöille.

Pohjoismaisen valtiokoneiston strategia radikaalien liikkeiden edessä on ottaa taistelut haltuun tai marginalisoida ne. Kolmas tapa toimia on liikkeiden murskaaminen. Ympäristöliike on hyvä esimerkki täydellisesti haltuunotetusta kamppailusta. Valtion resepti: anna vaatimuksille hieman tilaa ja ota liikkeen edustajia mukaan päätöksentekoon. Tällaisen ”osallistavan demokratian” tuloksena liike, joka taistelee ennen näkemättömän vakavia uhkia vastaan, on luopunut radikaalista politiikasta ja keskittyy toiminnassaan antamaan lausuntoja ministeriöille ja vetämään häpeän paperipussia yhä syvemmälle päähän.

Radikaalin ruohonjuuritason toiminnan alennustila on jättänyt selkeän aukon. Surkean tilanteen vuoksi poliittiset puolueet ovat onnistuneet erityisesti nuorisjärjestöjensä voimin voittamaan tilaa ruohonjuuritason toiminnalta ja esiintymään itse ikään kuin kansalaisjärjestöinä. Nämä järjestöt toimivat valtion tehokkaimpina aseina taisteluiden haltuunottamisessa.

Suomessa kuoliaaksihalaamisella on toki pidemmätkin perinteet. Päätöksentekoon mukaanottamisella on taltutettu aikoinaan esimerkiksi kommunistien vaatimukset ja vallankumousunelmat. Ennen 1990-luvun liikkeitä yhteiskunnallisilla liikkeillä on ollut usein tapana kanavoida vaatimuksensa suoraan virallisen politiikan ja puolueiden kautta joko vetoamalla johonkin olemassa olevaan puolueeseen tai järjestäytymällä itse puolueeksi. Paras esimerkki on vihreä liike, josta on tullut vakiintunut osa puoluepolitiikkaa. Tässä asemassa se ei voi enää esittää niitä todellisia muutostaatuksia, joita ympäristöongelmien vakavuuden ja laajuuden vuoksi olisi tehtävä.

Eläinoikeusliike on toistaiseksi pystynyt vastustamaan valtiovallan pyrkimyksiä – joko liike on nähty valmiiksi niin marginaalisena, ettei sitä tarvitse murskata tai marginalisoida, tai sitä ei ole onnistuttu osallistamaan poliittisiin instituutioihin. Vuoden 1996 jälkeen Oikeutta eläimille -lehden ja Muutoksen kevät -lehden sivuilla on raportoitu vain yhdestä aktiosta, jossa eläinaktivistien vaatimus on kohdistunut ensisijaisesti viralliseen politiikkaan: uuden eläinsuojelulain säätämisen jälkeen aktivistit ripustivat erään kerrostalon katolta banderollin, jossa luki ”Mihin jäivät eläimet eläinsuojelulaista”.

On helppo keksiä selityksiä eläinoikeusliikkeen jäämiselle puoluepolitiikan ulkopuolelle. Ensinnäkin liikkeen vaatimukset ovat radikaalimpia kuin minkään aiemman yhteiskunnallisen liikkeen, ja liike on ymmärtänyt, ettei vaatimuksia saavuteta samalla tavalla kuin aiempien liikkeiden reformipyrkimyksiä. Radikaalit muutokset eivät voi lähteä muualta kuin marginaalista.

Jos liikkeen tavoitteet ymmärtää, huomaa ettei sillä ole valtion ja pääoman kanssa mitään neuvoteltavaa. Liikkeen tarkoitus ei ole olla esittämässä rakentavaa kritiikkiä vaan vaatia eläinten hyväksikäyttöön perustuvien järjestelmien romuttamista. Jos eläinoikeusliike tyytyy vähempään, ei eläimille jää ketään.

Tästä syystä eläinoikeusliike kuolee samalla hetkellä, kun se lähtee mukaan valtion poliittisiin

instituutioihin tai kanavoi vaatimuksiaan niiden kautta – ja tämän liikkeen aktivistit tietävät. Saman ovat ehkä huomaamassa myös ympäristöaktivistit: kevään kuluessa on raportoitu erilaisista laittomista iskuista ympäristönsuojelun nimissä.

Helsingin Sanomat (8.6.2006) kirjoittaa käsillä olevasta julkaisusta seuraavasti:

Kurivaatimuksista huolimatta Suomessa on pitkät perinteet kapinoiden vaientamisesta halaamalla. Kriitikot otetaan mukaan päätöksentekoon ja vallanpitäjien suosioon. Kun heistä näin tulee vähän sisäpiiriläisiä, kapina laimenee itsestään.

Niin myös nyt.

Nuorisotutkimusverkosto julkaisee kesä-heinäkuussa Salasuon ja Tommi Hoikkalan toimittaman neljäkymmenen kirjoittajan artikkelikokoelman Prekaariruoska – portfolioholvi, perustulo ja kansalaistoiminta. Teoksessa pohditaan pätkätöitä, perustuloa, radikaalia kansalaistoimintaa ja sukupolvien välistä tasa-arvoisuutta.

Nyt kun on oletettavaa, että jotkut lukijat käyttävät tätä tekstiä saadakseen tietoa liikkeiden haluttuunottamisesta – ikään kuin aktivisteilta itseltään kysyttäisiin neuvoa heidän kapinansa laimentamiseksi – lienee paikallaan tai vähintään kohteliasta yrittää antaa muutama vihje. Ensinnäkin, puolueiden nuorisojärjestöt ovat toimiva taktiikka. Etenkin Vihreiden nuorten ja opiskelijoiden liitto ja Vasemmistonuoret ovat onnistuneesti houkutelleet radikalismiin taipuviakin nuoria kaidalle tielle ja sumentaneet ruohonjuuritason ja perinteisen politiikan välistä vastakkainasettelua. Näitä siis kannattaa tukea ja pyrkiä auttamaan niitä uskottelemaan nuorille, että puolueilla olisi heille merkityksellistä annettavaa.

Toinen hyvä tapa sitouttaa kapinalliset nuoret on antaa heille palkkaa maltillisemmasta mutta kuitenkin poliittisesta toiminnasta. Eläinoikeusliikkeen tapauksessa hyvä keino voisi olla vaikka eläinsuojelujärjestöjen tukeminen ja niiden merkityksen kasvattaminen. Jos aktivistit saadaan sitoutumaan maltillisimpiin tavoitteisiin ja vielä annetaan heille jotain menetettävää, kuten raha ja työpaikka, heidät saadaan luopumaan radikaalista politiikasta.

Kannattaa kuitenkin varautua siihen, että aktivistit tiedostavat nämä pyrkimykset ja vastustavat niitä. Liikkeiden taisteluissa on kyse äärimmäisen vakavista asioista, eivätkä niitä ajavat aktivistit voi antaa periksi. Kun ihminen on ymmärtänyt, kuinka epäoikeudenmukaisten ja väkivaltaisten rakenteiden varaan yhteiskuntamme on perustettu, on häntä vaikea saada enää sopeutumaan bruttaalin tiedostamattomaan porvarilliseen elämään. Pelissä on liian paljon.

TILOJA UUDELLE DEMOKRATIALLE

Tapio Laakso

Demokratian ytimen muodostaa kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämään ja ympäristöön. Jos asiat vain tapahtuvat, demokratia muuttuu nopeasti merkityksettömän jorinan täyteiseksi rituaaliksi. Monet poliitikot käyttävät harjoitetun politiikan tärkeimpänä perusteluna välttämättömyyttä ja olosuhteiden pakkoa. Euroopan unionin tai globaalien markkinavoimien leveiden hartioiden taakse on helppo piiloutua vastuuta.

Samaan aikaan kun merkittävä määrä poliittista valtaa on siirtynyt pois kansallisvaltioilta kansainvälisille järjestöille ja suuryhtiöille, on nähty myös globaalin kansalaisyhteiskunnan nousu. Kansalaisjärjestöt ja yhteisistä kiinnostuksista nousevat verkostot muodostavat nykyisin merkittävän poliittisen voiman. Äänestäminen parin vuoden välein ei enää riitä ihmisille. Kansalaisyhteiskunta tarjoaa mahdollisuuksia suoraan osallistumiseen ja vaikuttamiseen.

Suomessa eliitti on ottanut tehtäväkseen lähinnä halveksua ihmisten haluja tehdä itse päätöksiä. Valitusoikeuden käyttäminen on kehityksen vastustamista, eikä kansanäänestyksiä pidä järjestää, koska asiat ovat liian monimutkaisia tavallisille ihmisille. Demokratia on valmis, historia on loppu, kaikki jatkokoon ennallaan.

Vapun tapahtumien yhteydessä pisimmälle meni Ilta-Sanomat pääkirjoituksessaan 18.5.2006. Päätös makasiinien purkamisesta oli lehden mielestä demokraattinen ja hyväksyttävä, vaikka enemmistö valtuustoon päässeistä oli ennen vaaleja luvannut säilyttää makasiinit. ”Vaalikoneelle annettujen fiilisvastausten varaan ei kuitenkaan voida rakentaa päätöksentekoa. Kysyttäessä poliitikot vastaavat yleensä sellaista, mitä arvelevat senhetkisen yleisön haluavan kuulla.” Vallan vahtikoiran mielestä on siis ihan ok, että poliitikot valehtelevat. Ne, jotka kuvittelevat jotain muuta, ovat tyhmiä.

Makasiinit ja niiden kohtalo on demokratian kannalta kahdella tapaa tärkeä esimerkkitapaus. Ensinnäkin purkamispäätös käveli rumasti helsinkiläisten ilmaiseman kansalaismielipiteen sekä annettujen vaalilupausten yli. Toiseksi makasiinit olivat julkinen tila, joka on demokratian kannalta välttämätön. Kauppakeskusaupungeissa on huutava pula julkisesta tilasta, jossa ihmiset voisivat järjestää omaehtoista toimintaa. Päätös makasiinien purkamisesta teki lopun toiveista, että tällaista tilaa löytyisi Helsingin keskustasta.

Puolueiden ja edustuksellisen politiikan piireissä on korkea aika tunnustaa, että niillä ei ole yksinoikeutta politiikkaan. Ihmiset eivät voi ottaa itsestään vastuuta, jos mitään ei saa tehdä eri tavalla kuin aiemmin on tehty.

Nuorten kohdalla tilanne on tietysti kärjistynein. Nuoria syytellen kiinnostuksen puutteesta politiikkaan, mutta kun nuoret tekevät jotain omalla tavallaan, tuloksena on yleensä valtava haloo. Tämähän nähtiin esimerkiksi taannoisessa tekijänoikeuslain käsittelyssä mainiosti. Lain mennessä käsittelyyn etenkin nuoret heräsivät lain sisältämiin järjettömyyksiin ja alkoivat pommittaa kansanedustajia sähköposteilla. Seurauksena oli tuhtumusta ja puheita masinoinnista.

Demokratia ei ole valmis. Suomessa tarvitaan kunnollinen keskustelu tämän ylevän aatteen sisällöstä, jota pääkirjoittajat muistavat aina puolustaa, kun kansalaisyhteiskunnan laitamilla hiippailee ei-toivottuja aineksia. Demokratiassa ei saa heittää kivellä poliittista vastustajaa, mutta tämän syvempää analyysia aiheesta ei esimerkiksi vapun tapahtumien yhteydessä viitsitty tehdä. Perusteellisen keskustelun avaaminen olisikin tietysti ikävää, sillä se vaarantaa helposti keski-ikäisten hyväveliverkostojen vallan. Tähän liittyy keskeisesti muun muassa kaavoitusasioissa kansalaiskuulemisten ja valitusten aiheuttama poru. Kuntien vanhat merkkimiehet eivät voikaan enää sopia asioista keskenään.

Silläkin uhalla, että kansan syvät rivit saattavat olla tällaisen vihreän nuoren kanssa monesta asiasta

eri mieltä, uskaltaudun vaatimaan suomalaisen demokratian syventämistä. Ihmiset on otettava paremmin mukaan päätöksentekoon. Asioiden valmistelua, instituutioita ja edustuksellista demokratiaa on avattava; tämä helpottaisi ihmisten ja kansalaisjärjestöjen osallistumisen mahdollisuuksia. Kaikkea ei tarvitse määrätä ja kontrolloida ylhäältä, vaan tilaa pitäisi jättää myös itsehallinnollisille ratkaisuille.

Kansalaisaloitteet ja kansanäänestykset ovat kaksi verrattain helppoa keinoa lisätä päätöksenteon demokratiaa. Kunnallispolitiikasta tulisi aivan uudella tavalla vastuullista, jos tietty määrä kuntalaisia voisi vaatia minkä tahansa päätöksen alistettavaksi kansanäänestykseen. Tämä olisi ollut esimerkiksi makasiiniratkaisussa järkevin vaihtoehto. EU:n jäissä oleva perustuslaki sisältää kansalaisten aloiteoikeuden. Aloitteen tekemiseen vaaditaan miljoona nimeä. Aloiteoikeuden pitää kuitenkin tarkoittaa sitä, että asia on myös todella otettava käsittelyyn eikä sitä vain haudata byrokratian uumeniin.

Demokratian ei pitäisi myöskään tarkoittaa vain 51 prosenttia valtaa muiden yli. Tässä suhteessa makasiinien tapaiset julkiset tilat voisivat olla avainasemassa. Tarvitaan enemmän tiloja, joissa on mahdollista järjestää omia juttuja – oli kyse sitten politiikasta tai kulttuurista. Aivan liian usein tarjotut tapahtumat tai tilat ovat liian ylhäältäpäin ohjattuja. Ihmiset kykenevät tekemään myös itse – se on tietysti pelottavaa, mutta totta.

MIENENOSOITUKSET, VÄKIVALTA JA JULKISUUS

Tuomas Ylä-Anttila

Julkisuus on Suomessa halpaa. Vapun 2006 tapahtumat osoittivat, että luvattomalla nuotiolla, muutamalla rikotulla ikkunalla ja muutamalla poliisia kohti heitetyllä kivellä saa lööpit, pääuutislähettykset ja etusivut haltuunsa moneksi päiväksi. Kansainvälisessä vertailussa tällainen reagointi pieneen kahakkaan lienee ainutlaatuista – mitä voidaan tietenkin pitää myös hyvänä piirteenä suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa. Yleensä asioita hoidetaan muutoin kuin kiviä heittämällä.

Mutta millainen on väkivallan suhde yhteiskunnallisiin liikkeisiin yleisemmin? Saavutetaanko väkivallalla huomiota julkisuudessa myös niissä maissa, jossa se on yleisempää? Entä edistääkö väkivaltaisuus liikkeiden tavoitteiden toteutumista? Kertooko vappuyön kahakka siitä, että suomalaiset liikkeet ovat muuttumassa väkivaltaisemmiksi?

Väkivallan hyödyt liikkeille kyseenalaiset

Mielenosoitukseen sisältyy aina väkivallan mahdollisuus. Vaikka nykyiset mielenosoitukset perustuvat enemmän mediahuomion hankkimiseen kuin suuriin massoihin ja joukkovoiman esittämiseen, kaduille lähteminen merkitsee edelleen myös mahdollisuutta yhteiskunnan normaalin toiminnan hetkelliseen häiritsemiseen.

Häirintä voi olla myös väkivallatonta. Esimerkiksi Reclaim the Streets -bileet vastustavat yksityisautoilua valtaamalla katuja ja estämällä autojen kulun. Seattlen vuoden 1999 WTO-kokousta epäoikeudenmukaisena pitäneet aktivistit taas pysäyttivät kokouksen sulkemalla tiet konferenssikeskukseen ihmismuurein. Varsinaisiin väkivaltaisiin yhteydenottoihin ei pyritty, mutta kahinat poliisin kanssa osoittivat, että aktivistit olivat valmiita ainakin seisomaan riveissään, vaikka poliisi pyrki poistamaan heidät paikalta fyysistä voimaa käyttäen. Tällaisissa tilanteissa myös väkivallattomaksi suunniteltu kansalaistottelemattomuustempaus voi saada väkivaltaisia piirteitä.

Mitä tapahtuu kun uhka muuttuu todeksi? Saavuttavatko väkivaltaisesti toimivat liikkeet tavoitteitaan paremmin kuin rauhalliset? Moni tutkija on väittänyt, että toisin kuin voisi olettaa, voimankäyttö voi olla tehokas tapa edistää poliittisia päämääriä (Giugni 1998; McAdam 1983; Tarrow 1994; Tilly ym. 1975). Gamsonin (1990) tutkimuksen mukaan väkivaltaisuus edistää sekä liikkeen nousua legitimiinä pidetyn keskustelijan asemaan että sen vaatimusten toteuttamista.

Tutkijat eivät kuitenkaan ole tästä yhtä mieltä. Esimerkiksi monet Yhdysvaltojen 1960- ja 1970-lukujen opiskelijaliikettä ja slummimellakoita tarkastelleet tutkimukset kiistävät väkivallan edistävän liikkeiden tavoitteiden toteutumista (Berkowitz 1974; Feagin & Hahn 1973; Giugni 1998; Kelly & Snyder 1980; Levitan ym. 1975).

Entä pääseekö väkivaltaisuuksilla julkisuuteen? Yleinen tuntuma sekä aktivistien että kommentaattoreiden keskuudessa on, että pääsee. Ainakaan vapun prekariaattimarssi tai edes monet suurista 2000-luvun globalisaatiokriittisistä mielenosoituksista tuskin olisivat päätyneet julkisuuden kirkkaimpiin valokeiloihin ilman minkäänlaisia yhteenottoja. Dramatiikka tekee uutisia. Laajoihin aineistoihin perustuvat tutkimukset eivät kuitenkaan ole tuottaneet yksiselitteistä vahvistusta oletukselle, että mielenosoitusväkivalta herättää mediahuomiota. Esimerkiksi Oliverin ja Myersin (1999, 72) tutkimuksessa, jossa seurattiin erilaisten julkisten tapahtumien saamaa mediahuomiota Wisconsinin osavaltion pääkaupungissa Madisonissa, järjestyshäiriöt eivät vaikuttaneet millään tavalla siihen, raportoitiinko mielenosoituksesta lehdissä.

Smithin ja kumppaneiden tutkimus kuitenkin vahvistaa sitä – sekä aktivistien että tutkijoiden yleisesti jakamaa – oletusta, että väkivaltaisten mielenosoitusten saama mediahuomio on episodimaista: media keskittyy enemmän itse mielenosoituksen tapahtumiin, ja osanottajien esiin nostamat asiakysymykset jäävät pimentoon. Tällaisissa tapauksissa mediaraportit ovat myös yleisesti viranomaispikemminkin kuin aktivistinäkökulmaa suosivia (Smith ym. 2001).

Väkivalta: liikkeiden ytimessä vai liepeillä?

Jos väkivallan käytöstä ei välttämättä ole hyötyä liikkeiden kannalta, ketkä siihen sitten ryhtyvät ja miksi? Onko kyse liikkeiden kovasta ytimestä vaiko niiden liepeille kasaantuneista satunnaisista hulinoitsijoista? Yksiselitteistä vastausta näihin kysymyksiin ei ole olemassa. Vastaukset näyttäisivät vaihtelevan tarkasteltavan liikkeen ja aikakauden mukaan sekä riippuen siitä, mikä määrittellään liikkeen ytimeksi.

Väkivaltaisuus on usein kuulunut liikkeiden taantumisvaiheeseen. Esimerkiksi 1960-luvun opiskelijaliikkeen taantuessa 1970-luvun myötä muutamat jäljelle jääneistä aktivisteista muun muassa Italiassa, Saksassa ja Yhdysvalloissa radikalisoituivat niin pitkälle, että he alkoivat pitää aseellista taistelua ainoana mahdollisuutena. Syntyi Punaisten Prikaatien ja RAF:n kaltaisia maanalaisia terroristijärjestöjä.

Monet terroristeista olivat alun perin liikkeen rauhanomaisissa organisaatioissa toimivia tavallisia ihmisiä (Della Porta 1995, 201). Maanalaisiin organisaatioihin rekrytoituminen oli eräänlainen kierre, jossa ystävyysuhteilla oli tärkeä rooli. Kun jokin ryhmä muuttui radikaalimmaksi, se joutui liikkeen sisällä marginaaliin. Vaatimukset, joita tovereita kohtaan osoitettu lojaalius edellytti, kasvoivat yhä radikaalimmiksi. Ryhmäsolidaarisuus oli niin vahvaa, että aktivistit alkoivat pitää elämää kollektiivinsa ulkopuolella täysin mahdottomana. Lopulta itse väkivallan läsnäolo tarjosi oikeutuksen entistä kovemmalle väkivallalle. Päivittäiset yhteenotot poliisin kanssa saivat virkakoneiston näyttämään aktivistien silmissä brutaalilta ja epäinhimilliseltä ja loivat kostomielialaa.

2000-luvun liikkeet eivät ole synnyttäneet samanlaisia väkivaltaistumiskierteitä. Suurten globalisaatiokriittisten mielenosoitusten yhteydessä paikkoja hajottanutta ja poliisia kivittänyttä Mustaa blokkia pidetään yleisesti liikkeen kylkeen liimautuneina, väkivaltaisina yhteenottoja etsivinä anarkistihulinoitsijoina. Kunnollista tutkimustietoa tämän väitteen todentamiseksi tai kieltämiseksi ei valitettavasti ole olemassa.

Suomen globalisaatiokriittistä liikettä koskien Arto Lindholm (2005, 109–110) on esittänyt hypoteesin, jonka mukaan väkivaltaiset aktivistit olisivat liikkeen keskiössä. Lindholm tulkitsee kyselynsä tuloksia niin, että mitä useammassa järjestössä vastaajat toimivat, sitä todennäköisemmin he vastaavat myönteisesti väkivallan hyväksymistä koskevaan kysymykseen. Korrelaatio ei ilmeisesti kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä – tilastollisia testejä ei esitetä, ainoastaan maininta ”tätä ei voida todistaa tilastollisesti pätevällä tavalla”. Hypoteesi jää siis hypoteesiksi. Arvioiden esittäminen väkivaltaisten aktivistien sijoittumisesta suhteessa Suomen globalisaatiokriittisen liikkeen ytimeen vaatisi lisätutkimusta.

Täysin ulkopuolisia mustablokkilaiset tuskin kuitenkaan ovat, ainakaan aatteellisessa mielessä. Lehtihaastatteluja antaneet mustassa blokkissa marssineet ovat ilmoittaneet jakavansa useita liikkeen rauhallisemman enemmistön keskeisiä näkemyksiä: he vastustavat suuryhtiöiden ehdoilla etenevää talouden globalisaatiota sekä ympäristön tuhoamista, ovat solidaarisia eteläisen pallonpuoliskon köyhien maiden ihmisiä kohtaan ja kannattavat globaalia poliittista toimintaa. Kyseessä ei siis ole joukko, joka käyttäisi mitä tahansa suurta kaduille kokoontumista rähinänhalunsa tyydyttämisen tekosyynä; joskus esitetty vertaus jalkapallohuligaaneihin ontuu pahasti.

Voimankäyttöön valmiit aktivistit ovat joka tapauksessa liikkeessä vähemmistö, joskaan eivät

aivan pieni sellainen. Della Portan (2006) globalisaatiokriittisen liikkeen eurooppalaisissa suurta-pahtumissa kerätyn laajan survey-aineiston vastaajista omaisuuteen kohdistuvan väkivallan ilmoitti toimintamuodokseen noin joka kymmenes aktivisti. Ihmisiä kohtaan suunnattua väkivaltaa toimintamuotona ei kyselyssä tiedusteltu.

Kysymys liikkeen ytimessä tai laidoilla olost riippuu lopulta siitä, miten ”liikkeen ydin” määritellään. Jos ytimenä pidetään niitä, joiden aatemaailma on liikkeen kaikkein radikaalein versio ja jotka ovat valmiita radikaaleimpiin ja riskialttiimpiin toimintamuotoihin, väkivallantekijät ovat eitämättä liikkeen ydintä. Jos taas kysytään, ovatko he suuri osa liikettä, edustavatko he jonkinlaisena vanguardiana liikkeen enemmistön näkemyksiä tai vaikuttavatko he keskeisellä tavalla koko liikkeen tavoitteiden muotoutumiseen, vastaus näyttäisi olevan kielteinen.

Väkivaltaistuuko suomalainen aktivismi?

Suomessa yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta on perinteisesti ollut varsin rauhallista. Mielenosoituskulttuuriamme kuvaa hyvin valokuva vuoden 1956 yleislakkoon liittyvästä mielenosoituksesta, jossa suoraa ja järjestyksessä etenevää marssia johtava mies kantaa kylttiä. Kylttiin on kirjoitettu ”Malti on valttia”.

Eräs anekdootti kertoo, miten sama rauhallisuus ja järjestäytyneisyys periytyivät 1960-luvun opiskelijaliikkeeseen: kun esimerkiksi Ranskassa mielenosoittajat polttivat kymmeniä autoja joka viikko, Suomessa saman kohtalon koki yksi ainoa kosla. Romu oli mieltään osoittaneiden opiskelijoiden oma, ja sen polttamiseen oli lupa poliisilta.

Ovatko vapun tapahtumat merkki siitä, että suomalaiset liikkeet ovat vihdoon 2000-luvulla väkivaltaistumassa? Tuskin. Samanlaisia arvioita esitettiin esimerkiksi vuonna 1998, kun Tampereella järjestetyt Mustavihreät päivät olivat päättyneet yhteenottoihin poliisin kanssa. Kari Saaren (2001) tutkimus Mustavihreistä päivistä osoittaa, että tapahtumat ja niihin liittyvä mediakeskustelu olivat melko samanlaisia kuin vappuna 2006. Myös Tampereella poliisia heiteltiin esineillä, tapahtumia pidettiin huomattavasti tarkemmin suunniteltuina kuin ne olivat, ja ulkomailta saapuvaa väkivaltaisen aktivismin aaltoa odotettiin Suomeen – turhaan.

Molemmat esimerkitapaukset toistavat yleistä kaavaa, jossa nuorison liikehdintä näyttää vi-ranomaisten näkökulmasta yleensä suunnitellummalta ja järjestäytyneemmältä kuin se onkaan. Iso-Britannian nuorisojengejä tutkinut Stanley Cohen (1972) nimitti ilmiötä 1970-luvun alussa salaliittoukoksi (*cabalism*).

Myöskään eurooppalaisen pidemmän aikavälin kehityksen tarkastelu ei anna viitteitä väkivaltaisen aktivismin noususta – päinvastoin. 1960- ja 70-lukujen punaiset terroristiryhmät hiipuivat – joskaan eivät aivan täysin kadonneet – 1980-luvun mittaan. Sen jälkeen myös mielenosoituskulttuuri on Euroopassa muuttunut rauhallisempaan suuntaan. 60-luvulla mellakointi oli jokapäiväistä ja hyvin järjestäytyntä. Esimerkiksi Italian 60-luvun opiskelijaliikkeen keskeinen osa oli puolisoitilaisesti organisoituneet *servizi d'ordine* -joukot, joiden tehtävänä oli tapella poliiseja ja äärioikeistolaisia mielenosoittajia vastaan. Myös Saksassa mellakointi oli tuolloin huomattavasti järjestäytyneempää ja yleisempää toimintaa kuin nykyisin (Della Porta 1995).

Miksi väkivallan käyttö politiikan välineenä Euroopassa on vähentynyt? Yksi syy on varmasti yhden aatteen ja yhden ratkaisuvaihtoehdon puuttuminen. 1960–70-lukujen punaterroristien maailman-kuva oli mustavalkoinen, vai pitäisikö sanoa sini/punainen. Kapitalismi oli paha ja kommunismi hyvä, ja kapitalismista tuli siirtyä kommunismiin tarvittaessa vaikka aseellisen vallankumouksen kautta. Terrorismin outo logiikka sanoi, että yhteenotot valtion väkivaltakoneiston kanssa paljastivat kapitalismin todellisen luonteen: systeemin ajateltiin olevan niin paha, että se pysyi pystyssä viime kädessä ainoastaan armeijan ja poliisin rivistöjen suojassa. Jos yhteenottoja kiihdytettäisiin, kaikki

huomaisivat pian systeemin pahuuden ja liittyisivät vallankumoukseen.

Nykyisten liikkeiden aktivisteista vain murto-osa hahmottaa maailmaa tällaisen logiikan mukaan, tai tarjoaa vallankumousta lääkkeeksi maailman ongelmiin. Esimerkiksi globalisaatiokriitikoista suurin osa on pikemminkin ottanut omakseen Meksikon Zapatistien käsityksen liikkeestään yhden ein ja monen myöntymisen liikkeenä. Sellaiselle sääntelemättömälle globaalikapitalismille, jonka nähdään palvelevan suuryhtiöiden etuja, sanotaan ei, mutta vaihtoehtoja tilanteen parantamiseksi on monia.

Toinen syy väkivaltaisuuden vähenemiselle on, että poliisi on omaksunut edellä esitellylle terrorismin logiikalle vastakkaisen toimintatavan. On oivallettu, että jos poliisi pyrkii liikkeiden väkivaltaisen tukahduttamisen sijaan neuvottelemaan mielenosoittajien kanssa ja säätelemään tapahtumien kulkua, väkivalta vähenee. Kun poliisi näyttää vähemmän kansalaisia kurittavalta väkivaltakoneistolta ja enemmän mielenilmausten järjestystä sekä osallistujien turvallisuutta vartioivalta ystävältä, yhteentojien todennäköisyys pienenee.

Niinpä poliisi on pyrkinyt 1970-luvun lopulta alkaen Euroopassa ja Yhdysvalloissa kohti neuvottelevampaa linjaa (Della Porta 1996; Della Porta & Reiter 1998; McCarthy & McPhail & Crist 1998; McPhail & Schweingruber & McCarthy 1998). Suomessa poliisi on pyrkinyt suhtautumaan mielenosoitukseen vielä suuremmalla maltilla kuin useimmissa muissa maissa, mikä lienee yksi syy suomalaisen mielenosoitusväkivallan vähäisyyteen.

Johtopäätöksenä voidaankin todeta, että yhteiskunnallisten liikkeiden väkivaltaisuus Suomessa on tuskin lisääntymässä, ainakaan jos poliisi jatkaa valitsemallaan neuvottelevalla linjalla.

Lähteet

- Berkowitz, William R. (1974) Socioeconomic Indicator Changes in Ghetto Riots. *Urban Affairs Quarterly* 10: 69–94.
- Cohen, Stanley (1972) *Folk Devils & Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. London: MacGibbon & Kee.
- Della Porta, Donatella (1995) *Social Movements, Political Violence and the State: A Comparative Analysis of Italy and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Della Porta, Donatella (1996) *Social Movements and the State: Thoughts on the Policing of Protest*. Teoksessa Doug McAdam & John D. McCarthy & Mayer N. Zald (toim.) *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. New York: Cambridge University Press, 62–92.
- Della Porta, Donatella (2006) *Making the Polis. Global Movements and Democracy*. Julkaisematon esitelmä Jyväskylän yliopistossa, 8.3.2006.
- Della Porta, Donatella & Reiter, Herbert (toim.) (1998) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Feagin, Joe R. & Hahn, Harlan (1973) *Ghetto Revolts*. New York: Macmillan.
- Gamson, William A. (1990) *The Strategy of Social Protest*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Giugni, Marco (1998) Was it Worth the Effort? Outcomes and Consequences of Social Movements. *Annual review of Sociology* 24: 371–393.
- Kelly, W. R. & Snyder, D (1980) Radical Violence and Socioeconomic Changes Among Blacks in the United States. *Social Forces* 58: 739–760.
- Kelly, William R. & Snyder, David (1980) Racial Violence and Socioeconomic Changes Among Blacks in the United States. *Social Forces* 58: 739–760.
- Levitan, Sar A. & Johnston, William B. & Taggart, Robert (1975) *Still A Dream*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Lindholm, Arto (2005) *Maailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- McAdam, Doug (1983) Tactical Innovation and the Phase of Insurgency. *American Sociological Review* 48: 735–754.
- McCarthy, John D. & McPhail, Clark & Crist, John (1998) *The Emergence and Diffusion of Public Order Management Systems: Protest Cycles and Police Response*. Teoksessa Hanspeter Kriesi & Donatella Della Porta & Dieter Rucht (toim.) *Globalization and Social Movements*. Houndsmill: Macmillan.
- McPhail, Clark & Schweingruber, David. & McCarthy, John D. (1998) Policing Protest in the United States, 1960–1995. Teoksessa Donatella Della Porta & Herbert Reiter (toim.) *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 49–69.
- Oliver, Pamela E. & Myers, Daniel J. (1999) How Events Enter the Public Sphere: Conflict, Location and Sponsorship in Local Newspaper Coverage of Public Events. *American Journal of Sociology* 105:1, 38–87.
- Saari, Kari (2001) *Poliisi pamputtaa, aate elää ja toimittajat raportoivat. Tapaustutkimus vuoden 1998 Mustavihreistä päivistä*. Julkaisematon sosiologian pro gradu -tutkielma, Kuopion yliopisto.
- Smith, Jackie & McCarthy, John D. & McPhail, Clark & Boguslaw, Augustyn (2001) From Protest to Agenda Building: Description Bias in Media Coverage of Protest Events in Washington, D.C. *Social Forces* 79: 1397–1423.
- Tarrow, Sidney (1994) *Power in Movement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles & Tilly Louise & Tilly, Richard (1975): *The Rebellious Century, 1830–1930*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

PASKADUUNIA JA VAPPUAKTIVISMIA

Paavo Arhinmäki

Kun Kokoomuksen puheenjohtaja Jyrki Katainen piti reilu kuukausi vapun jälkeen puoluekokouspuheensa, hän mainitsi siinä useita kertoja painokkaasti sanan PASKADUUNI. Paskaduuni on toistunut muidenkin puheissa. Poliitikot ja ammattiyhdistysjohtajat ovat kilvan irtisanoutuneet paskaduunijattelusta pohtimatta sen tarkemmin, mistä ylipäätään on kysymys.

Jo pitkään on kerätty ylös uudissanoja, joita on noussut yleiseen tietoisuuteen edellisen vuoden aikana. Olen todella hämmästynyt, jos kyseiseltä listalta ei löydy ensi vuonna myös paskaduunia. Jos jotain vapun makasiinien tapahtumasta jää pysyväksi, niiden ainakin uutta terminologiaa.

Täytyy onnitella Eetu Vireniä. Harva nuori yhteiskunnallinen toimija pystyy nostamaan keskeisten poliitikkojen ja johtajien huulille aivan uuden sanan.

Se, kuinka hanakasti paskaduuni-sanaan tartuttiin, kertoo tavasta, jolla yritetään väistää todellista kritiikkiä. Samalla se kertoo myös siitä, miten valtava merkitys medially on tänä päivänä. Yksi ohimennen heitetty sana televisiokeskustelussa iskostuu hetkessä kaikkien päähän.

Kukaan vakavasti otettava poliitikko ei voi puhua paskaduunista. Koko keskustelu väistetään toteamalla, että paskaduunipuheet ovat alentavia eivätkä anna arvoa sille raskaalle työlle, jota sadat tuhannet ihmiset tekevät. Siksi ei pitäisi alkuunkaan puhua mistään paskaduuneista.

Mutta kyllä niitä paskaduuneja vaan on. Suomessa köyhyys on viime vuosina lisääntynyt. Tätä trendiä selittää suureksi osaksi työssäkäyvien köyhyyden selvä kasvu. Suomessa on aina ajateltu, että hyvinvointi syntyy työstä. Tänä päivänä yhä useamman suomalaisen työtulot eivät riitä edes minimihyvinvoinnin ja -toimeentulon synnyttämiseen. Suomeen on syntymässä Yhdysvalloista tuttu työssäkäyvien köyhien luokka.

Eikö työ, jolla ei tule toimeen, ole paskaduunia? Kokoomuksen ja Kataisen kauniissa maailmassa kaikki työ lienee hyvästä. Mutta minusta pitää reilusti sanoa, että paskaduuneihin ei pidä suostua.

Paskaduunissa kysymys ei ole siitä, mitä työtehtävät ovat. Esimerkiksi hampurilaisravintolassa tai siivojana työskenteleminen on hyvää työtä – mutta vain siinä tapauksessa, että siitä saa kunnollisen palkan ja turvallisen työsuhteen.

Miksi paskaduuni on kuohuttanut niin oikeistoa kuin vasemmistoakin, ammattiyhdistysliikettä ja työnantajia? Kyse lienee siitä, että Suomessa ajattelu on edelleen niin kiinnittynyt työhön. Työ on elämän keskipiste. Yhteiskunnallinen asema ja osallistuminen mitataan ennen muuta työn kautta. On ilmeisesti kova shokki, kun joku tulee ja röyhkeästi kyseenalaistaa sen, pitääkö työtä tehdä hinnalla millä hyvänsä.

Kysymys on selvästi myös sukupolvikuilusta. Tämän päivän johtajat ovat valmistuneet suoraan vakituisiin ja turvallisiin työpaikkoihin. Työelämän pirstaleisuus ja epävarmuus ovat heille tuntemattomia asioita. Työpaikkaa on vaihdettu paremman perässä, ei pakon edessä ja jatkuvasti.

Keski-ikäisten miesten on kovin vaikea käsittää, mistä prekariaatissa kysymys. Olen huomannut, että prekariaatti näyttäytyy heille vain nuorten ryhmänä. Ei siis yhteiskuntaluokkana tai työelämän uutena normina, kuten sen kohtaavat nuoret työelämässä.

Mutta paskaaks tästä duuniasiasta enempää.

Se, miten paskaduunia on riepoteltu julkisissa puheissa, on tavallista vallankäyttöä. Kaikki uusi, olemassa olevaa järjestelmää tai ajattelua haastava pyritään torjumaan joko vähättelemällä tai tuomitsemalla täysin. Kuvio on tuttu. Mutta yhtä tuttu oli myös kaava siitä, miten jälleen kerran aktivistien, virkavallan ja median välinen suhde toimi vapun jälkeen.

Kun seurasi hivenen ulkopuolisena – väsyneenä ja vanhana aktivistina – vapun ympärillä käytyä keskustelua, tuli elävästi mieleen ne niin monet kerrat, kun hampaita on kiristely. Kuvio tuntuu olevan aina sama.

Mediaa ei juuri kiinnosta nuorten yhteiskunnallisten liikkeiden teemat ennen kuin aktivistit tekevät jotain räväkkää. Niinpä aktivistien pitää pohtia aina uusia, entistä näkyvämpiä keinoja tuoda omaa asiaansa esille. Enää ei pelkkä rauhallinen mielenosoitusmarssi räntäsateessa riitä ylittämään uutiskynnystä. Ongelmana on vain se, että helposti kaikessa uutisoinnissa jää varsinainen teema kokonaan taka-alalle. Aktivismi on välillä melkoista taiteilua räväkkyiden ja asian välillä.

Etukäteen mediaa ei tuntunut kiinnostavan EuroMayDay-marssi ja sen teemat. Eivätpä myöskään prekariaatti tai nuorten asema työelämässä ole juuri olleet esillä julkisuudessa ennen vappua. Yhtäkkiä lehtitalojen kahvihuoneissa herättiin koko teemaan, kun kaupungilta alkoi kantautua tietoa heliseivistä ikkunoista, ja Sanomatalosta pystyi näkemään omin silmin nuotiot makasiinien pihalla. Otsikot olivat valmiina.

Vapun tapahtumilla saatiin paljon julkisuutta, mutta oliko se nuorten aktivistien etukäteen toivomaa? Jälleen kerran puhuttiin lähinnä muusta kuin itse asiasta. Nuorten asema työelämässä oli sivuseikka, kun pohdittiin lentäviä kiviä ja pulloja. Tästä voisi toki kritisoida vain mediaa, mutta samalla voi kysyä, olivatko järjestäjät etukäteen miettineet, kuka vastaa mahdollisiin kysymyksiin ja mitä niihin vastataan?

Joka tapauksessa vapun jälkeen prekariaatti on noussut aidosti keskusteluun.

Myös virkavallan rooli julkisessa keskustelussa oli hyvin tuttu. Iltaapäivälehtien sivut täyttyivät poliisijohdon haastatteluista, joissa vihjattiin kansainvälisistä yhteyksistä ja järjestäytyneestä toiminnasta. Taas päästiin vaatimaan lisää resursseja ja toimivaltuuksia poliiseille. Tarvitaan parempaa varustelua ja tiedustelua, jotta tällainen toiminta voidaan etukäteen ehkäistä.

Kun luki juttuja, ei tiennyt itkeäkö vai nauraa. Jälleen kerran joutui pohtimaan, voivatko lausuntoja antavat poliisit olla tosissaan, vai käyttävätkö he tilaisuutta vain hyväkseen lietsoakseen pelkoja ja saadakseen lisää resursseja. En edes tiedä, kumpi on pelottavampaa: se, että poliisi on niin pihalla todellisuudesta kuin aktivismin yhteydessä julkisuudesta saa lukea, vai se, että poliisi tietoisesti puheillaan haluaa lietsoa tietynlaisia mielikuvia.

On kysymys ollut sitten eläinten oikeuksista, globalisaatiokriittisyydestä tai ydinvoiman vastustamisesta, olen aina ajatellut poliisin lähinnä pönkittävän asemaansa ylitsevuotavilla lausunnoillaan ja pyrkivän hankkimaan lisää resursseja. Enää en ole aivan varma. Se, että SUPO:n etsivä lähestyy sähköpostilla aktivisteja ja pyrkii värväämään ilmiantajia, kertoo aidosta hämmennyksestä.

Yhteiskunta ja virkavalta tarvitsevat hyvän vihollisen. Nuori aktivismi eittämättä on sitä. Esimerkiksi makasiinien palon vihjaileva yhdistäminen aktivismiin on puhdasta ja häikäilemätöntä vallankäyttöä. Vappu ja myöhemmin makasiinien palo tulivat kuin tilauksesta virkavallalle, ja niiden julkisuusarvoa ei jätetty käyttämättä. Makasiineilta vedettiin suora linja Suomen EU-puheenjohtajuuteen.

Poliisi on tiedottanut näyttävästi Suomen EU-puheenjohtajuuskauden turvatoimista. Puolen vuoden ykkösturvallisuushaksi on nimetty mielenosoitukset! Kansalaisten yksi keskeinen perusoikeus on

oikeus osoittaa mieltään. Nyt tämä perusoikeus halutaan julkisuudessa leimata turvallisuushaksi.

Vapun tapahtumien ja niiden saaman julkisuuden sekä käydyn keskustelun jälkeen moni ihminen varmasti on alkanut kokea mielenosoitusuhan todelliseksi turvallisuushaksi – varsinkin kun haastattelun yhteydessä pyöritetään nauhoja väkivaltaisista mellakoista Göteborgista, viiden vuoden takaa.

Demokraattisen yhteiskunnan kannalta on todella ongelmallista, jos mielenosoittaminen ja kansalaisaktivismi aletaan kokea jotenkin epämääräiseksi tai epäilyttäväksi toiminnaksi. Mutta sitähan ne ovat esimerkiksi Venäjällä ja Ukrainassa, miksi ei sitten Suomessakin?

* * *

Minä en hyväksy satunnaisten vastaantulevien liikkeiden ikkunoiden kivittämistä, pullojen heittäilyä tai palomiesten työn estämistä. Se ei ole kansalaistottelemattomuutta. Kansalaistottelemattomuutta tehdään omin kasvoin ja avoimesti sekä ollaan valmiita kantamaan myös vastuu omista teoista.

Esimerkiksi pari vuotta sitten Olkiluodon ydinvoimalatyömaalle suuntautunut, onnistunut polkupyörämielenosoitus on hyvä esimerkki toimivasta kansalaistottelemattomasta aktivismista. (Miksi muuten julkisuudessa puhutaan aina seuraavan vuoden epäonnistuneesta mielenosoituksesta, mutta vuotta aikaisemmasta tempauksesta ei mainita edes puolikkaalla rivillä?)

Makasiinien viimeinen vappu on varmasti jälleen kerran aktivisteille pohdinnan paikka. Mitä keinoja voidaan käyttää, jotta saadaan ääni kuuluviin? Mistä keinoista on pikemminkin haittaa kuin hyötyä nuorten ajamille asioille?

Itseäni erityisesti kiinnostaa, onko vappu merkki aktivismin uudesta noususta muutaman vuoden hiljaisemman jakson jälkeen. Aktiivisuus tuntuu menevän aalloittain. Vuosituhannen vaihteen aktivistit alkavat olla vanhoja ja väsyneitä, vaikuttavat entistä enemmän erilaisissa ”rakenteissa”. Nyt olisi uudella jengillä mahdollisuus ottaa keskustelu ja toiminta haltuunsa.

Minä ainakin toivon jo aktivismin seuraavaa aaltoa; sitä, että kaduilla uskalletaan räväkästi osoittaa yhteiskunnallisia epäkohtia ja vaatia muutosta. Ilmassa on selvästi taas uutta nousua. Toivottavasti siihen tartutaan. Yhteiskunta nimittäin tarvitsee aktivismia ja räväkkää toimintaa; vain sitä kautta saadaan uusia teemoja esille.

Vielä muutama vuosi sitten globalisaatio tai ilmastonmuutos oli vain hamppupaitaisten hippien haihattelua. Nyt molemmat asiat ovat politiikan tekemisen ja keskustelun keskipisteessä. Puhuttaisiinko näin voimakkaasti pätkätyöongelmista ilman aktivistien näkyvää toimintaa? SAK:n edustajakokouksen yksi pääteemoista oli pätkätyöongelmat vain reilu kuukausi vapun jälkeen.

Jos jotkut mattivanhaset sanovat, että vapun tapahtumat olivat esimerkki siitä, että nuoria pitää kuulla herkemällä korvalla, he ovat oikeassa. Ei pidä kuitenkaan tuudittautua siihen, että tänään jälkeen kuunneltaisiin sen enempää nuoria.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK ajaa kovasti suomalaisten nuorten työntekijöiden aseman heikennyksiä. Niitä samoja, jotka ranskalaiset kaatoivat kaduilla. Näissä asioissa EK:ta kuunnellaan herkällä korvalla. Siksi nuorten pitää huutaa kovaa, että se peittää alleen EK:n eliitin vaatimukset.

Barrikadeille!

IRTI KANSALAISAKTIVISMISTA

– SUORA TOIMINTA JA TODELLINEN POLITIIKKA

Akuliina Saarikoski

Kun iltapäivälehtien näyttävästi otsikoimasta järkytyksestä oli EuroMayDay-kulkueen ja makasiinien vappu juhlinnan jälkeen selvitty, eri tahot riensivät kilpaa arvioimaan nuorten aktivistien yhteiskuntakelpoisuutta. Olihan nuorista yhä muokattavissa yhteiskunnan kunniallisia jäseniä makasiinien ”kauhujen yön” tapahtumista huolimatta? Eihän vain kaikki kansalaisaktivismi ollut terrorismia lähenevää rettelöintiä? Kansalaisaktivismi ja huliganismi, yhteiskunnan häiriköt ja kunnolliset, tavalliset nuoret kansalaistoimijat toisaalla erotettiin ja toisaalla samastettiin toisiinsa. Mutta miksi puhe kiertyi jatkuvasti nimenomaan kansalaisaktivismiin käsitteen ympärille?

Sanaa kansalaisaktivismi käytetään usein merkitsemään aktivismia yleensä. Kysymyksessä on kuitenkin kaksi eri asiaa. Kun puhutaan kansalaisaktivismista painottaen sanan ensimmäistä osaa eli kansalaisuutta, sitoudutaan samalla valtioon. Kansalaisaktivisti ajaa poliittisia pyrkimyksiä aina suhteessa valtioon tai sen avulla. Tähän yhtälöön eivät kuitenkaan kaikki ilmiöt mahdu ongelmitta. Miksi nuoret eivät äänestä? Miksi he vapauttavat eläimiä turkistarhoilta? Miksi he heittelevät kiviä EuroMayDay-kulkueessa? Aktivismi, eli toisin sanoen poliittinen toiminta, kattaa paljon laajemman spektrin toimintapyrkimyksiä ja -tapoja kuin kansalaisaktivismiin käsitteen avulla pystytään ilmaisemaan. Tämän päivän aktivistit eivät väistämättä ole huomisen päättäjiä, vaikka esimerkiksi Olkiluoto-projektia vetävä ylikomisario Grönroos näin haastattelussa toivookin (http://www.yle.fi/poliisitu/raportit.php?sivu=raportti_ydinvoima).

Suomen aktivismikenttä on yhtä laaja kuin syväkin, eivätkä siinä toimivat ole myöskään välttämättä nuoria. Toimintakeinot ja toiminnan tavoitteet ovat moninaisia ja usein myös keskenään ristiriitaisia. Kuitenkin eri toimijat niputetaan usein yhteen kansalaisaktivistit-nimiseen sanamöhkäleeseen, johon liitetään usein myös käsitteet globalisaatio ja anarkismi, kuten EuroMayDayssa, vaikka kytkökset edellä mainittuihin olisivat kuinka löyhät tai olemattomat tahansa.

Toinen lähes yhtä tiuhaan käytetty sanapari on radikaali aktivismi. Tämän ilmiön alle asettuvat erilaiset poliittiset toimintamuodot, jotka eivät ole selitettävissä legitimeillä kansalaisaktivismia kuvaavilla käsitteillä (kuten lobbaus, vetoisuus, mielipidekirjoitus jne.). Tämän toimintakentän hedelmällinen tarkastelu edellyttää näkökulman laajentamista kansalaisuuteen sitoutuneesta kansalaisaktivismista suoraan toimintaan. Suora toiminta on poliittista toimintaa, joka suhtautuu lähtökohdaisen kriittisesti kansalaisuuteen ja valtioon ja enimmäkseen myös välinpitämättömästi. Kaikenlainen kansalaisaktivismista irtisanoutunut aktivismi ei toki ole suoraa toimintaa. Suora toiminta edustaa kuitenkin kriittistä poliittista toimintaa puhtaimmillaan. Irtiotto *kansalaisaktivismista* ansaitsee toki tulla esitellyksi yhteydessä kuin yhteydessä, mutta erityisesti tämän julkaisun puolihuolestuneessa keskustelussa kansalaisaktivismiin tilasta Suomessa.

Suora toiminta määrittää poliittisen toiminnan kokonaan uudelleen. Suoran toiminnan näkökulmasta perinteinen (puolue)poliittinen toiminta tai kansalaisaktivismi ei varsinaisesti olekaan poliittista toimintaa ollenkaan vaan enemmänkin hegemonisen yhteiskuntajärjestelmän reformistista näpertelyä ja uusintamista. Tästä näkökulmasta tämänkin artikkelikokoelman tarkoitus näyttyy epäilyttävänä. Miksi selvityksen tilannut opetusministeriö on niin huolissaan nuorten kansalaisaktivismiin tilasta? Eikö vain kaiken tarkoitus olekin muokata räväköistä poliittisista kannanotoista (ja irtioista) hyväksyttävää vetoamusten keräilyä ja hillittyjä mielenosoituksia eduskuntatalon edessä?

Opetusministeriön on kyllä syytä olla huolissaan. Yhteiskunnan marginaalista ponnistaa voima, joka ei ole kiinnostunut järjestelmään integroitumisesta tai sen kehittamisestä järjestelmän omilla, rajatuilla ehdoilla.

Suora toiminta puhuu omaa kieltään. Sen periaate on yksinkertainen. Poliittinen ongelma pyritään ratkaisemaan itse turvautumatta ulkopuolisiin auktoriteetteihin kuten mediaan tai valtiovaltaan. Toimimasta ei myöskään luovuta kunnes ongelma on ratkaistu. Suora toiminta eroaa näin symbolisesta toiminnasta, jonka tarkoitus on viestittää jollekin toiselle sitä, että poliittinen ongelma on olemassa. Symbolisessa toiminnassa ongelman ratkaiseminen luovutetaan jollekin toiselle taholle. Kansalaisaktivismi perustuu käytännössä usein pitkälti symboliseen toimintaan.

Suoran toiminnan ja symbolisen toiminnan rajat ovat kuitenkin häilyvät. Poliittisessa toiminnassa molemmat aspektit ovat usein läsnä. Esimerkiksi turkisiikkeen ikkunan hajottamisessa suoraa toimintaa edustavat yksiselitteiset päämäärät: lyhyellä tähtämellä kyseinen turkisiikkeen sulkeminen ja pitkällä tähtämellä turkisteollisuuden murskaaminen. Symbolisella tasolla isku taas viestittää, että ihmisellä ei ole oikeutta viedä eläimiltä elämää taloudellisen hyödyn takia: eläimet eivät ole vaatteita tai ruokaa. Tehokkuuden vaatimuksen mukaan toiminta jää myös symboliseksi aina, jos sillä ei päästä tavoitteisiin saakka.

Suora toiminta mielletään usein nimenomaan laittomaksi suoraksi toiminnaksi. Suoran toiminnan näkökulmasta laittomuuden ja laillisuuden raja on kuitenkin yhdentekevä, ja se on huomioitava ai-noastaan strategisesti. Suora toiminta voi siis yhtä hyvin olla laillista. Kansalaisaktivismin parissa taas varotaan jatkuvasti astumasta laittomalle puolelle, jotta ministeriöiden tuet eivät lakkaisi virtaamasta. Mutta entä jos kansalaisaktivismin asetetut ehdot ovat osa sitä ongelmaa, jota vastaan taistellaan? Esimerkiksi suomalaisessa oikeusjärjestelmässä yksityisen omaisuuden suoja on suojatuimpia ihmisoikeuksia. Tämä asettuu ristiriitaan jokaisen poliittisen vaatimuksen kanssa, joka nostaa taloudellista hyötyä tärkeämmäksi elämän suojelemisen – niin eläinten, ihmisen kuin ympäristön. Jossain pisteessä on siis pakko hylätä tämän järjestelmän toiminnan ehdot lakeineen kaikkineen, jos haluaa toimia saavuttaakseen poliittiset päämääränsä.

Poliittisen määritelmä muuttuu näin neuvottelevasta konfliktiperusteiseksi. Neuvottelu ei enää ole mahdollista, koska kieli – argumenttien merkitykset ja niiden pätevyys – on jo etukäteen määritelty tukemaan hallitsevaa järjestelmää. Yhteiskunnassamme vain valuutta vakuuttaa ja muita asia- ja moraaliväitteitä arvioidaan sen ehdolla. Hyssyttelyn ja taktisesti luovivan poliittisen jargonin sijasta konflikti tuodaankin suoran toiminnan avulla näkyviin ja asetetaan vastarintaan.

Vastarinnan välttämättömyyden sanelevat itse poliittiset ongelmat, joihin on löydettävä ratkaisu. Esimerkiksi ilmastonmuutos on ihmiskunnan kohtaamista ongelmista vakavimpia. Sen torjuminen edellyttää aivan toisenlaisia poliittisia keinoja kuin ne, jotka nyt ovat mahdollisia pääoman ympärillä tanssivassa yhteiskunnassamme. Tämän absurdin näytelmän ääniefekteihin kuuluu esimerkiksi kiukkuinen metelöinti, jota teollisuudesta kumpuaa reaktiona jo itsessään reformistisiin päästöoikeusehdotuksiin. Jos haluamme todella torjua ilmastonmuutoksen, ei näiden tahojen kanssa voi asettua neuvotteluasemiin. Ympäristöntuhoajat eivät luovu resursseistaan ja kuolemaa viljelevistä toimintatavoistaan hyvää hyvyttään. Ne on pakotettava siihen.

Määriteltäessä poliittisen käsitettä uudelleen on siis yhä mielekästä puhua konfliktista, taistelusta ja vihollisista. Nämä ovat kuitenkin tilannekohtaisia käsitteitä, sillä mitään suurta, pahaa ja järkkymätöntä järjestystä ei ole olemassa. Poliittiseen arviointiin on silti kuuluttava niiden lainalaisuuksien huomioiminen, jotka ympäröivät itse poliittista ongelmaa ja sen ratkaisemista.

Oliko siis vapun tapahtumissa, EuroMayDay-kulkueessa ja makasiinien tapahtumissa, suoran toiminnan elementtejä? Tapahtumissa oli epäilemättä monta keskenään risteävää tasoa. Yksi oli järjestäjien muotoilema poliittinen agenda – ennen kaikkea perustulon vaatimus, joka puolestaan kommunikoi Euroopan laajuiseen poliittiseen verkoston kanssa. Toinen taas oli se poliittinen tila, joka avautui Kiasman edestä tuona päivänä ihmisten kokoontuessa ilmaisemaan poliittisia vaatimuksiaan

ja raivoaan. Nollatoleranssi sai myös kyytiä, ja makasiinit – Helsingin keskustan autonomisen tilan symboli – vallattiin vielä kerran yhteiseen käyttöön. Entä Elinkeinoelämän keskusliiton ikkunoihin heitetyt kivet? Tai makasiineilta pois ajettut mellakkapoliisit? Vaikka toiminta tuskin täytti suoran toiminnan tehokkuuden vaatimuksen, oli se varmasti voimauttavaa. Tapahtumiin osallistuvat saivat kokemuksen, joka ehkä antoi uskallusta toimia ja reagoida sitä vastaan, jota pidetään moraalisesti vääränä. Ehkä myös pakkovallan väkivaltaiset rakenteet huojahtivat ja horjuivat hetken verran. Tämä saattoikin olla vapun tapahtumien keskeisin voitto.

Lähteet

Poliisin OL3-projekti ennakoi laitonta aktivismia: http://www.yle.fi/poliisitu/raportit.php?sivu=raportti_ydinvoima (viitattu 13.6.2006)

ELÄKÖÖN KERETILÄINEN VASTARINTA!

Petter Korkman

Saksalainen filosofi Immanuel Kant kiinnitti aikoinaan huomiota siihen innostukseen ja myötälämiseen, jota Ranskan vallankumous verisyydessään(kin) herätti Euroopan älymystössä. Kun Suomessa tai maailmalla nousee pieneenkin vastarintaan, tai kun toisinajattelijan manttelin omaksunut puhuja pyrkii kansalaisyhteiskuntaa edustavaksi historian toimijaksi, jokin vastaavanlainen kipinä syttyy sisälläni. Tähän osaltaan protestiliikettä kannattelevaan tunteeseen kiteytyy melkoinen määrä nostalgiaa. Historian säikeet resonoivat protestin sanoissa ja teoissa kuin akustisen kitaran kielet taistolaisen protestilaulun kompissa. Protestin estetiikka ja retoriikka ammentavat historian yhä uudelleen syttyvistä makasiineista. Näissä makasiineissa ei loju ainoastaan taistolaista rekvisiittaa vaan myös kadulle nostamista odottavia ranskalaisen vallankumouksen barrikadeja sekä kirkon seinille naulattavaksi kirjoitettuja teesejä. Ja näiden ohessa näkyy kasoittain karikatyyrejä vallan käytyreistä, korruptoituneista ja eilistä edustavista johtajista. Sellaisten alla, siltä tuntuu, on aina eletty. Eikä sitä tulla ikinä sietämään. Eikä pidäkään. Ja niin nousevat kerettiläiset taas kapinaan, ja taas on heidän nousussaan jotakin ennennäkemätöntä ja uutta. Niin on aina ennenkin kauhisteltu – ja ihasteltu.

Mitä tarkoitan kerettiläisellä vastarinnalla?

Kerettiläinen vastarinta on kansalaisradikalismien muoto, jolla on pitkät perinteet. Kerettiläinen on henkilö, jonka ajatukset valtaeliitti julistaa harhaopeiksi. Alun perin kerettiläinen (kt. *hairetikos*) tarkoittaa yhtäältä henkilöä, joka kykenee valitsemaan sekä toisaalta (lat. *haeresis*) koulukuntaa tai opillista suuntausta. Keskiajalla sanasta muodostui nimitys virallisista opeista poikkeavia totuuksia puolustaville toisinajattelijoille. Tänä päivänä toisinajattelua pidetään keskeisenä länsimaisena arvona, ja moni toisinajattelija antaa mielellään itselleen kerettiläisen leiman: sellaisen, jonka opit valtaeliitti pyrkii vaimentamaan. Leimaan sisältyy yhteiskunnan suuntaa määrittävien instituutioiden vastavuoroinen leimaaminen yhden totuuden ortodoksiaksi. Kun yhden totuuden valtaeliitti ei kuuntele harhaoppisten ääntä, on noustava heitä vastaan. Tässä onkin toinen radikaalin kansalaistoiminnan historiallinen pääaines: vastarinta tai kirjaimellisesti ”vastaan seisominen” (lat. *resistere*).

Minulle kipinän sytyttävä vastarinta on juuri tätä: kerettiläisten vastarintaa. Sanavalinta välttää tietoisesti radikaalin kansalaistoiminnan terminologian avoimuuden. Kerettiläinen vastarinta edellyttää ajatusta polarisaatiosta, jossa seisomme rinnat vastatusten jämähtäneen valtaeliitin kanssa. Tämä vastakkainasettelun logiikka on yksi niitä historiallisesti muodostuneita tunteiden mannerlaattoja, joita protesti minussa liikuttaa. Yksittäisten intressiryhmien liikehdintä ei sinällään aiheuta mitään vastaavia järjestyksiä. Esimerkistä käyköön rullaluistelijoiden protestirullausmarssi, jolla kiinnitetään huomiota suosiotaan kasvattavan kevyen liikenteen lajin tarpeisiin. Rullamarssijoiden aloitteella on minun silmissäni erityistä arvokkuutta ja jopa ylevyyttä vain, jos se ymmärretään yritykseksi muuttaa yhteiskuntaa kokonaisuuden parhaaksi: marssin voi tulkita kerettiläiseksi yritykseksi vastustaa yksityisautoilun vaihtoehdotonta yhden totuuden ortodoksiaa. Kerettiläinen vastarinta on yritys haastaa vallitsevat totuuden kaanonit, ja juuri siksi se jakaa maailman kahtia. Kuvan yhdellä puolella seisoo vanhoillisten ”oikeaoppisten” harmaa massa, harmaa mutainen vesi, joka haluaa tehdä ajopuun sinustakin. Toisella puolella seisovat vastarintanaiset, jotka nousevat mutaisesta massasta uidakseen vastavirtaan, ajatellakseen itse ja vaatiakseen samaa myös sinulta. Jos he Jeesuksen ja Sokrateen tavoin joutuvat marttyyreiksi, korostaa tämä entisestään heidän asemaansa vastavirtaan nousevina

muutostekijöinä. Elämmehän kulttuurissa, jonka näkyvin uskonto on luonut itsensä palvomalla kidutusvälinettä ja mestausasetta, jolla virkavalta soi kerettiläiselle vastarintasankarille marttyyriin glorian. Kerettiläinen vastarinta on kulttuurisesti keskeinen sankarillisen toiminnan muoto.

Kerettiläisyys ja maailman aivopesu

Jotta kerettiläisyys voisi kasvaa vastarinnaksi, sen on kohdattava vastustusta, jota voisi tavalla tai toisella pitää ”systeemin” tai valtaeliitin epäreiluna yrityksenä vaientaa protestin ääni. Keskiajalla ja uuden ajan alussa kirkko ja valtio saattoivat usein julkisesti vaientaa toisinajattelijat väkivalloin ja polttaa ne julkisesti roviolla. Valtaeliittiä on kautta historian syytetty myös hienovaraisemmasta totuuden valon taittamisesta – vallan ja vaurauden kimaltavin prismoin. Varhaisen valistuksen aikana kritisoitiin muun muassa papiston maallista valtaa ja väitettiin, että (etenkin katolinen) papisto oli koulutusmonopolinsa varjolla tietoisesti sumuttanut kansaa tehdäkseen siitä helpommin hallittavan. Aikansa medioita suvereenisti hallitseva kirkko oli kriitikkojen mukaan luonut koko kirkkoihin ja kreikkalaiseen filosofiaan nojaavan koulufilosofiansa (skolastiikan) sumuverhoksi: sen pergamentinkuivat tyhjämpäiväiset erottelut puuduttivat oppimista janoavat kansalaiset tehden heistä joko haluttomia opiskeluun tai sekävien käsitteiden vuoksi pölvästejä, ja joka tapauksessa kykenemättömiä itsenäiseen ajatteluun. Näin yhden totuuden kirkko ylläpiti valtion avustuksella vaihtoehdotonta ajatuksettomuutta säilyttääkseen rahan ja vallan itsellään. Juuri tämä papiston valtaa vastaan suunnattu puhetapa oli myös Ranskan vallankumouksen ja valistuksen poliittisen ajattelun keskiössä. Ihmiset tulee vapauttaa yhden totuuden todellisuutta manipulatiivisesti ylläpitävän valtaeliitin kourista. Ihmisten tulee oppia ajattelemaan itse, astumaan ulos oikeaoppisuuden diktatuurista. Jos autonomia on vapaan yhteiskunnan ehto, on kerettiläisyys puolestaan autonomian. Vaikka inkvisitiomainen ajatuspoliisi ei nykypäivänä toimi avoimesti Euroopassa, voi medioita myös tänään perustellusti syyttää asioiden virtaviivaistamisesta ja vääristämisestä. Kerettiläisen vastarinnan ajatus puolestaan tarvitsee alistajan. Vääristämisen takaa on voitava hahmottaa toimija: oikeaoppineiden kirkko, porvaristo, globaali kapitalismi tai jokin muu monipäinen lohikäärme, joka viimeiseen saakka kiistää, että maailman voisi edes kuvitella olevan muuta kuin täysin litteä. Sorron yö, josta nousta.

Väkivaltaa ja sankaruutta

Keskiajalla kerettiläisten vastarinta oli usein näkyvää ja saattoi olla hyvinkin väkivaltaista. Huonoina satovuosina kirkon vaatimat verot ja etuoikeudet korostivat yhteiskunnallista eriarvoisuutta, eikä siihen keitokseen toisinaan tarvittu kuin apostolien hyveellistä köyhyyttä korostava toisinajattelija, jotta tyytymättömät massat lähtivät liikkeelle. Kirkon ja maallisen vallan symboleja poltettiin, ja toisinaan samassa paloivat luostareiden lisäksi niiden asukkaat. Kansalaisten liikehdintä loi itsessään laajemmille väestönosille mahdollisuuden tehdä historiaa ja nousta toimijoiksi. Taannoiset Pariisin esikaupunkien mellakat antavat osaltaan esimerkin vastarinnan tarjoamasta mahdollisuudesta nousta hiljaisuudesta näkyvään sankaruuteen. Suomessakin on kautta historian nähty valtiovallan ja valtaeliitin päätöksiin tyytymättömien maanviljelijöiden nousevan näyttävästi vastarintaan esivaltaa vastaan. Väkivaltainen vastarinta tarjoaa näkyvän tavan osallistua historiaan sekä tilaisuuden ilmentää tyytymättömyyttään symbolisella iskulla päin esivallan ihraisia kasvoja. Kant tuskin olisi kirjoittanut kyynel silmässä Ranskan tapahtumista, jos sikäläisen feodaaliajan instituutioiden purkaminen olisi tapahtunut hitaammin ja rauhanomaisesti. Ranskan vallankumous ei ollut pelkästään poliittisen järjestelmän muutos tasavaltalaiseen suuntaan, eikä innostuksen lähde tarkemmin katsoen ole niinkään muutoksessa. Innostuksen lähde on itse liikkeessä, joka sen muutoksen aiheuttaa. Mitä äkillisempi,

mitä voimallisempi ja väkevämpi liike, sitä vahvempi tunnelataus, sitä suurempaa sankaruutta. Ketä jaksaa kiinnostaa loputtomien kompromissien hieronta, vaikka se miten muuttaisi maailmaa? Antakaa meille mieluummin sankareita, vaikkeivät mitään muuttaisikaan? Antakaa marttyyreita ja uljaita vihaisia massoja!

Vallattomien hurskas köyhyys

Valta ja vauraus tarjoavat epäilemättä laajan valikoiman keinoja totuuden manipuloimiseen. Jäljelle jää kuitenkin polttava kysymys: miksi tämä valtaeliitin salaliitto totuutta vastaan, miksi maailman litteydestä on niin tärkeää pitää kiinni? Jälleen yksi kysymys, jota kerettiläiset ovat joutuneet pohtimaan Jeesuksesta, Sokrateesta ja hyveellistä köyhyyttä ihannoivista kirkonvallan kriitikoista lähtien. Tämäkin johtuu rahasta ja vallasta. Eiväthän ne vanhoilliset papit oikeasti totuutta tavoittele, eivätkä esivallan edustajat pyri kansalaisten etuja turvaamaan. Heille suotu valta asettaa heidät asemaan, jossa instituutioiden ahneus ja yksityinen ahneus ruokkivat toisiaan. Ja niinpä katolinen papisto möi uskonnon, jos protestanttisia kerettiläisiä on uskomisen, ostaakseen kirkolle yhä vahvemman yhteiskunnallisen aseman. Se lisäsi omaa valtaansa ja vaurauttaan totuuden kustannuksella. Samaa kuvaa sovelletaan myös globaalin kapitalismin hallitsemiin nykymedioihin. Valtaeliitti estää tosiasioiden esille tuomisen puolustaakseen sekä edustamiensa instituutioiden että omia henkilökohtaisia etuja. Öljyrahalla ostaa (tai yrittää yhä epätoivoisemmin ostaa) parempia kaupankäynnin ehtoja valehtelemalla niin paljon kuin pystyy. Ahne papisto ei itsekään usko mutta uskottelee pitääkseen komeat luostarinsa ja rasvaiset ruokansa. Ehkä tämä selittää sen, miksi kerettiläiset liikkeet yhä uudelleen palaavat hurskaan köyhyden estetiikkaan muistuttaen apostolien yksinkertaisista elämäntavoista. Ylpeys siitä, että on riippumaton rahasta, että ei tavoittele valtaa tai mammonaa, on perinteinen kerettiläinen teema; samaten on syytös, ettei valtaa pitävä eliitti toimissaan todellisuudessa tavoittele mitään muuta.

Pahalla pahaa vastaan?

Kerettiläisyys ja valtavirta ovat vuorovaikutteinen pari, kuten (keskiaikaista) kerettiläisyyttä koskeva tutkimus mielellään korostaa. Tehdessään vastarintaa vallitsevaa yhden totuuden diktatuuria vastaan kerettiläinen voi vaikuttaa joko valtakulttuurin näkökentän laajentumiseen... tai sitten käy päinvastoin. Etenkin väkivaltainen vastarinta antaa valtaeliitille herkullisen tilaisuuden piirtää väkivallan tekojen taustalle paholaisen tai järjestäytyneen terrorismin kasvot. Siksi kerettiläinen vastarinta (etenkin sortuessaan väkivaltaan) onkin vähintään yhtä usein virike kulttuurisen ahdasmielisyyden lisääntymiseen kuin sen hälventymiseen. Symbolisina eleinä väkivaltaiset teot toteuttavat kieltämättä eräänlaisen sankaruuden estetiikkaa. Samalla ne vievät polarisaation uudelle, molemminpuolista reaktiivisuutta synnyttävälle tasolle. Oikeutukseksi kovat otteet luovat puolin ja toisin yhä kyynisempiä kuvia. Rikas ja maailmaa hallitseva eliitti näyttää kyynisenä ja julkisuutta omia tarkoitusperiään varten manipuloivana hirviönä. Eliitti on sitä jopa siihen pisteeseen asti, ettei yhteenkään viralliseen sanaan voi suhtautua vakavasti. Jokaisen tapahtuman takana on mahtimiesten salaliitto. Vastaavasti jokainen epäkypsä ilkeiden teko näyttää suunniteltuna terrorismina, jokainen rauhanomainen mielenosoittaja yhteisen edun ja rauhan vihollisena. Yhä vahvemmin ollaan puolin ja toisin sodassa pahaa vastaan, hyvän puolesta. Tilanne on pian sama kuin (etenkin yhdysvaltalaisessa) seikkailukirjallisuudessa. Taistelussa pahaa vastaan on sankarin itse muututtava pahan kaltaiseksi ja pahaksi, hänen on paadutettava itsensä, tultava yhtä kyyniseksi kuin peto, joka pitää poloista ihmiskuntaa rahalta ja kalmalta (tai hasikselta ja polttopulloilta) haisevissa suomalaisissa kourissaan. Siinä piilee

pitkälle vietyinä kaksinapaisen maailmankuvan traaginen puoli. Täydellisen pahan kanssa ei voi keskustella, sitä voi vain ampua.

Kerettiläinen vastarinta ei polarisoivasta otteestaan huolimatta ole vaikuttanut historiaan vain ruokkimalla ahdasmielisyyttä ja reaktiivisuutta. Kerettiläisyys liittyy aina kysymykseen hyväksyttävän tai mahdollisen rajoista. Se on (välttämätön?) osa prosessia, jonka kautta kulttuuri voi ylittää itsensä, kypsyä ja kasvaa. Kerettiläinen haastaa kyseenalaistamaan kalliisti kaupattuja totuuksia, ylittämään sovinnaisia ajattelun rajoja. Tämä liike on itsessään monen arvokkaan asian alkujuuri – ehkä kaiken, mikä länsimaisessa poliittisessä ajattelussa on arvokasta. Poliittinen perinteemme, demokratiaksi yleensä nimitetty, ei voi pysyä itselleen uskollisena, ellei kerettiläisten vastarinta yhä uudelleen haasta sitä. Kerettiläinen vastarinta on demokraattisen elämänmuodon elinehto.

PELKOJA JA INHOA POLITIIKANTOIMITUKSESSA

Ari Lahdenmäki

Varsinaista paskaa jauhaa kaikki vanhan vallan äijät
Kuka sitten luulee että simpukka syö?
– *Suomen talvisota 1939–30: Vihreä valta (1969)*

Suomen merkittävimmät politiikan toimittajat kuuluvat suuriin ikäluokkiin, ja heidän Suomessa on vain kolme suurta puoluetta sekä kommunistit. Kommunistien paikan on ottanut Vasemmistoliitto, jonka toimittajat arvelevat pian yhdistyvän SDP:n kanssa, mutta Vihreälle liitolle pitkän linjan politiikan toimittajat eivät näe luontevaa paikkaa. Ei olekaan ihme, että myös vihreitä lähellä olevat kansalaisaktivistit ovat politiikasta raportoiville journalisteille kummajaisia.

Aktivistit eivät istu suuria ikäluokkia edustavien journalistien maailmankuvaan, koska he katsovat globalisaation muuttaneen maailman sellaiseksi, että parlamentaarisen vaikuttamisen mahdollisuudet ja vaikutusalueet ovat hyvin rajalliset. Tämän maailmankatsomuksellisen ristiriidan vaikutus poliittiseen journalismiin valkeni minulle, kun työskentelin Suomen suurimman sanomalehden Helsingin Sanomien toimittajana. Olin päivittäin läheisissä tekemisissä myös lehden politiikan toimittajien kanssa.

Vuosituhanne vaihteen tienoilla työskentelin lehden kaupunkitoimituksessa, ja osakseni lankesi kansalaisaktivismista kirjoittaminen, olihan Helsinki sen päänäyttämö. Monet tuonaikaiset keskeiset aktivistit – Markus Draken, Ville Holmbergin, Reko Ravelan – tunsin Helsingin yliopistolla vaikuttavista kansalaisjärjestöistä, mutta itse en koskaan ole ollut aktivisti vaan puhdas journalisti. En ole koskaan kuulunut aktivistien kansalaisjärjestöihin sen enempää kuin poliittisiin puolueisiinkaan.

Jo 1990–2000-lukujen taitteessa vaikuttamisen ja julkisuuden suhde mietitytti paitsi toimittajia myös aktivisteja itseään. Yleinen toimittajia kohtaan esitetty syytös oli, että ilman mielenosoitusta, actionia, ei saanut sanomaansa julki. Jopa aktivistit yhtäältä väittivät median epäsuorasti yllyttävän heitä erilaisiin (laittomiinkin) tempauksiin, jotta he saisivat äänensä kuuluviin. Toisaalta he olivat usein tyytymättömiä toimittajien raportointiin: heistä lehdissä keskityttiin vain mielenosoitusten tai kansalaistottelemattomuustempausten näyttävään kuvailuun, mutta aktivistien sanomalle lankesi mitättömästi (jos lainkaan) tilaa.

Otin tavakseni kertoa omissa jutuissani mahdollisimman seikkaperäisesti aktivistien vaatimukset ja kuvata aktivistien tempausten kulun mahdollisimman kiihkottomasti. Lähimmät esimieheni eivät koskaan vastustaneet juttuaiheitani, ja päätoimittajat reagoivat niihin intranetin aamupalautteissaan kuin kaikkiin kiusallisiin aiheisiin: vaikenemalla. Ensimmäinen poikkeus sattui yllättäen.

Tavallinen, kuivakka reportaasikeikka oli päättymässä vappupäivänä 2000. Olin hyvästellyt valokuvaajani Juhani Niirasen, mikä tietenkin osoittautui heti virheeksi. Kävelin Sanomatalolle pitkin Eteläesplanadia, kun huomasin autoistumista vastustavan kadunvaltaustapahtuman Street Partyn. Liikenne oli poikki, ja Ben Zyskowicz sattui juuri kävelemään kantakahvilansa ohi. Joku aktivisti nappasi Zyskowiczin ylioppilaslakin, ja kansanedustajan raivokohtaus oli valmis.

Poliisit saivat lopulta tilanteen hillityksi ja Zyskowicz lakkinsa takaisin poliisin painavin kehotuksin jatkaa matkaansa sinne, minne oli menossakin. Kerroin tapauksesta uutisessani (HS 2.5.2000) (kuten myös iltapäivälehdet, joiden toimittajat eivät kylläkään olleet henkilökohtaisesti todistaneet tapahtumaa). Seuraavana päivänä puhelimeni soi. Soittaja oli kansanedustajan vaimo, joka ”itsekin toimittajana” paheksui sitä, että olin kirjoittanut, ettei ”kummallakaan osapuolella ollut vaatimuksia” käsikähmän jälkeen. ”Mitä vaatimuksia toisella osapuolella olisi voinut olla?” vaimo kysyi. Päätoimittajalle Zyskowicz soitti itse. Kun tapasin Reetta Meriläisen erään toisen asian johdosta,

hän sanoi kansanedustajan soittaneen. Meriläinen oli kertomansa mukaan luvannut Zyskoviczille, että hän mainitsee minulle asiasta.

Aktivistien ja päätoimittajien kipeästä suhteesta kertoi Helsingin Sanomien intranettiin vuosi myöhemmin kirjattu palaute. Vappumarssin kuvauksessani kirjoitin, että kulkueessa toimi tulenielijänä Markus Drake, ”sama mies, joka vähän aikaa sitten paiskasi täytekekun Maailmanpankin pääjohtajan naamaan” (HS 2.5.2001). Päätoimittaja Reetta Meriläinen ja toimituspäällikkö Mika Pettersson kirjoittivat palautteessaan, ettei vappumarssin ohjelmaan osallistuneiden aktivistien nimiä olisi pitänyt kirjoittaa uutiseen, jottei näitä ”nostettaisi jalustalle”. Vastasin Petterssonille, että myös vapputapahtumissa puhuvat kansanedustajat ja ay-johtajat on tapana nostaa jalustalle. Pettersson lähetti äreän sähköpostin vastaukseksi, mutta asia jäi silleen. Kaupunkitoimituksessa päätimme sivuuttaa Meriläisen ja Petterssonin kommentin.

Ottaen huomioon, että kirjoitin aktivisteista kymmeniä uutisia ja featurejuttuja, päätoimittajilta saamani kommentit ovat itse asiassa lähes olemattomat – samantapaisia huomioita kuin muistakin uutisista annettavat. Tämä on yllättänyt tyystin puolestaan aktivistit, sillä heidän suhteensa journalismiin saa monesti paranoideja piirteitä. (Tämänkään ilmiön kohtaaminen ei ole toimittajille uutta, sillä etenkin tutkijoita usein haastattelevat tiedetoimittajat joutuvat askartelemaan sen parissa tuskaksi asti.)

Muun muassa Helsingin Sanomien taustayhtiö (jättimäinen pörssikonserni Sanoma-WSOY) edustaa tietenkin kaikkea sitä, mitä aktivistit vihaavat: viestinnän keskittymistä, osakkeenomistajien vaurastuttamista, vanhan vallan ja yritysvallan pönkittämistä. Aktivisteilla onkin tapana puhua valtamediasta, johon kuuluvat kaikki muut viestimet kuin aktivistien omat, usein melko heppoiset lehdet ja internet-sivut. Siksi aktivistien suhtautuminen minuun juuri Helsingin Sanomien toimittajana oli ensi alkuun kyräilevää. Myöhemmin minuun alettiin luottaa siten, että sain tietää tulevista tapahtumista etukäteen eikä minun enää pelätty ilmoittavan vaikkapa talonvaltausaikeista poliisille. Kukaan ei myöskään ainakaan suoraan toivonut, että olisin kirjoittanut aktivistien näkökulmasta. Enemmän aikaa meni siihen, että aktivistit lakkasivat hämmästelemästä sitä, etteivät esimieheni ”sensuroi”, kuten he sanoivat, juttujani.

Esteenä asialliselle aktivismista kirjoittamiselle eivät ole ylhäältä annetut ohjeet vaan toimittajien omat näkemykset yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. (Tämä tosin koskee vain päivälehtiä, mutta ei esimerkiksi Ilta-Sanomia, jonka toimituksessa on avoimen aktivismivihamielinen ilmapiiri [Kauhanen: 1998].) Suuriin ikäluokkiin kuuluvien (politiikan) toimittajien on vaikea käsittää nuorten aktivistien uskoa ulkoparlamentaarisiiin vaikutusmahdollisuuksiin. Ja joskus omillekin tulee takkiin vanhan vallan äijiltä. Helsingin Sanomista 1980-luvulla potkut saanut politiikan toimittaja Loka Laitinen kuvasi minua pakinassaan (Apu 20/2006) toimittajaksi, jolla on ”takanaan pitkä ura katuhulinoitsijoiden organisaattorina”. Sen, että työskentelen nykyään TV:ssä, Laitinen ilmaisi seuraavasti: ”Arilla on käytössään mm. viherstalinistien A-piste.”

Lähteet

- Kauhanen, Anna-Liina (1998) Aktiivisesta tuli aktivisti: poliisi takavarikoi harjoitustyöhön kuvatun materiaalin. Ydin: rauhanpoliittinen aikakauslehti. Nro 2.
- Lahdenmäki, Ari: Vappuaurinko paistoi itse kullekin säädylle. Helsingin Sanomat 2.5.2000.
- Lahdenmäki, Ari: Vapunviettäjä siirsivät kotinsa Kaivopuistoon. Helsingin Sanomat 2.5.2001.
- Laitinen, Loka: Naisten sauna. Apu 20/2006.

TARVITSEMMEKO MEDIAA KANSALAISTOIMINNASSA?

Leona Kotilainen

Radikaali kansalaistoiminta. Sen keinot ja ehdot mediayhteiskunnassa? Keinot: ainakin näennäisesti vähäiset. Ehdot: kovat. Jos kansalaistoiminta sivuuttaa perinteiset normit ja muodostuu liian radikaaliksi, voidaan sen toteuttamista vaikeuttaa. Jos mediayhteiskunnan määrittelemät ehdot kansalaistoiminnalle ja sen toimijoille eivät vakuuta meitä kansalaisaktivisteja, teemoistamme ja tekemisistämme vaietaan. Jos arvostelemme tai kyseenalaistamme liikaa yhteiskuntamme valtaapitäviä elimiä, joudumme uutispimentoon. Tai siis osittain, sillä voimme itse löytää tietoa eri paikoista, mutta pelkästään valtamediaan turvautuvat eivät saa lukea meistä tai tärkeinä pitämistämme asioista.

Vappuaaton tapahtumat mediassa

Kansalaistoiminnasta on käyty viime aikoina keskustelua – välillä maltillisesti, välillä kiihkeästi. Kulu- van vuoden vapun tapahtumien jälkeen keskustelu kansalaistoiminnasta ja sen muodoista kuumeni, ja Helsingissä VR:n makasiineilla viihtyneet juhlijat, anarkistit ja aktivistit herättivät valtavasti ristiriitaisia tunteita niin syntipukiksi joutuneen prekariaattiliikkeen kannattajissa kuin vastustajissakin.

Vappuaaton mielenosoituksen teemat jäivät valtamediassa miltei täysin makasiineilla sytytetyn nuotion ja väitettyjen väkivaltaisuuksien alle. Globalisaatiokriittisen keskustelun uskottavuus kärsi siihen liitetyn, Suomessa poikkeuksellisenä pidetyn toimintamuodon vuoksi. Vaikkei makasiineilla olisi vastustettu poliisin toimia eikä pelastuslaitoksen nuotionsammutusta yritetty estää, olisivat mielenosoittajien teemat jääneet suurissa tiedotusvälineissä luultavasti huomioimatta. Kun illan tapahtumiin saatiin vielä liitettyä sana mellakka, olivat lööppien laatijat riemuissaan ja kansa kauhuissaan.

Vappuyön tapahtumat saivat julkisuutta siltä osin kuin kyseessä olivat humalaiset nuoret ja heidän toimintansa. Vaikka työväenjuhlan aaton mielenosoituksen järjestäjät kielsivät olleensa suunnittele- lemassa saati toteuttamassa makasiinien hulinoita, puhuttiin heistä kuin rikollisista, ja jopa vasem- mistolainen puoluelehti listasi kilpailevan puolueen nuorisojärjestön jäseniä syyllisiksi tapahtumiin. Vaikka tapahtumia seurannut keskustelu kävi vilkkaana, ja jotkut tiedotusvälineet antoivat vappuaaton mielenosoittajille mahdollisuuden puhua tapahtumista, oli heihin isketty leima, jota on vaikea heti puhdistaa. Samalla myös kaukana makasiineilta olleet työn pätkimisen, sukupuolisen syrjinnän ja alati epävarmemmaksi muuttuvan toimeentulon vastustajat niputettiin samaan ryhmään.

Prekarisaation vastustajat kriittisine viesteineen sysättiin valittavien pummien ja yhteiskuntaa hivin vuoksi vastustavien kastiin. Suomessa kauhisteltiin, kun toinen makasiinirakennuksista oikeasti paloi viikko vapun jälkeen. Erään iltapäivälehdessä makasiinien yllä tulipalon aikana pörrännyt helikopteri sai Helsingin muistuttamaan sotatannerta. Iltapäivälehti ja sen pelkästään tulipaloa käsittelevä liite myi tuhansia painoksia. Lehdessä ihmiset jaettiin punkkareihin ja tavallisiin. Makasiinien palamista hehkuttanut nuori esitettiin palon mahdollisena syyttäjänä. Tai ainakin lietsojana.

Valtiovalta alkoi pohtia poliisivoimien mellakkavalmiuden lisäämistä, jotta Suomi voisi pelastua keskieuropalaiselta toimintatavalta, suuttumukselta ja systeemin vastustamiselta. Osa makasiineilla olleista sanoi mitan tulleen täyteen. Jotain oli tehtävä, mellakka-asuisia, aggressiivisia poliiseja oli vastustettava. Osa taas ihmetteli, miksi hauskat juhlat keskeytettiin väkivalloin – poliisin toimesta.

Onko valtamedian merkitys kansalaistoiminnalle muuttumassa?

Helsingin Sanomien kotimaan osion uutispäällikkö totesi eräässä keskustelutilaisuudessa, että kyseisen lehden ja kansalaisyhteiskunnan välinen dialogi ontuu. Melko väheksyvä lausunto siihen nähden, kuinka vähän Suomen suurin sanomalehti julkaisee etukäteen tietoa ja juttuja rauhanomaisista mielenilmaisuista, sodanvastaisista kampanjoista tai vaikkapa pitkäkestoisista kehitysyhteistyöprojekteista. Joskus tapahtuma tai kampanja saatetaan kuitata jälkeinpäin parilla rivillä toteamalla, että semmoinen on järjestetty. Vaikka enemmänkin voitaisiin tapahtumista kertoa.

Harmillisen usein sodanvastaisen, ympäristö- tai vaikkapa eläinoikeusliikkeen edustajat leimataan joko hörhöheiksi tai kaikkea vastustaviksi anarkisteiksi vailla mitään oikeaa sanottavaa. Lisää uskottavuutta tapahtumat ja teemat saavat ihmisten silmissä usein vasta silloin kun suuret mediat viestittävät niistä. Esimerkiksi vuonna 2003 kahteen Irakin sodan vastaiseen mielenosoitukseen saapui kymmeniä tuhansia ihmisiä. Siihen vaikutti varmasti sekä tilanteen tuoreus että suurten tiedotusvälineiden suhtautuminen asiaan. Sotaa vastustettiin paitsi sodanvastaisten aktivistien keskuudessa myös suurissa lehdissä. Muun muassa Helsingin Sanomien sivuilla kritisoitiin Yhdysvaltain toimia ja Irakiin kohdistettua uhkailua. Tällöin ihmiset uskoivat jälleen kerran median sanaa ja lähtivät kaduille vastustamaan sotaa. Hyvä niin.

Jokainen mielenosoitusta koolle kutsunut, tiedotusvälineitä asiasta informoinut ja paikalle luunsa kerta toisensa paikalle raahannut tietänee, kuinka turhauttavaa on lukea lehdestä ainoastaan, kuinka joku heitti pullon ja joku huusi ”väärää” asioita. Väärää kenen mielestä? Valtamedialla ja sen omistajilla lienee omat mielipiteensä siitä, mitä ja miten asioista tulee puhua. Vapusta ei saa kaikkialla edes puhua työväen juhlanä, vaan sitä pitäisi käsitellä harmittomana teekkariopiskelijoiden juhlapäivänä – kunnes joku syyttää nuotion keskelle Helsinkiä, jolloin asialla ovatkin vappua työväen juhlanä pitävät vasemmistolaiset anarkistihuligaanit.

Yleensä kansalaistoimintaa jossain muodossa tekevät haluavat tiedottaa ihmisiä mielipiteistään järjestämällä vaikka teemaan liittyvän tapahtuman. Tällöin yhteydenotto maan suurimpaan lehteen on väkisinkin edessä. Mutta jos päivittäin ilmestyvästä monikymmensivuisesta julkaisusta ei löydy palstatilaa kansalaisyhteiskunnan järjestämille tapahtumille, löytyy vika asenteista, ei tilanpuutteesta. Kyseessä on kannanotto. Asiaa ei pidetä mainitsemisen arvoisena.

Nykyään eri yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan ja tiedotuksen muodot ovat kuitenkin muuttumassa, kun ihmiset ja yhteisöt ovat yhteyksissä internetin välityksellä ehkä toisiaan fyysisesti tapaamatta. Internet antaa mahdollisuuden tiiviiseen yhteydenpitoon ja samoista asioista kiinnostuneiden ihmisten väliseen kanssakäymiseen ilman puhe- tai katsekontaktia. Suuria, luotettavina pidettyjä medioita internet ei vielä korvaa, mutta se on tarjonnut hyvän tiedotus- ja keskustelukanavan ihmisille, jotka tarvitsevat tietoa nopeasti ja edullisesti.

Mielenosoitukseen tai vaikkapa lakkoon turvautuvat tahot pitävät toimintaansa hyvänä ja joskus jopa ainoana tapana vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. Yhteiskunnan on luotava kansalaisille edellytykset vaikuttaa omiin ja muidenkin asioihin muutenkin kuin kerran muutamassa vuodessa äänestämällä. Tämän vuoksi mielenosoitusten, valtausten, lakkojen, boikottien, vetoomusten ja muiden kansalaistoimintaan kuuluvien tempausten on jatkuttava. Niiden toteuttamiseen olisi saatava tukea niin viranomaisilta kuin tiedotusvälineiltäkin. Ihmisten pitäisi saada äänensä ja mielipiteensä kuuluviin muutenkin kuin ennakkoluujoja ja syytöksiä vastaan puolustautuessaan. Heidän uskonsa kansalaistoimintaan sen eri muodoissa on palautettava. Ihmisten on saatava tietää, että heidän mielipiteillään ja tekemisillään on merkitystä niin vallitsevassa kuin tulevassakin yhteiskunnassa.

OTTA PÄÄHÄN JA VITUTTAA

ELI (H)AJATELMIA MEDIASTA JA MELLAKOINNISTA VAPPUNA 2006

Pirita Jussi

Maailma on monimutkainen, peräti kaoottinen paikka. Tapahtuu asioita, joita kukaan ei osaa ennustaa ja joihin ei voi varautua. Ihmiset käyttäytyvät kummallisilla ja käsittämättömillä tavoilla. Varsinkin ne kaikki toiset. Ja aivan erityisesti nuoret. On kettutyttöä ja kuokkavierasta, tottelema-tonta ja valkohaalaria, globalisaatiokriittikkoa ja prekariaattia. On yhä vaikeampaa ymmärtää, kuka on kuka, kuka tahtoo mitä ja kuka toimii miten.

Mutta onneksi meillä on suuri ja ihmeellinen media, joka sopivina suupaloina tolkullistaa meille ympäröivää todellisuutta. Tietenkin meillä on myös poliisi ja suojelupoliisi, jotka julkisuudessa kertovat kenestä ja mistä tulee tällä kertaa olla huolissaan. Ja sitten meillä on liuta viisaita tutkijoita, jotka auliisti selittävät lehden sivuilla tai tv-lähetyksessä tätä kaoottista maailmaa. Jonossa odottaa vielä toinen joukko tutkijoita, jotka tuskin malttavat odottaa, että pääsevät julkisesti ruotimaan median tämänkertaista suoriutumista.

Vappu 2006. EuroMayDay-mielenosoituskulkueen yhteydessä särjetään ikkunoita ja spreijailaan tageja. Mielenosoituksen jälkeisissä jatkojuhlissa makasiineilla roihuaa kokon kokoinen nuotio. Loppuillasta katukivet lentävät juhlintaa hillitsemään tulleita poliiseja ja kokkoa sammuttamaan pyrkineitä palomiehiä kohti. Pariisi on äkkiä Helsingin kaduilla.

Mediassa päivitetään vapun jälkeen ”ennennäkematöntä” ja ”rajua” mellakkaa, jossa ”katutais-teluun varustautunut nuorisojoukko” kivittää poliiseja ja palomiehiä (IS ja IL 2.5.2006). Poliisi etsii kateissa olevia väkivaltaisen mellakan johtohahmoja, jotka ”provosoivat tilanteen alulle” (HS 9.5.2006, A11). Poliisin käsityksen mukaan kyseessä ei ole ollut äkillinen päähänpisto vaan suunnitelmallinen hyökkäys viranomaisia vastaan (HS 3.5.2006, A13). Yhtäkkiä ilmassa on ”uudenlaista vihaa” (HS 9.5.2006, C1) ja ”meininki on aggressiivisempaa” (HS 7.5.2006, D1). Kansalaisaktivismi on murroksessa ja valtakunnan päälehti diagnosoi uuden oireyhtymän: ”virikapukuvihan” (HS 7.5.2006, D1 & D3).

Vajaa viikko vapun jälkeen makasiinit palavat ilmiliekeissä. Monen mielessä on ajatus: nyt ne saattoivat loppuun sen, minkä vappuna aloittivat. Median syyllistävä sormi kohdistuu myös poliisiin: poliisi yllätettiin, tiedustelu petti. Poliisi ja suojelupoliisi yrittävät turhaan toppuutella spekulointia ja muistuttaa, ettei näyttöä vapun tapahtumien ja makasiinien palon välisestä yhteydestä ole. Informaatiohistorian tutkija selittää teon harkituksi mediaspektaakkiksi ja informaatiohistoriaksi (HS 9.5.2006, A11).

Vitutusta ja spontaani tunteenpurkaus vai suunnitelmallinen ja organisoitu mellakka?

Versio I: Vapun mielenosoitusmarssille osallistuu ihmisiä, joita ottaa päähän – ja syystäkin. Miksipä ei ottaisi, kun katsoo ympäröivää maailmanmenoa. Aivan erityisesti ottaa päähän, jos olet prekariaattia, ja omakin elämäsi on epävarmuuden ellei peräti näköalattomuuden täyttämä. Vitutusta lisää se, että ketään ei kiinnosta, kukaan ei kuuntele eikä mihinkään voi vaikuttaa.

Pahimpia höyryjä voi päästellä jo mielenosoitusmarssilla kilauttamalla muutaman vahvalla symbolisella merkityksellä varustetun kohteen ikkunat säpäleiksi. Kollektiivinen antagonistinen voimannäyttö toimii vastalääkkeenä apatialle ja alistumiselle; yhteinen uho kohottaa hetkeksi arkisen ahdistuksen yläpuolelle.

Maailma ei ehkä parane – mutta kyllä se hitto soikoon näyttää valoisammalta, kun sitä katsoo jatkojuhlien nuotion liekkien valossa muutaman kaljan kumoamisen jälkeen! Elämä tuntuu peräti hyvältä – siihen saakka, kunnes joku ilonpilaaja keksii ensin kerran ja sitten toistuvasti sammuttaa komeasti rätisevän ja viileähkössä vappuyössä juhlijoita lämmittävän roihun. Ja ikään kuin se ei riittäisi, lähestyy juhlijajoukkoa uhkaava ja kasvoton virkapukuisten rivistö. Pakkovallan symboli, virallinen väkivaltakoneisto. Alkoholin kiihdyttämä testosteroni kuohahtaa ja ”virkapukuviha” leimahtaa. Kuin itsestään ensimmäinen käsi tarttuu lähimpään ulottuvilla olevaan kiveen ja purkaa tunnekuohahduksen repäisevään heittoon.

Versio II: Joukko vapun mielenosoitukseen osallistumista suunnittelevia aktivisteja päättää järjestää laimean marssin sijasta kunnan väkivaltaisen mellakan ja mediaspektaakkelin. Kyllä vakavasti otettavassa protestissa pitää lasinsirpaleita, liekkeitä ja lentäviä katukiviä olla – katsokaa vaikka ranskalaisia! (Post)modernit media-aktivistit tietävät, miten median huomio saavutetaan: tartutaan kiistanalaiseen ja jo valmiiksi politiikan tai median agendalla olevaan kysymykseen (työelämän epävarmuus? hyvä, hyvä, toimii!), järjestetään protesti toimittajien kannalta mahdollisimman helposti saavutettavassa, keskeisessä paikassa (Sanoma-talon vieressä, ei hullumpaa!), kootaan yhteen mahdollisimman suuri joukko protestoijia (missäpä väentungos olisi taatumpi kuin vappuyönä Helsingin keskustassa!) ja järjestetään häiriöitä tai mieluummin oikein kunnan yhteenotto.

Sanovat idealistiset anarkistihörhelöt ja hipit mitä tahansa, kyllä kunnan mellakalla pitää organisaatio ja keskusjohto olla. Kootaan ydinjoukko eli nimetään mellakan johtajat: aktivisti A on vastuussa agitoinnista, aktivisti B nimitetään provokaattoriksi, aktivisti C on vastuussa katukivien varaamisesta jatkojuhlintapaikalle ja aktivisti X lupaa järjestää polttopullot.

Päivän mielenosoituksessa hieman lämmitellään. Muutamalla tarkoin harkitulla ikkunan kivityksellä yritetään innostaa mielenosoittajajoukkoa räväkämpään menoon. Turhaan, sillä suurin osa mielenosoittajista tyytyy huutelemaan iskulauseita. Boring! Makasiineilla sopivasti promilleja vereensä saanut juhlijajoukko alkaa sen sijaan olla hieman vastaanottavaisemmassa mielentilassa. Nyt on oikea aika käynnistää mellakka! Lisätään pihalla loimuavaan kokkoon tarpeeksi ytyä, niin että se varmasti vetää palokunnan paikalle. Kun palokunnan työtä tarpeeksi häiritään, tuo se takuulla paikalle myös pahaa-aavistamattomat poliisit. Ja kun sinipukuisten rivistö sitten odotusten mukaisesti saapuu makasiineille, käynnistyy tehokas mellakkakoneisto: Katukiviä jaetaan kaikille halukkaille. Provokaattoriksi nimetty hoitaa tehtävänsä mallikkaasti, ja käskystä alkavat kivet viuhua ilmassa. Myös polttopullojen käyttöön yritetään yllyttää, mutta huonommalla menestyksellä, sillä suurin osa löytyy seuraavana päivänä käyttämättöminä makasiineilta. Tarkkaan suunnitellun pakoreitin ansiosta mellakan ydinjoukko on jo kaukana, kun poliisi aloittaa pidätykset.

Kumpaan sinä uskot?

Epävarmuus, selittämättömyys, tunnistamattomuus ja ennakoimattomuus ovat jotain kerrassaan sietämätöntä. On paljon helpompaa ja turvallisempaa, jos ilmiöt ja ihmiset voidaan sijoittaa sievästi omiin nimilapuilla varustettuihin lokeroihinsa – vaikka sitten lievää väkivaltaa käyttäen. On myös turvallisempaa, jos tapahtumille voidaan löytää edes jotenkin järjelliseltä tuntuvia syitä ja selityksiä. Yksi hakee selitykset yksilöpatologioista, toinen yhteiskunnallisista tekijöistä – tärkeintä on, että tapahtumille voidaan osoittaa jokin tausta, alkutekijä tai aiheuttaja, johon puuttumalla vastaava voidaan ehkäistä jatkossa.

Kaikista helpointa on, jos voidaan löytää henkilöity syypää, antaa tapahtumien aiheuttajalle kasvot. Provokaattori. Agitaattori. Johtajat. Aktivistit. Ydinjoukko. Pieni ja siten hallittavissa oleva joukko yhteiskunnan vihollisia, jotka tulee tunnistaa, löytää ja tehdä vaarattomiksi. Näin takaamme turvallisemman tulevaisuuden.

Mutta entäpä jos meitä häiritsevillä tapahtumilla ei olekaan yhtä aiheuttajaa, suunnittelijaa ja organisoijaa tai järkiperaistä selitystä? Entä jos kyse onkin spontaaneista reaktioista, paineen purkautumisesta, kollektiivisesta vihankuohahduksesta – paljon parjatuista ja väheksytyistä tunteista? Entä jos kuka tahansa meistä voikin paineen tarpeeksi kasvaessa ja otollisen tilanteen viemänä löytää itsestään aggression? Jos kaikissa meissä asuukin pieni vihainen kapinallinen? Kuka heittää ensimmäisen katukiven?

Tunteiden edessä poliisi ja SUPO:kin ovat avuttomia. Miten ennakoida ja ehkäistä spontaaneja purkauksia? Kuinka tavoittaa tiedustelulla ihmisten sisuksissa jylläivät turhautumiset tunteet? Miten varustautua vihan leimahdusta vastaan?

Siis julistakaa pannaan tunteet! Uskomme mieluummin suunniteltuun ja organisoituun kapinaan.

Media on usein kovin haluton tunnistamaan ja tunnustamaan oman roolinsa erilaisissa yhteiskunnallisissa prosesseissa ja tapahtumissa. Media ”vain raportoii”.

Voi kuitenkin miettiä, olisiko kaksi alle 15-vuotiasta saanut päähänsä sytyttää makasiinit tuleen vajaa viikko vapun jälkeen – niin kuin tätä kirjoitettaessa näyttää – elleivät joukkoviestimet olisi ensin päiväkausia esitelleet näyttäviä kuvia makasiineilla roihuavista liekeistä ja kauhistelleet tulen rakennuksiin leviämisen vaaraa.

Voi myös kysyä, miten Suomen EU-puheenjohtajuuskauden aikaisiin protesteihin vaikuttaa se, että toimittajien ahdistelemina tutkijat joutuivat heti vapun tapahtumien jälkeen spekuloidaan julkisuudessa aktivistien otteiden kovenemisella. Miten vaikuttaa aktivistien itseymmärrykseen se, että media kertoo aktivismin viattomuuden ajan olevan ohi (HS 7.5.2006)? Koskemattomuus meni katukivien mukana – onko enää mitään menetettävää?

Median huliganismi-, riehunta- ja väkivaltapuhe ei ole pelkkää retoriikkaa. Julkisuudessa esitetyillä todellisuuden tulkinnoilla on todellisia seurauksia. Kun media huutaa tarpeeksi lujaa mellakkaa ja kapinaa, hälyttää opetusministeriön nuorisoyksikkö vain pari päivää vapun jälkeen nuorisotutkijat ”kriisipalaveriin”. Hetken kuluttua joukko tutkijoita, aktivisteja ja muita toimijoita jo naputteleekin näkemyksiään vapputapahtumista keskustelemaan muistioon.

* * *

Elämme vaarallisia aikoja. Peruuttakaa EU-puheenjohtajuus, huippukokoukset ja Euroviisut – protestit tai juhlinta voivat karata käsistä. Peruuttakaa varalta myös juhannus. Kuka tietää, mitä ilmassa lentää, jos joku erehtyy keskikesän yöttömässä yössä kutsumatta sammuttamaan Koskenkorvalla itsensä marinoineen juhlakansan kokkoa. Varokaa nuorisoa. Varokaa varsinkin suuria nuorisojoukkoja. Jos mahdollista, määrätkää nuoriso ulkonaliikkumiskieltoon. Ainakin vappuna ja itsenäisyyspäivänä.

PERUSASIOITA JA POLIITTISEN OSALLISTUMISEN UUSIA MUOTOJA

Elina Turunen

Puolue- ja äänestysosallistuminen on heikentynyt Suomessa 1980-luvun lopulta alkaen. Länsimaissa on huomattu myös muun järjestäytyneen yhdistystoiminnan vähentyneen. (Grönlund 2006, 72.) Vaikka perinteiseen järjestötoimintaan osallistuminen olisi vähentynyt, yhteiskunnallinen osallistuminen ei ole hävinnyt minnekään. Ehkä ihmiset eivät koe voivansa vaikuttaa perinteisempien järjestöjen kautta. Kysymykset ovat nykyään aiempaa useammin valtioiden rajat ylittäviä ja asioihin vaikuttavia tahoja on enemmän. Vähemmän hierarkkisissa ja väljemmin muotoutuneissa liikkeissä voi olla helpompaa toteuttaa globaalia toimintaa. Myös näkyvyyttä saa helpommin uusilla ryhmillä, jolloin muuntautumiskykyisyys on hyväksi. Keinot eivät sinänsä välttämättä ole uusia, mutta toimintaa painotetaan vahvemmin ei-perinteiseen poliittiseen osallistumiseen. Yhtäältä patkätö ja -elämä tuovat vaikutusmahdollisuuksia vain patkittain tilanteiden muuttuessa – miksi nuoret siis innostuisivat tai sitoutuisivat pitkäjänteisesti vaikuttamistyöhön esimerkiksi järjestöissä? Toisaalta epäsäännöllinen elämä saattaa joskus myös antaa hetkittäisen mahdollisuuden suurempaan osallistumiseen kansalaistoimintaan.

Opi ja opeta perusasiat

Vaikuttamaan täytyy myös oppia. Kasvatuksella ja koulutuksella voidaan vaikuttaa ymmärryksen osallistumiskeinoista ja vaikuttamisintoon jo lapsesta saakka. Uuden perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan opetuksen yhtenä tarkoituksena on antaa oppilaalle kokemuksia yhteiskunnallisesta toimimisesta ja demokraattisesta vaikuttamisesta. Tietävätkö opettajat, mitä kaikkea se voi tarkoittaa? Esimerkiksi media- ja ympäristökasvatuksen opetuksen jatkuvuus Helsingin yliopistossa on ollut koko ajan vaakalaudalla. Oppiaineiden kurimus kertonee siitä, ettei vielä ymmärretä näiden asioiden suurta merkitystä. Koulussa ei tulisi keskittyä yhteiskunnallisen osallistumisen tukemiseen vain ammatillisen tai akateemisen koulutuksen puitteissa vaan tarkastella osallistumista laajasti.

Kansalaisvaikuttamiseen opettamisen ei pidä rajoittua myöskään perinteiseen puolue toimintaan. Onhan kansalaisaktivismi aivan erillinen, parlamentaarista järjestelmästä riippumaton osa. Harva enää myöskään uskoo, että suurinta valtaa käytettäisiin äänestämällä. Yhteiskuntaopin tunnilla tulisi löytää vastauksia kysymyksiin, mitä tehdä niiden neljän vuoden aikana, kun eduskunta työskentelee. Ei silti pidä väheksyä parlamentaarisen demokratian tutuksi tekemistä kouluissa. Kimmo Grönlundin (2006, 85) mukaan poliittinen tietotaso on yksi tärkeimmistä äänestämisen todennäköisyyttä lisäävistä tekijöistä. Kansalaisvaikuttamiseen kasvattamistaan voisivat myös tarkistaa monet nuorisjärjestöt, joiden johdossa istuvat eläkeikää lähentelevät ihmiset. Nuorille on annettava tilaa vaikuttaa jo nuorina, miten sitä muuten oppii tai vanhempana uskoo mahdollisuuksiinsa?

Onko osallistumisella merkitystä?

Kansalaisia on viime vuosina osallistettu, etenkin järjestöjen kautta, yhä enemmän kaikenlaisiin prosesseihin lainsäädännön valmistelusta alueenkäytön suunnitteluun. Päätöksentekoon osallistaminen on erinomainen asia ja vahvistaa toiminnan demokraattisuutta. Päätöksentekoon myös osallistutaan,

mutta onko osallistumisella vaikutuksia?

Esimerkiksi ympäristöjärjestöt ovat usein turhautuneita siihen, että osallistumisella ei ole juuriakaan merkittävää vaikutusta. Joidenkin asioiden valmisteluun taas ei voi lainkaan osallistua, kuten esimerkiksi kuntien metsänkäyttösuunnitelmiin. Ihmisten tulisi oikeasti voida vaikuttaa esimerkiksi lähialueidensa maankäyttöön. Turhautumista aiheuttaa myös se, että valtionhallinnon sisällä eri yksiköillä on erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa valmisteluun. Voidaanko puhua osallistamisesta, jos hallinnonalan talouspuoli tai kaupunkisuunnittelusta vastaava yksikkö jatkuvasti jyrää muut osastot ja niiden kautta tulleet kansalaisten näkemykset? Monista kuntien ja valtion päätöksistä ei käytännössä voi myöskään valittaa, eli hakea muutosta. Nykyisiä vähäisiäkin muutoksenhakuoikeuksia halutaan lisäksi ainakin kaavapuolella vähentää.

On myös muistettava, etteivät pelkät palautekanavat riitä – tarvitsemme avointa keskustelua. Palautelomake viraston verkkosivuilla ei ole osallistamista vaan yksinkertaista ja kertaluontoista kuulemista. Kuinka moni täyttää lomaketta useammin kuin kerran (jos sitäkään), ellei saa automaattiviestiä rakentavampaa vastausta? Aitoon vuorovaikutteiseen suunnitteluun kuuluu vastineenantovelvollisuus. Jos kansalaisen näkemystä ei noteerata, tulee asiallisesti kertoa, mihin näkemyksen sivuuttaminen perustui.

Osallistaminen on eri tahojen välistä yhteissuunnittelua, jolla on selkeä tarkoitus ja tavoite, ja siinä kuullaan tasapuolisesti kaikkia asianosaisia. Jos osallistaminen on huonoa, niin osallistujien pitää pystyä sanoutumaan irti prosessista ja sen tuloksista. Tavoitteellisuus ja tasapuolisuus tarjoavat myös ihmisille mielekkyyttä osallistumiseen.

Kansalaisjärjestöiltä pyydetään nykyään niin paljon kommentteja ja lausuntoja, etteivät resurssit riitä vastaamaan kaikkiin, usein syvää asiantuntemusta vaativiin kysymyksiin. Jotta kuuleminen olisi todellista, olisi siihen tarjottava myös riittävät resurssit. On yhteiskunnan etu, että sillä on erilaisista taloudellisista intresseistä riippumattomat vahdit. Järjestöjen on tietysti oltava tarkkaavaisia, ettei mahdollinen rahoitus valtiolta tai yrityksiltä ala määrittää niiden toimintaa.

Kansalaisvaikuttamista ei ole helppoa aloittaa kommentoimalla vaikkapa koko kunnan laajuista yleiskaavasuunnitelmaa, saati sitten ymmärtää koko kaavaprosessia. Vaikuttamiseen pitäisi siksinäkin kannustaa jo nuorena ja madaltaa kynnystä käyttää virallisia teitä tekemällä hallintoa tutummaksi. Tähän voisi auttaa paikallisdemokratian vahvistaminen ja asuinkunnan tutuksi tekeminen kouluissa.

Kenen keinot?

Kun uusia vaikuttamisen keinoja ilmenee, on niitä kuunneltava. Erilaiset kampanjat, vetoamukset ja mielenosoitukset ovat vaikuttamista siinä missä kaavaprosessin kommentointikin. On lyhytnäköistä tyrmätä esimerkiksi mielenosoitukset vain pienen joukon kapinointina tai haihatteluna. Juuri erilaisissa kansalaisten kampanjoissa on pohdittu asioita laajasti ja pitkällä tähtäimellä koko yhteiskunnan kannalta, sillä niitä eivät ohjaa taloudelliset tai jonkin pienen joukon intressit.

Kansalaisilta ei voida olettaa tiettyä keinovalikoimaa. On kysyttävä, mitkä vaikuttamiskeinot sopivat kenellekin ja ennen kaikkea ovatko ne riittäviä? Jos suurinta valtaa käytettäisiin äänestämällä, sen olisivat varmasti huomanneet useammat ihmiset kuin mitä äänestysaktiivisuus nykyään kertoo. Median ja talouden merkitys on nykyään suuri, ja se vaatii myös uusia keinoja: vaihtoehtoiset mediat, tiedotustoiminta ja boikotit tai yritystoiminnan seuranta ja siitä raportointi. Kerro minulle minkä tuotteen haluat, niin minä kerron, kuka tuottaa sen ilman lapsityövoimaa, ympäristötuhoamista ja valheellista mainontaa.

Kansalaisten ei voida olettaa toimivan vain rekisteröityneiden järjestöjen, saati sitten puolueiden puitteissa. Järjestöjen rekisteröityminen ei ole välttämättä aina tarkoituksenmukaista. Suomen suureen rekisteröityneiden yhdistysten määrään vaikuttaa yhdistyslaki, joka mahdollistaa järjestölle

monenlaisen toiminnan. Tulisi pohtia, vaikeuttavatko nykyiset lait turhaan kansalaistoimintaa. Rekisteröityminen lisää byrokratiaa, mitä erityisesti nuoret toimijat tuntevat vierastavan.

Poliittista osallistumista ruotivissa tutkimuksissa on usein havaittu sukupolvien välinen kuilu osallistumistavoissa. Demokratian tilaa arvioitaessa on tärkeää tutkia, mikä on nuorten osallistuvaa demokratiaa. Samoin demokratiaindikaattoreita kehitettäessä tulee pohtia myös suomalaisen yhteiskunnan uusia haasteita kuten maahanmuuttajien integroimista. (Grönlund 2006, 89.)

Joskus vaikutusmahdollisuudet omaan tilaan ja elämään tuntuvat kaikista vaikutuskeinoista huolimatta rajoitetuilta. Kun kävelen kaupungilla, en voi olla näkemättä naisia halventavaa mainontaa tai hengittämättä pakokaasujen täyttämää ilmaa. Pyörätielle on parkkeerattu autoja tai lumikasat aurattu jalkakäytävälle. Kun kaupassa tai ravintolassa kysytään, onko sitä tai tätä etukorttia, voi tilanteen kokea miltei loukkaavaksi. En pidä sitä parempana palveluna, päinvastoin. En halua, että kulutustottumukseni tallennetaan tietokantaan erilaisten kuluttajaprofilien muodostamiseksi. En halua, että minua varten tuotetaan lisää ympäristötuhoa tai että elintilani täyttyy kohdistetusta mainonnasta. Vapaa tila on nykyään harvinaista luksusta.

Suoran demokratian ja paikallisdemokratian keinoja ja käyttöä on lisättävä. Esimerkiksi Åsa Bengtssonin ja Kimmo Grönlundin mukaan (2005, 153) noin 70 prosenttia kansalaisista on sitä mieltä, että tärkeät yhteiskunnalliset kysymykset pitäisi nykyistä useammin päättää kansanäänestyksellä. Yli kolme neljästä kansalaisesta haluaisi sitovat kansanäänestykset. Tässä on yksi mahdollisuus kehittää suomalaista demokraattista järjestelmää.

Suomalaiset voivat olla ylpeitä jokamiehen oikeuksista. Ne pitäisi päivittää ja tehdä niistä uudet ”jokakansalaisenoikeudet”. Uusiin oikeuksiin voisivat kuulua muun muassa jokaisen mahdollisuus käyttää sähköpostia ja internetiä ilmaiseksi sekä kouluopetus avoimen lähdekoodin ohjelmista. Minkä oikeuden sinä haluaisit?

Lähteet

- Bengtsson, Åsa & Grönlund, Kimmo (2005) Muu poliittinen osallistuminen. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.) Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY, 147–168.
- Grönlund, Kimmo (2006) Osallistuva demokratia. Teoksessa Suomen demokratiaindikaattorit. Hallituksen politiikkaohjelmat, kansalaisvaikuttaminen. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: Oikeusministeriö, 71–91.

NOTING TO LOOS

Aleksi Neuvonen

Ystäväni sanoo, että voisi ottaa ranteeseensa tatuoinnin, jossa lukee ”Noting to loos” – tahallisesti väärin kirjoitettuna. Näin hän muistaisi joka paikassa ja kaikissa tilanteissa toimia oikealla asenteella: rohkeasti, varmistelematta ja luovasti. Jos mokaa, ei voi pudota kovin syvälle. Perusasiat ovat kunnossa, eikä niistä tarvitse jatkuvasti huolehtia. Siksi on mahdollista olla optimistinen ja keskittyä tulevaisuudenuskoisesti uuden luomiseen.

Tällainen Noting to loos -asenne on se, jota kaikki valtiot ja niissä toimivat poliittiset liikkeet haluavat tänä päivänä tukea.

Tavat tavoitella sitä ovat varsin erilaisia. Yhtäällä se tapahtuu karsimalla huolenaiheita yhteiskunnallisten turvaverkkojen avulla. Toisaalla korostetaan menestymisen mahdollisuuksia ja kannustetaan omaehtoiseen ponnisteluun kohti suuria unelmia. Useimpien mielestä molempia lähestymistapoja tarvitaan, kyse on näkökulmien keskinäisestä painottamisesta.

Aikamme eurooppalaisen poliittisen ja taloudellisen eliitin suuri murheenaihe on maanosamme kansalaisten haluttomuus riskinottoon, innovatiivisuuteen ja uudistamiseen. Väitetään, että ihmiset takertuvat turvallisuushakuisesti vanhoihin rakenteisiin eivätkä suhtaudu muutokseen positiivisesti, mahdollisuutena. Tämä on eräänlainen antiteesi Noting to loos -asenteelle: etupäässä on vain menetettävää eikä juurikaan saavutettavaa. Kuva Euroopan tulevaisuudesta piirtyy harmaaksi ja taantuvaksi: väestö ikääntyy, uutta syntyy yhä vähemmän, ihmiset vieraantuvat päätöksenteosta ja entisestä tutkimusmatkailijoiden maanosasta tulee historiaansa käpertynyt ulkomuseo nuorekkaampien maanosien porskuttaessa ainakin taloudellisilla mittareilla ohi.

Tämä tuskin on tarkka Noting to loos -kuva Euroopasta. Euroopassa on yhä monissa asioissa avantgardea ja vapautunutta tekemistä. Erot sen suhteen, mihin Noting to loos -asenne perustuu, ovat kuitenkin suuria. Itse asiassa Noting to loos -perustan moninaistuminen onkin yksi aikamme vaikeimmin hahmotettavia asioita.

Perinteisten valtioideologioiden mukaisesti anglosaksisten maiden liberalistinen pohjavirtaus hahmotti yhteiskunnan kansalaisten ja kansalaisryhmien eriävien intressien kohtauspaikkana. Valtio itsessään ei ollut juuri mitään, ja siksi oli olennaista välttää sen vallan turha kasvu. Suomessa vallalla ollut snellmanilais-hegeliläinen traditio puolestaan ymmärsi valtion olevan kansakunnan yhteinen mieli. Kansakunnan sisäiset ideologiset konfliktit olivat korkeintaan erilaisia tulkintoja tästä mielestä. Ajatus yhteisestä mielestä saa ihmiset nojautumaan vahvaan valtioon ja osallistumaan aktiivisesti sen poliittiseen päätöksentekoon. (Pulkkinen 1999, 128.)

Voisi ehkä väittää, että liberalistinen yhteiskunta ja sen politiikka ovat valtaamassa alaa Suomessa ja monissa muissa perinteisen hegeliläisen valtioideologian maissa. Kansakunta nähdään yhä harvemmin omana subjektina ja yksilöiden intressit entistä aidommin keskenään ristiriitaisina. Yksilöstä on tulossa aiempaa selkeämmin yhteiskunnan perusyksikkö perheiden ja paikallisyhteisöjen sijaan. Kuvaavaa on, että monissa maissa ihmiset näkevät oman ja yhteiskunnan tulevaisuuden varsin eri valossa: omaan henkilökohtaiseen tulevaisuuteen suhtaudutaan optimistisesti, yhteiskunnan yhteiseen huomiseen taas huomattavasti pessimistisemmin (Skidmore & Craig 2005, 17).

Sodasta ja teollisen yhteiskunnan luokkakonflikteista toipuneet eurooppalaiset valtiot pyrkivät 1900-luvulla rakentamaan yhteiskunnallista luottamusta vahvojen julkisten organisaatioiden kautta. Kansakunnalle luotiin yhteisiä kokemuksia ja tunnetta solidaarisesta vaurastumisesta laajentamalla koulutus- ja terveyspalvelujen saatavuutta. Vahva ja ulottuva valtio tarjosi tukipisteen tulevaisuudenuskolle ja kansalaisten keskinäiselle luottamukselle.

Suomessa kansalaisten luottamus julkisiin organisaatioihin ja etujärjestöihin on yhä hämmästyttävän luja. Varsinkin vanhemmille sukupolville ne edustavat yhä sitä jatkuvuutta ja perustaa, joiden varassa luottamus tulevaisuuteen voi levätä.

Ympäri Euroopan keskustellaan tällä hetkellä siitä, kykenevätkö valtiot tarjoamaan kansalaisilleen tulevaisuudessa riittävän kattavaa perusturvaa toimeentulon ja terveyden turvaamiseksi. Vähintään yhtä paljon pitäisi keskustella kuitenkin siitä, kykenevätkö valtio ja sen alaiset julkiset organisaatiot toimimaan jatkossa riittävänä toiveikkuuden lähteenä kansalaisille.

Noting to loos -asenteen idättämiseen ei riitä pelkkä mekaanisen turvaverkon olemassaolo. Kansalaisten on myös koettava itse voivansa osallistua sekä omaan että yhteisön hyvinvoinnin kehittämiseen. Teollisen työyhteiskunnan aikana ajatus osallistumisesta perustui vahvaan työnjakoon: jokainen kantoi kortensa ketoon ennen kaikkea palkkatyön kautta. Myös politiikan keskeiset ja-kolinjat rakentuivat työhön ja työnjakoon liittyvien kysymysten kautta. Osallisuus, toiveikkuus ja osallistuminen syntyivät sitä kautta, että oli töitä mitä tehdä. Noting to loos tapahtui ennen kaikkea oman ammattiroolin puitteissa.

Viimeisen (tai parin) sukupolven suuri juttu on ollut oman yksilöllisyyden kokeminen ja ilmaiseminen. Siihen parhaat eväät on tarjonnut jatkuvasti laajentunut kuluttamisen sfääri, jonka kautta olemme oppineet arvostamaan ja vaatimaan valinnanvapautta. Valitsemisesta on tullut vapauden ohella imperatiivi, johon sisältyy aina myös tyytymättömyyden siemen: olemme aina tuskallisen tietoisia siitä, että olemme voineet valita vaihtoehtoista huonomman. Pahimmassa tapauksessa valittavana onkin yksinomaan kehnoja tarjokkaita, ei siis mitään, mikä vastaisi omia eettisiä ja esteettisiä arvojamme.

Näihin kulutusyhteiskunnan haasteisiin on viimeisimpinä ilmiönä noussut luovien, valtaantuneiden kuluttajien joukko. Valintoja voi tehdä yhä informoidummin ja tuotteiden ja haastaa palvelujen tuottajien asiantuntijavaltaa kokoamalla kasaan erilaisia vertaisryhmiä vaihtamaan kokemuksia ja havaintoja keskustelun kohteena olevasta tuotteesta. Samalla muodostuu uudenlaisia yhteisöjä, jotka selvästi jollain tavoin vastaavat ihmisten viime aikoina täyttämättä jääneisiin vertaisuuden ja yhteisyyden kokemisen tarpeisiin.

Parhaimmillaan tuloksena voisi olla uudella tavalla demokraattisen poliittisen keskustelun ja toiminnan areena, jossa tuottajan ja kuluttajan roolit haalistuvat. Internetin kehityksen onkin sanottu tuoneen näkyväksi uudenlaisen, ei-markkinavetoisen vaihdon muodon. Sen ytimessä on kokemus kuulumisesta omaehtoisesti toimivaan ryhmään, joka tuottaa pitkälti ainutlaatuisia palveluita jäsenilleen. Varsinaisen tuotetun palvelun sijaan keskeisempi asia on se, että näissä yhteisöissä yksilö voi havaita, että hänellä on oma *ääni* tiettyjen aiheiden suhteen ja että hänen äänellään ja sen ilmaisemisella on jokin merkitys muille yhteisön jäsenille (Benkler 2006, 11). Syntyy Noting to loos -asennetta, joka voi levitä ja kopioitua eteenpäin toiminnaksi muilla areenoilla.

Noting to loos -keskustelun ytimessä on se, millaisissa paikoissa, kenen kanssa ja minkä tahojen tukemana voi syntyä uskoa omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin muokata tulevaisuutta paremmaksi. Viimeisen 50 vuoden kehityslinja on korostanut julkisen vallan luomaa luottamusta. Nyt uudella sukupolvella voi olla eväät pohjustaa oma toimintansa jollekin paljon vahvemmalle ja yksilöllisempään aikakauteen sopivalle.

Silti perinteiset instituutiot ovat muodossa tai toisessa osa tulevaisuudenuskon rakentamista. Tämä tapahtuu ymmärtämällä yhä paremmin vertaisuuden periaatteita ja tajuamalla, mitä toimenpiteitä julkisen yhteiskunnan instituutioiden kannattaa tehdä ja mitä ei tukeakseen ihmisten omaehtoista vertaisryhmätoimintaa.

On myös toisenlaista Noting to loos -asennetta. Sellaista osoitti esimerkiksi malilaisen kollegani 17-vuotias pikkuveli Baba noin vuosi sitten. Äärimmäisen köyhässä Malissa kasvanut nuorimies oli nähnyt ja kuullut vanhempien sisarustensa kokemuksista opiskelusta Euroopassa. Muutaman vuoden viipeellä tällekin ylemmän keskiluokan perheen vesalle olisi voinut löytyä rahat opiskelupaikkaan ulkomailta. Muutoin viisumin saaminen Eurooppaan on tietenkin mahdotonta. Odotus musiikki-
videoiden ja tv-sarjojen kuvaamaan maailmaan alkoi tuntua liian kuumottavalta. Niinpä nuorukainen hankki käsiinsä ihmissalakuljetusverkoston kontaktihenkilön ja osti tältä matkan Espanjaan. Vaarallinen matka halki aavikon ja meren jäi kuitenkin lopulta toteutumatta, kun kauppias katosi etumaksujen kera ottamatta uudelleen yhteyttä. Luultavasti onneksi, sillä sanomalehdet raportoivat Suomessakin nykyään viikoittain Kanarian saarten rannoille huuhtoutuvista hukkuneiden länsiafrikkalaisten ruumiista.

Noting to loos voikin tarkoittaa myös sitä, että menetettävänä ei todellakaan ole mitään. Kun ei voi pudota korkealta, voi tehdä melkein mitä vain. Toiveikkuudelle etsitään kyllä aina lähteitä ja yritteliäisyydelle purkautumiskanavia. Yhtenä hyvinvointivalttioiden rakentamisen motiivina onkin ollut yhteiskuntarauhan turvaaminen poistamalla syitä absoluuttiseen Noting to loos -tunnelmaan. Näin on estetty rikollisjärjestöjen, kapinaliikkeiden ja kansainvaellusten muodostumista.

Noting to loos -asenteen laatu on yksi tapa jaotella maailman ihmisiä ja yhteiskuntia. Noting to loos kertoo, millainen on perusasennoituminen tulevaisuuteen ja omiin vaikuttamismahdollisuuksiin.

Juuri epävarmuuden synnyttämä osattomuus on se asia, joka saa eurooppalaiset pelkäämään yhteiskunnallista muutosta. Samoin kuin köyhimpien maiden asukkaat tajuavat hyvin selkeästi elintasokuilun syvyyden, aistimme me vauraat ja turvallisuushakuiset eurooppalaiset laajalle levinneen osattomuuden vaikutukset yhteiskuntajärjestykselle. Molempien ilmiöiden olemassaoloa on nykymaailmassa yhä vaikeampi kieltää tai unohtaa.

Globaalilta osattomuuden laajenemiselta on vaikeaa myös suojautua, vaikka Euroopassa laitonta maahanmuuttoa kovin ottein torjutaankin. Perussyyt kuten köyhyys, luonnonvarojen niukkeneminen ovat joka tapauksessa olemassa, ja niiden vaikutukset ovat yhä kauaskantoisemmat. Globaalin vastuun hahmottaminen ja muuntaminen toiminnaksi onkin yksi niistä haasteista, joka tekee sukupolvesta erilaisen kuin edellinen.

Juuri siihen kehittymässä oleva uudenlainen, omaehtoinen ja vertaisryhmiin tukeutuva politiikka voi olla vastaus. Emme vielä välttämättä näe, mitkä ovat sen vahvimmat toimintamuodot ja -alueet. Olennaisinta onkin tässä vaiheessa se, että yhä suuremmalle joukolle ihmisiä syntyy kokemus omaehtoisesti ilmaistavasta äänestä ja sitä kuuntelevasta ja toistavasta vertaisten verkostosta. Tämä on yksi niistä ihmisten välisen kanssakäymisen muodoista, joka rakentaa perustaa seuraavien sukupolvien Noting to loos -asenteelle.

Lähteet

- Benkler, Yochai (2006) *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. Yale: Yale University Press.
- Pulkkinen, Tuija (1999) *Kielen ja mielen ykseys. 1800-luvun suomalaisen nationalismin erityispiirteistä ja perinnöstä poliittisessa ajattelussa*. Teoksessa Tuomas M.S. Lehtonen (toim.) *Suomi – Outo pohjoinen maa. Näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin*. Porvoo: PS-kustannus, 118–137.
- Skidmore, Paul & Craig, John (2005) *Start with People. How Community Organisations Put Citizens in the Driving Seat*. London: Demos.

PELASTUSPARTIO HOIKKALA

Matti Virtanen

Vappuyönä makasiineilla palaa ja poliiseja heitetään kivillä. Kolme päivää myöhemmin opetusministeriön nuorisoyksikön päällikkö Olli Saarela kutsuu nuorisotutkijoiden kerman kriisipalaveriin ministeriöön. Paikalla ovat Tommi Hoikkala, Pia Lundbom, Arto Lindholm, Sofia Laine, Kari Paakkunainen, Mikko Salasuo ja Tuomas Ylä-Anttila (HS 7.5.2006):

Aikataulu on poikkeuksellinen. Kukaan kutsutuista ei muista, milloin aikaisemmin yhteiskuntatieteilijöitä olisi hälytetty paikalle näin lyhyellä varoitussajalla.

Olli Saarela pyysi tutkijoita pohtimaan kolmea kysymystä: Mistä tapahtumassa oli kysymys? Mitä asialle pitäisi tehdä? Mitä tapahtuu jatkossa?

Tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että mielenilmausten taustalla on patkättyökulttuuri ja nimenomaan nuorten aikuisten elämässä jyrkästi kasvanut epävarmuus. Siksi levottomuus ja mielenilmaukset tuskin tähän loppuvat. Mitä tehdä? Ihmelääkettä ei ole, mutta nuorisoa on kuultava. ”Nyt on raivattava uusia keskusteluyhteyksiä asianosaisten välille”, sanoo Arto Lindholm. Uudet yhteydet voivat olla tapaamisia, neuvotteluja ja yhteisten julkaisujen laatimista.

Ei mene kuin pari päivää, kun asianosaisten ensimmäinen tapaaminen toteutuu. Media on kutsuttu paikalle, ja kuvissa vilahtelevat ainakin poliisin edustaja, prekariaattiliikkeen aktivisti Eetu Viren ja Nuorisotutkimusverkoston vetäjä Tommi Hoikkala.

Muutama päivä tämän jälkeen joukolle eri-ikäisiä tutkijoita, aktivisteja ja virkamiehiä tulee Tommi Hoikkalan pyyntö osallistua kirjoituksellaan artikkelikokoelmaan, jonka tarkoitus on pohtia, mitä työn uusi kulttuuri oikein on, miten nykyinen liikehdintä siihen suhtautuu ja miten tähän kaikkeen pitäisi suhtautua.

Minäkin saan kutsun. Kieltäydyn saman tien, koska en usko nopealla aikataululla keksiväni mitään tuoretta sanottavaa. Pari tuntia Hoikkalan sähköpostin jälkeen soittaa Johanna Korhonen ja pyytää juttua samasta teemasta Journalisti-lehteen. Kieltäydyn siitäkin. Ajatus jää kuitenkin vaivaamaan, ja kotona alan käydä läpi viime viikkojen lehtiä, nettisivuja ja alan kirjoja. Päälimmäiseksi jää mieleen soimaan Hesarin juttu Olli Saarelan kokoonkutsumasta kriisipalaverista, joka mielessäni alkaa kytkeytyä Tapani Suomisen (1997) väitöskirjaan 1970-luvun radikalismista Suomessa, Norjassa ja Saksassa. Kuvio alkaa hahmottua.

Tapani Suominen tiivistää niin, että tuon ajan radikaalit ja valtaosa muusta yhteiskunnasta elivät kahdessa erilaisessa ”metaforisessa maailmassa”. Maailmojen asukkaat eivät eronneet toisistaan vain kokemustaustansa vuoksi, vaan koko heidän olemistapansa aina kieltä myöten oli erilaista. Kaikissa Suomisen tutkimissa kolmessa maassa maailmojen törmäys oli raju, mutta reaktiot erilaisia.

1970-luvulla Suomi ja Saksa olivat ääripäitä: Suomessa opittiin silloin (aiemman historian vastaisesti) integroimaan, Saksassa jatkettiin (vanhan historian mukaista) polarisaatiota. Suomessa muutoksen taustalla olivat hävitty sota, Neuvostoliitto ja Kekkonen, jotka 1960-luvulta alkaen pääsivät voimalla murtamaan – nuorten sukupolvien avulla – vanhoja rakenteita ja toimintatapoja. Mutta ei niiden ulko-, vaan sisäpuolelta: Suomisen mukaan suomalaisen radikalismien erityispiirre oli sen voimakas kytkeytyminen parlamentaariseen koneistoon. Tämä kenties kesytti liikehdintää samalla kun se vahvisti radikaalien asemaa yhteiskunnassa: puolueet tuntuivat ajoittain suorastaan kilpailevan lahjakkaiden nuorten radikaalien suosiosta, ja näitä nostettiin merkittäviin yhteiskunnallisiin asemiin.

Kaiken tämän seurauksena ”metaforiset maailmat” alkoivat, kaikesta keskinäisestä vieraudestaan

huolimatta, työntyä toistensa sisään, keskustella keskenään – nimenomaan nopeasti kasvavassa mediassa. Toisin kävi Saksassa, jossa Suomiseen viitatakseni julkinen keskustelu oli sakeanaan pejoratiivisia ilmaisuja. Kielenkäytöstä näkyy, kuinka vastapuolelta haluttiin viedä ihmisarvo: nuoret mielenosoittajat näkivät vastassaan ”sikoja” ja ”natseja”, ja oikeistolehdistö kuvasi radikaalit ”pitkätukkaisina apinoina” ja ”roskaväkenä”.

Tässä valossa opetusministeriön käynnistämä Pelastuspartio Hoikkala osoittaa osaltaan 1960- ja 70-luvuilla opittujen poliittisten integraatiotaitojen jatkuvuutta ja tietoista kehittelyä. Samansuuntaisesti on toiminut valtamedia. Suomen Kuvalehden (12.5.2006) pääkirjoitus tiivistää yleisen, traditiosta tietoisien, suhtautumistavan:

Tuhotyön törkeys on määriteltävä juridisesti eikä emotionaalisesti, suuttumuksen vallassa, vaikka tunteet kuohuisivat. Viisaaman – viranomaisen – on vältettävä ylilyöntejä. Julkisuus viimeistään on synnyttänyt jännitteitä, joiden purkamiseksi tarvitaan nyt taitoa ja viisautta, jollaista yhteiskunnallisessa elämässä on ennenkin – kuten 1960-luvulla – kyetty löytämään.

Integraatiopyrkimyksessä on ollut ja näyttää edelleen olevan kaksi pääväylää: toisaalta väkivallan karsiminen radikaalien keinovalikoimasta ja toisaalta väkivallattomuuteen suostuvien radikaalien tehostettu kuunteleminen, esiinnostaminen ja vetäminen mukaan olemassaoleviin rakenteisiin.

Väkivallan karsinta on sikäli helppoa, että radikaalit itse käsittävät tämän kynnyksysymykseksi Suomessa. Vihreiden nuorten ja opiskelijoiden puheenjohtaja Tapio Laakso pelkistää nettisivullaan oivallisesti sen, mitä aktivistit ja heitä lähellä olevat poliitikot ovat viime viikkoina mediassa toistaneet: ”Katukiven paiskaaminen ikkunan läpi on huono argumentti suomalaisessa politiikassa.”

Paradoksi: vappuyön rovio ja varsinkin makasiinien tuhopolttot tulevat jatkossa todennäköisesti auttamaan prekariaattiradikaaleja ”puhdistautumaan” väkivaltaepäilyistä. Jos ja kun osoittautuu, että rovion ja tuhopolton takana olivat aivan muut kuin nuoret aktivistit, syntyy selkeä ero huligaanien ja aktivistien välille. Prekariaattiliike legitimoituu, ja integraatioprosessi voi täydellä teholla alkaa.

Ilkeilenkö integraatiopyrkimyksille? En taatusti. Juuri noin yhteiskunnallisen murroksen ja muutoksen pitääkin sivistysvaltiossa mennä. Kun ”metaforiset maailmat” työntyvät toistensa sisään, siinä muuttuvat molemmat ja parempaan suuntaan. Joten täysi tuki Pelastuspartio Hoikkalalle. Taidan sittenkin kirjoittaa oman osuuteni tulevaan kirjaan.

SUKUPOLVIKUILU

ANSIOKANSIOITA, ”PASKADUUNEJA” JA SUKUPOLVIMAISEMIÄ

– (TE) 80-LUVULLA JA (ME) 60-LUVULLA SYNTYNEET

Jaana Lähteenmaa

Sananmukaisesti törmään nuoreen mieheen ruokakaupassa. Kauppa tönöttää hyväosaisen keski-luokkaisen omakotialueen ja vuokratololähiön välissä, ja siellä käyvät ostoksilla molempien asukit. Poika kysyy hämillisen ja innostuneen sekaisella äänellä, muistanko hänet vielä. Toki, toki... vai niin, meistä on siis tullut melkein naapureitakin. Melkein.

Poika oli työllistettynä apuhommissa tutkimuslaitoksessa pari vuotta aiemmin. Kirjoitin silloin tutkimusta nuorista vapaaehtoistyöntekijöistä. Tuolloin vastustin ideaa siitä, että altruististakin työtä tekemällä nuoret keräävät suorituspisteitä ”ansiokansioihin”. Ajattelin sen olevan haitaksi altruistisen työn eetokselle. Kerran tuli puheeksi, että poika teki vapaaehtoistyötä ja keräsi pisteitä tällaiseen ”saavutusten kirjaan”. Hän kertoi innoissaan, miten niin vapaaehtoistyö kuin virallisen statuksen saanut ”saavutusten kirjakin” ovat hänelle tärkeitä – hän halua päästä elämässään johonkin, ja saavutusten kirjasta voi olla siinä hyötyä.

Nyt pojalle ei ilmeisesti kuulu oikein hyvää. Hän empii kertoa kuulumisiaan, katselee kenkiinsä... ”No mitäs sinulle”, nuorimies kyselee kohteliaasti. ”No, tutkijana eli hyvissä hommissa kyllä, mutta pätkä-sellaisissa, eli samaa kuin ennenkin”. Entä olikos pojalla vakituinen työpaikka? No joo, mutta ”ansiokansioista ei ollutkaan mitään hyötyä...” Oli työpaikka, mutta missä, minkälaisissa hommissa – sitä poika ei millään meinannut kehdata kertoa.

Tämä nuori mies kuuluu siihen sukupolveen, 1980-luvulla syntyneisiin, jotka ovat – vähän yllättäen – alkaneet kovaäänisesti valittaa joko kuuluvansa ”prekariaattiin”, työelämän ”väliaikaistoon” tai ainakin opintojensa päätyttyä joutuvansa sellaiseen. Mistä he niin päättelevät? Ketkä tässä pätkätöissä ovat, jo toistakymmenettä vuotta? Onko tämän mekastuksen taustalla kyse oikeasti jostain ainakin osittain muusta – jos niin mistä? Mikä noita lapsosia hirvittää työelämään astumisessa tai jossain siihen liittyvässä?

1980-luvulla syntyneille on koulussa ja koulun ulkopuolellakin vähintään ”tarjoiltu” ajatusta, jonka mukaan jokainen ei vain voi, vaan hänen tulee muokata elämästään ja urastaan jotakin suurta ja mielenkiintoista, erityislaatuista. Tämä onnistuu jokaiselta, joka vain tarpeeksi yrittää. Ennen kaikkea on tärkeää tehdä jo esikouluikäisestä lähtien viisaita valintoja. Eikä se ole vain tärkeää; valintoja on pakko tehdä, halusipa tai ei. Tutkijat Tommi Hoikkala ja Petri Paju ovatkin puhuneet ”pakkovalinnan sukupolvesta”.

Nyt parikymmppisten on annettu pienestä pitäen ymmärtää jotain tämänsuuntaista: jos teet tarpeeksi originelleja, mutta silti viisaita valintoja pienestä pitäen, niin itsellesi oikeata koulua kuin

sitten koulun kurseja valitessasi ja sitten vielä harrastuksissakin, sinulle voi käydä elämässä, isona, työmarkkinoilla hyvin. Jos vielä muistat koko ajan kerätä merkintöjä ”saavutusten kirjaasi”, ansio-kansioosi, kaikesta, mitä kouluajan ulkopuolellakin teet, voit päästä pitkälle.

Mitä erikoista tässä olisi? Lapsia ja nuoria on aina kannustettu yrittämään eteenpäin. ”Nuorena on vitsa väännettävä”. Nyt kannustaminen on saanut vain uusia muotoja, se on mukautunut aikakauden henkeen: enää ei autoritäärisesti painosteta ja pakoteta koulutielle ja oppimaan vaan houkutellaan, luvataan, kehitetään kannustimia. Sehän on hyvä! Meitä vielä uhattiin karttakepillä... Voisiko tällä valinnan vapaudella – anteeksi, pakolla – ja pehmeällä mutta määrätietoisella kannustamisella muka olla jotain kielteisiä seurauksia? Voisiko niistä seurata jotain sellaista, joka saisi nuoret kammoamaan aikuisuuteen astumista, mellakoimaan ja pistämään jarruja päälle? Vai onko tässä jo ylitulkinnan vaara; ehkä nuorta sukupolvea on todella odottamassa entistä epävarmemmat työmarkkinat, nuorten prekariaattipuheissa ja -pullikoinnissa on kyse yksinkertaisesti tästä, ja muut tulkintayritykset ovat turhia?

Hmmm... Tämän päivän Suomessa yritteliäs nuori tuskin päätyy työttömyyskortistoon, jos asuu suur-Helsingin seudulla tai on valmis muuttamaan työn perässä ihan vähän – tai joskus enemmän, mitä jo voikin pitää yhteiskunnallisena epäkohtana: Itä- ja Pohjois-Suomessa on alueita, joilla työttömyys, myös nuorisotyöttömyys on todella korkealla. Mutta kajaanilais- tai lappilaisnuoria tuskin on prekariaattiliikედინն etujoukoissa, vai onko? Opiskelemaan pääsee, sentään jokainen johonkin; jos ei pääse yliopistoon, voi hakeutua ammattikorkeakouluun, josta saa hankittua itselleen kelpo ammatin. Ellei jo sitä ennen ole valmistunut ammattikoulusta autoasentajaksi, kirvesmieheksi, kokiksi, siivojaksi – joilla ainakin töitä riittää enemmän kuin tarpeeksi. Pätkätoitkö vain tarjolla? No, ainakaan siinä ei ole mitään ihka uutta. Työelämä muuttui monella tavalla entistä turvattommaksi Suomessa jo 1990-luvun laman yhteydessä, ja pätkätoita teemme mekin, monet 1960–1970-luvuilla syntyneet, niin tutkijat kuin osa vaikkapa toimittajistakin. Hyvä kokki tai kirvesmies saa vakituista työtä, niin meidän sukupolvessamme kuin teidänkin.

* * *

Kieltämättä Pariisin lähiömellakoitsijoiden raivoa on helpompi ymmärtää kuin suomalaisten nuorten prekariaattimielenosoittajien. Ensin mainitut elävät ankeissa olosuhteissa, joista ei juuri näytä olevan kunniallista ulospääsyä. Pariisin reunamien rapistuneiden jättilähiöiden nuorisotyöttömyys on 30–40 prosentin luokkaa, eikä hyvän koulutuksen hankkiminenkaan juuri auta, jos on ranskalaisittain ”vääränlainen” etninen tausta – jonka jo sukunimi paljastaa, niin ettei työhaastatteluihin tule kutsujakaan.¹ Kun vielä julkisten koulujen seinissä, yleensä ovien yläpuolella, lukee mahtipontisesti ”Egalité, Fraternité, Liberté” (vapaus, veljeys, tasa-arvo), ei tilanteesta ole irvokkuus kaukana.

Suomessa lapsille ja nuorille ei ole luvattukaan tasa-arvoa kaikkien kesken, ainakaan pitkiin aikoihin. Meillä ollaan sentään rehellisiä. Koulujen seinissä ei todellakaan lue ”tasa-arvo”, kun koululaitoksemme virallisista doktriineistakin tämän turhan mahtipontisen sanan esiintyvyyttä on pikkuhiljaa karsittu vähemmäksi 1990-luvun aikana.² Siinä mielessä suomalaiset nuoret eivät joudu varttuessaan pettymään samalla lailla kuin ranskalaiset lähiönuoret: liikoja ei ole luvattukaan, ja kuitenkin suunnilleen kaikki tulevat saamaan töitä, ainakin pätkätoita, usein koulutustaan vastaaviakin sellaisia. Mitä siis oikein valitetaan?

Jos oikein yrittää tiristää ja tiivistää meidän 1960-luvulla syntyneiden ja noiden 1980-luvulla maailmaan tulleiden suomalaisten koulu-urien ja työelämävisioiden välisen eron ”ruusuisuus versus ankeus” - akselilla, mitä löytyy? On jo tullut selväksi, että suomalaisilla nuorilla aikuisilla ei keskimäärin ole yhtä ankeaa kuin Pariisiin lähiömellakoitsijoilla, ei nykyisyyden tai tulevaisuudenvisioidenkaan suhteen. Jätetään siis se vertailu jo sivuun. (Ja parempi olla yrittämättäkään vertailla suomalaisten nuorten ja ranskalaisten lukiolais- ja opiskelijamellakoitsijoiden tilannetta saati aihetta prekariaattien demonstraatioihin... Ranskalainen mielenosoitusperinne on niin omalaatuinen, ja koulutetun keskiluokan asema ja sen uhat nyky-Ranskassa niin monimutkaisia, että antaa olla.)

Olisiko niin, että yksilöllisyysvetoksen, pakkovalinnan ja ansiokansioiden ympärille punoutunut diskurssi on ikään kuin luvannut ja vihjannut 1980-luvulla syntyneille, koko koulu-uran ajan, että jos valitsette pitkin matkaa oikein ja viisaasti ja yritätte kovasti, teistä tulee työmarkkinoille jotakin ainutlaatuista ja korvaamatonta? Ainakin näille lapsosille on teroitettu pienestä pitäen, niin kouluissa kuin entistä kilpailuhenkisemmällä harrastuskentälläkin, ”sisäisen yrittäjyyden” ja yksillöllisen erityislaatuisuuden tärkeyttä. Olisiko niin, että nuorille on samaan aikaan, saman diskurssin pimeämpänä puolena, ujutettu vähemmän selvästi myös toista opetusta: jos et ole tai jos sinusta ei tule mitään ”ihmeellistä”, et olekaan – noin sanalla sanoen – mitään. Du är ingenting. Nothing. Jos et ole niin sanotussa luovassa ammatissa, olet lähinnä nolla. Jos teet rutiinityötä: häpeä.

Vaikka suorittava työ kuinka siirtyisi Kiina- tai Intia-ilmion myötä pois Euroopasta muille mannerlaatoille, kaikista ei kuitenkaan voi vanhalla mantereellakaan tulla taiteilijoita, toimittajia ja muita skribenttejä. Näin ollen 1980-luvulla syntyneet nuoret suomalaisetkin päätynevät pääosin ”tavalisiin” ja kohtuullisiin ammatteihin: osa niin sanottuihin luoviin, osa rutiininomaisempiin töihin. Osa koulutustaan vastaaviin, osa vastaamattomiin töihin; osa vakituisiin, osa pätkätöihin, ja – näillä näkymin – pienehkö osa työttömiksi. Herää kysymys, onko mikään tässä radikaalisti erilaista, saati ankeampaa, kuin oman sukupolveni suomalaisten opiskelu- ja työurakohtaloissa. (Valistaisin tässä nuoria ja vihaisia lukijoita sellaisella faktalla, että huomattava osa omasta sukupolvestani valmistui yliopistosta 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa suoraan laman syliin, ja kaikki haettavissa olevat virat lopetettiin nenän edestä. Luonnollisestikin valtavat opintolainat niskassa, joita vieläkin maksellaan... niin että jos on teillä epävarmaa ja ankeaa, niin sitä on ollut totisesti meilläkin!)

Yritetään vielä kerran ymmärtää. Nyt aikuisuuteen astuvat nuoret on pantu kehdestä lähtien ponnistelemaan ja reflektoimaan itseään ja valintojaan, ei vain kouluissa vaan myös vapaa-ajalla, keräämään ansiokansioita, pitämään portfolioita, markkinoimaan itseään... ehkä kohtuuttomasti. Heille on väläytelty mitä loistokkaimpia, ainakin mahdollisia tulevaisuudenvisioita työelämässä, ja silti heidän tulevaisuudenvisiionsa ovat keskimäärin vain kohtuulliset. Heille on niin koulussa, harrastuskentillä kuin medioissakin tarjottu tulevaisuudenkuvia ihmeellisistä luovista ammasteista, tähteydestä, originelliudesta, jotka voi saavuttaa kun vain tekee oikein viisaita valintoja pienestä pitäen ja oikein yrittää. Heille on maalailtu visioita tulevasta työurista, jotka kuitenkin kaikkien kohdalla toteutuessaan lakkaisivat olemasta olemassa. Nuorille on siis tarjolla kohtuullista tulevaisuutta – niin kuin ennenkin. Mutta panokset sen saavuttamiseksi on saatu näyttämään niin suurilta, että nuoret pinnistelevät äärimmillään, vaikka vähemmätkin ponnistukset itse asiassa riittäisivät tämän kohtuullisen tulevaisuuden saavuttamiseksi.

Omalle sukupolvellemme luvattiin jos ylipäätään jotain, niin kohtuullista tulevaisuutta kohtuullisilla ponnistuksilla. Meidän ei koulussa tarvinnut valita kursseja ja lisäkursseja tehdäksemme

itsestämme jotain ihmeellistä. Meidän ei tarvinnut valita harrastuksiamme silmällä pitäen sitä, mistä olisi tulevaisuudessa eniten hyötyä ja mistä saisi ansiokansioon parhaiten suoritusmerkintöjä. Me saimme olla pääsääntöisesti rauhassa. Karttakepillä vähän uhattiin ja nurkka-arestiin jouduttiin koulussa. Muuten oli pääsääntöisesti jos nyt ei mukavaa, niin leppoisa olla lapsi ja nuori. 1980- ja 1990-luvuilla syntyneiden nuoruus on täytetty toisenlaisilla paineilla.

* * *

Omalla sukupolvellani suorituspaineita on ollut omiaan lieventämään sekin, että ammattien arvostus – ja arvostamattomuus – ei ole kasvuaikoinamme ollut niin mustavalkoista kuin mitä se nykynuorten parissa näyttäisi olevan. Jos ei akateemiselle uralle tai luovaan ammattiin jaksanut opiskella tai sellainen ei yksinkertaisesti kiinnostanut, ei tarvinnut hävetä niin kuin kuulemma nykyään täytyy. Monet meistä hankkivat ainakin opiskelurahansa pesemällä sairaaloiden vessanpönttöjä – ja jos pääsi Tukholmaan asti kesällä siivoojaksi, saattoi siitä olla ylpeäkin! Sanaa ”paskaduuni” ei käytetty. Tämän taustalla oli enemmän tai vähemmän se, että meistä lähes jokaisen jos ei vanhemmat, niin viimeistään isovanhemmat olivat (olleet) joko maanviljelijöitä tai työläisiä. Vain pienelle ”eliittipenskojen” joukolle, kultalusikka tanakasti suussa jo toisessa tai kolmannessa sukupolvessa syntyneille, tuli edes mieleen luokitella ammatteja ja ihmisten arvoa moisin perustein: likaiset ruumiilliset vs. arvokkaat henkiset työt.

1980- ja 1990-luvulla syntyneiden vanhemmista suuri osa kuuluu juuri parikymmentä vuotta sitten kasvaneeseen ”uuteen keskiluokkaan”, jossa ”likainen” ja ”duunarius” liitetään yhteen – ja niitä jopa halveksitaan³. Jos nämä mieltään nyt osoittavat lapsoset puhuvat ”paskaduuneista” eivätkä ole valmiita edes rahoittamaan opiskelujaan siivoamalla, asenteet on luultavasti opittu kotona: ”paskaduuni”-diskurssi tulee todennäköisesti omilta vanhemmilta. Uuden keskiluokan piirissä ollaan myös erityisen sensitiivisiä eli herkkänahkaisia vallan käytön kohteena olemisen suhteen: tämän 1980-luvulla laajenneen uuden keskiluokan eetoksen mukaista on pyrkiä kokemaan oman elämänsä herruutta maksimaalisesti, niin vapaa-ajalla kuin työelämässäkään⁴. Työelämä on, varsinkin nuorelle ensimmäisten virkamiesharjoittelujensa tekijälle saati mopin heiluttajalle, kaikkea muuta kuin vapauden ja itsensä toteutuksen valtakunta. Meidän 1960-luvulla syntyneiden oli ehkä keskimäärin helpompaa kestää tämä asiantila, kun meistä niin monen omat vanhemmat tai viimeistään isovanhemmat olivat olleet maatoissa ja hallojen ja lehmänlypsyaikojen armoilla, tai paperitehtaalla, tai piikomassa. Ei tullut oikein mieleenkään kysellä nuorena heti ensimmäiseksi, tukholmalaisen sairaalan siivoojana, että ”saako täällä toteuttaa itseään”. Vasta uusi keskiluokka lanseerasi moisen puheenparren.

* * *

Koulutuksellinen luokkakierto on hidastumistaan hidastunut Suomessa viimeisten parinkymmenen vuoden aikana, ja yhä harvemmin lapset pääsevät koulutuksellisesti ohi vanhemmistaan – toisin kuin vielä suuri osa meistä 1960-luvulla syntyneistä pääsi. Olisi psykoterrorismia väittää, asiaa tutkimatta ainakaan, että nuoresta täytyy tuntua pahalta, jos vanhemmilla on akateeminen loppitutkiminto, mutta itse ei yliopistoon pääse. Ehkä asia ei olekaan niin. Joka tapauksessa meillä 1960-luvulla syntyneillä oli tässäkin suhteessa helpompaa: sukunsa ”tähdiksi”, akateemisimmaksi ihmiseksi, saattoi päästä vain hankkimalla ylioppilaslakin, puhumattakaan maisterin tutkinnosta. Itsensä erinomaiseksi osoittamisen paineita ei ehkä ollut niin paljon kuin nykynuorilla – ja jonkin sortin ”tähdiksi”, ainakin sukunsa piirissä, pääsi sitäkin helpommin.

Jos et ole tähti, et ole mitään. Jos et ole luovassa ammatissa, et tee mitään arvostettavaa. Niin tämä poika ruokakaupassa ehkä ajatteli ja tunsi, siksi tuijotteli kengänkärkiinsä eikä meinannut saada sanotuksi, missä oli töissä, tutkijatädille, sentään tohtorille. Kun hän sai lopulta kakistettua ”vah-timestarina”, alkoi samalla hengenvedolla selittely, että silläkin työllä on hyvät ja jopa kiinnostavat puolensa. ”Tietenkin on, ja kaikki työ on yhtä arvokasta!”, sanoin. Mikä latteus! Kuulostipa typerältä, vaikka olen oikeasti sitä mieltä. Miksen keksinyt mitään parempaa? Sitten jo hyvästelimme ja lähdimme eri suuntiin. Enkä ole enää poikaan törmännyt.⁵

Kohtuullisiin ammatteihin kohtuuttomilla ponnistuksilla ja epärealistisilla fantasioilla, evästettynä ajatuksella, että jos et toteuta itseäsi luovasti työssäsi, et ole mitään, ja jos likaat kätesi suorittavassa työssä, häpeä. Ehkä tosiaan on vaikeampaa olla 1980-luvulla syntynyt kuin 1960-luvulla? Tässä suhteessa siis. Me olemme päässeet kohtuullisiin ammatteihin kohtuullisilla ponnistuksilla. (Ja työn syrjään kiinni, tai takaisin siihen, 1990-luvun alun laman jälkeen.) Toisaalta me jouduimme nurkka-arestiin korvasta nostettuina koulussa, toisin kuin te. Ja meillä ei ollut yhtä paljon lelujakaan kuin teillä. Eikä me päästy ulkomaille yhtä usein ja yhtä nuorina kuin te. Eikä...

Viitteet

- 1 Ranskalais sosiologi Loïc Wacquant (2006) vertailee teoksessaan *Parias urbains. Ghetto, banlieues, Etat* Ranskan urbaaneja periferioita (banlieues) ja USA:n suurkaupunkien ghettoja. Vaikka ensin mainituissa ihmisten elämä ei ole pelkästään epätoivon sävyttämää, kuten Wacquant korostaa, niin nimenomaan nuorten asema niissä on monella tavoin surkea. Nuoret ovat sekä näiden periferioiden ulkopuolelta tulevan voimakkaan repression että myös omien alueidensa aikuisten alistuksen ja ”mustamaalaamisen” kohteena. Ranskalaiset lähiönuoret kertovatkin kokevansa, että ovat lähinnä rottiin rinnastettuja olioita.
- 2 Koulututkija Elina Lahelma on tutkinut suomalaisen koulun eetosta ja ihanteita suhteessa tasa-arvoon muun muassa tarkastelemalla koululaitoksen virallisia tekstejä. Lahelman mukaan tasa-arvohanteen asemaa on koululaitoksen doktriineissa selkeästi pienennetty 1990-luvun aikana. (Sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevassa puhunnassa on tapahtunut monimutkaisempia, kiinnostavia muutoksia – ne eivät ole kuitenkaan tämän tekstin tematiikan piirissä.) (Ks. Lahelma 2005; Gordon ja Lahelma 2004.)
- 3 Sosiologi Pekka Sulkunen tarkastelee uutta keskiluokkaa – sen muodostumista, eetosta ja suhdetta mm. massayhteiskunnasta esitettyihin väitteisiin – teoksessaan *The European New Middle Class* (1992). Empiirisenä kvalitatiivisena aineistona tarkastelussa on hyödynnetty 1980–90-lukujen vaihteessa kerättyjä helsinkiläisten menestyjiksi itsensä kokevien ”valkokaulustyöläisten” ryhmähaastatteluja. Aineistossa tulee suorastaan hätkähdyttävästi esiin uuden keskiluokan edustajien kammo ja inho likaa ja työväenluokkaisuutta kohtaan, jotka liitetään yhteen. Yksi Sulkusen haastateltavista tokaisee kuvaavasti ”Everything across the Long Bridge is somehow wrong...” (mt., 78) (tiedoksi: ”Long Bridge” on Helsingin ”Pitkäsilta”, joka erottaa kaupungin keskustan Kalliosta ja Itä-Helsingistä). Sulkusen mukaan uuden keskiluokan eetosta luonnehtii vahvasti hygienic drive (mt., 82).
- 4 Sulkusen mukaan tämä ”herkkänahkaisuus” voidaan hyvin ymmärtää uuden keskiluokan aseman

epävarmuuden ja epämääräisyyden valossa. ”Uusi keskiluokka” onkin hänen mukaansa pikeminkin ilmiöverkko kuin selvärajainen ihmisryhmä (Sulkunen 1992, 21). Joka tapauksessa tämä rajoiltaan epäselkeä joukko ”valkokaulustyöläisiä” pankkitoimihenkilöistä mainostoimistojen suunnittelijoihin, insinööreistä toimittajiin, sisällöntuottajista matkatoimistovirkailijoihin on ”keskellä” sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti, ja itse kunkin sen edustajan ylös- ja alaspäin liukuminen on jatkuvasti mahdollista. Sulkunen tiivistää seuraavasti: ”Being in the middle, better than one was before – or better than someone else is now – but not yet what one could be in the future is the overriding sensibility of the new middle class” (mt., 22–23). Näin ollen onkin ymmärrettävää, että menestys työelämässä kietoutuu uuden keskiluokan piirissä voimakkaasti yhteen ihmisille – myös itse itselle – annetun arvon kanssa (mt., 22).

- 5 Oman elämänpiirini ”työn sankari”, tänä keväänä menehtynyt mummuni Martta Ollikainen oli vahtimestari. Mummun työ oli raskasta – ja tietenkin mielestäni äärimmäisen arvokasta. Ähtärin seurakuntatalo, josta mummu oli vahtimestarina vastuussa, sijaitsi Pohjanmaalta itään kulkeneen iso junaradan varressa. Se toimi niin idästä vyöryneiden evakkojen vastaanottokeskuksena kuin rintamalle menevien tai sieltä tulevien sotilaiden välietappina koko sotien ajan. Mummu pyörittä tätä synkkää sirkusta vuodet 1939–1944 yksin, lapsi (äitini) helmoissaan; järjesti, siivosi, ruokki... ja pilkkoi lämmityspuut yöllä kun päivällä ei ehtinyt. (Mies, vaarini, oli tietenkin rintamalla). Omistankin tämän tekstin rakkaan mummuni muistolle.

Lähteet

- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004) Etnografinen katse koulutuspolitiikkaan. *Kasvatus* 35(1).
- Lahelma, Elina (2005) School Grades and other Resources: The ”Failing boys” – Discourse Revisited. *NORA, Nordic Journal of Women’s Studies* 13(2)
- Sulkunen, Pekka (1992) *The European New Middle Class*. Aldershot: Avebury
- Wacquant, Loïc (2006) *Parias urbains. Ghetto, banlieues, Etat. Une sociologie comparée de la marginalité sociale*. Paris: La Découverte.

SUKUPOLVIEN TILANNE, TYÖN TEKIJÄT JA TEKIJÄNOIKEUDET

Tuomas Korkalainen

Nuoriso kapinoi vanhaa valtaa vastaan: mielenosoituksia, palavia rakennuksia ja huolestuneita vanhempia. Kaikenhan pitäisi olla hyvin: talouskasvu tuottaa yhteiskuntaan riemua ja iloa, uuden median visuaalisia virikkeitä riittää yllin kyllin kaikille, ja voimme nauttia yhdistyvistä Euroopasta. Miksi nuoret sitten valittavat, ja miksi kapina puhuttaa juuri nyt? Tahtooko vanhempi polvi vilpittömästi ymmärtää vai ainoastaan hillitää nousevaa meteliä ja säilyttää yhteiskuntarauhan. Kyseessä ei ole uusi ilmiö, vaikka vapun tapahtumien jälkeen media onkin nostanut aktivistit otsikoihin. Mellastaneet juhlijat sotkettiin suoralta kädeltä saman päivän mielenosoitukseen ja niiden lähettämiin yhteiskunnallisiin viesteihin. Tuskinpa yksikään tv-kanava olisi tuonut sanaa ”prekariaatti” esille, ellei olisi tapahtunut mitä tapahtui.

Kummallista tosiaan on, että vasta mellakoinnin ja tulipalon jälkeen pätkätyöläisten vaikeudet herättävät jonkinlaista merkittävää huomiota pitkästä ajasta. Itse dramaattisista tapahtumista ja nuorison tilasta on nyt keskusteltu median lisäksi muun muassa virkavallan, nuorisotyöntekijöiden ja internet-yhteisöjen keskuudessa. Myös nuorisotutkijoiden ja aktivistien kommentteja sekä asiantuntemusta kaivataan kovasti. Jopa minun kaltaiseni opiskelijarentun ajatuksia halutaan kuulla.

Suurten ikäluokkien ja nuoren sukupolven välillä ammottaa valtava kuilu. Sotien jälkeen syntynyt sukupolvi luonnollisesti dominoi johtavissa asemissa työmarkkinoilla. Meitä keikkatöillä opiskelun ohessa eläviä nuoria on ikäluokkaamme kokoon nähden myös suuri määrä. Meidän arvomme työmarkkinoilla ei koostu vain tutkinnoistamme vaan myös monista muista tekijöistä kuten verkostoistamme, harrastuksiemme kautta saaduista taidoista, projektiluontoisesta ajattelumaailmastamme sekä kertakäyttöisyydestämme. Olemme kulutustavaraa, jolle löytyy aina vastine kun työt tai projekti loppuvat.

Käsitys työstä on koulunpenkiltä työmarkkinoille valmistuvalla nuorella täysin erilainen kuin hänen vanhemmillaan. Ensinnäkin kaikki avoinna olevat työpaikat vaikuttavat olevan määrääkäsisiä, joten uraputkesta yhden työnantajan leivissä ei kannata välttämättä haaveilla. Kouluttautuminenkaan ei suinkaan ole ohi valmistumisen jälkeen, vaan se on jatkuva prosessi kilpailukykyisyyden säilyttämiseksi. Työsuhteet eivät siis ole pitkiä ja säännöllisiä, ja monelle tällainen työrytmi sopii hyvin (myös allekirjoittaneelle). Ongelma tulee omassa arkielämässäkään vastaan työn palkitsemisessa. Yhteiskunnan käsitys siitä, mikä on työtä perustuu vanhaan 8 tunnin malliin. Itse koen tekeväni jotain, mikä tuo arvoa ympärilleni joka päivä enemmän kuin 8 tuntia päivässä, vaikka minulla ei vakituista työsuhteen olekaan. Keikkatöissä rampaamisen ohella näen opiskelun ja järjestöpuurtamisen myös yhtä lailla palkittavana hommana.

Suurilla ikäluokilla on käsittämätön määrä valtaa, ja sen saavuttamiseksi on tietenkin tehty myös paljon työtä. Valta saattaa myös jähmettää paikalleen eikä kehitystä tapahdu. Vaikka halua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen on koetettu viime vuosikymmenten aikana ajaa alas muun muassa kouluissa, on siitä huolimatta nuorison joukoista noussut aivan uudenkaltaista kuohuntaa. Nuori sukupolvi ei silti ole missään nimessä mikään yhtenäinen rintama vanhaa ”vihollista” vastaan, vaan jokainen haluaa löytää oman tiensä ja mahdollisuutensa tehdä jotain, joka tuottaa iloa ja hyötyä itselleen tai ympäristölleen. Tietoverkoilla on nuorison mielenkiinnon ja toiminnan eriytymisessä suuri rooli. Osa meistä uskoo nykyiseen järjestelmään ja haluaa tehdä muutoksia vanhoja kanavia käyttäen, kun taas osa sanoutuu kokonaan tai osittain irti edustuksellisesta politiikasta ja kenties haluaa vaikuttaa järjestöjen tai toimintaryhmien kautta. Monia eivät tietenkään unelmointi ja

vaikuttaminen kiinnosta, vaan nämä nuoret keskittyvät lisäarvon luomiseen yhteiskuntaan täysin omalla tavallaan (palkallisina tai ei).

Keinot vaikuttamiseen ovat siis muuttuneet dramaattisesti. Tekniikan kehitys on tuonut paljon uusia mahdollisuuksia. Järjestötoiminnan lisäksi erilaiset internet-yhteisöt ovat omiaan kehittämään yhteisiä toimintamalleja ja päämääriä. Keskustelupalstojen ja sähköpostilistojen avulla on helppo kerätä ihmisiä yhteen niin kadulla tapahtuvaan aktivismiin kuin internetin massaliik ehdintäänkin. Järjestötoimijat ovat ottaneet netin omaksi paikakseen ja verkostoituneet maailmanlaajuisesti. Dialogi foorumeilla on vilkasta ja monimuotoista. Kasvoton keskustelu on saattanut paikka paikoin johtaa myös liialliseen spekulointiin ja hienosääntöön esimerkiksi tulevasta toiminnasta ja sen luonteesta puhuttaessa. Sähköposteilla, tekstiviestiketjuilla ja erityisesti nuorison suosimilla reaaliaikaisilla chateilla (kuten IRC) voidaan tietystä asiasta kiinnostunut ihminen tavoittaa todella tehokkaasti.

Tiedon valtatieltä voi löytää myös käytännön radikaalia kansalaistoimintaa. Miltei kaikilla yrityksillä ja yhteisöillä on kotisivut internetissä. Tällaisille sivuille voidaan helposti tehdä hallaa niitä kaatamalla, muuttamalla sivujen tietoja ja huijaamalla ihmisiä väärään osoitteeseen. Esimerkiksi *www.gatt.org* -sivusto löytyy suositulla Google-hakukoneella ensimmäisenä hakusanalla ”gatt”. Osoitteesta löytyvät sivut esitetään huijaten WTO:n sivustona, vaikka sivuston sisältö onkin maailmankauppajärjestön ajaman politiikan vastaista.

Ruotsin poliisin nettisivuja vastaan käynnistyi torstai-iltana massiivinen palvelunestohyökkäys, jonka vuoksi poliisi on estänyt kaiken liikenteen sivuille.

Kun nuori sukupolvi on vilpittömästi vihainen jostain, joka vaikuttaa suoraan heidän omaan elämäänsä, on massat helppo saada yhteisen hankkeen taakse. Ruotsin poliisin sivuja kohtaan tapahtuneessa palvelunestohyökkäyksessä internetin käyttäjät purkivat suuttumustaan suositun The Piratebayn bittorrent-sivuston sulkemisen takia. Itse ylläpitäjät eivät kyseisessä tapauksessa levittäneet tekijänoikeudella suojattua materiaalia vaan ainoastaan tarjosivat linkin yksittäisten käyttäjien välillä tiedostojen jakamiseksi. Ruotsin poliisin suurratsiasta huolimatta Piratebay elää jälleen uusilla palvelimillaan esimerkiksi Ukrainassa ja Hollannissa.

Ruotsin lisäksi toinen esimerkki tietoyhteiskunnan nuorten liikehdinnästä oli lokakuussa 2005 Helsingissä eduskunnan edessä järjestetty mielenosoitus hallituksen tekijänoikeuslakiesitystä vastaan. Paikalla oli väkeä muun muassa kaikkien puolueiden nuorisjärjestöistä. Usein ristiriidassa keskenään oleva vasen ja oikea laitakin olivat yhdessä osoittamassa närkästyksensä vanhoillista päätäntävaltaa vastaan tässä asiassa. Suuret ja monikansalliset levy-yhtiöt ovat hyvä esimerkki vanhanlaisista suuryrityksistä, jotka yrittävät vain rakentaa vahvaa brändiä ja markkinoinnin kautta saada ostajia valmiille tuotteilleen artistista juurikaan piittaamatta. Nuorten artistien verkostoitumisen ja tekniikan avulla tuntemattomat nuoret artistit pääsevät levittämään ja kehittämään taidettaan nettissä ja saavat mahdolliset tulonsa esimerkiksi tulevista keikoista ja kohtuuhintaisista levyistä.

Nuorelle polvelle tietokoneet ovat luonnollinen osa elämää ja kommunikaatiota jo lapsesta saakka eikä vain väkisin opittava taito työelämää varten. Kenties juuri tässä on yksi suurista eroista vanhan ja uuden polven ajattelun sekä verkostoitumisen välillä.

Lähteet

<http://www.google.com/search?hl=fi&q=gatt&lr=> (viitattu 13.6.2006)

<http://www.gatt.org/> (viitattu 13.6.2006)

<http://www.itviikko.fi/uutiset/uutisalue.asp?alue=paiva&UutisID=74710> (viitattu 13.6.2006)

<http://thepiratebay.org/> (viitattu 13.6.2006)

VAIKUTUSMAHDOLLISUUKSIEN VAJEESTA JA AKTIVISTIEN MARGINALISOINNISTA OSALLISTAVAAN DEMOKRATIAAN

Johanna Nuorteva

Usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin hupenee vuosi vuodelta. Aktiivit väsyvät yrittämiseen, kyllästyvät, pettyvät ja turhautuvat. Miksi toiminta ja politiikka eivät muutukaan laajenevan tiedostamisen myötä? Onko vain pikkuhiljaa nieltävä yleinen mielikuva poliitikoista omassa maailmassaan elävinä hahmoina, jotka ovat unohtaneet olevansa ympäröivän kansan edustajiksi valittuja? Nykyisenkaltaisessa edustuksellisessa demokratiassa vain tietyn ihmisryhmän äänet pääsevät todellisuudessa kuuluviin, loput on syrjäytetty käytännön vaikutusmahdollisuuksista.

Aktivistit median myllerryksessä

Usko siihen, että nostamalla globaaleja ja paikallisia ongelmia yleiseen tietoisuuteen päästään käsiksi myös ongelmien syihin oli vahva 2000-luvun alun aktivisteilla. Esimerkiksi Maailman kauppajärjestön WTO:n epädemokraattisuudesta ja päätöksistä johtuvista ongelmista puhuminen ei ole enää marginaalinen ilmiö, vaan vaatimus avoimesta toiminnasta, demokraattisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta on tullut osaksi perinteistä poliitiikkaa. Aikaisemmin tuntematon WTO on tullut ihmisille median kautta tutuksi. Samoin muun muassa Prahan vuoden 2000 Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston epäeettistä toimintaa ja epäavointa politiikkaa vastustaneilla mielenosoituksilla oli merkitystä. Suomen aktivismi sai tujun piristysruiskeen, kun Prahan matkalla yhteiskunnan kehittämistä kiinnostuneet henkilöt tutustuivat toisiinsa ja innostus toimintaan kasvoi. Myös Göteborgin EU-huippukokouksen aikaan olleet mielenosoitukset, viidennen ydinvoimalan vastustaminen, makasiinien puolustaminen sekä katujen ja talojen valtaamiset kokivat uuden nousun.

Median rooli aktivismissa on valtava. Sekä 1990-luvun eläinoikeusliike että 2000-luvun globalisaatiokriittinen liike ovat nostaneet moraalisia kysymyksiä keskusteluun: politiikkaan halutaan saada voimakkaammin mukaan kysymykset oikeasta ja väärästä, vastuusta ja oikeudenmukaisuudesta. Vaikuttaminen tapahtuu pitkälti median kautta. Asiasisällöt jäävät kuitenkin usein väkivaltauutisoinnin varjoon. Talojen valtauksat ovat toimittajille helpompia ja yksinkertaisempia aiheita kuin laajat demokratia- ja moraalikysymykset talouden globalisaatiota kritisoineiden mielenosoitusten yhteydessä – on helpompaa uutisoida mellakoista kuin asiasisällöistä. Talojen valtauksista toimittajat ovat kuitenkin monesti nostaneet esille aktivistien esittämiä perusteluja. Esimerkiksi Lapinlahden sairaala-alueen Koivula-taloa tuskin olisi päädytty säilyttämään ja kunnostamaan, ellei julkinen mielipide olisi ollut median toiminnan jälkeen aktivistien puolella.

Mediassa näkyville on päässyt radikaali toiminta, josta saa jännittäviä tai värikkäitä uutiskuvia. Väkipallatonta toimintaa ja kansalaistottelemattomuutta kannattaville on ollut kova paikka muodostaa mielipide kivien heittämiseen. Aktivistien kritisoima politiikka ei pääse julkiseen keskusteluun ilman mellakoita ja provosoivia uutiskuvia. Kööpenhaminan EU-huippukokouksen yhteydessä 2002 oli enemmän protestoijia kuin Göteborgissa, mutta kuka muistaa Kööpenhaminan protestit? Eipä juuri kukaan, sillä siellä kaikki sujui rauhallisesti. Media on ainoa väline, jonka avulla poliitikoille luodaan paineita osallistua poliittiseen keskusteluun ja esittää ratkaisuja havaittuihin ongelmiin. Kuinka siis tulisi suhtautua mellakoihin ja väkivaltaisuuteen, oli se sitten aktivistien tai, kuten Göteborgissa,

poliisin aloittamaa ja aiheuttamaa, kun tietää, että sen seurauksena myös itse poliittisista sisällöistä on edes periaatteessa mahdollista keskustella? Vapun 2006 EuroMayDay-mielenosoitus ja sen jälkeen spontaanisti syntyneet VR:n makasiinien läksiäisjuhlat nostivat kiihkeään keskusteluun pätkätöläisten ja etenkin nuorten ahdingon sekä uudelleen myös makasiinien tilanteen. Tätä tuskin olisi tapahtunut ilman kuohuttavia tapahtumia ja etenkin uutisointia. Monesti paikalla olleen on vaikea tunnistaa tapahtumia samoiksi, joissa itse on ollut mukana. Media onnistuu provosoivilla kuvakulmilla ja sanavalinnoilla muokkaamaan kuvaa todellisuudesta.

Aktivismi on monella tasolla moraalisten kysymysten edessä: sekä sisäisesti omaa toimintaa koskien että nostaessa keskusteluun laajoja talouspolitiikan eettisiä ongelmia. Pyhittääkö tarkoitus joskus keinot? Median vastuu on valtava, mutta siitä harvoin puhutaan. Haavemaailmassa käytäisiin julkista keskustelua koetuista globaaleista ja paikallisista epäkohdista ilman, että sitä edeltää särkyvän lasin helinä ja poliisien pamput. Näihin keskusteluihin voisivat kaikki ihmisryhmät osallistua, virallisesta asemastaan riippumatta.

Pettyminen ja turhautuminen nujertavat uskon omiin vaikutusmahdollisuuksiin

Aktivistit olivat 2000-luvun alussa selkeämmin kuin nyt eri kysymyksissä solidaarisia toisilleen, ja eri mielenosoituksiin mentiin, vaikka se ei olisi ollut lähimpänä omaa sydäntä. Eläinoikeus-, ympäristö-, ydinvoima- ja demokratia-aktivistit tukivat toistensa toimintaa. Uupumus ja turhautuminen kasvoivat, kun kerta toisensa jälkeen mediassa annettiin tapahtumista erilainen kuva kuin mitä todellisuus oli, eikä politiikan sisältöihin paneuduttu. Aktivistit väsyivät siihen, että koko ajan piti keksiä uusia tapoja saada näkyvyyttä mediassa, ja keskusteluista huolimatta tapahtumat kuvattiin usein tarkoitushakuisen kielteisesti. Aktivistit joutuivat mediassa puolustamaan oikeutta ottaa kantaa ja käyttämään toisinaan myös kansalaistottelemattomuutta välineenä. Keskustelu itse aiheista ei edennyt vaan jäi kiertämään samoja ratoja. Nykyään aktivistit eivät käytä mediaa samalla tavalla välineenä kuin aikaisemmin ja lehdistötiedotteiden lähettäminen on vähentynyt. Toiminta kohdistuu useammin suoraan kysymysten kannalta keskeisiin vaikuttajiin. Esimerkiksi Maan ystävien toimintakentäksi on barrikadien lisäksi vaikiintunut vaikuttaminen esimerkiksi ympäristöministeriön tai vaikkapa EU-komission kautta. Erilaisten kansalaisjärjestöjen asiantuntijuutta on pikkuhiljaa ruvettu virallisellakin taholla tunnustamaan. Media ilmeisesti kyllästyi vauhdikkaiden kuvien puutteeseen ja virallismuotoiseen aktivismiin, koska viimeisen muutaman vuoden ajan aktivismi ja vaihtoehtoinen poliittinen toiminta eivät ole näkyneet uutisissa.

Göteborgin mielenosoitusten ja niitä seuranneiden aktivistien saamien kovien tuomioiden jälkeen usko oikeusvaltioon mureni. Omalla toiminnalla ei ole vaikutusta siihen, jääkö kiinni ja kuinka poliisit kohtelevat, ja vaikka olisi syytön, voi saada pitkiä tuomioita. Göteborgin jälkeen myös Suomessa huomattiin, että oikeuden edessä poliisin ja aktivistin sanat eivät ole läheskään samanarvoisia. Myös Suomessa poliisin otteet kovenivat, ja puhelimien kuuntelu sekä ihmisten hakuammunnan omaiset kiinniotot mielenosoitusten jälkeen lisääntyivät. Sakkojakin voi saada, jos on aikaisemmin ollut mukana järjestämässä mielenosoituksia tai kansalaistottelemattomuutta, ja poliisi sattuu tunnistamaan henkilön. Poliisien julkisuuskuvan kannalta on tärkeää, että he voivat kirjoittaa tiedotteeseensa ottaneensa kiinni väkivaltaisesta toiminnasta epäiltyjä. Poliisien resurssikilpailun kannalta ei ole tärkeää, osoittautuvatko henkilöt syyttömiksi: poliisin tehokkuus on kuitenkin todistettu. Tämäkin oli jälleen vapun 2006 jälkeen havaittavissa. Poliisien oikeuksien lisääminen ja suhtautuminen aktivisteihin terroristeina ovat kaventaneet kansalaisten rohkeutta osallistua yhteiskunnan kehittämiseen. Se, ettei omalla toiminnalla ole merkitystä kiinni jäämisen kannalta, lisää pelkoa osallistua ja romahduttaa kerta toisensa jälkeen uskoa virkavallan kohtuullisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen

sekä koko oikeusvaltioon.

Viidennen ydinvoimalan rakentamispäätös ja VR:n makasiinien purkamispäätös olivat merkittäviä symbolisia tappioita, jotka osoittivat, ettei yksittäisissä tärkeiksi koetuissa kysymyksissä kansalaisten mielipide hetkauta poliitikkoja heidän luomassaan todellisuudessa. Ydinvoiman rakentamista vastusti kyselytutkimusten mukaan enemmistö suomalaisista, ja rakentamista vastustava liike sekä mielenosoitukset keräsivät ennätysellisen joukon ihmisiä mukaansa. Ihmisten tahdon yli kuitenkin käveltiin ja rakentamispäätös tehtiin. Makasiinien puolesta kerättiin yli 40 000 helsinkiläisen nimet adressiin, ja vuoden 2000 kunnallisvaaleissa keskeisenä teemana oli makasiinien säilyttäminen. Valituista valtuutetuista 45,8 prosenttia sanoi kannattavansa makasiinien ja niissä syntyneen kulttuurin säilyttämistä. Musiikkitalon rakentamista kannatti 32,9 prosenttia valituista edustajista (<http://www2.hs.fi/kunnallisvaalit2000/kysymys.jsp?KuntaID=HEL&kysymys=6>).

Tästä huolimatta makasiinit päätettiin purkaa. Tämän jälkeen edustuksellisen demokratian keinoihin on ollut erittäin vaikea uskoa. Symbolinen merkitys makasiinien purkamispäätöksellä on suuri: monipuolinen, elävä ja erilaisia ihmisryhmiä kerännyt monenkirjava kulttuuritoiminta sai väistyä eliitin musiikkitalon tieltä. Makasiinivaalit käytiin, mutta poliitikot eivät pitäneet kiinni keskeisistä lupauksistaan. Kaupunkilaisten paikka alamaisina osoitettiin selvästi ja enemmistön kulttuuri todettiin merkityksettömäksi.

Pahoinvoiva yhteiskunta kasvattaa voimattomia nuoria

Ei tarvita ainoastaan nuorisotutkijoita selvittämään, miksi esimerkiksi prekariaatin mielenosoituksessa yläasteikäiset ja hieman sitä vanhemmat ovat turhautuneita ja jopa aggressiivisia. Yhteiskunnan valtaapitävien poliitikoista elinkeinoelämän edustajiin pitäisi katsoa itseään peiliin. Kun yhteiskunta voi pahoin, se heijastuu ensimmäisenä nuoriin ja vanhuksiin. Vanhukset eivät tosin kykene samalla tavoin protestoimaan kuin nuoret. Veroja on viime vuosina alennettu, ja ero rikkaiden ja köyhien välillä on kasvanut. Enää solidaarisuutta ja omastaan luopumista ei pidetä tarpeellisena ja moraalisesti oikeana eikä kaikkien yhteiskunnan jäsenten vähintään välillistä hyötyä verotuksesta haluta tunnustaa. Yhteiskunnan arvomaailma on muuttunut. Kouluista on karsittu ronskilla kädellä taito- ja taideaineita ja erilaisia valinnaisia kursseja, joilla nuorten on ollut mahdollista keskustella ja laajentaa omaa ajatteluaan. Samalla matemaattisia ja luonnontieteellisiä aineita on lisätty ja yrittäjyyskasvatus on integroitu läpäiseväksi aineeksi yläkouluun ja lukion kansalaiskasvatukseen. Aktiivinen kansalaisuus ymmärrettynä yrittäjyytenä on pelottavan suppea tulkinta. Kouluista, kuten yliopistoistakin, yritetään muokata paikkoja, joissa tuotetaan tehokasta työvoimaa sen sijaan, että luodaan mahdollisuuksia monipuoliselle sivistykselle ja laajan tieto- ja taitopohjan hankkimiselle sekä opetetaan suvaitsevaisuutta, kriittistä ajattelua ja yhteisvastuullisuutta. Luokkakoot ovat paisuneet kuin pullataikina, eikä uupuneilla opettajilla ole enää mahdollisuutta tukea erityisapua tarvitsevia nuoria, ja monet sekä sosiaaliset että oppimiseen liittyvät ongelmat on sivuutettava resurssipulan vuoksi. Samalla vuosi toisensa jälkeen erityisopetuksen piiriin kuuluvien oppilaiden määrä kasvaa. Koulujen resurssit on vähennetty, ja opettajat kulutetaan loppuun samalla kun vanhemmatkin on pakotettu ylitöihin. Perheet ovat taloudellisesti yhä tiukemmilla, ja samaan aikaan sekä vanhemmilla että opettajilla on yhä vähemmän aikaa antaa tukea ja huomiota lapsille ja nuorille. Resurssien vajaus ja vanhempien ylityöllistäminen lisäävät omalta osaltaan nuorten pahoinvointia, joka heijastuu myös koko yhteiskunnan tulevaisuuteen. Kuulemani kaunis aforismi kuvaa tilannetta hyvin: ”Koulu on rakennus, jolla on seinät ja katto ja sen sisällä on huominen”.

Opettaja-lehdessä (16.6.2006) on pohdittu valinnaisten kurssien ja taito- ja taideaineiden karsimisen vaikutusta nuorten kasvulle: ”Monipuolisten omakohtaisten kokemusten kautta ihmiselle avautuu mahdollisuus ymmärtää niin itseään kuin monenlaisia ihmisiä ja ympäristöä. Samalla

kehittyvä ihminen saavuttaa eväitä, jotka avaavat hänelle mahdollisuuksia tunnistaa, havaita ja analysoida ilmiöiden eri ulottuvuuksia. -- Voimavaramme on laaja-alainen sivistys. Sivistys lisää avarakatseisuutta ja sitä tämä maailma tarvitsee.” Tämänhetkiseen arvomaailmaan kuvatonlainen kehitys ei kuitenkaan sovi.

Kun koko muu yhteiskunta poliitikkoja ja mediaa myöten yllyttää kuluttamiseen, talouskasvuun ja kilpailuun, miten tämän hetken koululaisista ja nuorista voisi odottaa kasvavan liberaaleja, suvaitsevaisia ja humaaneja? Aikuisten maailmassa korostetaan kovia arvoja ja itsekkyyttä. Piittaamattomuus muista kasvaa, kun missään ei näe esimerkkiä välittämisestä tai siitä, että asiat voisivat olla paremmin. Osa nuorista ei jaksa edes välittää tai suhtautuu kielteisesti vaikuttamiseen, joka ei tällä hetkellä ole trendikästä. Koulussa, jossa toimin keväällä sijaisena, muutama oppilas totesi vapun mielenosoitusten ja makasiinien juhlien uutisoinnin jälkeen: ”Menemme seuraavaan uusnatsien mielenosoitukseen mukaan. Kaikki aktivistit pitäisi hakata. Mihin niitä tarvitaan.” Samaan aikaan aktivismissa näkyy myös uutta turhautumista Suomen poliittiseen toimintaan, kuten vapun mielenosoituksessa.

Paikallista, suoraa ja osallistavaa demokratiaa ylimielisen politiikan tilalle

Matti Vanhanen toivoi haastattelussa EuroMayDay 2006-mielenosoituksen jälkeen nuorten vaikuttavan edustuksellisen demokratian keinoin, esimerkiksi vaalien kautta, tärkeiksi kokemuksiin asioihin. Tämä kommentti on kuitenkin mielestäni hieman naiivi. Usko edustuksellisen demokratian keinoihin on vähissä. Nuorilla ei myöskään ole taloudellisia mahdollisuuksia pärjätä vaaleissa samoin kuin vaki-tuisessa työssä käyvillä keski-ikäisillä. Edustuksellisen demokratian keinoilla osallistuminen edellyttää tiettyjen normien täyttämistä sekä poliittisen retoriikan osaamista. Nykyinen demokratiamalli ei ota huomioon kuin pienen osan elämäntilanteet ja tarpeet, eikä edes kansalaisten enemmistön mielipide hetkauta poliitikkoja omassa norsunluutornissaan. Etenkin nuorille poliittinen aktiivisuus voi olla jopa este työn saannille. Työsuhteet ovat lyhyitä, ja työssä on oltava mahdollisimman neutraali, jotta ei provosoi ketään, ja jatko työssä on mahdollinen. Muutamien nuorten työkykyä on esimerkiksi alettu yllättäen kyseenalaistaa jonkin mediassa näkyneen mielenosoituksen jälkeen. Työpaikalla voi olla sosiaalisesti erittäin raskasta ja työtä hankaloittavaa myös sosiaalinen marginalisoituminen. Toki myös pelko siitä, että moraalisesti perustellun kansalaistottelemattomuuden tai mielenosoitusten järjestämisen seurauksena päätyy erilaisiin rekistereihin, rajoittaa osallistumisinnostusta työelämän lähestyessä. Keski-ikäisten näkökulmasta tätä ei varmasti osata kuvitella todelliseksi ongelmaksi. Toivoisinkin, että poliittinen keskustelu ei rajoittuisi ainoastaan edustuksellisen demokratia rajallisiin välineisiin, vaan julkinen keskustelu ja ihmisten mielipiteet ohjaisivat politiikkaa. Suora demokratia ja selkeät keinot osallistua päätöksentekoon myös yksittäisissä kysymyksissä ovat tarpeen.

Deliberatiivisessa eli keskusteluun pohjautuvassa demokratiassa yksi keskeisistä ajatuksista on, että vain sellaiset päätökset, jotka on tehty kaikille avoimen keskustelun ja vapaan tahdonmuodostuksen pohjalta, voivat saada hyväksynnän ja luottamuksen kansalta sekä muodostua sitoviksi. Kaikkien, joita päätökset koskettavat, täytyy voida osallistua päätöksiä edeltävään keskusteluun (<http://www.valt.helsinki.fi/comm/areena/citizen/demok.htm>). Teivo Teivaisen ja Heikki Patomäen (2003, 14) mukaan osallistuvan demokratian ydin on toiminnassa ja keskusteluissa, jotka tapahtuvat julkisessa tilassa, johon kaikilla kansalaisilla on mahdollisuus päästä. Iris Marion Youngin (2000, 26) yksi oletus on, että erilaisiin ryhmiin kuuluvien ihmisten välisestä keskustelusta kaikilla osapuolilla on jotakin opittavaa. Keskustelun kautta voi kuulla ja pyrkiä ymmärtämään, miten eri tavoilla ihmiset kokevat yhteiskunnan kollektiiviset ongelmat – ja mahdollisesti oivaltaa, että omat ajatukset pohjautuvatkin ennakkoluuloihin tai välinpitämättömyyteen. Tämä ajatus vaikuttaa kuitenkin kenties

jopa liian idealistiselta. Taustalla saattaa olla liian optimistinen kuva ihmisten kyvystä myöntää oma erehtyväisyytensä tai se, että ylempään luokan kansalainen voi todellakin oppia paljon yhteiskunnan toimimattomuudesta esimerkiksi työttömältä tai kouluttamattomalta.

Julkinen ja epäkaupallinen tila, jossa avointa keskustelua olisi mahdollista käydä, puuttuu Suomesta. Demokratia nähdään edelleen nimenomaan edustuksellisenä demokratiana, jossa kansalaisten ei edes odoteta osallistuvan äänestämistä laajemmin paremman yhteiskunnan toteuttamiseen ja suunnitteluun. Kaupunkisuunnittelussa epäkaupallinen tila tai tila, jossa voidaan järjestää omaehtoista toimintaa, on sivuutettu, mutta taloudellisesti tuottavalle toiminnalle tiloja sen sijaan löytyy. Autot ja liiketilat valtaavat keskusta-alueet, joissa voisi niiden sijaan olla tilaa kulttuurille ja ihmisten kohtaamisille. Esimerkiksi Suomessakin jo perinteeksi muodostuneilla Reclaim the Streets -tapahtumilla tilaa pyritään ottamaan haltuun ja havainnollistamaan, kuinka elävältä autoton keskusta näyttäisi. Taloja valtaamalla on mahdollista saada paikkoja, joissa on mahdollista järjestää poliittista ja kulttuuritoimintaa omilla ehdoilla. Muulla tavoin tällaista autonomista tilaa ei ole ollut mahdollista saada.

Deliberatiivisen demokratian hengessä esimerkiksi Haagassa Keskuspuiston rakentamiseen sui-vaantuneet asukkaat kutsuivat kesällä 2004 ihmisiä koolle pohtimaan alueen paikallisdemokratian kehittämistä. Usko perinteisiin edustuksellisen demokratian keinoihin oli näillä keski-ikäisillä vuosikymmeniä jatkuneiden kaavoituskiistojen jälkeen lähes tyhjissä. Keskustelutilaisuuteen osallistui yli 50 haagalaista, mutta seurauksia tällä kokouksella ei ainakaan vielä ole ollut. Kansalaisten osallistumisen parantamiseen tähtää myös YK:n vuoden 1992 Rion ympäristö- ja kehityskonferenssin myötä syntynyt Agenda 21. Helsingin Paikallisagenda 21 -projektin yksi tavoite on luoda uudenlaista vuoro-vaikutusta suunnitteluun ja päätöksentekoon (<http://www.hel2.fi/ymk/agenda/paikallisagenda21.html>). Tämän tavoitteen toteutuminen toisi päätöksenteon varmasti lähemmäksi ihmisiä. Tärkeää olisi, että poliittiseen ja talouseliittiin kuuluvat tunnustaisivat sen tosiasian, etteivät he ole jokaisen elämänalueen asiantuntijoita. Poliittisesti aktiivisten nuorten marginalisointi sen perusteella, että jotkut joskus toimivat kyseenalaisia keinoja käyttäen ei johda positiivisiin tuloksiin. Valvontaa koventamalla ja kriminalisointia lisäämällä demokratian piiri kapenee ja kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuudet vähenevät. Eri äänillä voidaan kuulla ihmisten todellisuudesta, elämästä ja ongelmista. Näitä ääniä ei ole mahdollista eikä tarpeellista sulloa yhteen edustuksellisen demokratian putkeen. Ylimielisellä ja lyhytnäköisellä, maksimaaliseen taloudelliseen hyötyyn tähtävällä politiikalla ei luoda yhteiskuntaa, jossa ihmiset voivat sosiaalisesti ja taloudellisesti hyvin.

Lähteet

Demokratia-sanastoa, <http://www.valt.helsinki.fi/comm/areena/citizen/demok.htm> (viitattu 16.8.2006.)

Helsingin kestävä kehitys, paikallisagenda 21, <http://www.hel2.fi/ymk/agenda/paikallisagenda21.html> (viitattu 18.8.2006)

Helsingin Sanomat, Kunnallisvaali 2000 <http://www2.hs.fi/kunnallisvaalit2000/kysymys.jsp?KuntaID=HEL&kysymys=6> (viitattu 17.6.2006)

Luukkainen, Olli (2006) Laaja sivistys on voimavaramme. Opettaja 16.6.2006, 24.

Patomäki, Heikki & Teivainen, Teivo (2003) Globaali demokratia. Helsinki: Yliopistopaino.

Young, Iris Marion (2000) Inclusion and Democracy. New York: Oxford University Press.

SUKUPOLVIEN SOTA?

Sixten Korkman

Skönt att bli gammal – att vara ung var alltför jävligt (Hjalmar Bergman).

Yhteiskunnan koheesio on vahva ja hyvinvointivaltio riidaton vain, jos eri yksilöt ja ikäluokat kokevat hyötyvänsä, jokseenkin tasapuolisesti, sen toiminnasta. Suomessa suuria ikäluokkia nuoremmat sukupolvet voisivat tältä kannalta nähdä aihetta tyytymättömyyteen, purnaukseen, kapinaankin.

On arvioitu, että ikäsidonnaiset julkiset menot lisääntyvät vuoteen 2035 mennessä rajusti (yli 5 prosenttia bruttokansantuotteesta). Tästä runsaat puolet johtuu eläkemenojen kasvusta, vajaa puolet terveydenhuolto- ja vanhusten hoivamenoista. Eläkemenojen kasvuun on toki osin varauduttu maksuja rahastoimalla, mutta pääasiassa eläkkeet ja etuudet maksetaan kulloinkin työssä käyvien kukkarosta (jakojärjestelmän puitteissa). Väestön vanhetessa sekä työeläkemaksuja että muuta palkansaaajien verotusta on näillä näkymin kiristettävä tuntuvasti (yli 5 prosenttia palkoista) suurten ikäluokkien vanhuusmenojen rahoittamiseksi.

Eläkejärjestelmää on viime vuosina uudistettu sen kustannusten rajoittamiseksi. Muutokset on kuitenkin suurelta osin toteutettu niin, että eläkkeiden heikennykset kohdistuvat nuorempiin pikemmin kuin suuriin ikäluokkiin. (Nuoret ja tulevat ikäpolvet kun eivät olleet edustettuina päätöksiä valmistelemissä työryhmissä.) Demografiasta ja poliittisista päätöksistä johtuen suuret ikäluokat saavat julkiselta sektorilta merkittävästi enemmän ilmaispalveluja ja tulonsiirtoja kuin mitä itse maksavat veroja; nuoremmille ikäluokille on jaossa nettomaksajan rooli.

Maksujen ja verojen korotuspaine kohdistuu eniten vuosina 2010–25 parhaassa työiässä oleviin palkansaaajiin, jolloin suuret ikäluokat ovat jo eläkkeellä. Sen lisäksi, että vanhuusmenojen kasvupaineet kiristävät verotusta, ne asettavat myös eri-ikäisten etuja vastakkain valtion ja kuntien budjeteissa. Oma merkityksensä on tällöin sillä, että eläkeläisten poliittinen painoarvo on kasvussa; vuodesta 2010 lähtien yli 50-vuotiaat muodostavat jo äänestäjäkunnan enemmistön.

Työmarkkinoilla suuret ikäluokat ovat jo pitkään olleet nuorempien tulppana. Monet heistä joutuvat odottamaan jopa vuosikymmeniä nousuaan johtopaikoille. Osaamisen merkitys korostuu, mutta koulutus ei enää ole sellainen herrahissi kuin ennen. Korkeakouluopinnot johtavat yhä useammin koulutusta vastaamattomaan työhön, jollei työttömyyteen. Tarjolla on yhä enemmän epävarmoja pätkätöitä, yhä vähemmän turvallisia eläkevirkoja.

Nuorten ikäluokkien surkuttelua voisi jatkaa. Voisi todeta, että suuret ikäluokat ovat aina määrittäneet yhteiskunnan agendan ja arvot, heitä nuoremmat ovat jääneet varjoon. Ja näin saattaa jatkua, sillä suuret ikäluokat ovat vielä pitkään hyvin edustettuina sekä äänestäjäkunnassa että eduskunnassa.

Suurten ikäluokkien saldoa parantaa heidän panoksensa toimivan perusrakenteen ja vahvan elinkeinoelämän sisältävän yhteiskunnan rakentamiseen, jossa on hyviä palveluja myös nuorille tarjoava julkinen sektori. Ikäluokkien pienentyessä pääomakanta (koneet, laitteet ja kiinteistöt sekä ns. aineeton pääoma) työllistä kohti kasvaa, mikä on omiaan nostamaan tuottavuutta ja reaali-palkkoja. Teknologian kehitys mahdollistaneekin sen, että työn tuottavuus kehittyy jatkossakin myönteisesti. Vuosien saatossa tuottavuuden kasvu kumuloituu ja lisää merkittävästi kokonaistuotannon tasoa. Siksi nuoremmilla tulee joka tapauksessa olemaan korkeampi elintaso kuin suurilla ikäluokilla (jonka varallisuutta monet heistä myös perivät). Nämä näkökohdat liudentavat ikäluokkien välistä vastakkainasettelua.

Silti on syytä olla huolissaan siitä, miten ukkoutuva ja akkautuva Suomi kohtelee lapsiaan ja lastenlapsiaan. Järkevällä politiikalla voidaan nuorten tilannetta parantaa ja heille siirtyvää taakkaa

keventää. Eläkejärjestelmää tulisikin edelleen uudistaa siten, että suuret ikäluokat kantaisivat osansa menopaineiden vähentämisen ponnistuksista korkeampien maksujen/verojen, heikompien etuuksien tai myöhemmän eläkkeelle siirtymisen muodossa. Ainakaan ei pitäisi lisätä edelleen suurten ikäluokkien etuja tulevien sukupolvien kustannuksella (vaikka tähän on eduskunnassa vahvoja paineita). Julkisen sektorin rahoittamia palvelujärjestelmiä tulee tehostaa ja kehittää, mutta samalla kantaa huolta lapsiperheiden ja nuorten tarpeista (päivähoito, koulu, yliopisto). Pätkätyöt ovat tulleet jäädäkseen ja työpaikat ovat epävarmoja, mutta työllisyyttä ja tuloja koskevaa epävarmuutta voidaan vähentää työmarkkinoiden toimintaa ja työmarkkinapolitiikkaa parantamalla. Tanskan ”flexicurity” – korkean työttömyyskorvauksen ja aktiivisen työvoimapolitiikan sekä tiukan työn vastaan ottamisvelvoitteen yhdistelmä – on yksi esimerkki. Tarvitaan erityistoimia koulupudokkaiden (yleensä poikia) auttamiseksi koulussa tai heidän paikkansa löytämiseksi työelämässä. Maahanmuuttoon ja syntyvyyteen liittyy niin ikään pitkän aikavälin kannalta keskeisiä politiikkakysymyksiä.

Politiikalla tulisi turvata, että ikäpolvien välinen ”sopimus” koetaan jatkossakin reiluksi. Vaarana ei niinkään ole nuorten purnaukset ja protestit (vrt. jäljempänä) vaan se, että he voivat äänestää jaloillaan. Globalistuvassa maailmassa yhä useampi nuori ja hyvin koulutettu suomalainen saattaa tulevaisuudessa siirtyä ulkomaille parempien palkkojen ja alhaisempien verojen (sekä lämpimämmän sään) maihin. Pääoman liikkuvuus yli rajojen on verotuksen kannalta ongelma, työvoiman liikkuvuus voisi korkean veroasteen maalle olla paljon pahempi pulma.

Viimeaikaisessa keskustelussa on nuorten ongelmien patenttiläkkeeksi tarjottu perustuloa tai kansalaispalkkaa. Maksettakoon jokaiselle täysi-ikäiselle tietty kuukausipalkka riippumatta hänen elintilastaan tai muista tuloista. On mielenkiintoista, että kansalaispalkkaa kannatetaan hyvin erilaisista poliittisista lähtökohdista. Tämä herättää tosin myös kysymyksen siitä, puhutaanko sittenkään samasta asiasta.

Amerikkalainen ekonomisti Milton Friedman näkee perustulon (tai ”negatiivisen tuloveron”) etuna sen, että yksilön elinolosuhteita urkkivaa ja tarveharkintaa käyttävää byrokratiaa ei tarvita. Lisäksi kannustimet työntekoon ovat suhteellisen hyvät, jos perustulon ylittävän tulon rajaveroaste on kohtuullinen. Hänen katsannossaan perustulo korvaisi laajasti muun sosiaaliturvan. Maksamalla kaikille kansalaisille määrätyn perustulon voisimme ”pestä kätemme” ja hyvällä omatunnolla jättää kukin omatoimisuutensa ja onnensa varaan.

Vasemmalla ja vihreällä laidalla lienee ajateltu, että perustulo on lähinnä nykyistä turvaa täydentävä järjestelmä. Kaavamaisella ratkaisulla on näet vaikea korvata turvajärjestelmiä, jotka ainakin pyrkivät ottamaan huomioon yksilöiden ja perheiden vaihtelevia ongelmia. Päällekkäiset järjestelmät muodostuisivat kuitenkin helposti sekaviksi ja kalliiksi sekä vaikeasti hallittaviksi. (Toisaalta voi todeta, että meillä on jo toimeentuloturvan muodossa eräänlainen perustulo.) Perustulo on mielenkiintoinen idea, mutta sen edut ylimainostettuja. Runsas kansalaistulo muodostuisi valtiontaloudellisesti kalliiksi, niukka sellainen jättäisi monet väliinpuotoajat pulaan.

Kirjoituksen otsikon kysymys on ilmeisen retorinen. Näin on siksi, että (eri sukupolvien edustajia sisältävän) perheen sisäinen solidaarisuus on yleensä vahvaa, ja perhe on yhteiskunnan perusyksikkö. Yhteiskunnassa ei muodostu kärkevää vastakkainasettelua ikäulottuvuuden perusteella (kuten Elina Kervinen erinomaisessa artikkelissa Ylioppilas-lehdessä noin vuosi sitten osoitti).

Nuorten ongelmista käydyssä keskustelussa lienee enemmän kyse arvoista ja asenteista kuin taloudesta ja työstä. Suomessa näyttää pätevän kummallinen asenteellinen vastasyklisyys, jossa taloudellisesti hyvät ajat laajasti kirvoittavat tyytymättömyyttä ja pessimismisiä. Talouden menestyksestä huolimatta, tai siitä johtuen, maassamme suhtaudutaan tänään nykyisyyteen ja tulevaisuuteen usein kovin kielteisesti. Aki Kaurismäki sanoi televisiossa 17.5.2006 sanantarkasti seuraavasti: ”Kyllähän minä olen taipuvainen ajattelemaan, että ennen oli asiat paremmin – ja niinhän ne epäilemättä olivatkin.”

Menneisyyttä kaunisteleva nostalgia on kenties ymmärrettävää mutta objektiivisesti huonosti

perusteltua. Globalistumisen aiheuttamista peloista huolimatta maailma on tänään kansan enemmistön kannalta verrattomasti parempi paikka elää kuin 50 tai 100 vuotta sitten. Näin on myös Euroopassa ja erityisesti Suomessa.

Suurten ikäluokkien vahvuutena oli (on paljolti vieläkin), että he uskoivat suvaitsevaisuuden ja yhteisvastuun sekä edistyksen mahdollisuuksiin. Yhteiskuntaa voi uudistaa ja parantaa. Tuo optimismi sai kolauksen taistolaisuudesta, jonka humanistisia arvoja kieltävä ja sokea dogmatismi sekä älyllinen ja moraalinen haaksirikko vieraannuttivat osan nuorisoa politiikasta. Vihreä liike on tarjonnut uusia aatteellisia kiinnekohtia, mutta sen merkitys on jäänyt rajalliseksi. Sytyttävät visiot ja projektit loistavat poissaolollaan, markkinataloudesta kun ei hevin voi innostua.

Yleisesti ottaen nuoret Suomessa ovat tänään paremmin koulutettuja ja evästettyjä maailman kohtaamiseen kuin koskaan aikaisemmin. Mutta oman paikan löytäminen elämässä on ymmärrettävästi vaikeaa (vrt. otsikon alla oleva sitaatti). Tuntuu siltä, että osa nuorisoa ei hahmota hedelmällisellä tavalla eräitä elämän perusasioita. Jotkut nuoret vierastavat työperustaista kulttuuriamme; osavastuu tällaisista asenteista lankeaa kaiketi itsekkäiden ja kasvatusvelvollisuuksia vältelleiden suurten ikäluokkien harteille.

Moni nuori kokee maailman turvattomaksi ja olennaisista arvoista piittaamattomaksi, sokeiden markkinavoimien ja ahneiden saalistajien temmellyskentäksi. Turha heille on sanoa, että purnaukset ovat aiheettomia. Sen sijaan heille pitää todeta, että pulma ei ole markkinatalous: se on hyvä renki, jota toki pitää täydentää hyvinvointivaltiolla ja poliittisella ohjauksella. Ihanteena olkoon lämmin sydän ja kylmä pää.

TUOTETTUA EPÄVARMUUTTA

Tapio Kuure

EuroMaydayn nimellä tunnettu kansalaisverkosto järjesti vappuna 2006 mielenosoituksia 22 kaupungissa eri puolilla Eurooppaa. Suomessa mielenosoitusmarsseja järjestettiin Helsingissä ja Torniossa, muualla Euroopassa muun muassa Tukholmassa, Kööpenhaminassa, Pariisissa, Lontoossa, Milanossa, Palermossa, Barcelonassa ja Amsterdamissa. Mielenosoitusten tarkoituksena oli nostaa esille työmarkkinoilla vallitseva epävarmuus ja lyhytjänteisyys. Kansainvälisen kilpailun kiristymisestä aiheutuvat paineet kasaantuvat niitä heikoimmin vastustamaan kykenevien niskaan. Työmarkkinoiden pätkätyöläiset ovat nousseet vaatimaan parempaa perusturva. Työmarkkinoiden epävarmuus, josta kansalaisverkosto käyttää käsitettä prekariaatti, uhkaa kansalaisten perusoikeuksia.

Helsingissä järjestetty mielenosoitus oli ajoitettu vappunaattoon keskelle suomalaista karnevaalia. Järjestäjät eivät kyenneet pitämään mielenosoitusta järjestäytyneenä, vaan se ajautui riehakkuuden myötä mellakoinniksi. Vappuillan vaihduttua yöhön epämääräinen joukko jatkoi prekariaatin vastaista taisteluaan juhlimalla VR:n vanhoilla makasiineilla eduskuntataloa vastapäätä. Vappujuoman voimalla joukko nuoria esti palokuntaa työssään ja vastusti palokunnan apuun tullutta poliisia.

Prekariaatin vastaisen taistelun yhdeksi ikoniksi Suomessa muodostuu epäilemättä internetissä seikkaileva kuva kahdesta vappunaamareihin sonnustautuneesta pojasta, joiden taustalla hämöttää palava kaapelikela. Pojat ovat alushoususillaan, iloisesti päissään ja vetäytyneenä Etelärannan etulinjoilta omalle alueelleen VR:n vanhoille makasiineille. Vajaa viikko myöhemmin toinen makasiineista roihusi kokkona, ja poliisi aloitti tutkinnan törkeästä tuhotyöstä. Vakava yhteiskunnallinen ongelma karnevalisoitui – hukkuiko asia vappuhumuun ja tihutöihin?

Ranskankielisestä sanasta *la précarisation* muodostettu väännös prekarisaatio merkitsee epävarmuutta. Yhteiskuntaan liittymistään rakentavaa nuorisoa kalvaa tällä hetkellä epävarmuus, joka kulminoituu kysymykseen pätkätyöistä. Pätkätyöiden varaan on vaikea rakentaa omaa aikuistumistaan ja perheellistymistään, joka vaatii luottamusta tulevaisuuteen. Paljon puhuttu oman elämän hallinta perustuu tulevaisuuden ennustettavuuteen, vakaisiin oloihin ja omiin tuloihin. Nuoren itsenäisyys ei voi rakentua vanhemmilta saaduille vipeille. Vippien varassa moni nuori voi tehdä halpalentomatkan maailmalle, mutta niiden varaan ei voi rakentaa elämäänsä.

Huolimatta tahattoman koomisista piirteistä, joita EuroMayDay-mielenosoitukseen liittyi, mielenosoituksen sanomaan on suhtauduttava kaikella vakavuudella. Nuoret nostivat esiin asioita, joita on aikaisemmin nostanut esiin sekä työmarkkinajärjestöt että maamme istuva presidentti, eli kysymyksen globalisaatiosta ja yritysten sosiaalisesta vastuusta. Nuorilla kysymys konkretisoituu pätkätyöinä ja epävarmuutena tulevaisuudesta koulun jälkeen. Nuoren elämän olennaisin siirtymä itsenäisen elämän rakentamisessa on siirtyminen koulutuksesta työelämään. Tuo siirtymä katoaa nykyisin hämärään tulevaisuuteen.

Prekarisaatio on poliittisena tunnuksena äärimmäisen osuva, koska se läpäisee kielimuurit, ja sillä voidaan viitata yhteiskunnallisten liikkeiden historiaan: kaikkien maiden prekaarit, liittykää yhteen! Prekariaatti politisoi yhdellä iskulla nöyristelevän pätkätyöläissanaston. Pätkätyöläisyys ja epävarmuus eivät ole yksilön häpeä vaan kvartaalitaloudessa tuotettu vääryys. Prekarisaation vastainen kansainvälinen taistelu Scarica Precari on kansalaisten itsenäistä poliittista toimintaa. Siinä ei ole häivääkään siitä sosiologisesta ylenkatseesta, jonka muotiososiologit suuntasivat köyhtyvää kansanosaa vastaan 1980–90-lukujen alaluokkakeskustelussa.

Euroopan unioni on tärkeimmissä strategiapapereissaan korostanut kilpailukykyistä ja sosiaalisesti turvallista Eurooppaa, joka kantaa huolta nuoristaan. Huolenpito ei perustu pelkkään hellyyteen

ja hyvään tahtoon vaan pikemminkin siihen, että nuorisopolitiikasta on Euroopan ikärakenteen vuoksi tulossa yhä enemmän väestöpoliittinen ja työmarkkinapoliittinen kysymys. Nuoriso on resurssi, josta on pidettävä huolta. Asiakirjatasolla eurooppalaisessa nuorisopolitiikassa on edetty hyvin ja systemaattisesti, mutta asiakirjatekstien ja tekstien toimeenpanon välillä on vielä ammottava kuilu. Tämän toimeenpanokuilun täyttäminen vaatii yhteiskunnallisten puheenvuorojen huolellista kuuntelemista ja dialogia, sitä ”diskuteeraamista”, jota me suomalaiset niin halveksimme läntisessä naapurimaassamme.

Epävarmuudesta käytävä keskustelu on vasta aluillaan. Tämä näkyy populistisena suurten ikäluokkien syyttelynä ja orastavana, vielä heikosti jäsenneltyä kritiikkinä, jonka kohde on tarkemmin määrittelemättä. EuroMayDayn nostama kysymys epävarmuudesta on otettava vakavasti tänään, koska huomenna yhteiskuntaan kiinnittymisen ongelmat yhä monikulttuurisemmaksi käyvässä Suomessa ovat aivan toista suuruusluokkaa.

Epävarmuus koskettaa erityisesti nuoria. Nuorten huoli tulevaisuudesta on yhtäältä huolta koko maapallosta, toisaalta omasta ja perheen turvallisuudesta. Nuoret ovat yllättävän turvallisuushakuisia. Tuoreessa kyselyssä maamme koulujen 7–9 luokilta nuorilta kysyttiin, missä he arvioivat olevansa hyviä, mitä kaverit arvostavat heissä ja mitä vanhemmat arvostavat heissä. Alustavissa havainnoissa aineistosta nousee esiin, kuinka rehellisyys ja luottamus ovat nuorten keskinäisissä suhteissa avainasemassa. Kavereita maailman epävarmuutta vastaan saa ainoastaan olemalla luotettava ja rehellinen. Nuorten suhteissa aikuisiin ja vanhempiin puolestaan olennaisia ovat arvot ja moraalit. Aikuisia ei nähdä kuitenkaan moraalin vartijoina. Päinvastoin, nuoret ovat nuoruuden ehdottomuudellaan itse moraalin vartijoina: mitä aikuisten kädet tekevät silloin kun suu puhuu? Jos poliittisten puheiden ja tekojen välillä on liian leveä kuilu, poliittiselta järjestelmältä katoaa uskottavuus.

Tuotetun epävarmuuden vastustaminen mellakoinnilla on paradoksaalista. Mellakointi tuottaa lisää epävarmuutta provosoidessaan vastavoimia ja aktivoi ääriryhmiä tai yksilöitä. Kierrettä pyritään helposti estämään lisäämällä poliisikontrollia. Aidon yhteiskunnallisen ongelman politisointi kääntyy poliisioinniksi. Asioista aletaan puhua poliisitutinnan, rikosoikeuden ja tuomioistuimen termein. Poliittisen kulttuurimme kannalta on oireellista, että EuroMayDayn saama julkisuus Helsingissä perustuu mellakointiin. Vastaava rauhanomaisesti sujunut mielenosoitus Torniossa ei ylittänyt maamme tiedotusvälineissä edes uutiskynnystä – myönteisenä poikkeuksena kuitenkin Oulussa ilmestynyt Kaleva, joka haastatteli näkyvästi yhtä Tornion mielenosoituksen organisoijaa.

Työmarkkinoiden jäykkyys oli vielä 1980-luvun puolessa välissä keskeinen ongelma nuorten siirtyessä koulusta työmarkkinoille. Nuorten uusien työntekijöiden tai sosiaalisesti vaikeasti työllistettävien työläisten oli vaikea löytää lyhyitä työsuhteita, joilla päästä alkuun työelämässä. Verrattuna aikaisempiin vuosikymmeniin niin sanotut hanttihommat olivat kadonneet lähestulkoon olemattomiin. Muutos pätkätöihin tapahtui kuitenkin yllättävän nopeasti. 1980-luvun lopulla kehitettiin käsite epätyypillinen työsuhde, jolla viitattiin lisääntyviin pätkätöihin ja osa-aikatoihin. Ennen vuosituhannen vaihdetta epätyypilliset työsuhteet alkoivat osoittautua tyypillisiksi, ja nykyisellään erityisesti nuorten kohdalla vakituiset työsuhteet ovat harvinaisuuksia. Siirtymä on kestänyt vajaat kaksikymmentä vuotta. Poliittisessa historiassa aika ei ole pitkä, mutta ensimmäistä kertaa töitä havittelevalle nuorelle pätkätöet näyttävät luonnonlakeihin verrattavina välttämättömyyksinä. Työmarkkinapoliittinen ristiriita kääntyy tällöin helposti sukupolvien väliseksi ristiriidaksi ja suurten ikäluokkien summittaiseksi syyttelyksi. Keskustelu prekarisaatiosta on äärimmäisen tervetullut juuri nyt, koska se osoittaa työmarkkinoiden ”välttämättömyyksien” olevan poliittisia valintoja.

SUKUPOLVENI ”TILAPÄISTÖ” SOSIAALISEN DEMOKRATIAMME HAASTEENA

Jutta Urpilainen

Tänä vuonna juhlitaan nykymuotoisen eduskunnan 100-vuotista taivalta. Täytyy sanoa, että suomalaiset päättäjät olivat 100 vuotta sitten rohkeita ja edistyksellisiä, kun he takasivat ensimmäisenä maailmassa jokaiselle kansalaiselle äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden sukupuolesta ja varallisuudesta riippumatta. Demokratiillamme on ollut vahva sosiaalinen tehtävä: se on onnistunut kehittämään yhteiskuntaamme inhimillisemmäksi uudistamalla työelämää ja kehittämällä julkisia palveluja. Kerran se on myös epäonnistunut kansalaistensa vapauksien ylläpitämisessä: sata vuotta sitten moni suomalainen eli torpparina kohtuuttomien vuokraehtojen alaisena isäntänsä armoilla. Niskuroida ei juuri uskallettu, jotta tilan vuokrasopimusta jatkettaisiin edelleen. Torppareiden kohtuuton elämäntilanne oli yksi syy kansalaissotaan.

Tämän päivän hyvinvointiyhteiskunnassa ei ole aihetta tämänkaltaiseen radikalismiin. Työehtojen, julkisten palvelujen ja toimeentuloturvan kehitys antaa ihmisille perusturvallisuuden, joka suojelee yhteiskuntaamme radikalismilta. Epättyypillisten työsuhteiden lisääntyessä voi kuitenkin esittää kysymyksen siitä, onko yhteiskunnassamme kehittymässä oman aikamme ”tilapäistö”, ja voiko tämän päivän ”torpparistosta” kehittyä tulevaisuudessa yhteiskunnallisen epävarmuuden lähde.

Itse olen huolissani suunnasta, johon työmarkkinat ovat globalisaation ja voittojen maksimoinnin paineissa kehittymässä. Työntekijöiden oikeudet ovat yhä useammin kauppatavaraa, josta nuoret työntekijät ovat valmiita tinkimään pitääkseen itsensä työssä kiinni. Nykykehityksen jatkuminen lisää työnantajan valtaa ja vastaavasti uhkaa palkansaajien etujen puolustamista. Uhka koskee myös normaalityösuhteissa olevia, sillä mitä suurempi joukko on niitä, joista ei ole pitämään oikeuksistaan kiinni, sitä enemmän kohdistuu kaikkiin työntekijöihin painetta joustaa perusteettomasti työsuhteen ehdoissa. Tilanne olisi saatava mielestäni hallintaan.

Pätkätöiden uhrina nuoret naiset

Näkemykseni mukaan nuori nainen kuuluu hyvin usein tämän päivän tilapäistöön. Tämä siitä syystä, että jopa 70 prosenttia koulutetuista alle 30-vuotiaista naisista on töissä niin sanotuissa epättyypillisissä työsuhteissa. Tarjolla on erimittaista pätkää toisen perään ilman vakituista, pysyvää työsuhdetta. Voidaankin sanoa, että epättyypillisistä (määräaikainen, osa-aikainen, vuokratyö, freelance) töistä on tullut alle 30-vuotiaille naisille kaikkein tyyppisimpiä työsuhteita. Elämä on siis pätkätöitä, pätkätoimeentuloa, pätkäunelmia ja pätkäelämää. Usein tämä pätkäelämä tarkoittaa käytännössä sitä, että 17 pätkäsopimuksen jälkeen kesäloma on jäänyt useana vuonna pitämättä. Työntekijä on siirtynyt uuteen työsuhteeseen lomakorvaukset pankkitilillä ilman mahdollisuutta akkujen lataamiseen tai yhteiseen lomaan perheen kanssa. Rohkeutta loman pitämiseen työsuhteiden välillä ei löydy, koska pelko on, ettei työsopimusta sitten enää uusita. Historiallinen analogia pätkätyöläisen ja torpparin välillä ei siis ole täysin vailla perusteita. Molemmat ovat riippuvaisia toisen henkilön päätöksestä, elävät epävarmuudessa ja ovat alistettuja toimimaan toisten asettamien ehtojen mukaisesti.

Uskon, että suurimmalla osalla meistä ihmisistä on perustarve löytää turvallisuutta. Perusturva luo omalta osaltaan myös rohkeutta heittäytyä ja ottaa riskejä, mikäli perusasiat ovat kunnossa. Useimmilla meistä perusasioihin lukeutuu myös toimeentulo. Jotta elämää voi suunnitella eteenpäin, tarvitaan turvallisuuden tunnetta. Pätkäelämäkulttuuri näkyy mielestäni hyvin tänä päivänä nuorten

rohkeudessa hankkia lapsia ja perustaa perhe. Suurin osa kolmekymppisistä ystäväistäni haluaisi lapsia, mutta kokevat elämänsä liian epävarmaksi ryhtyäkseen asiassa toimeen. Jos molemmat osapuolet parisuhteessa ovat määräaikaissa työsuhteessa, ei toimeentulosta ole pidemmällä aikavälillä tietoa. Miten siis uskaltaa hankkia lapsia, joiden elättämiseen on sitouduttava? Synnyttäjien keski-ikä on tällä hetkellä noin 30 vuotta ja ensisynnyttäjien keski-ikäkin on kivunnut lähes 28 vuoteen. Naiset hankkivat lapsia huomattavasti myöhemmin kuin esimerkiksi oman äitini sukupolvi. Synnyttäjien keski-ikä on noussut 18 vuodessa puolitoista vuotta; kun yli 35-vuotiaiden osuus synnyttäjistä oli 13 prosenttia vuonna 1987, oli se viime vuonna 19 prosenttia. On selvää, että lasten hankkimisen siirtyminen on myös osaltaan lisännyt lapsettomuutta. Se taas näkyy uudenaikaisina yhteiskunnallisina haasteina, kuten lapsettomuushoitojen tarpeena. Lapsen saaminen voi siis jäädä yhä useammalle henkilölle pelkäksi haaveeksi. Tämä käy pitkällä aikavälillä myös yhteiskunnan kohtaloksi, mikäli emme saa riittävästi uusia veronmaksajia maahan.

Suomi edelleen Euroopan kärkeä

Pätkätöiden osalta on viimeisten hallitusten aikana yritetty tehdä useita eri toimenpiteitä. Vielä 1990-luvun puolivälissä työnantajille tarjoutui oivallinen markkinarako, kun työsuhteita sopivasti pätkimällä ja kierrättämällä saattoi säästää aimo summan rahaa loma- ja sairauslomaetuuksissa. Sen lisäksi vuokratyösuhteissa oli epäselvää sekin, minkä alan mukaisia palkkoja piti maksaa. Nyt suurimmat porsaanreiät on tukittu. Vuokratyössä on maksettava sitä palkkaa, jota muutkin samaa työtä tekevät saavat. Uusi vuonna 2005 voimaan astunut vuosilomalaki perkasi osaltaan lainsäädäntöä. Uudessa vuosilomalaissa pätkätyöntekijöiden lomaoikeudet täsmentyivät.

Silti Suomi on osoittautunut myös eurooppalaisessa vertailussa maaksi, jossa käytetään erityisen paljon määräaikaista työsuhteita. EU15-maiden vertailussa Suomi on ollut pitkään kahden huippumaan joukossa, vain Espanjassa oli 1990-luvulla suhteessa enemmän määräaikaista työntekijöitä. Nyt Suomen (17 %) edellä ovat kaikkia palkansaajia verraten EU25-maista Espanja (32 %), Puola (23 %), Portugali (20 %) ja Slovenia (18 %). Määräaikaiset työsuhteet näyttävät siis jääneen pysyvästi yhteiskuntaamme nimenomaan julkisen sektorin ja naisten kohtaloksi. Joka viides työelämässä oleva nainen on määräaikaissa työsuhteessa. Uskomattominta asiassa lienee se, että useassa työpaikassa ketjutetaan työsuhteita vastoin lakia, mutta hyvin harva työntekijä uskaltaa nostaa asiasta oikeusprosessia työn menettämisen pelon takia. Näyttääkin siltä, että työnantajilla on työntekijöistä ”henkinen yliote”, jota käyttämällä työntekijöiden oikeuksia poljetaan.

Riittämättömyys riipii yhteiskuntaa

Työsuhteiden laadun ohella toinen mielenkiintoinen nuoria työntekijöitä koskettava ilmiö on burn out eli loppuun palaminen. Arvioiden mukaan yli puolet työssä käyvistä kokee jonkinasteista työuupumusta. Noin joka viides työntekijä on voimakkaasti väsynyt työstään, ja noin seitsemällä prosentilla työuupumus on vakavaa kaikkine oireineen. Kun töitä on saanut, niitä tulee sitten tehdä – ja kunnolla. Yhä useampi tuttavani syö masennus- tai unilääkkeitä. Työn vaatimukset ovat kasvaneet niin koviksi, ettei työntekijöiden fysiikka kestä. On oltava tehokas, luova, määrätietoinen, kunnianhimoinen ja joustava yhtä aikaa. Mahdoton yhtälö. Olenkin huomannut, että yhä useampi sukupolveni edustaja haaveilee jäävänsä eläkkeelle nelikymppisenä. Työtahti on johtanut siihen, ettei motivaatiota riitä useaksi kymmeneksi vuodeksi itsensä toteuttamiseen työelämässä. Tilanne on huolestuttava. Miten ylläpidämme hyvinvointipalveluitamme tai maksamme eläkkeet, jos yhä useampi henkilö on viisikymppisenä sairaseläkkeellä uupumuksen seurauksena?

Nähdäkseni suomalaisessa yhteiskunnassa on vallalla riittämättömyyden kulttuuri. Mikään ei tunnu riittävän. Yksi korkeakoulututkinto ei enää riitä, pitää tehdä toinen. Sekään ei riitä, sillä työn saantiin vaaditaan työkokemusta. Niinpä yhä useampi nuori yrittääkin tehdä työtä ja opiskella yhtä aikaa. Hurjimmat ottavat jopa opiskelusta ”vuoden tauon” ja tekevät lähes ilmaiseksi töitä saadakseen kerättyä ansioluetteloon työkokemusta. Tämä heikentää muiden työntekijöiden asemaa, kun aina löytyy ihmisiä, jotka ovat valmiita töihin heikommilla palkkoilla ja työehdoilla.

Haaveet ovat samat

Oma havaintoni on se, että oman sukupolveni haaveet ja unelmat eivät loppujen lopuksi eroa kovinkaan paljon sata vuotta sitten eläneiden nuorten unelmista. Ihminen kaipaa turvallisuutta, rakkautta ja terveyttä. Moni toivoo saavansa tehdä mielekästä työtä ja sitä kautta elättää itsensä ja perheensä. He haluavat saada äänensä kuuluviin. Haaveet ovat siis samat, mutta tämän päivän ratkaisut ovat erilaiset.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolustaminen edellyttää uudenlaista kansainvälistä yhteistyötä niin Euroopassa kuin maailmanlaajuisesti. Myös demokratia tarvitsee uusia osallistavia sekä paikallisesti että kansainvälisesti verkostoituneita muotoja kansallisesti toimivan edustuksellisen demokratian rinnalle. Radikalismien välttämiseksi päätöksentekijöiltä edellytetään kykyä kuulla murrokseen liittyviä arkikokemuksia ja toimia päättäväisesti uusien haasteiden edessä.

POSTMODERNI NUORISO JA VÄKIVALLAN RISKI

– KOVA-PROJEKTIN OHJAAJIEN NÄKEMYKSIÄ

Ulla-Maija Takkunen

Mistä meidän pitää hämmästyä? Pitääkö meidän hämmästyä, jos nuori alistuu ja sopeutuu epäoikeudenmukaisuuteen? Äärimmäinen esimerkki on Nobel-kirjailijan Imre Kerteszín kirjassaan kuvaama poika, joka pidätettiin Budapestissa vuonna 1944 ja vietiin keskitysleireille. Poika yritti selittää tapahtumia itselleen ja ottaa huomioon erilaisia näkökulmia. Hän yritti ymmärtää ja sopeutua. Hän selvisi hengissä, ja kun häneltä paljon myöhemmin kysyttiin tunnelmia, hän tiivistä ne yhteen sanaan ”viha”.

Milloin meidän pitää hämmästyä nuorten väkivaltaisuutta? Muutama vuosi sitten järjestetty Euroopan neuvoston seminaari pohti nuorison uudenlaisia väkivaltaisuuden muotoja otsikolla ”Learning from Violence”. Otsikko herätti keskustelua. Ensimmäinen ajatus väkivaltaisuudesta ei ole se, että siitä pitäisi mitään oppia.

Tulkinta ja sen pohjalta tehdyt johtopäätökset vaikuttavat siihen, mitä jatkossa tapahtuu. Kun media raportoi väkivallasta ja turvallisuuden romahtamisesta, uutisointi saa aikaan pelkoa ja turvatomuuden tunnetta. Mielikuva väkivallan tekijästä outona, erilaisena ihmisenä lisää pelkoa. Ja niin pelon ja vihan kierre jatkuu. Tulkintatavoissa on syytä varoa stereotypioita. Monimutkaiseen asiaan ei ole yksinkertaista vastausta.

Yhteiskunnallisen muutoksen nopeudesta on puhuttu paljon, ja hyvä niin. Puhutaan sukupolvesta, jossa vanhemmat ovat eläneet traditioiden mukaan aikaa, joka korosti ihmisten yhteenkuuluvuutta, aikaa jossa muutokset tapahtuivat hitaasti. Heidän lapsensa, nykyinen nuoriso, elää aikaa, jossa individualismi, oman edun tavoittelu ja irrallisuus luovat mentaliteettia, jossa muiden ihmisten merkitys vähenee. Muutoksen vauhti sukupolvien välillä on ollut hyvin nopeaa. Helppoja ja ennalta tiedettyjä siirtymiä lapsuudesta aikuisuuteen, opiskelusta työelämään, ei ole. Jännitteet lisääntyvät, ja uusia epävarmuutta luovia tekijöitä syntyy lisää koko ajan.

Suurin osa nuorista selviää ja pärjää hyvin. Näin ei ole kaikkien kohdalla. Osa nuorista ei kuulu mihinkään sosiaaliseen yhteisöön, eivätkä he samastu toisesta aikakaudesta kotoisin olevaan perheeseensä. Näin syntyvässä irrallisuudessa ei kehity kykyä nähdä itseä muiden ihmisten silmin. Nämä nuoret eivät kuulu jengeihin, eivätkä he ole kenellekään solidaarisia.

Tästä ilmiöstä syntyy uudenlaista väkivaltaista käyttäytymistä. Sille on leimallista, että mikään ei ole oikeastaan todellista, ei hyvää eikä pahaa, oikein tai väärin, eikä kukaan oikeasti kuole tai vahingoitu. Tai jos niin käy, niin sillä ei ole mitään väliä. Teoilla ei ole moraalisia perusteita, syytä eikä seuraamuksia. Metafora ”lack of pain” kuvaa tätä tilannetta. Tällainen käyttäytymismalli on alkanut vähin erin, mutta se on leviämässä nuorten keskuudessa, väittävät jotkut nuorisotutkijat. Sen havaitseminen ei ole helppoa, koska nuoret selittävät tekojaan rationaalisesti. Nuoret sanovat motiivikseen kulloinkin ilmassa olevia teemoja, vaikka tosiasiallisesti ja tarkasti kuunneltuina selitykset ovat tyhjiä. Nuori on ollut täysin irrallinen suhteessa siihen asiaan, jonka sanoo tekonsa syyksi. Teko on voinut olla impulsiivinen ja satunnainen. Tarvitaan aikaa ennen kuin nuoret kertovat, kuinka asia oikeastaan on.

Perinteisempi väkivaltaisen käyttäytymisen malli on se, josta syntyy kertomuksia jengisodista ja tappeluista. Se voi olla myös rakennusten tai tavaroiden tuhoamista jonkin syyn takia. Tässä väkivallan muodossa on taustalla aggressiivisuutta, ja sillä on usein tavoite. Tavoite voi olla kosto tai jonkin

asian saavuttaminen. Nuoret saattavat pelätä kiinnijäämistä ja seuraamuksia. Jengit ovat solidaarisia jäsenilleen, ja niihin liittyy yhteenkuuluvuutta. Nämä piirteet puuttuvat edellä mainitusta väkivallan muodosta. Nuoret saattavat liikkua porakassa, mutta solidaarisuutta ja yhteenkuuluvuutta ei heidän välillään ole.

Yksinäisyys nousi keskeiseksi temaksi Kytöpalo-projektissamme vuonna 2005, kun nuoret kuvasivat sosiaalisia suhteita. Kytöpalo-projekti on muutaman vuoden ajan pohtinut niitä syitä, jotka saavat aikaan ongelmallista päihteidenkäyttöä. Asiaa ovat tarkastelleet nuorten ohjaajat yhdessä nuorten kanssa. Mukana olleista nuorista osa on hyvin menestyviä nuoria, osalla on hankala sosiaalinen tilanne. Jotkut eivät käytä lainkaan päihteitä ja joillakin on tai on ollut ongelmallista päihteidenkäyttöä. Samoin nuorten sosiaaliset tilanteet ovat vaihtelevia, mutta yksinäisyyden teema on ollut kaikille keskeinen.

Nuorten mahdollisuudet yksinäisyyden ja irrallisuuden murtamiseen ja osallisuuteen ovat kuitenkin kovin erilaisia. Osa nuorista liikkuu joustavasti erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa monenlaisten ihmisten parissa sekä kotimaassa että ulkomailla. He hallitsevat sosiaaliset taidot useilla kielillä. He voivat helposti päästä eroon irrallisuuden ja yksinäisyyden kokemuksesta niin halutessaan. Osalla nuorista elämänpiiri on kapea. Näiden nuorten elämäntilannetta kuvaavat starttipajatoimintaa kehittävän Kova-projektin ohjaajat seuraavasti:

Joillakin nuorista on keskeytyneitä ammattikouluopintoja, mutta useimmilla peruskoulun jälkeiset opinnot rajoittuivat työvoimatoimiston lyhyisiin kursseihin. Kaikki ovat työttömiä.

Nuoret asuvat lähiöissä tai kylissä. Asunto on yhteinen kaverin kanssa, tai nuori asuu jomman kumman vanhemman luona tai lastenkodissa. Tutun lähiympäristön ulkopuolelle ei kavereidenkaan kanssa juurikaan lähdetä. Nuorilla ei ole varaa auton hankintaan ja julkisilla kulkuneuvoilla liikkuminen tuntuu hankalalta ja kalliilta. Lähimmissä kaupungeissa saatetaan joskus poiketa, jos kyyti järjestyy.

Kaveripiiri koostuu toisista samanlaisista, suunnilleen samanikäisistä nuorista. Työelämästä ei ole kaveripiirissä kenelläkään kokemusta, muutama on saattanut olla jollakin työharjoittelujaksolla, mutta ne on yleensä koettu tylsiksi ja jätetty sen takia kesken. Kenelläkään kaveriporukassa ei ole tulevaisuuden suunnitelmia. Elämä on tässä ja nyt. Jengin kanssa hengailaan kylällä, juodaan alkoholia, jos sitä sattuu olemaan, käydään samoissa tutuiksi tulleissa kaljabaareissa jos on rahaa. Huumeita saatetaan käyttää jos niitä on tarjolla. Pieniä rikoksiakin saatetaan tilaisuuden tullen tehdä. Velkoja syntyy kavereiden kesken. Niiden seurauksena välit ovat ajoittain kireät. Muutoin kavereiden välit ovat neutraalin etäiset. Mitään yhteistä tekemistä ei yleensä ole. Joskus tehdään yhdessä jotain musiikkiin liittyvää tai rassaillaan autoa, jos sellainen sattuu jollakulla olemaan.

Muutamit nuoret kuuluvat sitoutumista edellyttäviin jengeihin, joita johtaa autoritaarisesti keski-ikäinen väkivalta- ja huumerikoksia tehnyt linnakundi, jota toisaalta pelätään ja toisaalta ihailaan. Eteneminen tällaisen jengin hierarkiassa edellyttää johtajan mielistelyä. Muutoin kontakteja aikuisiin ei juurikaan ole. Joillakin nuorilla on tukeaan lastensuojelutyöntekijöitä, mutta ammatillisen tuen nuoret kokevat kontrolliksi ja omia intressejä rajoittavaksi, josta syystä nuoret eivät koe saavansa apua tai ohjausta heitä askarruttaviin kysymyksiin. Näitä kysymyksiä on se, miten nuoret voisivat pärjätä niissä lähiöiden jengeissä tai muissa porukoissa, joihin haluaisivat päästä mukaan. Lapsuudenkotiin suhteet ovat usein aika viileät, ja ainakin toiseen vanhemmista, yleensä isään, välit ovat useilla kokonaan poikki. Monilla vanhemmista on omia sosiaalisia ongelmia eikä keinoja auttaa aikuistuvaa nuorta.

Televisiosta nuoret katsovat viihdettä ja tosi-tv-ohjelmia, asiaohjelmia katsoo tuskin koskaan kukaan. Elokuviissa suosittuja on scifit, shokeeraavat toiminnalliset action filmit ja porno. Lukeminen on auto-, viihde- ja pornolehtien selailua. Netin suhteen intressi on sama. Irkkausta harrastetaan. Tiedonhakemista tehdään niille kauppasivuille, joiden avulla nuoret tekevät pienimuotoista kauppaa.

Ammattilaisten tulee ymmärtää niitä prosesseja, joiden seurauksena yhteiskunnalliset muutokset johtavat nuorten irrallisuuteen ja sitä kautta riskitilanteisiin. Väkivaltaisuus ei tule nuoruudesta – siis siitä, että henkilö on nuori. Väkivalta pitää nähdä kontekstissaan. Joskus sosiaalisen tilanteen

muuttaa myönteisesti niinkin yksinkertainen asia kuin se, että nuori saa ystävän ja hänen itsetuntensa kohoaa. Nuorelle avautuu mahdollisuus merkittävään havaintoon, että hän voi antaa ja saada toiselta ihmiseltä, ja hän voi oppia näkemään itsensä toisen ihmisen silmin.

Mutta riittäkö se, että ammattilainen ymmärtää, minkälaisesta prosessista on kysymys ja osaa tehdä nuorille hyvät opetusohjelmat, jotka kohentavat nuoren tietoja, taitoja ja toimintakykyä? Nuori ei elä tyhjiössä. On kysyttävä myös, missä nuori voi löytää ystäviä. Nuoret tarvitsevat paikkoja, jotka ovat avoimia vastaanottamaan heidät muiden aikuisten yhteisön jäseneksi. Onko tällaisia paikkoja olemassa? Vai elämmekö ajassa, joka pyrkii luomaan vain sellaisia olosuhteita, joissa meidän ei tarvitse kohdata ketään muita ihmisiä kuin korkeintaan oman perheemme jäseniä ja niitä ihmisiä, jotka ovat samanlaisia ja samanikäisiä kuin me itse olemme?

On toki läpikulkupaikkoja. Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi rautatieasemat, julkiset kulkuvälineet, odotustilat. Näissä tiloissa kontakti muihin ihmisiin on niukka. Zygmunt Bauman (2002) nimittää näitä tiloja nimellä ”ei-paikka”. Niiden ei ole tarkoitus houkutella ketään viipymään pitempään. Näissä paikoissa käy monenlaisia ihmisiä, mutta kunkin vierailijan persoonalliset piirteet ja ominaisuudet on tarkoitus häivyttää niin merkityksettömiksi kuin mahdollista. Käynnin tarkoitus on olla mahdollisimman merkityksetön. ”Ei-paikkoja” on nykyään enemmän kuin koskaan ihmiskunnan historiassa, sanoo Bauman.

”Ei-paikkojen” vastakohta on yhteinen toiminta, joka pakottaa kontaktiin toisten ihmisten kanssa, näkemään toisen ihmisen erilaisuutta ja pakottaa tekemään kompromisseja. Näissä paikoissa syntyvät erimielisyydet ja vastakkainasettelut sovittelua ja neuvotellaan. Erilaisuutta ei kielletä, tukahduteta, hukuteta tai ohiteta. Kyse on minuuttaan etsivien erilaisten ihmisten kohtaamisesta siten, että heille syntyy yhteinen kokemus. Tässä kehittyy myös kyky tehdä valintoja, harkita vaihtoehtoja, asettaa niitä tärkeysjärjestykseen.

Tällaista kanssakäymistä voi kuvata myös kriittisen pedagogiikan (McLaren & Giroux 2001) termillä raja-alue. Rajojen ylittämisen vastakohta on rajavartija, joka pitää huolen siitä, että kukin pysyy omalla tontillaan. Siihen sisältyy ajatus olemisesta solidaarinen vain niille henkilöille, joilla on samanlainen ”passi” kuin itsellä. Tällä vertauksella tarkoitetaan kuulumista samaan kulttuuriin, etniseen ryhmään, ammatilliseen asemaan. Köyhät ovat oma ryhmänsä, samoin rikkaat. Muslimien ja kristittyjen ryhmät ovat erilliset. Ohjaajat ja aikuiset kuuluvat samaan ryhmään, nuoret toiseen.

Raja-alue on kummankin ryhmän ”oman” alueen välissä oleva neutraali, ei-kenenkään alue, johon kumpikin tulee omista lähtökohdistaan sellaisena kuin on. Raja-alueella voi oppia nauttimaan erilaisuudesta, yllätyksellisyydestä, toisten kokemusten kuuntelemisesta ja siitä, että oppii tuntemaan sellaisia ihmisiä, joihin ei muualla tutustuisi. Näin syntyvä kontakti on lähtökohta kohtaamiselle ja kanssakäymiselle. Sen edellytys on, että hylätään ajatus kaikille yhteisestä samasta totuudesta.

Yksinkertainen mutta tärkeä oivallus on se, että toisen ihmisen kohtaamisen taitoa pitää opetella. Jos olettaa kohtaamisen olevan itsestään selvää ja helppoa, ja sitten vaikeus iskee yllättäen, voi seurauksena olla johtopäätös, ettei tuohon toiseen omituiseen ihmiseen voi saada mitään asiallista kontaktia. Ei ole ihme, jos tällainen johtopäätös syntyy rautatieaseman kaltaisessa ”ei-tilassa”, jossa toisen ihmisen kohtaaminen tuntuu mahdottomalta. Kontaktin saaminen on helpompaa ”raja-alueella”, ja kontakti syvenee, jos siihen liittyy yhteistä tekemistä ja toimintaa. Yhteinen päämäärä pakottaa keskustelemaan, tekemään kompromisseja ja neuvottelemaan.

Kontaktissa toisiin ihmisiin syntyy myös konflikteja. Demokraattisen yhteiskunnan arvoperusta on vapaus. Kysymys kuuluu, millaista väkivaltaista käyttäytymistä voidaan sietää, ja miten sitä voi ennaltaehkäistä. Väkivallan haasteeseen ei ole yksinkertaista vastausta avoimessa demokraattisessa yhteiskunnassa. Se tiedetään, että nuorten irrallisuus saattaa synnyttää arvaamatonta väkivaltaa. Väkivallan ennaltaehkäisy on irrallisuuden ehkäisyä. Tässä on olennaisesti myös kysymys sellaisista paikoista ja toiminnoista, joissa irrallisuuden kokemus voi muuttua osallisuuden kokemukseksi.

Toinen tärkeä asia on kysymys oppimisesta ja koulutuksesta. Niillä nuorilla, joiden kanssa me

teemme työtä, koulunkäynti on päättynyt heikosti suoritettuun peruskouluun. Vaikka näille nuorille on periaatteessa tarjolla useita erilaisia työllisyys- ja starttikursseja, ne eivät näytä useinkaan tavoittavan juuri niitä nuoria, joiden kohdalla oppimisen ja koulutuksen tarve olisi suurin. Irrallisten nuorten tavoittaminen ja saaminen mukaan oppimiseen ja yhteiseen toimintaan on suuri haaste.

Lähteet

Bauman, Zygmunt (2002) *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.

Giroux, Henry & McLaren Peter (2001) *Kriittinen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.

Kova-projekti. Ammatilliseen koulutukseen valmentavat opetusmoduulit. (2006) Partnerit Hyvin-
kään-Riihimäen aikuiskoulutuskeskus, Innova, Rautakantele ry. Keskustelussa mukana olleet
ohjaajat Reijo Penna, Harri Kumpulainen ja Anssi Kakko. Yhteenveto Heikki Takkunen ja Martti
Heikkuri.

Kytöpalo-projekti 2001–2005. <http://www.kytopalo.net/>

Learning from Violence (2002) Contributions to the Researchers' Seminar. Toimittanut Lentin
Alana. Council of Europe. Budapest: Directorate of Youth and Sport.

YHTEISVASTUUSTA ITSEKKYYDEN AIKAAN

Anna-Maria Kantola

Vapauden ulottuvuus kulkee vahvana aikamme ilmapiirissä. Yhä useampi pitää kiehtovana ajatukseen ryhtyä oman elämänsä herraksi, ottaa elämä omiin käsiinsä ja kuljettaa sitä vapaasti, itsenäisen päättäväisesti, suostumatta ulkopuolelta ohjailtavaksi.

Suomi on tänään materiaalisesti ehompi kuin koskaan ennen. Nousukausilla on kuitenkin tapana sokaista. Itsekkyys kasvaa, ja menestyksen loiste ehkäisee näkemästä niitä, joiden nousukiito ei ole onnistunut – joiden elämään ovat astuneet epävarmuus ja arkuus. Kun elämä ei kuljekaakaan enää totutun kaavan mukaisesti, sitä ei koeta mielekkääksi, passivoidutaan ja vetäydytään syrjään. Ajan hengestä kertoo sekin, että olemme tilanteessa, jossa puolet väestöstä kokee asiat jo etukäteen muualla päätetyiksi ja juntatuiksi. Vallalla oleva itsekkyys ja oman edun tavoittelu romuttavat kansallista yhtenäisyyttämme, mikä voi helposti johtaa nykyisen valtajärjestelmämme muuttumiseen ratkaisevasti. Poliittiset dogmit, kuten liberalismi–konservatismi tai oikeisto–vasemmisto, ovat menettämässä merkitystään.

Avoimen rehellisesti ajattelevat ovat jo tajunneet tämän muutoksen virran, joka on johtamassa meitä entistä moniarvoisempaan yhteiskuntaan. Se, mihin menneinä vuosikymmeninä olemme saaneet tottua, ei enää ole taattua. Monessa suhteessa olemme äkkiä siirtyneet ajassa vuosikymmeniä taaksepäin, samankaltaiseen epävarmuuteen, joka oli tyypillistä ”huutolaisajalle”. Riippumatta siitä mitä olet, et voi enää laskea menestystä ansioksesi. Samoilla eväillä voi käydä sekä hyvin että hyvinkin huonosti.

Ympäriällämme käydään ”arpajaisia”, joissa ratkaistaan meidän elämämme kohtalo. Olemme ajautuneet eräänlaiseen edistyksen kriisiin. Olemme tottuneet siihen ajatukseen, että mitä parempi yhteiskuntasuunnittelu, tehokkaampi lainsäädäntö ja kattavampi sosiaalinen säätely, sitä parempi huominen. Samalla olemme pikkuhiljaa siirtäneet myös henkilökohtaisen vastuun ja moraalimme enenevässä määrin yhteiskunnan huoleksi: ostaneet peruskristilliset velvoitteemme tuloverotuksen muodossa, jättäneet arvovalinnatkin valtion huoleksi.

Vaikka yhteiskunnan moraalinen taso onkin mitattavissa sillä, miten se huolehtii heikommissa osassa olevista, ei yksilön vastuuta voi eikä sitä tule siirtää heiltä pois. Yksilön vastuun käsite on keskeinen yhteisölliselle toiminnalle. Ihminen on moraalinen olento, koska sillä katsotaan olevan vapaa tahto valita oikean ja väärän välillä. Juuri tuosta tahdon vapaudesta seuraa se, että ihminen on vastuussa toisesta ihmisestä. Kun katsomme jossakin syntyvän oikeuden johonkin, syntyy toisaalla velvollisuus huolehtia kyseisen asian toteutumisesta. Ei voida puhua yksilön oikeuksista, ellei kukaan ole vastuussa niiden toteutumisesta. Meillä on vallalla eräänlainen kehäpäätelmä, jossa arvot ja tosiseikat sekoittuvat keskenään.

Vallitsevat toimintamallit oikeuttavat itse itsensä. Näin todelliset epäkohdat pyrkivät jäämään jalkoihin, huomaamattakin. Kaikki, etenkin parempiosaiset, pitävät kynsin hampain kiinni saavuttamistaan eduista ja oikeuksista – silloinkin kun ne eivät ole vaikuttamassa heidän tarpeisiinsa. Maailma on kuitenkin yhteisvastuun maailma, jossa toinen ihminen on toisen ihmisen turva. ”Ruohonjuuritasolla” tehtävä vapaaehtoistyö on ollut vahva osa kansallista identiteettiämme ja pohjoismaista hyvinvointiyhteiskuntaa rakennettaessa. Ilman sitä moni epäkohta olisi jäänyt huomaamatta ja moni uudistus tekemättä. Lähellä ihmistä toimivilla kansalaisjärjestöillä on mahdollisuus koota laajojakin joukkoja eri teemojen ympärille. Niillä on mahdollisuus luoda uudenlaista kumppanuusajattelua, innostusta ja tekemisen iloa. Ne voivat tuoda arvot takaisin ja luoda uuden yhtenäisyyden ilmapiirin.

Jotta saisimme aikaan edes vakavasti otettavaa keskustelua, olisi meidän ensimmäiseksi kohdistettava katse omaan itseemme ja nähtävä, millaisiin arvoihin, ideologioihin ja uskomuksiin näkemyksemme lopulta perustuvat. Hyvin usein mielipiteemme pohjautuvat unelmiin ja tunteiden paloon – uskomuksiin, joilla ei ole perustaa.

NUORISOPOLITIIKAN KOLMOISHAASTE

Tuomas Kurttila

Ikäryhmään 20–29-vuotiaat liittyy monenlaisia odotuksia. Kyseisinä vuosina tulisi löytää itselleen mielekäs koulutuspaikka ja suorittaa opinnot tavoiteajassa. Samalla niukka toimeentulo ja työmarkkinakelpoisuuden saavuttaminen vaativat tekemään erilaisia tilapäistöitä matkalla kohti pysyvämpää työsuhdetta. Aktiivisesta kansalaisuudestakaan järjestöissä tai muussa vapaaehtoistoiminnassa ei olisi haittaa. Lisäksi olisi rakennettava pysyvää parisuhdetta ja vakiinnuttava perheelliseksi. Ensisynnyttäjien iän nousemisesta ollaan huolestuneita naisten ja sikiöiden terveyden sekä väestöennusteen kannalta. Parhaimmillaan nuori on siis saanut mielekkään koulutuksen, löytänyt alaansa vastaavaa työtä ja asettunut perheelliseksi saavuttaessaan 30 vuoden iän. Tämän ohella kansainvälinen kokemus olisi toivottavaa.

Nuorten ja yhteiskunnan tavoitteet näyttäisivät olevan samansuuntaiset. Silti tavoitteet eivät kohta riittävän tehokkaasti. Nuoruuden iloiset ruuhkavuodet muuttuvat nopeasti suorittamiseksi, valintojen pelkäämiseksi ja epävarmuudeksi. Yhteiskunnan odotukset alkavat tuntua ristiriitaisilta, kun kaikki liikkuvat osaset tulisi sijoittaa epävarmalle raiteelle. Tämä näkyy muun muassa nuorten mielenterveysongelmien lisääntymisenä. Suomi tarvitsee nuoruuden ruuhkavuosia tukevaa politiikkaa.

Vapun tapahtumien äänenpainot voidaan sijoittaa yhteiskunnalliseen kolmoishaasteeseen, jonka muodostaa koulutus- ja perhepolitiikan sekä nuorten toimeentulon kysymykset. Kolmoishaasteen ratkaisemisen taustalla ovat kovat tosiasiat tarpeesta pidentää työuria huoltosuhteen ja veropohjan takaamiseksi.

Koulutuspolitiikan vinoumat

Suomen kilpailukyky liitetään yleisesti korkeaan koulutukseen ja sen pohjalta tehtävään tutkimukseen sekä tuotekehitykseen. Suomalainen nuoriso onkin hyvin koulutettua. Samaan aikaan ollaan huolestuneita pitkittyneistä opiskeluaajoista, ja nuorten toivotaan valmistuvan nykyistä ripeämmin yhteiskunnan palvelukseen täysimääräisiksi veronmaksajiksi. Saajapuolella olleiden kansalaisten halutaan siirtyvän kasvattamaan yhteistä kakkua syömisen sijaan.

Koulutuksen ylistyslaulu on kääntymässä mollivoittoiseksi nuorten huomattessa sen välineellisen arvon jäävän toivottua pienemmäksi. Suomessa laukkaa kovalla vauhdilla koulutuksen inflaatio. Tämä vaikuttaa nuorten turhautumiseen ja tulevaisuuden epävarmuuteen. Huippuosaamisen maa panostaa tutkintotehtailuun. Koulutuspolitiikkamme vaatii perusteellista puntarointia. Ikäluokkien pienenytessä korkeakoulujen sisäänottoa on välttämätöntä pienentää, ja lukiokoulutuksen tähtäintä on muutettava.

Mikäli korkeakoulujen opintoaikoja halutaan lyhentää, tulisi toisen asteen yleissivistävä koulutus nivoa nykyistä huomattavasti selkeämmin jatko-opintoihin ja yliopistotutkintojen sisältövaatimuksia keventää. Käytännössä vailla merkitystä olevaan ylioppilastutkintoon pänttääminen jopa neljän vuoden ajan on tarpeetonta. Lukio-opetuksen tehtävänä on antaa tarvittavat valmiudet jatko-opintoihin. Tämä voidaan tehdä nykyistä tiiviimmin. Toisaalta yliopistotutkinnot ovat kasvaneet sisällöllisesti vuosikymmenien aikana. Ydinainesanalyseja on tehty heikosti, ja päättötyöt vastaavat pikemmin entisaikojen väitöskirjoja kuin perustutkinnon loppututkielmaa.

Suomalainen osaamisen yhteiskunta vannoo koulutuksen nimiin liian automaattisella tavalla. Koska nykyrakenteessa korkeakouluopinnot aloitetaan verrattain myöhään, ja opintosisällöt ovat

laajat, vaikutukset näkyvät muun muassa perheen perustamisen lykkääntymisenä. Opinto-ohjauksen tehostaminen toisella tai kolmannella asteella ei yksittäisenä toimenpiteenä ratkaise ongelmia, koska perusrakenteet ovat vinossa. Suomalainen opiskelija on ahkera ja lahjakas. Hän ei sinnittele opintotuen varassa mukavuuden halusta, kuten yleisessä keskustelussa halutaan joskus tähdentää.

Jokainen suomalainen nuori tarvitsee jatkokoulutuspaikan peruskoulun jälkeen. Yhteenkään koulupudokkaaseen ei maallamme ole varaa inhimillisesti eikä taloudellisesti. Oppivelvollisuusiän nostaminen on tästä näkökulmasta perusteltu esitys.

Opinnot ja perhe yhtä aikaa

Viime vuoden nuorisobarometrin mukaan 20–29-vuotiaista varmasti tai melko varmasti perheen perustamista tavoitteli lähimmän viiden vuoden aikana noin 75 prosenttia (Wilska 2005). Aikaisempaan verrattuna perheen perustamisen varmuus on lisääntynyt selkeästi. Nuorten arvot vahvistavat tämän suuntauksen. Ratkaisevaksi kysymykseksi nousee, miten yhteiskunta tukee perheen perustamista nuoruuden ruuhkavuosina.

Huoli synnytyksiän nousemisesta ja maamme väestöennusteista ei ole johtanut mainittaviin toimenpide-esityksiin. Yksi nuorisopolitiikan kolmoishaasteeseen liittyvä kokonaisuus on opintojen ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Kyse ei ole ensisijaisesti suorista tulonsiirroista vaan esimerkiksi joustavien opetus- ja päivähoitopalvelujen tarjoamisesta. Korkeakouluissa ja niiden välittömässä läheisyydessä tulisi olla opintojaan suorittavien jälkikasvulle päivähoitopalveluja. Käytännössä tämä tarkoittaisi lyhytkestoista hoitopaikkaa, joka antaisi opiskelijavanhemmalle mahdollisuuden käydä tentissä tai luennoilla. Samalla opintokokonaisuuksien vaihtoehtoisia suoritustapoja ja tietoverkkojen hyödyntämistä olisi laajennettava.

Suomalaisten perheiden lähiyhteisöt ovat kaventuneet, mistä on osoituksena isovanhempien asuminen usein etäällä lapsenlapsistaan. Nuorten perheiden kasvatustehtävän tukemiseen tällä on vaikutuksensa. Sosiaalisena innovaationa tulisi pohtia vakavasti niin sanotun kolmannen iän hyödyntämistä. Eläkkeelle jäävät suuret ikäluokat ovat verrattain hyväkuntoisia ja halukkaita vapaaehtoistyöhön eläkepäivinä. Kolmannen sektorin, kirkon ja hallinnon välisellä yhteistyöllä pitäisi edistää ”sijaisisovanhempitoiminnan” käynnistämistä.

Lasten saamisen viivästymiseen vaikuttaa pelko työmarkkinoilta syrjäytymisestä. Nuoret naiset ovat haavoittuvassa asemassa. Poliittisen päätöksenteon ja työmarkkinajärjestöjen tulisi osoittaa vahvaa arvojohtajuutta, joka korostaisi syrjimättömyyttä koulutettuja, lapsiaan kotona hoitaneita vanhempia kohtaan. Yhteiskunnassa on epäterveellisiä piirteitä, jos perheen perustaminen nähdään nuorilta erityisen rohkeana tekona.

Turvaa työstä?

Suomen työmarkkinat ovat muutostilassa työvoiman vanhentuessa. Koko työvoimasta yli 50-vuotiaita on noin joka kolmas. Poistuma työvoimasta tulee olemaan ensi vuosikymmenen taitteesta aina vuoteen 2030 saakka vuositasolla keskimäärin 10 000 henkeä suurempi kuin uuden työvoiman tarjonta. Työtä riittää, mutta tarjoaako se turvaa vai epävarmuutta? Nuorten työurat koostuvat erilaisista pätkä- ja silpputöistä, mikä vaikeuttaa muun muassa perheen perustamisen suunnittelua.

Vapun mielenosoituksen poliittinen sisältö liittyi yleiselle tasolle jääneeseen vaatimukseen perustulosta. Vaikka mielenosoitusta organisoineet eivät argumentoineet vaatimuksiaan selkeästi, heidän yhteiskunnalliseen tuntemukseensa nuorten epävarmuudesta on mahdollista yhtyä. Nuorten osalliset ja määräaikaiset työsuhteet ovat selvässä kasvussa. Nuorisobarometrin mukaan esimerkiksi

palkkatyössä käyvien nuorten osa-aikaisten työsuhteiden osuus pysytteli noin 15 prosentin tuntumassa vuoteen 2001 saakka, vuonna 2004 se oli 31 prosenttia ja vuonna 2005 jo 37 prosenttia (Wilska 2005). Trendi on kasvava sekä naisilla että miehillä. Suhteellinen ero on hieman tasoittunut, mutta naisista selkeästi suurempi osa on osa-aikaisessa työsuhteessa kuin miehistä. Akateeminen pätkätyöläisyys on jo vakiintunut käsite.

Nuoret kokevat, että työelämä polttaa nykyisin monet ihmiset ennen aikaisesti loppuun. Tätä mieltä ovat etenkin naiset ja hieman varttuneemmat nuoret. Nuorisobarometrin mukaan ikäryhmässä 25–29-vuotiaat täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa on noin 80 prosenttia vastaajista. Mitä korkeamman asteen oppilaitoksessa opiskelee tai mitä korkeamman tason tutkinnon on suorittanut, sitä yleisempi on käsitys työelämän vaativuudesta. (Wilska 2005.)

Nuorten asenneilmasto osoittaa, että tilapäistön ongelma on todellinen. Pätkätyöiden varaan on vaikea rakentaa omaa aikuistumistaan ja perheen perustamista. Paljon puhuttu oman elämän hallinta perustuu tulevaisuuden ennustettavuuteen, vakaisiin oloihin ja omiin tuloihin. Tilapäisyys hallitsee nuoren ihmisen elämää ja vaikeuttaa sen pitkäkestoisempaa suunnittelua.

Nuorten toimeentulon parantamiseen on haettava luovia ja selkeitä ratkaisuja. On epärealistista toivoa, että työmarkkinat muuttuisivat olennaisesti nykyisestä. Sitä nuoret eivät haikaile. Matalapalkkaisen työn tuen laajentaminen nuoriin, perheveromallin käyttöönottoaminen nuorten lapsiperheiden kohdalla tai perustulohenkinen nuorisotulomallin hahmottaminen voisivat olla etenemisväyliä.

Nuoret ja yhteiskuntasopimus

Suomessa moni asia on hyvin. Koko ihmiskuntaan verrattuna pohjoinen kansakuntamme elää suuressa vauraudessa. Olemme kansainvälisiä ja pärjäämme kilvoitellessamme paikasta kansakuntien kärkijoukossa. Asemamme rakennetaan kuitenkin joka päivä uudestaan. Muistomerkkejä emme ehdi pystyttämään.

Suomen menestys on rakentunut ahkeruudelle, työn kunnioittamiselle ja toisista välittämiselle. Kirjoittamaton yhteiskuntasopimuksemme on kehittänyt kaikkien kansalaistemme lahjoja. Olemme olleet valmiita rahoittamaan jokaiselle mahdollisuuden laadukkaaseen koulutukseen. Yksilön menestys ei ole ollut riippuvainen hänen sosiaalisesta taustastaan, mikä on taannut koko yhteisön hyvinvoinnin ja vaurastumisen.

Yhteiskuntasopimuksemme vahvistumisen ja päivittymisen kannalta on ratkaisevaa, että nuori sukupolvi tuo julki näkynsä tulevaisuudesta ja kansakuntamme menestymisestä. Sosiaalisen nousun logiikka ei enää jatkossa luo maahamme vaurautta eikä takaa veropohjamme laajuutta. Nuoret kääntävät helposti selkensä kansalliselle projektille, mikäli se lataa heihin ristiriitaisilta tuntuvat odotukset ja tavoitteet. Jos tulevat veronmaksajat päättävät rakentaa itselleen mukavan elämän ilman siihen liittyvää laajempaa kansalaisvelvoitetta, yhteiskuntasopimus rikkoutuu. Nuorten tuntemukset pitäisi saada kanavoitumaan poliittiseen päätöksentekoon. Tässä valossa viime vapun liikehdintää on tarkasteltava myönteisenä asiana, vaikka toimintatavat eivät olleetkaan kaikilta osin toivottuja.

Lapset ja nuoret – kansallinen kysymys

Jatkossa valtioneuvosto pystyy rakentamaan vahvempaa poikkisektoraalista nuorisopolitiikkaa. Maaliskuun alusta voimaan tulleen nuorisolain mukaisesti ensi vuonna hyväksyttävästä nuorisopolitiikan kehittämisohjelmasta on luotavissa konkreettinen tavoite- ja toimenpideohjelma, jolla vaikutetaan nuorten kasvu- sekä elinoloihin. Lain mukaan ohjelma vaikuttaa alle 29-vuotiaisiin. Ratkaistavana

on nuorisopolitiikan kolmoishaaste.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on helppo muistuttaa, että valtaosalla lapsista ja nuorista elämä sujuu hyvin – paremmin kuin koskaan Suomen historian aikana. Tämän rinnalla on nähtävä kirkkaasti ne vakavat ongelmat, jotka ovat käsissämme. Lähivuosien kansallisena kysymyksenä on vahvan lapsi- ja nuorisopolitiikan rakentaminen. Näihin talkoisiin tarvitaan koko Suomi.

Pienellä kansakunnalla, jonka tärkein resurssi ovat sen omat kansalaiset, ei ole varaa antaa tyytymättömyyden ja epävarmuuden kasvaa. Kasvottomia markkinoita tai globaaleja voimia ei kannata syyttää. Se olisi ajan ja voimavarojen hukkaamista. Tulevaisuus on omissa käsissämme. Poliitiikalla on tehtävä.

Lähteet

Wilska, Terhi-Anna (toim.) (2005) Erilaiset ja samanlaiset. Nuorisobarometri 2005. Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 31 & Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 59. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta, opetusministeriö.

Toimittajat

Hoikkala, Tommi, tutkimusjohtaja, Nuorisotutkimusverkosto

Salasuo Mikko, valtiotiet. tri., Nuorisotutkimusverkosto

Kirjoittajat

Arhinmäki, Paavo, kaupunginvaltuutettu Helsingissä, Vasemmistonuorten puheenjohtaja 2001–2005

Elomaa, Nikolas, työehtoasiantuntija, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK

EuroMayDay-verkoston ja Megafoni-verkkolehden yhteinen julkilausuma

Heikkilä, Matti, ylijohdaja, Stakes

Jaskara, Juha, talouden ja strategisen kehittämisen tuntija

Juppi, Pirita, filosofian tri., viestinnän yliopettaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kantola, Anna-Maria, puheenjohtaja, Helsingin Työttömät HeTy ry.

Korkalainen, Tuomas, opiskelija, vasemmistonuori

Korkman, Petter, Suomen Akatemian tutkijatohtori, Helsingin yliopiston tutkijakollegium

Korkman, Sixten, toimitusjohtaja, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (ETLA) ja Elinkeinoelämän Valtuuskunta (EVA)

Kotilainen, Leona, kansalaisaktivisti, opiskelija ja vapaa toimittaja

Kurttila, Tuomas, pääsihteeri, Arviointi- ja avustustoimikunta, opetusministeriö

Kuure, Tapio, tutkimusjohtaja, Kuopion yliopisto/Mikkelin ammattikorkeakoulu

Laakso, Tapio, puheenjohtaja, Vihreiden nuorten ja opiskelijoiden liitto

Lahdenmäki, Ari, helsinkiläinen tv-toimittaja ja gonzojournalismin tohtori

Lindholm, Arto, valtiotiet. tri, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus

Lähteenmaa, Jaana, valtiotiet. tri., Nuorisotutkimusverkosto

Muurimäki, Kristo, aktivisti

Mäenpää, Mikko, puheenjohtaja, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK

Neuvonen, Aleksi, Demos Helsinki -think tankin perustaja ja tutkija; puheenjohtaja, ympäristöjärjestö Dodo

Nuorteva, Johanna, opiskelija, aktivisti ja sijaisopettaja

Paakkunainen, Kari, tutkija, Helsingin yliopisto/Nuorisotutkimusverkosto

Paju, Petri, yhteiskuntatiet. lis., Nuorisotutkimusverkosto

Peltokoski, Jukka, apurahatutkija, verkkolehti Megafonin toimituskunnan jäsen

Pokka, Hannele, maaherra, Lapin lääni

Rantanen, Tuomas, kustannuspäällikkö, Voima-lehti, Vihreän liiton kaupunginvaltuutettu Helsingissä, Pro Makasiinit -liikkeen koollekutsuja

Sell, Anna, tutkija, Helsingin yliopisto

Rautiainen, Antti

Saarikoski, Akuliina, aktivisti

Suurpää, Leena, valtiotiet. tri., Nuorisotutkimusverkosto

Stranius, Leo, puheenjohtaja, Uudenmaan ympäristönsuojelupiiri, Suomen luonnonsuojeluliitto; viimeistelee pro gradu -työtä suomalaisesta ympäristöliikkeestä

Takkunen, Ulla-Maija, yhteiskuntatiet. maist., lehtori

Turunen, Elina, aktivisti, opiskelija

Urpilainen, Jutta, sosialidemokraattien kansanedustaja, kasvatustieteiden maisteri

Vanhanen, Matti, pääministeri

Virtanen, Matti, yhteiskuntatiet. tri, Yhteiskuntapolitiikka-lehden päätoimittaja

Viuhko, Minna, tutkija, Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö

Ylä-Anttila, Tuomas, tutkija, Helsingin yliopisto